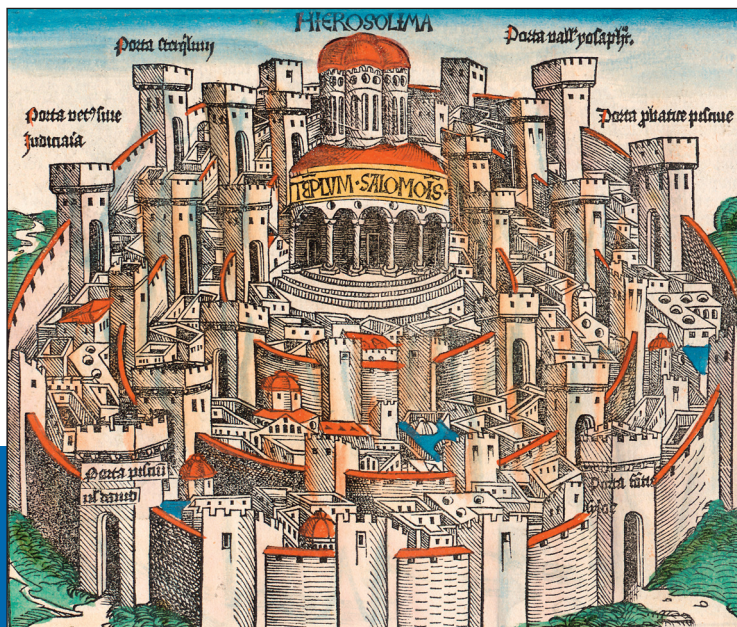

*Izbral in prevedel
Miha Marek*

JUDOVSKA DRŽAVA

*Temeljni dokumenti
političnega sionizma*

JUDOVSKA DRŽAVA
Temeljni dokumenti političnega sionizma

ZALOŽBA
Z R C

JUDOVSKA DRŽAVA

Temeljni dokumenti političnega sionizma

Izbor, prevod in opombe

MIHA MAREK

Uvod

ELEONORE LAPPIN-EPPPEL

JUDOVSKA DRŽAVA:
TEMELJNI DOKUMENTI POLITIČNEGA SIONIZMA
Izbor, prevod in opombe **Miha Marek**

Uredil **Oto Luthar**
Uvod **Eleonore Lappin-Eppel**
Avtorji **Moses Hess, Leon Pinsker, Isaak Rülff, Nathan Birnbaum,
Theodor Herzl, Max Nordau**
Oblikovanje in prelom **Brane Vidmar**
Izdajatelj **ZRC SAZU, Inštitut za kulturne in spominske študije**
Za izdajatelja **Tanja Petrovič**
Založnik **Založba ZRC**
Glavni urednik založbe **Aleš Pogačnik**

Tisk **Cicero Begunje, d. o. o.**
Naklada **300**
Prva izdaja, prvi natis

Ilustracija na naslovnici Jeruzalem s Salomonovim templjem, lesorez Michaela Wolgemuta iz inkunabule Hartmanna Schedla *Liber Chronicarum*, Nürnberg 1493.

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789610502142>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

323.13(=411.16)

JUDOVSKA država : temeljni dokumenti političnega sionizma / [avtorji Moses Hess ... et al.] ; izbor, prevod in opombe Miha Marek ; uvod Eleonore Lappin-Eppel. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, 2019

ISBN 978-961-05-0214-2
1. Hess, Moses
COBISS.SI-ID 301050880

KAZALO

<i>Uvodna opomba k izboru in prevodu</i>	7
Eleonore Lappin-Eppel	
Začetki političnega sionizma	11
Moses Hess	
Rim in Jeruzalem	35
Predgovor	35
Drugo pismo	42
Četrto pismo	45
Peto pismo	53
Sedmo pismo	61
Dvanajsto pismo	71
Notica IV	83
Notica IX	84
Leon Pinsker	
Avtoemancipacija!	89
Isaak Rülfi	
Aruhas bas ami	117
Namesto predgovora	117
IV. Herus	119
Nathan Birnbaum	
Principi sionizma	149
Nacionalni prepoved judovskega ljudstva v njegovi deželi	161
Vsebina	161
Judovsko vprašanje	162
Judovska nacionalna ideja	166
Kritika	169
Opomba 1: Judovska nacionalna stranka	179

Opomba 6: Turčija in kolonizacija Palestine	184
Opomba 7: Proti političnim pomislekom	187
Theodor Herzl	
Judovska država	191
Predgovor	191
Uvod	195
Splošni del	204
Jewish Company	215
Krajevne sekcije	235
Society of Jews in judovska država	245
Sklepna beseda	258
Max Nordau	
Govor prvemu kongresu sionistov	263
Sionizem in njegovi nasprotniki	277
<i>Imensko kazalo</i>	297
<i>Bibliografija</i>	307

UVODNA OPOMBA K IZBORU IN PREVODU

Antologija *Judovska država*, naslovljena po spisu Theodorja Herzla iz leta 1896, predstavlja temeljne avtorje, ki so prispevali k formulaciji političnega sionizma – tistega judovskega nacionalizma, ki si je prizadeval za ustanovitev judovskega političnega občestva na določenem nacionalnem ozemlju.

Izbor obsega nemško pišoče avtorje od sredine do konca 19. stoletja, s posebnim poudarkom na 80. in 90. letih, ko se je sionistična ideologija polagoma izoblikovala in se utelesila v širšem političnem in socialnem gibanju. To obdobje je bilo ključno tudi za razvoj različnih struj sionizma, ki so se kasneje uveljavljale v Evropi in drugod po svetu, posebno pa na ozemlju osmanske in britanske mandatne Palestine.

Izbor se omejuje na eno strujo sionizma – politični sionizem, ki je imel politično legitimiranje Judov in njihovo konsolidiranje na danem ozemlju za prvi pogoj normalizacije judovske eksistence. Prav tako antologija zaradi prostorske in konceptualne omejitve ne posega v čas po prvem kongresu sionistov (1897), temveč prepušča vprašanja nadaljnje zgodovine sionističnega gibanja in njegovih stvarnih učinkov prihodnjim raziskovalkam in raziskovalcem.

Besedila so predstavljena kot zgodovinski dokumenti. Prevedena so po prvih izdajah, integralno ali v celovitih izsekih. Opremljena so s pojasnjevalnimi opombami, ki orisujejo njihovo zgodovinsko in duhovno ozadje. Vabijo h kritičnemu branju.

Branje klasikov sionistične misli je ključnega pomena za razumevanje moderne judovske zgodovine ter sodobne stvarnosti življenja Judov, v Izraelu in drugod po svetu. Zaradi svojstvenosti judovske eksistence skozi evropsko in svetovno zgodovino je bil sionizem svojstveno nacionalno gibanje, ki zasluži primerno pozornost kulturnega in političnega zgodovinopisja. Hkrati pa njegove predpostavke, zagate in morebitna

protislovja napotujejo k širši refleksiji. Če poznamo nacionalno ideologijo Judov, lahko morda bolje razumemo tudi druge zvrsti nacionalnega mišljenja, preteklega in sodobnega.

IZVIRNIKI:

- Moses Hess, *Rom und Jerusalem, die letzte Nationalitätsfrage. Briefe und Noten*, Eduard Wengler, Leipzig 1862.
- [Leon Pinsker], »*Autoemancipation!*« *Mahnruf an seine Stammesgenossen von einem russischen Juden*, Commissions-Verlag von W. Issleib (G. Schuhr), Berlin SW 1882.
- Isaak Rülfi, *Aruchas Bas-Ammi. Israels Heilung. Ein ernstes Wort an Glaubens- und Nichtglaubensgenossen*, Verlag von J. Kauffmann, Frankfurt a./M. 1883.
- Nathan Birnbaum, »Die Principien des Zionismus«, *Selbst-Emancipation* 3 (1892), str. 27–28; 5 (1892), str. 52–54; 6/7 (1892), str. 57–58.
- Nathan Birnbaum, *Die nationale Wiedergeburt der jüdischen Volkes in seinem Lande, als Mittel zur Lösung der Judenfrage. Ein Appell an die guten und edlen aller Nationen*, Buchdruckerei »Wiener Allgemeine Zeitung« (J. Dux). Im Selbstverlage des Verfassers, Wien 1893.
- Theodor Herzl, *Der Judenstaat. Versuch einer modernen Lösung der Judenfrage*, M. Breitenstein's Verlags-Buchhandlung, Leipzig/Wien 1896.
- Max Nordau, [Govor prvemu kongresu sionistov], v: *Zionisten-Congress in Basel (29. 30. und 31. August 1897). Officielles Protocoll*, Verlag des Vereines »Erez Israel«, Wien 1898, str. 9–20.
- Max Nordau, *Der Zionismus und seine Gegner*, Berliner Zionistische Vereinigung, s. l. [1898].

Zahvaljujem se dr. Otu Lutharju za izkazano zaupanje, za prijazno svetovanje ter za priložnost študijskega bivanja v Knafljevi hiši na Dunaju; dr. Eleonore Lappin-Eppel za svetovanje glede koncepta antologije in izbora besedil; Marku Moggiju za pozorno branje Herzlove *Judovske*

države ter nepogrešljivo pomoč s pravnimi pojmi in termini; Anji Naglič za pomoč z vprašanji prevajanja iz nemščine; ter Katji Čičigoj za branje uvodne opombe, razgovore o tematiki in podporo skozi celotni proces prevajanja.

Pomemben del raziskovalnega in prevodnega dela sem opravil med rezidenco Ministrstva za kulturo RS na Dunaju.

Prevod posvečam učiteljici in prijateljici Sabine Gebhardt-Herzberg.

Miha Marek

ZAČETKI POLITIČNEGA SIONIZMA

Pogled v hebrejsko Biblijo ali judovski molitvenik pokaže, da za Jude narod in religija predstavljata neločljivo enotnost. Judovski narod je nosilec judovske religije, in ta s pomočjo judovske postave ureja njegovo celotno življenje. Judovska religiozna postava je določena v Tori in Talmudu, ki naj bi ju po ortodoksnem verovanju Bog Judom razodel na gori Sinaj. Obenem je Bog Izraelitom obljubil Deželo Izrael (*Êrec israêl*) kot domovino. Od tod izhaja povezanost vere, naroda in zemlje. Hrepenenje po vrnitvi v »obljubljeno deželo« je Jude spremljalo skozi tisočletja njihove diasporske eksistence, beležijo ga psalmi in dnevne molitve.

Arthur Hertzberg opozarja, da so imeli Judje zaradi svoje identitete kot narod in svoje tesne vezi z Deželo Izrael (*Erec israel*) kar najboljše predpogoje, da ustvarijo moderno nacionalno gibanje. Kljub temu pa je sionizem nastal kot eno zadnjih evropskih nacionalnih gibanj.¹ Razlogi za to so bili, nenazadnje, tudi religiozni. Kajti vrnitev v Sveto deželo je za del Judov pomenila in pomeni eshatološki dogodek, vezan na njihovo odrešitev ob koncu sveta. Četudi so Judje pozvani, da z zvestobo judovski postavi in z Bogu všečnim življenjem *omogočijo* prihod Mesije, pa velja za nevaren greh, da bi ta razvoj hoteli *pospešiti* in s tem vplivati na Božjo odločitev. Poleg tega so Judje že imeli negativne izkušnje z valovi mesijanskega razburjenja.² Tako je bil skozi stoletja pod imenom »Sion« res

1 »Zionism«, *Encyclopaedia Judaica*, 2. izdaja, ur. Fred Skolnik in Michael Berenbaum, zv. 21, Thomson Gale, Farmington Hills, Michigan 2007, str. 540.

2 Prim. npr. Gershom Scholem, *Sabbatai Sevi. The Mystical Messiah*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1973; Glückel von Hameln, *Die Memoiren der Glückel von Hameln, geboren in Hamburg 1645, gestorben in Metz 19. September 1724*.

mišljen Jeruzalem, vendar je bil to transcendenten kraj v prihodnjem, odrešenem svetu, ne pa v stvarnem, pričujočem.

RAZVOJ V 19. STOLETJU

In vendar so Judinje in Judje vselej živeli v Sveti deželi. Globoko verni Judje so se naseljevali v Jeruzalemu, Tiberiji in Hebronu, da bi molili, preučevali svete spise in tam umrli. Ob začetku 19. stoletja jih je bilo kvečjemu deset tisoč. Toda zatem se je število judovskih imigrantov/k iz Evrope občutno povečalo. Pod vplivom Gaona iz Vilne (Elija Ben Salomon Zalman, 1720, Sialiec, Belorusija–1797, Vilna, Litva) so se v letih 1808 in 1809 večje judovske skupine iz Vzhodne in Srednje Evrope naselile v Safedu, kjer so s štiri tisoč prebivalci/kami kmalu tvorili demografsko večino. Kasneje so sledili strogi verni Judje in Judinje iz Srednje Evrope, ki se jim je zdelo, da tam emancipacija, modernizacija in asimilacija ogrožajo njihovo tradicijo, zato so to hoteli ohranjati v *Erec israhel*. Ti podvigi so veljali za povsem Bogu všečne, zato so skupnosti v diaspori svoje sovornike/ce v *Erec israhel* podpirale s prispevki. Kljub temu so ti tako imenovani »haluški Judje«³ živeli v revščini.⁴

V 19. stoletju se je Bližnji vzhod intenzivneje pomaknil v zorno polje Evrope. L. 1798 je Napoleon osvojil Egipt in s tem pokazal na šibkost Osmanskega cesarstva. L. 1801 je osmanskim četam, s podporo britanskih, vendarle uspelo nazaj osvojiti Egipt in Francoze prisiliti k umiku. V boju za oblast, ki je sledil in pri katerem je šlo za vladavino nad Egiptom, je zmagal Mohamed Ali (1770–1848), ki je predhodno z albanskim korpusom sodeloval pri osvoboditvi dežele. L. 1805 je bil imenovan za guvernerja s širokimi pooblastili. Mohamed Ali Paša se je izkazal za uspešnega reformatorja egiptovskega kmetijstva, uprave

Autorisierte Übertragung nach der Ausgabe des Prof. Dr. David Kaufmann von Bertha Pappenheim, Stefan Meyer & Wilhelm Pappenheim, Wien 1910.

3 [Nem. *Chalukkajuden*. *Haluká* je bil dobrodelni prispevek, ki so ga judovske skupnosti v diaspori plačevale za podporo Judom, živečim v Sveti deželi. Op. prev.]

4 David Vital, *The Origins of Zionism*, Clarendon Press, Oxford 1980, str. 17–19.

in tudi vojske. L. 1831/32 so egiptovske čete zasedle nemirno provinco Sirijo, vendar se Mohamedu Aliju želja, da bi bil imenovan za upravitelja dežele, ni izpolnila. Intervencija Velike Britanije, Rusije, Prusije in Avstrije ga je l. 1841 prisilila, da se umakne iz Sirije in odpre egiptovsko gospodarstvo za evropska blaga. V letih svoje nadvlade je Mohamed Ali moderniziral tudi upravo Palestine. Novoustanovljeni evropski konzulati so judovskemu prebivalstvu nudili določeno zaščito pred oblastveno samovoljo. Izboljšave so tudi pospešile judovsko priseljevanje. L. 1840 je tako v Jeruzalemu živelo 5000 Judinj in Judov, ki so bili tako največja tamkajšnja verska skupnost, poleg 4.500 muslimanov/k in 3500 kristjanov/k. L. 1880 je bilo že 17 tisoč od 30 tisoč prebivalcev/k Jeruzalema Judinj in Judov. Toda njihov gospodarski položaj je bil še vedno klavrn. L. 1877 je bila petina judovskih družinskih poglavarjev odvisnih od miloščine, tretjina pa jih je bilo rabinov, ritualnih klavcev, učiteljev ipd., ki so se prav tako morali preživljati iz javnih prispevkov.⁵

V Zahodni Evropi je 19. stoletje Judom prineslo emancipacijo in nove ekonomske možnosti. Posamezni Judje oz. judovske družine, na primer Rothschildi, so pridobili veliko bogastvo in ugled. Judovsko občestvo so države postopoma emancipirale, kot prva l. 1791 Francija. Zaradi tega razvoja so tudi zahodno- in srednjeevropski Judje usvojili prevladujočo vero v napredek, v prihodnost so gledali z optimizmom in čutili pripadnost deželam, kjer so živeli. Uspešno so izkoristili možnosti za ekonomsko, kulturno in politično integracijo. Judovsko reformno gibanje je v znamenje lojalnosti Judov svojim domačim deželam pričelo iz liturgije črtati namige na pričakovano vrnitev v Sion in druge »nacionalne« elemente ter »konfesionalizirati« judovstvo.⁶ Ortodoksni tabor je to kritiziral kot premik k asimilaciji in s tem k propadu judovstva. A vendar, tudi znotraj tega tabora je rabin Samson Raphael Hirsch (1808–1888) v

5 Prav tam, str. 10–20.

6 O tem prim. Michael A. Meyer, *Antwort auf die Moderne. Geschichte der Reformbewegung im Judentum*, Böhlau, Wien/Köln/Weimar 2000. [Angl. izvirnik: *Response to Modernity: A History of the Reform Movement in Judaism*, Wayne State University Press, Detroit 1995. Op. prev.]

Frankfurtu ustanovil neoortodoksijo, ki si je prizadevala združiti strogo zvestobo judovski postavi z modernim načinom življenja in sekularno izobrazbo.⁷

V tem obdobju stalnega izboljševanja položaja Judov v deželah zahodnega značaja je l. 1840 odjeknila tako imenovana »damaščanska afera«. Ko sta v Damasku izginila menih in njegov muslimanski služabnik, so obtožili Jude, da so ju umorili, da bi njuno kri uporabili za obredne pashalne oblate (*macôt*). To je bilo prvič, da je srednjeveška legenda o ritualnem umoru dosegla Bližnji vzhod, in verjeli so ji tako osmanski oblastniki kakor evropski diplomati. Premožne Jude so prijeli in mučili, dokler niso priznali »krivde«. Nekateri med njimi mučenja niso preživeli, le redki so stanovitno vztrajali pri svoji nedolžnosti. Ko so poročila iz Damaska dosegla zahodno- in srednjeevropski tisk, so protijudovskim obtožbam tudi tu najprej verjeli. Judom sovražne sile so bile posebno močne v katoliški Franciji, kjer jih je vodil ministrski predsednik Adolphe Thiers. Hkrati pa sta prav tam baron James de Rothschild (1792–1868) in ugledni judovski odvetnik Adolphe Crémieux⁸ (1796–1880) začela protikampanjo, kjer sta dokazala, da ritualni umori grobo nasprotujejo judovskim verskim načelom in da so tovrstne obtožbe stvar legende. Najprej sta si zagotovila podporo Consistoire central israélite de France, krovne organizacije francoskih Judov, kmalu pa tudi Board of Deputies of British Jews, zastopstva britanskih Judov, in njegovega predsednika sira Mosesa Montefioreja (1784–1885). Britanskim in francoskim Judom je z dramatičnim apelom uspelo pridobiti izjave podpore judovskih skupnosti z vsega sveta, a tudi prepričati razsvetljeno nejudovsko javnost o breztemeljnosti obtožb o ritualnem umoru. Tako jim je nazadnje uspelo odvrniti katastrofo, ki je grozila Judom na Bližnjem vzhodu. Ta uspeh je pokazal, kakšen pomen ima lahko mednarodna judovska

7 Matthias Morgenstern, *From Frankfurt to Jerusalem. Isaac Breuer and the History of the Secession Dispute in Modern Jewish Orthodoxy*, Brill, Leiden/Boston/Köln 2002.

8 Adolphe Crémieux je l. 1843 postal predsednik Consistoire central israélite de France, krovne organizacije francoskih Judov, l. 1863 pa je prevzel predsedstvo novoustanovljene Alliance Israélite Universelle.

organizacija pri podpori zatiranim judovskim skupnostim. V naslednjih letih so Crémieux in Montefioreja s prošnjami za pomoč oblegale judovske skupnosti Vzhodne Evrope in Orienta, kjer še ni bilo govora o emancipaciji. Zato sta l. 1860 ustanovila Alliance Israélite Universelle kot mednarodno judovsko organizacijo za pomoč. Vendar je bila Alliance le redko politično aktivna. V središču njene dejavnosti je bilo ustanavljanje in vzdrževanje mogočne mreže šol v Galiciji, Romuniji, Bolgariji, severni Afriki in na Bližnjem vzhodu, tudi v Palestini. Cilj Alliance je bil širjenje moderne evropske izobrazbe in integracija Judov v zaostalih skupnostih: nacionalizem je odklanjala. In vendar sta damaščanska afera in ustanovitev Alliance v pomembnem smislu delovali kot zgled za judovsko nacionalno gibanje. Kakor poudarja Jonathan Frankel v svoji imenitni študiji o damaščanski aferi, je prav dejstvo, da so tako Judje kakor nejudi precenjevali moč in politične ambicije Alliance, nadvse pozitivno učinkovalo na nastajajoči politični sionizem. Ker se je zdelo, da je mogoče računati, da bodo ugledni zahodni Judje, kot so Rothschildi in Montefioreji, izdatno podprli vzhodne Jude pri njihovih prizadevanjih k vzpostavitvi judovske domovine, so ti fantastični načrti dobili vsaj neki videz realističnosti.⁹

Četudi Moses Montefiore in baron Edmond de Rothschild (1845–1934) nista bila sionista, sta se kasneje udeleževala tudi v *Erec israel*. Moses Montefiore, strogo veren Jud, ki si je na borzi in kot podjetnik pridobil bogastvo in ugled – l. 1837 je bil izvoljen v šerifa, najvišjega upravnega uradnika londonskega Cityja, l. 1838 je prejel plemiški naziv in bil l. 1846 kot prvi britanski Jud imenovan za baroneta – je večkrat obiskal Palestino. Bil je zgrožen nad klavrnimi življenjskimi razmerami tamkajšnjih Judinj in Judov in te razmere poskušal izboljšati ne le z darovi, temveč tudi s socialnimi projekti.¹⁰ L. 1855 je ustanovil Miškenôť šaananím, prvo judovsko naselbino zunaj jeruzalemskih mestnih zidov. Ta naj bi s svojimi

9 Prim. Jonathan Frankel, *The Damascus Affair. „Ritual Murder,” Politics, and the Jews in 1840*, Cambridge University Press, Cambridge/New York 1997.

10 Yehoshua Ben-Arieh, *Jerusalem in the 19th Century: The Old City*, St Martin's Press, New York/Yad Izhak Ben Zvi Institute, Jerusalem 1984, str. 340–341.

vrtovi, posebno pa z mlinom na veter, revnim Judom omogočala tudi prežvljanje.¹¹ Vseeno pa se Montefioreju intenzivnejše priseljevanje Judov v *Erec israel* ni zdelo zaželeno. Ko je v letih 1881–1904 iz Romunije in Rusije v Palestino prispela prva *alijá*, prvi val sionističnih priseljen-
cev/k, ki so hoteli deželo kmetijsko kolonizirati, so ti lahko preživeli le zato, ker je njihove naselbine finančno, a tudi organizatorsko podpiral baron Edmond de Rothschild. Brez te podpore in rešitve kmetijskih naselbin, poudarja Jonathan Frankel, ne bi nikoli prišlo do ustanovitve države Izrael.¹²

Zgodnji sionisti so se navdihovali tudi pri nacionalnih gibanjih, zlasti pri grškem. To je v letih 1821–1830 uresničilo revolucijo proti osmanski nadvladi in nazadnje zmoglo ustanoviti neodvisno Kraljevino Grčijo. To je bilo, nenazadnje, mogoče tudi zaradi podpore Anglije, Francije in Rusije. Uspeh grškega nacionalnega gibanja je tudi v Zahodni in Srednji Evropi požel veliko občudovanje. Dejstvo, da je neka osmanska provinca zmogla doseči neodvisnost, prav tako ni ušlo zgodnjim sionistom, ki so svojo domovino hoteli osnovati v osmanski Palestini.

OD ORTODOKSNEGA K POLITIČNEMU SIONIZMU

Prvi sionistični misleci so bili pobožni rabini in pismouki. Ti so spremljali emancipacijo Judov in sijajne kariere, ki so jih dosegali tudi strogo verni Judje, kot so bili Crémieux in Montefiore ali Rothschildi. Izboljšanje življenjskih razmer Judov v Zahodni in Srednji Evropi jih je navdalo z zaupanjem, da je vrnitev v *Erec israel* nekaj mogočega in pravilnega. Nanje so vplivala tudi moderna nacionalna gibanja. Rabin Juda Alkalaj (1798–1878) se je rodil v Sarajevu kot sin tamkajšnjega verskega poglavarja in odrasel v Jeruzalemu, kjer se je posvetil judovski mistiki. L. 1825 je bil imenovan za rabina v Zemunu, prestolnici Srbije (danes okrožje Beograda). Njegova nova domača dežela si je od začetka 19. stoletja

11 Yehoshua Ben-Arieh, *Jerusalem in the 19th Century. The Emergence of the New City*, St. Martin's Press, New York/Yad Izhak Ben-Zvi, Jerusalem 1986, str. 74–79.

12 Prim. Jonathan Frankel, *The Damascus Affair*, nav. delo, zlasti str. 432–436.

prizadevala, da bi si postopno priborila neodvisnost od Osmanskega cesarstva, in ta ji je bila nazadnje priznana z berlinskim kongresom l. 1878.¹³ Grčiji se je uspelo osvoboditi že l. 1830. Alkalaj je menil, da bi morali Judje slediti tem zgledom. V l. 1834 objavljenem spisu *Šemá israêl* (Poslušaj, Izrael) se je zavzel za ustanavljanje kolonij v Sveti deželi kot prvi korak k samoodrešitvi Judov. V delu *Darhê noám* (Poti prijaznosti, 1839) je religiozno zahtevo po »*tšuvá*« (obrat, kes) dobesedno interpretiral kot povratek v *Erec israel*. Leto 1840, leto damaščanske afere, je imelo v judovski mistiki eshatološki pomen. Uspešna rešitev damaščanske judovske skupnosti je Alkalaja, se zdi, potrdila v njegovem pričakovanju mesijanske dobe. Zato je apeliral na sira Mosesa Montefioreja in Adolpha Crémieuxa, naj od Turkov odkupita Sveto deželo. Njeno izgradnjo naj bi financirali s pomočjo judovske nacionalne banke, nacionalnega sklada in obdavčenja judovske diaspore, ustanovili naj bi judovski parlament in obnovili hebrejski jezik – vsa ta prizadevanja so kasneje postala osrednjega pomena za politični sionizem. Kljub več desetletjem potovanj in objav Alkalaj ni našel odziva in tako se je l. 1871 razočaran vrnil v Jeruzalem.¹⁴

Tudi rabin Cvi Hirsch Kalischer (1795–1874), ugleden talmudski učenjak iz Thornia (nekdaj v Prusiji, danes Torunj na Poljskem) je zgodovinske dogodke 19. stoletja, ki so prinesli emancipacijo tako velikemu deležu evropskih Judov, tolmačil kot obvezo, da se morajo Judje vrniti v Sveto deželo. L. 1836 je predlagal Amschelu Rothschildu, da od Mohameda Alija odkupi *Erec israel*. Če to ne bi bilo mogoče, bi morali pridobiti vsaj Tempeljski grič v Jeruzalemu.¹⁵ V spisu *Drišát ciôn* (Dosega Siona, 1862) je mesijanski čas interpretiral zelo konkretno, kot prepород judovskega

13 Po prvem in drugem srbskem uporu je bila Kneževini Srbiji med l. 1804 in 1815 priznana delna avtonomija znotraj Osmanskega cesarstva. L. 1833 so to avtonomijo natančneje pogodbeno določili. Na berlinskem kongresu l. 1878 je kneževina dobila polno neodvisnost in l. 1882 postala kraljevina.

14 Arthur Hertzberg, ur., *The Zionist Idea. A Historical Analysis and Reader*, Atheneum, New York 1984, str. 103; *Encyclopaedia Judaica*, 2. izd., zv. 1, nav. delo, str. 663–664.

15 »Zionism«, *Encyclopaedia Judaica*, 2. izd., zv. 21, nav. delo, str. 541.

naroda v lastni deželi. Enakopravnost je prepoznaval kot »začetek odreditve«. ¹⁶

L. 1854 je Kalischer v Berlinu ustanovil »Centralni komite za judovsko kolonizacijo v Palestini« in l. 1860 v Thornu sklical rabinsko konferenco, ki jo je hotel pridobiti za kolonizacijo Palestine. Vendar je našel podporo le pri rabinu Esrielu Hildesheimerju iz tedaj madžarskega Železnega (Eisenstadt).¹⁷ Kalischer je zahteval ustanovitev društva za kolonizacijo Palestine, katerega premožni člani bodo tam kupovali zemljo in jo predajali revnim v odprtje in obdelovanje. V tem je bil Kalischer predhodnik praktično-filantropičnega sionizma organizacije *Hibát ciôn* (Ljubezen do Siona), predhodnice Herzlove Svetovne sionistične organizacije (Zionistische Weltorganisation). *Hibat cion* je hotela z nabirkami omogočiti Judom, živečim v pomanjkanju, da si v Palestini ustvarijo novo življenje.¹⁸ S tem naj bi ne le omogočili revnim Judom, da se kot poljedelci naselijo v Palestini, temveč tudi zadostili religiozni dolžnosti dobrodelnosti. Največji uspeh, ki ga je Kalischer zmožal doseči, je bilo prepričati Alliance Israélite Universelle, da je l. 1870 južno od Jafe ustanovila kmetijsko šolo Mikvé israël (Izraelovo upanje). Šola je bila namenjena izboljšanju položaja Judov, ki so že živeli v *Erec israel*, ne pa pritegovanju novih. Da se je tudi med strogo vernimi »haluški Judi«

16 Hirsch Kalischer, *Drischath Zion, oder Zions Herstellung, in hebräischer Sprache*. Uebersetzt in's Deutsche von Dr. Poper, Rabbiner in Czarnikau. II. Auflage, Louis Lamm, Berlin 1905, str. 29 in nasl.

17 Esriel Hildesheimer (1820–1899) je poleg tradicionalne rabinske izobrazbe študiral semitske jezike, filozofijo, zgodovino in naravoslovne znanosti na berlinski Univerzi Friedricha Wilhelma ter promoviral v Halleju. L. 1851 je postal rabin v Železnem, l. 1873 ga je strogo ortodoksna secesijska občina (*Austrittsgemeinde*) »Adass Jisroel« pozvala v Berlin. L. 1872 je ustanovil »Društvo za Palestino«, katerega glavni cilj je bil izboljšati judovski šolski in vzgojni sistem v Jeruzalemu. L. 1879 je tam ustanovil sirotišnico, poleg tega pa je podpiral *Hovevê ciôn*, prve sionistične priseljence, pri nakupu zemlje v Palestini.

18 Hirsch Kalischer, *Drischath Zion oder Zions Herstellung* (1861), v: Julius H. Schoeps, ur., *Zionismus. Texte zu seiner Entwicklung*, Fourier, Wiesbaden 1983, str. 48 in nasl. Prim. tudi prav tam, str. 14.

prebujal interes za kmečko življenje, kaže zaselek Petah tikva, ki so ga l. 1878 ustanovili/e prav prebivalci/ke jeruzalemskega Starega mesta. Nedvomno pa bi ta projekt spodletel brez okrepitve, ki je l. 1883 prišla s člani prvega sionističnega priseljskega vala, in brez podpore barona Edmonda de Rothschilda.¹⁹

Četudi sta bila Alkalaj in Kalischer priznana judovska učenjaka, so bili ortodoksni krogi sumničavi do njunih idej o vrnitvi v Sveto deželo. Kajti ti krogi so se bali vpliva moderne dobe na Jude in na njihovo versko zvestobo. Ideje obeh rabinov pa so bile moderne in so sprejemale vplive nejudovskega mišljenja. Poleg tega so bile v nasprotju s tradicionalnimi mesijanskimi pričakovanji, zaradi česar so prav pri strogo vernih Judih našle naletke na odklanjanje. Medtem pa so drugi, modernizirajoči se Judje upanje polagali v emancipacijo in integracijo v svoje nejudovsko okolje. Religiozno in mistično zaznamovan judovski nacionalizem, ki jih je pozival k »vrnitvi« v deželo, s katero se niso čutili povezane, jih ni mogel prepričati.²⁰

Prvi predstavnik političnega, torej sekularnega sionizma, je bil Moses Hess (1812–1875). Hess je izviral iz ortodoksne družine, ki je najprej živela v Bonnu, kasneje pa v Kölnu. Od svojega deda je prejel temeljito judovsko religiozno vzgojo, vendar ga je kmalu pritegnila filozofija. Kakor Heinrich Heine (1797–1865) in Ludwig Börne (1786–1837) je bil Hess med prvimi Judi, ki so usvojili evropsko kulturo. Po dveh letih študija (1837–38) je, kakor Heine in Börne, postal novinar. Bil je ustanovitelj, izdajatelj in od l. 1842 pariški dopisnik časopisa *Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe* (Renski časopis za politiko, trgovino in obrt). Urednik tega prvega socialističnega časopisa je bil Karl Marx. L. 1837 je Hess objavil študijo *Die Heilige Geschichte der Menschheit* (Sveta zgodovina človeštva), ki jo je spisal pod vplivom Biblije in Spinoze na eni in socializma na drugi strani. V njej je zahteval odpravo razrednih

19 »Petach Tikva«, *Wikipedia*, https://de.wikipedia.org/wiki/Petach_Tikwa (10. 2. 2019).

20 Arthur Hertzberg, *The Zionist Idea*, nav. delo, str. 34 in nasl.

razlik, enakopravnost moških in žensk, »svobodno ljubezen« kot temelj zakonske zveze in vzgoje otrok ter zdravstveno preventivo in socialno skrbstvo kot nalogi države. Izražal je prepričanje, da bosta z revščino in pomanjkanjem izginila tudi nasilje in kriminalnost. Cilj je družba pod vodstvom uma, ki bo razvila lastne ustrezne oblastvene oblike. Da je bil Hess, v nasprotju z Marxom, utopični in ne materialistični socialist, je naposled vodilo do preloma med možema.

V 50. letih je Hess naposled začel verjeti, da je v nacionalizmu našel urejevalni princip, ki lahko zagotovi mir na svetu. Judovstvo, ki tesno povezuje religijo in narod, se mu je tu zdelo zgled. Hess se je navduševal nad uspehi »pomladi narodov« – l. 1861 je bila ustanovljena Kraljevina Italija – in je v delu *Rim in Jeruzalem*, ki je izšlo l. 1862, napovedal tudi prebujenje judovskega naroda in njegovo vrnitev v Palestino, kajti judovstvo naj bi v svoji religiji ohranilo svojo nacionalnost »in obe nerazdružljivo povezalo skozi neodtujljivo deželo prednikov«.²¹ Čuvarka judovskega nacionalnega duha je po Hessu ortodoksija, saj ta, kot je menil, z religioznim zakonom ne posreduje toliko religiozne vsebine kakor spomine na nacionalno preteklost. Toda ob asimilaciji in religiozni reformi naj bi religiozne strukture oslabele, zato naj bi bil nacionalizem novi porok za nadaljnji obstoj Judov.

Hessov ideal je bil liberalni nacionalizem, ki sprejema enakopravnost in neistovrstnost narodov. Temu nasproti sta v Nemčiji stala konservativni nacionalizem in rasistični antisemitizem, ki sta onemogočala asimilacijo Judov.²² Vendar Hessu vrnitev v Palestino ni pomenila bega pred antisemitizmom, temveč logični odziv na prebujenje nacionalizma. Hess je bil prepričan, da bodo liberalni narodi podprli to podjetje. Izgradnja Dežele Izrael naj bi sledila socialističnim principom: zemlja mora pripadati celotnemu ljudstvu, zakoni morajo predvsem podpirati delo, pri čemer je Hess za razliko od večine zgodnjih sionistov mislil tudi

21 Julius H. Schoeps, ur., *Zionismus. Texte zu seiner Entwicklung*, nav. delo, str. 52.

22 Prim. npr. Arthur de Gobineau, *Essai sur inégalité des races humaines*, 1853; Richard Wagner, *Das Judentum in der Musik*, 1850.

na industrializacijo Palestine. Sanhedrin²³ naj bi prilagajal judovsko religiozno postavbo potrebam izgradnje dežele, kar ne bi terjalo večjih sprememb, saj sta, kot je menil Hess, mojzesovski in socialistični zakon v veliki meri identična. Zato je Hess tudi po svojem obratu k judovstvu in judovskemu nacionalizmu ostal dejaven v socialističnem gibanju. Knjiga *Rim in Jeruzalem* je bila ob izidu komaj opažena. Šele nova izdaja iz l. 1899, za katero je poskrbel Max Bodenheimer, je našla odziv v sionističnem gibanju.²⁴

Hess je, kakor že Alkalaj in Kalischer, argumentiral izhajajoč iz optimističnega mišljenja o napredku, ki je bilo tipično za 19. stoletje. V nasprotju s kasnejšimi, uspešnejšimi sionisti so se omenjeni trije za vrnitev v *Erec israel* zavzemali zato, ker je bilo to ob novih pozitivnih političnih in socialnih danostih *mogoče*. Toda večina Judov ni videla nobenega razloga, da bi se odpovedala svojemu čedalje boljšemu življenju v diaspori. Šele judovska stiska v Vzhodni Evropi in naraščajoči antisemitizem na Zahodu sta ustvarila nosilno podlago za sionizem.

HOVEVÊ CIÔN – »PRIJATELJI SIONA«

Medtem ko je Judinje in Jude v deželah zahodnega značaja skozi 19. stoletje postopno dosegla emancipacija in so končno prejeli polne državljanske pravice, so vzhodnoevropski Judje še naprej trpeli revščino, zatiranje in brezpravnost. V Rusiji je bilo judovsko prebivalstvo, z redkimi izjemami, nagnjeno v tako imenovanem »Območju naselitve«. Ob koncu 19. stoletja je tam živelo skoraj pet milijonov Judinj in Judov.

Ker so bili vzhodnoevropski Judje v veliki meri izključeni iz okolne družbe, so ostali bistveno tesnejše povezani z judovsko religijo in načinom življenja kot njihovi zahodni soverniki. Njihov pogovorni jezik je

23 [Sanhedrin ali sinedrij: judovsko politično, sodno in religiozno odločevalno telo, zlasti znano iz obdobja rimske oblasti nad Judejo. Op. prev.]

24 O Mosesu Hessu gl. Arthur Hertzberg, *The Zionist Idea*, nav. delo, str. 19–22, 34–38; *Encyclopaedia Judaica*, 2. izd., zv. 21, nav. delo, str. 544.

bil jidiš. In vendar se je tudi tu uveljavilo modernizacijsko gibanje. Pod vplivom nemškojudovskega razsvetljenstva se je v Rusiji razvila *haskalá* (hebr. razsvetljenje), ki je želela razširiti moderne evropske ideje med judovskimi množicami. V ta namen so *maskilím* (razsvetljenci) uporabljali hebrejščino, toda tako so lahko dosegli le izobraženo judovsko elito. Da bi lahko vplivali tudi na judovske množice, so svoje spise pisali tudi v jidišu. Četudi je bil njihov začetni cilj akulturacija Judov na Evropo oz. Rusijo, so dosegli dvoje, kar je bilo kasneje bistvenega pomena za širitev sionizma. Hebrejščino so iz mrtvega jezika religioznega kulta pretvorili v moderen pisni in pogovorni jezik. Hkrati so jidiš iz zgolj pogovornega razvili v polnovreden pisni in literarni jezik. Oboje sta omogočila naglo razvijajoča se hebrejski in jidiš tisk ter literarna produkcija. Tisk se je loteval tudi zgodnjesionističnih idej in jih predstavljal svojim bralcem/kam. Toda osrednjega pomena so bila poročila o judovskem življenju na tujem: o uspehih asimilirajočega se zahodnega judovstva in o vzponu antisemitizma v drugi polovici 19. stoletja.²⁵

Car Aleksander II. (1855–1881) je v Rusiji izpeljal prve liberalne reforme in s tem prebudil tudi pričakovanja o emancipaciji Judov. Z začenjajočo se industrializacijo je del obubožanih Judov dobil delovna mesta in se moderniziral, tanka vrhnja plast pa je dosegla blagostanje in/ali sekularno izobrazbo. Nova judovska inteligenca se je zgledovala po ruski in se kakor ta politično in kulturno obračala na Zahod. L. 1881 so carja Aleksandra II. umorili. Vlada njegovega naslednika Aleksandra III. je dejstvo, da je bila med atentatorji tudi mlada Judinja, izkoristila kot pretvezo za ponovne protijudovske ukrepe, ki so dokončno izničili upanje na emancipacijo. Za nameček je med leti 1881–1884 južno Rusijo pretresel val pogromov. Na stotine Judov je bilo ubitih, hkrati pa je zaradi plenjenja obubožal srednji sloj. Oblast je pogrome tolerirala, podžigal jih je tisk in

²⁵ Jonathan Frankel, *Prophecy and Politics. Socialism, Nationalism, and the Russian Jews 1862–1917*, Cambridge University Press, London/New York 1981; Shulamit Volkov, *Jüdisches Leben und Antisemitismus im 19. und 20. Jahrhundert*, C. H. Beck, München 1990, str. 91.

odobravala jih je celo liberalna elita: vse to je Jude pognalo v množičen beg iz Rusije. Med letoma 1881 in 1914 je Rusijo zapustilo 2,6 milijona Judinj in Judov, ki so emigrirali na Zahod, večinsko v ZDA.²⁶ L. 1878 je berlinski kongres priznal neodvisnost Romuniji z zahtevo, da ta Judom podeli državljansko enakopravnost. Namesto tega je romunska vlada judovsko prebivalstvo razglasila za brezpravne tujce/ke. Tudi tu se je začel množični val izseljevanja: med letoma 1881 in 1910 je samo v ZDA emigriralo okrog 67.000 od skupaj 250.000 romunskih Judinj in Judov.²⁷

Ta nazadovanja so številne *maskilím* prepričala, da je bilo upanje na enakopravnost zgrešeno in da ni nobene možnosti za integracijo v okolno družbo. Ti razočarani *maskilim* so predstavljali jedro *Hibát ciòn*, gibanja »Ljubezni do Siona«. Menili so, da emigracija v ZDA ne bo prinesla dokončne rešitve za judovsko stisko: to je mogoče doseči le v lastni deželi, v Palestini.

Prvo vplivno analizo v tej smeri je prispeval razočarani *maskil* Moše Lejb Lilienblum (1843–1910). Lilienblum se je rodil v Kédainiaiju pri Kovnu (Kaunas) v Litvi, deležen je bil tradicionalne judovske vzgoje in pri petnajstih so ga poročili. Medtem ko si je ustvarjal ime kot mlad rabinski učenjak, je skrivoma usvajal tudi sekularno znanje in od l. 1868 objavljajl članke, kritične do judovske ortodoksije. Leto kasneje je zapustil družino in se preselil v Odeso, trdnjavo *haskale*. Tam se je prestradal kot učitelj hebrejščine in novinar in prišel do zaključka, da lahko samo enakopravnost in integracija prineseta potrebno izboljšanje ekonomskega položaja Judov. Ko je umor Aleksandra II. izničil njegove upe, se je Lilienblumu kot edina rešitev pokazala vrnitev v lastno deželó, kjer Judje končno ne bodo več le tolerirani diskriminirani tujci.²⁸

Na to misel se je navezal in jo dalje razvil zdravnik dr. Leon Pinsker (1821–1891). Pinsker je odrasel v že akulturirani rusko judovski družini, torej

26 *Encyclopaedia Judaica*, 2. izd., zv. 21, nav. delo, str. 545.

27 David Vital, *The Origins of Zionism*, nav. delo, str. 87–96.

28 Arthur Hertzberg, *The Zionist Idea*, nav. delo, str. 111–119.

je imel le borno judovsko religiozno znanje. Ruski pogromi in zahodni antisemitizem so tudi njega prepričali, da Judje potrebujejo lastno deželo. Kot Alkalaj in Kalischer je menil, da je ta načrt mogoče uresničiti le s podporo emancipiranih zahodnih Judov na visokih položajih. Pinsker je izkoristil zdravljenje v Italiji in se med potjo oglašil pri vplivnih Judih v več srednje- in zahodnoevropskih deželah. Pridobil je podporo Arthurja Cohena, nečaka Mosesa Montefioreja, ki je tega nasledil kot predsednik Board of Deputies of British Jews. Na Cohenov nasvet je Pinsker l. 1882 v Berlinu objavil brošuro z naslovom *Avtoemancipacija! Poziv našim rojakom. Spisal ruski Jud*.²⁹ V njej je antisemitizem označil za neizkorenljiv, in sicer zato, ker naj bi bil njegov vzrok nacionalna anomalnost judovskega ljudstva. To naj bi bilo narod, ki nima domovine in lastne dežele. Brez takšne dežele naj bi bili Judje povsod nezaželeni tujci. Pinskerjev sionizem je bil popolnoma sekularen in brez vsakega mesijanstva. Pinskerju je šlo za nacionalno normalizacijo judovske eksistence: Judje morajo postati narod kot vsak drugi. V tem je kazal v prihodnost, kajti večina modernih sionistov z vrnitvijo v Palestino ni stremela in ne stremi po duhovni prenovi ali celo odrešitvi, temveč po nacionalni normalizaciji. Pinsker je bil politični sionist, ki je zahteval ustanovitev judovske države.

Kot prepričan sekularist in asimiliran Jud bi se Pinsker zadovoljil tudi s kakim drugim teritorijem, ne nujno Palestino. Toda privrženci, ki so se v Rusiji kmalu zbrali okrog njega in Mošėja Lejba Lilienbluma, so ga prepričali, da kot domovina judovskega ljudstva pride v poštev samo *Erec israel*. Zato so se poimenovali *Hovevê ciôn* (Priatelji Siona) in se združili v organizacijo, ki so jo od l. 1887 imenovali *Hibát ciôn* (Ljubezen do Siona).³⁰ Poleg ruskih so se gibanju priključili tudi romunske Judinje in Judje. Med prijatelji Siona so bili, kot že omenjeno, tudi razočarani *maskilim*, ki so zdaj iskali rešitev v nacionalni samoosvoboditvi. Toda večina članov je bila judovsko tradicionalna do strogo verna. To se je pokazalo v dejstvu, da je bil ob ustanovitvi organizacije v Kattowitzu (Katovice)

²⁹ Prav tam, str. 126.

³⁰ *Encyclopaedia Judaica*, 2. izd., zv. 21, nav. delo, str. 544.

l. 1884 Pinsker sicer izvoljen za nespornega voditelja, vendar so mu ob stran postavili rabina Samuela Mohileverja (1824–1898). Cilj *Hoveve cion* je bil podpirati judovske izseljence pri ustanavljanju poljedelskih kolonij v Palestini. Vendar so naslednja leta zasenčili spori in nezaupanje med *maskilim* in ortodoksnimi. Do l. 1891, ko je Pinsker umrl, so *Hoveve cion* v Palestini ustanovili šele osem kolonij, ki so lahko preživele le zaradi finančne pomoči barona Edmonda de Rothschilda. Razlog za to je bila poleg organizacijskih pomanjkljivosti tudi velika revščina ruskih in romunskih Judov. Okrog sto društev *Hoveve cion* je lahko letno zbralo le štirideset do petdeset tisoč rubljev, naselitev ene same družine pa je stala tri tisoč rubljev.³¹ Kljub temu je izseljevanje iz Rusije v 90. letih 19. stoletja občutno naraslo, tako da se je število judovskih naseljencev/k v Palestini z 2.415, kolikor jih je bilo leta 1890/91, do leta 1903 dvignilo na dvajset do trideset tisoč.³²

PINSKERJEVI NASLEDNIKI

Med prvimi, ki so se na Zahodu navezali na Pinskerjeve ideje, je bil v Hessnu rojeni rabin Isaak Rülff (1831–1902). Po izobraževanju za rabina in študiju v Rostocku je Rülff l. 1865 prevzel občino v Memlu (tedaj v Nemčiji, danes Klaipėda v Litvi). Že zgodaj se je zanimal za usodo ruskih in litovskih Judov in od 60. let zanje organiziral akcije pomoči, zlasti za judovske emigrante/ke s teh področij. Pod vplivom Pinskerjevega spisa *Avtoemancipacija* je l. 1883 spisal delo *Aruhás bas amí* (Izraelova ozdravitev, Jeremija 8,22). V njem je kritiziral zastopnike vseh zahodnih tokov judovstva, ker so se po njegovem odrekli religiozni nacionalni ideji. Hkrati pa je menil, da je za emancipirane in izobražene Jude neznosno, da jih vselej zaničujejo kot tujce in brezdomovince. Zato se je zavzel za vrnitev v Palestino in ustanovitev judovske države »v deželi prednikov«. Tega ni terjal le z religioznega vidika, ker naj bi Judom deželo obljubil Bog, temveč tudi z zgodovinskega, ker so Judje deželo nekoč osvojili z

31 David Vital, *The Origins of Zionism*, nav. delo, str. 158 in nasl.

32 Prav tam, str. 100.

mečem. Zato bi morali Judje zdaj terjati Palestino pred mednarodno skupnostjo. Rabin Isaak Rülff je bil najprej član *Hibat cion*, kasneje pa se je navdušen pridružil Theodorju Herzlu. Do konca življenja je bil dejaven v Svetovni sionistični organizaciji (Zionistische Weltorganisation, ZWO) in Sionističnem združenju za Nemčijo (Zionistische Vereinigung für Deutschland, ZVfD).³³ Rülff, ki se je zanimal tudi za filozofijo, je argumentiral v prvi vrsti politično: religiozni argumenti oz. namigi so pri njem le drugotnega pomena.

Druge navdušene privrženca je Pinsker našel med judovskimi študenti na Dunaju. Decembra 1882 so Nathan Birnbaum (1864–1937), Moritz Schnirer (1861–1941), oba študenta, ter zdravnik Ruben Bierer (1835–1931) tam ustanovili »Akademsko društvo Kadimah« (Akademischer Verein Kadimah). Društvo se je borilo proti asimilaciji in proti antisemitizmu, ki ju je imelo za največji nevarnosti za obstoj judovske skupnosti. Njihova ciljna skupina so bili študenti dunajske univerze. Kot alternativo asimilaciji so propagirali ponosno izpovedovanje pripadnosti judovskemu narodu, katerega priznanje v habsburški monarhiji so terjali. Njihov izvorni duhovni mentor je bil ruski novinar Perec Smolenskin (1842–1885). Smolenskin je predlagal tudi ime društva: *kadima* po hebrejsko hkrati pomeni »na vzhod« – torej nazaj v Palestino in k lastnemu ljudstvu – in »naprej«, k prenovljeni sekularni hebrejski kulturi in tradiciji, k »preporodu« judovskega naroda.

Perec Smolenskin je obiskoval ješivo (talmudsko šolo) v Šklovu (danes Belorusija), nato pa se je uprl ortodoksiji in začel nomadsko življenje. Na svojih potovanjih se je naučil več evropskih jezikov in preučeval zahodno kulturo. Med bivanjem v Romuniji je pridobil turško državljanstvo, kar mu je l. 1865 omogočilo naselitev na Dunaju.³⁴ Smolenskin je izkoristil

33 Prim. *Encyclopaedia Judaica*, 2. izd., zv. 17, nav. delo, str. 526; Julius H. Schoeps, *Zionismus. Texte zu seiner Entwicklung*, nav. delo, str. 14.

34 Po požarevskem mirovnem sporazumu, ki sta ga l. 1718 podpisala Avstrija in Osmanško cesarstvo, je bilo podložnikom sultana dovoljeno bivati na Dunaju, kar je bilo neosmanskim Judom prepovedano do leta 1867.

večjo svobodo tiska na Dunaju v primerjavi z Rusijo in tu od l. 1868 izdajal hebrejski mesečnik *Hašahár* (Zora), ki je v Rusiji kmalu štel med najpomembnejše maskilsko-hebrejske časopise. Smolenskin je v *Hašahar* najprej propagiral kulturno prenavo in sekularizacijo judovstva. Religiozni ritual in zakon je odklanjal, duhovno dediščino Biblije in judovskih religiozних spisov pa naj bi bilo treba preinterpretirati v nacionalnem, torej sekularnem smislu. S časopisom *Hašahar* je Smolenskin tudi pomembno prispeval k prenavi hebrejskega jezika. Po nastopu *Hibat cion* je *Hašahar* postal eden najpomembnejših sionističnih časopisov.

Gonilna sila dunajske Kadime pa je bil Nathan Birnbaum. Ta je l. 1884 objavil spis s povednim in samozavednim naslovom *Asimilacijska sla. Beseda tako imenovanim Nemcem, Slovanom, Madžarom itn. mojzesovske veroizpovedi od študenta judovske nacionalnosti*. V spisu je Birnbaum pozival judovske študente, da opustijo iluzijo, da lahko postanejo Nemci, Slovani ali Madžari, in se namesto tega izpovejo za pripadnike judovskega naroda. Pod Pinskerjevim vplivom je Birnbaum l. 1885 ustanovil časopis *Selbst-Emancipation* (Samoemancipacija). V njem je Birnbaum 1. aprila 1890 prvič uvedel pojem »sionizem« (Zionismus), ki ga je definiral kot gibanje za vrnitev Judov v *Erec israhel*. L. 1893 je objavil spis *Nacionalni prepovedi judovskega ljudstva kot sredstvo za rešitev judovskega vprašanja. Apel na dobre in plemenite vseh narodov*. V njem je Birnbaum antisemitizem označil za neizkorenljiv in terjal mednarodnopravno priznanje enakosti judovskega naroda in njegovo vrnitev v Palestino kot edino mogočo rešitev »judovskega vprašanja« (*Judenfrage*). Kakor Pinsker je tudi on vzrok antisemitizma videl v abnormalnosti judovskega naroda, ki nima domovine. Zato si je obetal, da bo mednarodnopravno zagotovljena vrnitev v Palestino prinesla normalizacijo. Ni predvidel, da bi se v lastno deželo preselili vsi Judje. A domovina bi lahko sprejela tiste Jude, ki v deželah, kjer bivajo, niso zaželeni in s tem dajejo zagon antisemitizmu. Močno judovsko središče bi torej zavarovalo judovsko diasporo in, kot je upal Birnbaum, napravilo konec antisemitizmu. Vrnitev v *Erec israhel* zanj ni bila zgolj političen projekt. Upal je, da se bo judovsko ljudstvo z njo tudi moralno in kulturno poživilo, zlasti s poljedelskim delom na

domači zemlji. Kljub temu je Birnbaum odklanjal čisto praktični sionizem *Hibat cion*, ki se je omejeval na ustanavljanje kolonij v Palestini, ker ga je imel za filantropičnega in apolitičnega. Kako ranljiva je judovska naselitev brez mednarodnopravnega zagotovila, je zanj dokazovala prepoved naseljevanja za Jude, ki so jo izdali Turki l. 1892. Zato bi se moralo nacionalno judovstvo obrniti na javnost, da za svoj projekt vrnitve pridobi politično podporo. Birnbaum uresničitve svojih idej ni pogojeval s podporo filantropov, temveč s podporo judovskih množic. Do teh in do širše svetovne javnosti je hotel seči s publicistiko, torej z glasili in publikacijami, in nanje vplivati v prid sionizma. Birnbaum je bil od l. 1885 do nastopa Theodorja Herzla nesporni vodja dunajskih sionistov. Ko mu je Herzl spodbil ta položaj, se je kmalu odmaknil od sionizma in se obrnil k diasporskemu nacionalizmu in k strogi ortodoksiji.³⁵

THEODOR HERZL IN MAX NORDAU

Theodor Herzl (1860–1904) se je rodil v Budimpešti v premožni asimilirani družini. L. 1878 se je družina preselila na Dunaj, kjer je Herzl absolviral študij prava. Po promociji l. 1884 je le kratek čas opravljal pravniški poklic, nato pa je delal kot novinar pri uglednem časopisu *Neue Freie Presse*. Obenem je pisal plitke družabne komedije. Herzl je bil areligiozen in v veliki meri odtujen od judovstva. Bil je pod globokim vplivom političnega liberalizma, hkrati pa je bil na Dunaju prisiljen sodoživeti vzpon antisemitizma. Tako je l. 1883 zapustil burševsko društvo »Albia« zaradi tamkajšnjih antisemitskih izpadov. Z naraščajočo demokratizacijo, to je, znižanjem davčne dajatve, potrebne za pravico glasovanja, so od l. 1885 tudi malomeščani dobili volilno pravico. Ti novi volivci – pogosto mali obrtniki in trgovci – so se čutili tlačene od modernizacije in industrializacije, kapitalizma in liberalizma, in so v emancipiranih Judih videli nevarno konkurenco. Pravniki Karl Lueger je postal politični glasnik tega družbenega sloja, kateremu je postregel s katoliško zaznamovano

35 Prim. Eleonore Lappin-Eppel, »Nathan Birnbaum und der österreichische Zionismus 1882–1918«, *Chilufim* 7 (2009), str. 19–42.

antisemitsko kritiko liberalizma. Z izrabo antisemitizma kot političnega sredstva za mobilizacijo volivcev se je Lueger l. 1897 povzpел na položaj dunajskega župana, kjer je ostal do l. 1910. Mladi Herzl, ki je sodoživel naglo ojačenje antisemitizma na Dunaju, je za Jude, napadene od antisemitov, najprej videl izhod v popolni integraciji, ki bi šla vse do krsta.³⁶ Toda v gledališki igri *Novi geto* (Das neue Ghetto), napisani l. 1894, je odpad od judovstva odklonil.³⁷

V letih 1891–1895 je bil Herzl zunanji dopisnik *Neue Freie Presse* v Parizu. Tu se je ukvarjal z antisemitizmom v njegovi francoski pojavni obliki. Januarja 1895 se je odvil sodni proces proti judovskemu topniškemu stotniku s francoskega generalštaba Alfredu Dreyfusu (1859–1935) zaradi domnevne veleizdaje. Silovite debate o Dreyfusovi krivdi oziroma nedolžnosti so več let polarizirale francosko republiko. Ko je Herzl spoznal, da je močno antisemitsko gibanje prisotno ne le v Avstriji, temveč tudi v Franciji, je v njem dozorelo prepričanje, da lahko »judovsko vprašanje« razreši le množični eksodus Judov v lastno deželo. Za to je bilo potrebno veliko denarja, zato je Herzl l. 1895, še v Parizu, poskusil za načrt pridobiti največjega judovskega filantropa barona Mauricea de Hirscha (1831–1896). Ta je pokazal le malo zanimanja, prav tako baron Albert Rothschild, na katerega se je Herzl obrnil kasneje. Podporo mu je odklonil tudi dunajski vrhovni rabin Moritz Guedemann. Herzl je s svojimi idejami vzbudil zanimanje le pri uglednem madžarsko-judovskem novinarju in pisatelju Maxu Nordau (1849–1923). Kakor Herzl in Hess je tudi Nordau zavračal poskuse emancipiranih Judov, da bi pobegnili svojemu poreklu oziroma ga zatajili. Hkrati je bil tudi on zgrožen nad obsegom antisemitizma v modernih, dozdevno razsvetljenih družbah. Nordau je kmalu postal Herzlov najtesnejši prijatelj in soborec.³⁸

36 Gerald Stourzh, *Spuren einer intellektuellen Reise. Drei Essays*, Böhlau, Wien/Köln/Weimar 2009, str. 61 in nasl.

37 Prim. *Encyclopaedia Judaica*, 2. izd., zv. 9, nav. delo, str. 54; Julius H. Schoeps, *Zionismus. Texte zu seiner Entwicklung*, nav. delo, str. 16–21, 23, 26, 28.

38 David Vital, *The Origins of Zionism*, nav. delo, str. 251 in nasl.

Ker Herzlu za svoj program ni uspelo pridobiti zanimanja judovskih filantropov, se je obrnil na širšo javnost in februarja 1896 objavil spis *Judovska država. Poskus moderne rešitve judovskega vprašanja*. V njem je asimilacijo proglasil za spodletelo. Razlog za njen neuspeh naj bi bil, da judovsko vprašanje ni socialno, temveč nacionalno vprašanje. »Da bi ga rešili,« je zapisal, »ga moramo predvsem spremeniti v svetovno politično vprašanje, o katerem se bo odločalo v svetu civiliziranih narodov [...] Celotni načrt je ... izjemno preprost [...] Naj nam dajo suverenost nad koščkom zemeljske površine, zadostnim za legitimne potrebe našega ljudstva, in za vse drugo bomo poskrbeli sami.«³⁹

Herzl je predložil dokaj podroben načrt tega, kako si predstavlja judovski eksodus iz Evrope, da bi imeli korist obe strani, tako Judje kakor nejudi. Zato je bil prepričan tudi v podporo vlad dežel, ki jih bodo Judje zapustili, s čimer bi, predvsem v gospodarstvu, napravili prostor za nejudi. Herzl je celo pričakoval, da bodo antisemiti postali najmočnejši podporniki sionistov. To je bilo tudi mnenje judovskega mainstreama na Dunaju, zato je sionizem odklanjal kot nevarnega. Herzl se v *Judovski državi* ni obvezal k vrnitvi v Palestino. Prav tako ni vedel, da so že drugi pred njim predstavili podobne ideje in da na Dunaju že obstaja sionistično gibanje. A študenti dunajske Kadime okrog Nathana Birnbauma so ga odkrili in podprli. *Judovska država* je po njihovem sicer trpela za eklatantnim pomanjkanjem judovske vsebine, vendar je to odtehtal Herzlov judovski ponos. Druga zgodnja aktivna podpornika sta bila nemška *hoveve*-sionista David Wolfsohn – ki je po Herzlovi smrti zasedel njegovo mesto kot vodja Sionistične organizacije – in Max Bodenheimer. Ko je Herzl l. 1897 sklical prvi kongres sionistov, so bili člani Kadime njegova najpomembnejša organizacijska podpora. V Rusiji je proces izgradnje mnenja trajal dlje. Na eni strani je Herzl ustrezal Pinskerjevimi predstavami zahodnojudovskega voditelja, na drugi strani pa je Ruse jezilo Herzlovo odklanjanje »infiltracije«, počasne, pollegalne kolonizacije Palestine, kakršno so vodili *Hoveve cion*. Predvsem člani vodilnega

39 Julius H. Schoeps, *Zionismus. Texte zu seiner Entwicklung*, nav. delo, str. 81.

»Odeškega komiteja« so bili do novinca, ki se njihovega gibanja niti ni zavedal, skeptični, medtem ko so se drugi vzhodnoevropski *hoveve*-sionisti zlahka pustili navdušiti.⁴⁰ Odzivi so bili naposled tako spodbudni, da se je Herzl l. 1897 odločil sklicati kongres sionistov. Drug razlog za sklic kongresa je bil, da je moral Herzl, ki med judovskimi filantropi ni našel nobene podpore, za uresničenje svojega načrta poskusiti pridobiti denar od članov.⁴¹

Herzlov občutek za judovsko čast je šel z roko v roki z njegovim občutkom za formo. Ko je Herzl l. 1897 sklical prvi kongres sionistov, naj bi ta »pred svetom sijajno demonstriral, kaj sionizem je in kaj hoče«. ⁴² Ker so antisemiti Judom očitali pomanjkanje vsakršne lepote, resničnosti in moškosti, je Herzl posebej pazil na dostojanstveno zunanjo podobo delegatov kongresa.⁴³ S kongresom je Herzl ustvaril judovski parlament, ki mu je sam načeloval kot ministrski predsednik oziroma predsednik. Znak pripadnosti je bil šekel, ki ga je plačal vsak član. Z banko Colonial Trust je Herzl ustvaril lastno banko za izgradnjo judovske države. Pomemben je bil tudi hitro razvijajoči se sionistični tisk v različnih jezikih, ki je informiral člane.⁴⁴ Junija 1897, nekaj tednov pred začetkom kongresa sionistov, je na Dunaju izšla prva številka časopisa *Die Welt*, ki ga je izdajal Herzl kot osrednje glasilo Svetovne sionistične organizacije.

Kakor Pinsker v svoji *Avtoemancipaciji* tudi Herzl v *Judovski državi* nika kor ni nujno predlagal vrnitve v Palestino. Toda ob stiku s *Hoveve cion* se je Herzl hitro prepričal, da bo gibanje kot domovino sprejelo izključno Palestino. A že l. 1896 je Herzl moral spoznati, da sultan Palestine ne bo

40 O tem obširno govori David Vital, *The Origins of Zionism*, nav. delo, str. 274–278, str. 317–319.

41 *Encyclopaedia Judaica*, 2. izd., zv. 9, nav. delo, str. 61.

42 David Vital, *The Origins of Zionism*, nav. delo, str. 332; *Encyclopaedia Judaica*, 2. izd., zv. 9, nav. delo, str. 55–57.

43 George L. Mosse, *Confronting the Nation. Jewish and Western Nationalism*, Brandeis University Press/ University Press of New England, Hanover/London 1993, str. 122–125.

44 *Encyclopaedia Judaica*, 2. izd., zv. 21, nav. delo, str. 547.

prodal in da se ne bo odpovedal suverenosti nad njo. Tudi nemški cesar se je branil podpreti sionistične načrte, ki bi utegnili ujeziti sultana. Tudi številni *hoveve*-sionisti so se bali ujeziti Turke z besedo »država«. Zato Herzl že v prvi številki *Die Welt* ni več pisal o »judovski državi«, temveč o »domovini« (*Heimstätte*), ki mora biti zagotovljena ne »javnopravno«, temveč »mednarodnopravno«. Te formulacije je prevzel prvi kongres sionistov v »Baselskem programu«, ki se je glasil: »Sionizem si prizadeva za osnovanje javnopravno zagotovljene domovine (*Heimstätte*) za judovski narod v Palestini.« Tretji kongres sionistov je naposled zahteval patent (*Charter*) za domovino pod turško suverenostjo.⁴⁵

Adolf Gaisbauer v svoji knjigi o sionizmu v habsburški monarhiji upravičeno ugotavlja, da je Herzla, kakor že Pinskerja, »zdrzil« prav antisemitizem. Herzlov cilj naj bi bila rešitev Judov, ne obnovitev duhovnih in tradicionalnih vezi.⁴⁶ To je razlog za vročičnost njegovega diplomatskega poizvedovanja. Potem ko Herzl ni pridobil koncesij niti od nemškega cesarja niti od sultana, se je obrnil k Angliji, da bi se pogajal o možnosti naselitve teritorija pod britansko nadvlado v soseščini Palestine, na primer Cipra, El Ariša ali Sinajskega polotoka. Ko so se razblinili tudi ti načrti, je Herzl spomladi 1903 izvedel za nove pogrome v ruskem Kišinjevu (danes v Moldaviji), ki so jih sprožile obtožbe o ritualnem umoru. Izgredi so terjali 49 žrtev, petsto ranjenih in znatno materialno škodo. Kakor že l. 1881/82 je oblast izgrede vsaj tolerirala, če ne več. Ob teh dogodkih se je Herzl vrnil k ponudbi britanskega kolonialnega ministra lorda Josepha Chamberlaina, ki je Herzlu nedolgo tega kot možno naseljitveno območje ponudil vzhodno Afriko. Herzl je predlog najprej odklonil, zdaj pa se je zaradi negotovega položaja v Rusiji začel pobliže ukvarjati z njim. Ko je Herzl ta tako imenovani »Ugandski projekt« predložil širšemu akcijskemu komiteju Sionistične organizacije, je najprej zavladalo zadovoljstvo, da svetovna sila Anglija na Sionistično

45 David Vital, *The Origins of Zionism*, nav. delo, str. 366.

46 Adolf Gaisbauer, *Davidstern und Doppeladler. Zionismus und jüdischer Nationalismus in Österreich 1882–1918*, Böhlau, Wien/Köln/Graz 1988, str. 32.

organizacijo gleda kot na resno pogajalsko partnerko. Toda kmalu se je oblikovala opozicija vseh tistih, ki so »ugandski načrt« imeli za izdajo Baselskega programa, ki je predvidel osnovanje domovine prav v Palestini. Po burnih debatah se je kongres odločil, da v Ugando pošlje raziskovalno odpravo, da ne bi kazal omalovaževanja do Angležev. Herzl je smel obdržati vodstveno vlogo, vendar je l. 1904 umrl, in to pod vtisom, da mu je spodletelo. Toda z Balfourjevo deklaracijo (1917) in mandatom nad Palestino (1922) je Anglija resnično postala država pokroviteljica sionizma in omogočila ustanovitev države Izrael.

Max Nordau je bil Herzlov najožji prijatelj in sodelavec. Kakor Herzl je bil tudi Nordau asimiliran Jud, vendar je, za razliko od Herzla, v domačem okolju še prejel judovsko izobrazbo, preden se je odvrnil od (vsake) religije. Študiral je medicino, toda po le nekaj letih zdravniške prakse v Budimpešti se je preselil v Pariz in postal publicist. Tu je tudi srečal Herzla, ki je bil, kakor on, dopisnik *Neue Freie Presse*. Nordau je delal tudi za druge časopise in si je že ustvaril vseevropsko ime kot napreden pisatelj in kulturni kritik.⁴⁷ Nordau se je opredeljeval za nadnacionalnega Evropejca, dokler ga Herzl l. 1895 ni prepričal v sionizem. Da se je Nordau zavzel za sionizem, je temu dalo pečat naprednega gibanja, kar je pritegnilo številne mlade intelektualce, na primer Bernarda Lazara in Israela Zangwilla. Nasploh je Nordau zaradi svojega vseevropskega renomeja lahko odpiral vrata za diplomatske intervencije, a tudi nudil publicistično podporo. Nordau je bil izključno politični sionist, filantropične in kulturne interese, za katere so si prizadevali številni sionisti in jih tudi terjali na kongresih, je strogo odklanjal. Zato se je po Herzlovi smrti naglo odtujil gibanju, kjer so kmalu začeli odločati »sintetični« sionisti, ki so pripisovali enak pomen kolonizaciji Dežele Izrael in diplomatskim prizadevanjem. Najvidnejši predstavnik te smeri je bil Chaim Weizmann, ruski *hovêv ciôn*, ki je živel v Angliji in delal kot kemik. Ker

47 Ob času, ko je bila ustanovljena Sionistična organizacija, so bila njegova najbolj znana dela: *Konvencionalne laži civiliziranega človeštva* (Die konventionellen Lügen der Kultur Menschheit, 1883), *Paradoksi* (Paradoxe, 1885), *Izroditev* (Entartung, 1892).

je Weizmann med prvo svetovno vojno razvil za vojno pomembne proizvode, je pridobil dostop do najvišjih krogov in imel vodilno vlogo pri pogajanjih o Balfourjevi deklaraciji. Nordau je slednjo kritiziral, ker je Judom obljubljala zgolj »domovino«, ⁴⁸ ne pa »države«. Po prvi svetovni vojni so divjali boji med Poljaki in Ukrajinci ter med Poljsko in Sovjetsko zvezo. Boje so spremljali pogromi in neznansko trpljenje judovskega prebivalstva na bojnih področjih. Zaradi teh katastrofalnih razmer je Nordau terjal takojšnjo množično emigracijo v Palestino, tudi če tam še ni mogoče vzpostaviti ustrezne infrastrukture. S tem je zastopal miselnost, podobno miselnosti Vladimirja Žabotinskega, kasnejšega ustanovitelja sionističnega revizionističnega gibanja. Nordau je umrl l. 1923; tri leta kasneje so njegove posmrtne ostanke prenesli v Tel Aviv.⁴⁹ Veliki dosežek političnih sionistov, ki je nazadnje omogočil ustanovitev države Izrael, je bil, da so »judovsko vprašanje« internacionalizirali, ga spremenili v vprašanje mednarodne skupnosti, v »svetovno vprašanje«. Z Balfourjevo deklaracijo je Velika Britanija sionistom obljubila podporo pri osnovanju judovske domovine. Z mandatom Društva narodov iz l. 1922 je to obljubo odobrila mednarodna skupnost držav. L. 1947 je sledil večinski sklep Združenih narodov (OZN) o ustanovitvi države Izrael. Vsi ti dogodki so bili plod pogajalske spretnosti sionističnih politikov, kot je bil Chaim Weizmann. Hkrati sta ta prizadevanja podpirali nepretrgano judovsko priseljevanje v Palestino in gradnja judovskega državnega občestva. Kljub temu se je izkazalo, da je bila naglica, ki je ob pogledu na antisemitizem gnala Pinskerja, Herzla in Nordaua, upravičena. Kajti država Izrael je bila ustanovljena v senci šoe, po umoru šestih milijonov Judinj in Judov.

⁴⁸ [Nem. *Heimstätte*. V Balfourjevi deklaraciji (1917), spisani v angleščini, se formulacija glasi »a national home for the Jewish people«, narodna domovina za judovsko ljudstvo. Op. prev.]

⁴⁹ Arthur Hertzberg, *The Zionist Idea*, nav. delo, str. 233–235.

MOSES HESS
RIM IN JERUZALEM

ZADNJE NACIONALNO VPRAŠANJE

PISMA IN NOTICE

[1862]

IZBOR

Plemenitim pionirjem
vseh zgodovinskih narodov,
ki se borijo
za nacionalni preporod.

PREDGOVOR

Odkar je Inocenc III.¹ spočel diabolični načrt, da Jude, ki so tedaj v krščanstvo prinesli luč španske kulture, moralno pokonča s prisilo, da si na obleko pripnejo madež sramote,² pa do predrzne ugrabitve judovskega otroka iz hiše njegovih staršev pod vladavino kardinala Antonellija³ je bil

-
- ¹ Inocenc III., rojstno ime Lotario Conte di Segni, papež 1198–1216, eden najmočnejših srednjeveških papežev, ki je razširil papeško oblast, začel albižanske vojne, načrtoval novo križarsko vojno in poskrbel za številne daljnosežne reforme cerkvene doktrine in prakse.
 - ² Leta 1215 je Inocenc III. sklical Četrty lateranski koncil, ki med drugim uvedel prepoved opravljanja javnih funkcij za Jude (sklep 69) in obvezna razlikovalna znamenja na oblačilu za Jude in muslimane (sklep 68). Gl. *Medieval Sourcebook: Twelfth Ecumenical Council: Lateran IV 1215*, Internet History Sourcebooks Project, Fordham University, <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/lateran4.asp> (3. 11. 2018).
 - ³ Primer Mortara, afera, ki je burkala evropsko javnost v 50. in 60. letih 19. stoletja. Edgardo Mortara je bil otrok iz judovske družine iz Bologne, ki ga je Cerkevna država l. 1858 odvzela staršem, ker naj bi bil nekoč skrivaj krščen v katoliško vero. Odraščal je pod zaščito papeža Pija IX., ki je kljub mednarodnemu škandalu in

papeški Rim za Jude neizčrpen vir strupa. Z izsušitvijo tega vira so tudi naši krščansko germanski sovražniki Judov končali na suhem in bodo izumrli od pomanjkanja hrana.

S prenehanjem sovražne naravnosti krščanstva do kulture preneha tudi njegova sovražna naravnost do judovstva;⁴ z osvoboditvijo večnega mesta na Tiberi se začne tudi osvoboditev večnega mesta na Moriji,⁵ s prepородom Italije vstajenje Judeje. – Tudi osiroteli otroci Jeruzalema se bodo smeli udeležiti velike palingeneze narodov,⁶ vstajenja iz smrti podobnega zimskega spanja srednjega veka z njegovimi nočnimi morami. Pomlad narodov se je začela s francosko revolucijo; leto 1789 je bilo pomladno enakonočje zgodovinskih narodov.⁷ Vstajenje mrtvih ni več

peticijam zavračal zahteve po vrnitvi otroka. Papežev glavni svetovalec je bil kardinal Giacomo Antonelli, oster nasprotnik liberalizacije in nacionalnega združevanja Italije. Po nekaterih interpretacijah naj bi afera Mortara prispevala k padcu Cerkvene države l. 1870. Prav pod vtisom te afere je bila l. 1860 ustanovljena Alliance Israélite Universelle, posvečena obrambi političnih pravic in verske svobode Judov. Za celotno zgodbo gl. David I. Kertzer, *The Kidnapping of Edgardo Mortara*, Alfred Knopf, New York 1997.

- 4 Nem. *Judentum*. Beseda označuje, podobno kot v slovenščini »judovstvo«, bodisi Jude kot religiozno-etnično skupnost (za to v nemščini obstaja tudi beseda *Judenheit*, ang. *Jewry*) bodisi judovsko religiozno kulturo, judaizem. Raba je pogosto dvopomenska, ker se pojma prepletata.
- 5 Tj. Jeruzalema. Morija je ime kraja, kjer bi moral Abraham žrtvovati Izaka. Kasnejša tradicija je kraj enačila s Tempeljskim gričem v Jeruzalemu. Gl. 1 Mz 22,2; 2 Kr 3,1.
- 6 Nem. *Völker*. V besedilih se pojavljata besedi *Volk* in *Nation*, ki ju avtorji pogosto uporabljajo kot sopomenki, brez jasnega pomenskega razločka. *Volk* glede na kontekst prevajamo kot narod ali kot ljudstvo, *Nation* praviloma kot narod. Prevod se nagiba k besedi ljudstvo, kadar je mišljeno množstvo ljudi, k narodu pa, kadar je mišljena enotnost. Občasno najdemo tudi besedi *Völkerschaft* in *Volksstamm* (oboje narod). Besedo *Stamm*, ki jo pogosto uporabljajo slikovito, prevajamo kot pleme. Izpeljanke iz *Volk* praviloma prevajamo z izpeljankami iz »narod«: *Volksbewusstsein*, narodna zavest; *Volksrechte*, narodne pravice, *Volksgefühl*, narodni čut. Izpeljanke iz *Nation* praviloma prevajamo z izpeljankami iz »nacionalen«: *Nationalität*, nacionalnost, *Nationalitätsfrage*, nacionalno vprašanje, *Nationalitätsrechte*, nacionalne pravice, *Nationaljude*, nacionalni Jud.
- 7 Nem. *Geschichtsvölker*; *Geschichtsvolk*: »narod, ki nastopa v zgodovini, za razliko od mitičnih in predzgodovinskih narodov« (»Geschichtsvolk«, *Deutsches*

nič čudnega v času, ko se ponovno prebujata Grčija in Rim, ko na novo diha Poljska, ko se Madžarska oborožuje za poslednji boj in ko se pripravljajo na dvig vse tiste zatirane rase,⁸ ki so bile trpinčene, zlorabljanje in izžemane zdaj od aziatskega barbarstva, zdaj od evropske civiliziranosti, zdaj od topoumnega fanatizma, zdaj od prefinjene preračunljivosti – in ki danes vladajočim rasam z njihovim barbarskim ali civiliziranim napuhom spodbijajo oblastniško pravico v imenu višje pravičnosti.

Med narode, ki so veljali za mrtve, a se vendar zavedajo svoje zgodovinske naloge in smejo uveljavljati svoje nacionalne pravice, nesporno spada tudi judovski narod. Ta ni zaman dve tisočletji kljuboval viharjem svetovne zgodovine in z vseh koncev sveta, kamor so ga ponesli valovi dogodkov, do današnjega dne stalno zrl proti Jeruzalemu. – Z gotovim rasnim čutom za svojo kulturnozgodovinsko poklicanost – zediniti in pobratiti svet in ljudi v imenu njihovega enega in edinega večnega Stvarnika – je ta narod v svoji religiji ohranil svojo nacionalnost in obe nerazdružljivo povezal skozi neodtujljivo deželo prednikov. Noben moderni narod, ki se bori za lastno domovino, ne more kratiti judovskemu narodu njegove, ne da bi s tem v sebi prenašal smrtonosno protislovje, spravi dvom nase in storil moralni samomor.

Toda naj se judovsko nacionalno vprašanje nepristranskemu opazovalcu kaže kot še tako aktualno, se mora, obratno, zdeti prav neaktualno kulturnemu Judu,⁹ ki živi v Nemčiji. V tisti Nemčiji, kjer vsak sovražnik Judov, liberalni ali reakcionarni, za olepšanje svojega protijudovskega

Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, Wörterbuchnetz, http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/call_wbgui_py_from_form?sigle=DWB&mode=Volltextsuche&hitlist=&patternlist=&lemid=GG10158#XGG10158 [3. 11. 2018]).

8 Nem. *Racen; Rasse* (starejši zapis: *Race*), iz fr. *race*: rod, poreklo; pasma; pleme, rasa, ljudstvo. Pri Hessu in drugih tu prevedenih avtorjih je pojem »rase« širok, včasih težko določljiv. Večinoma označuje skupnosti ljudi, ki jih družijo preplet značilnosti, ki izhajajo iz njihovega skupnega izvora ali skupne zgodovine. Hess včasih poudarja bolj fizični, včasih duhovni in kulturni, včasih pa etnično politični vidik (kot v tukajšnjem primeru, ko so »zatirane rase« prebujajoči se evropski narodi).

9 Nem. *Culturjude*. Hess ima v mislih asimilirane nemške Jude.

sovraštva¹⁰ s prstom pokaže na razliko med judovsko in germansko raso. V tisti Nemčiji, kjer se nacionalnost Judov zdi zadnji argument, na podlagi katerega tem odrekajo politične in državljanske pravice, pravice, ki jih v njihovem primeru pogojujejo čisto drugače kot zgolj s prevzemom vseh državljanskih in političnih dolžnosti. V tisti Nemčiji, kjer si Judje kljub svoji živahni udeležbi v nemški kulturi in nravnem življenju, kljub zatajevanju svojega nacionalnega kulta, kljub vsem naporom po germanizaciji že od Mendelssohna dalje zaman prizadevajo za politično in socialno enakost s svojimi nemškimi brati!

Česar ni mogel izprositi brat od brata, človek od človeka, bo izbojevalo ljudstvo od ljudstva, narod od naroda. – V tej zadnji evropski vojni za svobodo nobenemu ljudstvu ne bo vseeno, ali bo drugo ljudstvo imelo za prijatelja ali za sovražnika.

Glasovi za nacionalni preporod Izraela se danes dvigajo z vseh koncev sveta. Upravičujeta jih, prvič, judovski kult ali nacionalno bistvo judovstva in, drugič, obča razvojna zgodovina človeštva, katere rezultat je zdajšnji svetovni položaj.

V teh pismih je poudarjena predvsem prva, notranja upravičenost. Avtor se je moral ob tem izreči tako proti tistim racionalističnim in filantropičnim iluzijam, ki spregledujejo ali iz zunanjih ozirov zanikajo nacionalni pomen judovskega kulta, kakor proti dogmatičnim zelotom, ki se zaradi nesposobnosti, da bi našo zgodovinsko religijo razvili do višine moderne znanosti, obupano zatekajo v naročje edino zveličavne nevednosti in vztrajajo v zavestnem nasprotovanju dosežkom duha in kritike. Tako je lahko stopil na že utrto pot k miru, ki vsak dan pridobiva

10 Nem. *Judenhass*, tudi sovraštvo do Judov. V besedilih se pojavljata dva sinonimna termina: *Judenhass* in *Antisemitismus*, a prvi pogosteje. »Antisemitizem« je kasnejši, saj se je termin uveljavil šele proti koncu 19. stoletja, potem ko ga je kot »znanstveni« sinonim *Judenhass* populariziral nemški publicist Wilhelm Marr v delu *Der Sieg des Judenthums über das Germanenthum* (1879).

čedalje več ozemlja v sicer nujnemu, toda nerazveseljivem boju med reformo in ortodoksijo.

Po zaslugi novejših naporov judovskih učenjakov, po zaslugi mikavnih prikazov judovskega življenja izpod peres nadarjenih romanopiscev in pesnikov je naš nacionalno človekoljubni zgodovinski kult danes ponovno našel privrženca celo med tistimi, med katerimi sta razsvetljenstvo¹¹ in odpad od judovstva še pred kratkim veljala za sinonima. Na tleh novejše judovske kritike tako imenovana reformatorska smer in njej nasprotna reakcionarna štejeta komaj še kakega omembe vrednega predstavnika. Notranji motivi za nacionalni preporod Izraela, ki jih zagovarjajo tukajšnja pisma, se navezujejo na današnje stanje judovske znanosti.¹²

»Zgodovina potalmudskega obdobja,« pravi najvidnejši moderni judovski zgodovinar,* »ima torej še vedno n a c i o n a l n i značaj; nikakor ni zgolj religiozna ali cerkvena zgodovina.«

* H. Graetz: *Zgodovina Judov*, 5. zvezek, Uvod, str. 3. [Opombe znotraj besedila so avtorske. Besedilo v oglatih oklepajih je uredniško.]

-
- 11 Nem. *Aufklärung*, judovsko razsvetljenstvo ali *haskalá*, miselna smer med evropskimi Judi v 18. in 19. stoletju. Pripadnik gibanja se imenuje *maskil* (razsvetljenec, mn. *maskilím*). Haskala je izhajala iz teženj evropskega razsvetljenstva in se nanašala na kulturni in politični položaj Judov znotraj evropskih družb. Označevalo jo je odpiranje za širša področja vednosti, odmik od tradicionalnega načina življenja, pogosto tudi zbliževanje z nejudovskim okoljem in napredovanje asimilacije. Gl. Klemen Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, Mohorjeva založba, Celovec 2009, str. 244–248; 262–263. Za vzhodnoevropsko haskalo gl. Immanuel Etkes, »Haskala«, *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Haskalah> (28. 11. 2018).
- 12 Nem. *jüdische Wissenschaft*. Težko je opredeliti, kaj Hess misli s to oznako. Disciplina *Wissenschaft des Judentums*, »veda o judovstvu«, ki jo je na nemškem področju uvedlo Društvo za kulturo in znanost Judov (Verein für Kultur und Wissenschaft der Juden, ustanovljeno 1819), se je posvečevala preučevanju judovstva z orodji sodobne znanosti. Njen najbolj znan predstavnik je bil Leopold Zunz (1794–1886). *Wissenschaft des Judentums* je prispevala k formulaciji judovstva onkraj zgolj religioznih kategorij, to je kot kulturen, etničen in celo nacionalen pojav, zaradi česar bi jo Hess cenil, a je hkrati prispevala k toku asimilacije (po Hessovo »odpada«), tako da bi jo Hess tudi kritiziral.

»Kot zgodovina narodnega plemena,« nadaljuje naš zgodovinar, »judovska zgodovina še zdaleč ni zgolj literarna ali cerkvena zgodovina, kakor jo iz nestrokovnosti ali enostranskosti označujejo nekateri, pač pa so književnost, religiozni razvoj in tudi nadvse tragični martirologij, ki ga beleži to pleme oziroma ta skupnost, le posamezni momenti toka njegove zgodovine, ki pa ne tvorijo njegovega bistva samega.«¹³

Zgodovinska kritika je nadomestila racionalistično kritiko, to je, kritiko tistih »reformatorjev«, ki so znotraj judovstva hoteli ločiti politično od religioznega, ali drugače, tistih, ki tako slabo prepoznavajo globino nacionalnega življenjskega izvira, iz katerega sta privreli tako talmudska kakor starojudovska ali biblična književnost, da v tej organski stvaritvi ne vidijo nič drugega kot zgolj zunanji moment prilagoditve na vselej spremenljive časovne razmere.

Toda medtem ko so se na eni strani nekateri prizadevni, ki so že zdavnaj prerasli togo ortodoksijo, poglobili v nacionalno bistvo judovstva in tako pregnali tisti plitki racionalizem, ki je lahko spodbudil le indiferentnost in odpad od judovstva, ne pa ponovne oživitve njegovega stvariteljskega duha in ponovnega prevzema njegove svetovnozgodovinske naloge, pa na drugi strani tudi nekateri rabini, vsaj tisti, ki sem jih na svojo srečo lahko spoznal že zgodaj v mladosti, po učenosti in humanistični omiki

13 Heinrich Graetz, *Geschichte der Juden von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*. Fünfter Band (Zweite verbesserte Auflage). *Geschichte der Juden vom Abschluß des Talmud (500) bis zum Aufblühen der jüdisch-spanischen Cultur (1027)*, Oskar Leiner, Leipzig 1871, str. XV. V času Hessovega pisanja je zgodovinar Heinrich Graetz (1817–1891) izdajal svoje monumentalno delo o zgodovini Judov (11 zvezkov, 1853–1876), ki je temeljno zaznamovalo vse kasnejše preučevanje judovske zgodovine. Graetz je judovsko zgodovino obravnaval skozi nacionalno gledišče, zaradi česar je bilo njegovo delo deležno tako kritike kot odobravanja. Graetz je od leta 1854 do smrti poučeval na vroclavski rabinski šoli, ki jo Hess omenja v nadaljevanju. Ko se je Graetz l. 1861 seznanil z rokopisom *Rima in Jeruzalema*, je Hessu izrazil svoje veliko zanimanje. Hess je z Graetzom preživel tri mesece v Vroclavu in z njegovo pomočjo predeloval rokopis. Tudi kasneje sta sodelovala v prijateljskem duhu: med drugim je Hess prevedel in objavil del Graetzove zgodovine Judov v francoščini (1867). – Popravek Hessovega navedka: Graetz zapiše, da judovska zgodovina ni zgolj »literarna zgodovina ali zgodovina učenosti« (*Gelehrten-geschichte*).

niso v ničemer zaostali za modernimi. – Nove rabinske šole, ki se danes po zgledu vzorčne šole v Breslauu¹⁴ ustanavljajo tudi v drugih središčih judovstva ali nastajajo s temeljitim preoblikovanjem starih, bi lahko scela zapolnile prepad med nihilizmom reforme, ki se ni ničesar naučila, in obratom k obupani reakciji, ki ni ničesar pozabila. – Na krajih, ki jim je še pred komaj nekaj desetletji grozilo, da bo tam ortodoksija vse zamrznila pod svojo ledeno skorjo ali da bo revolucionarni samum¹⁵ vse požgal in izhlapil, že veje milejši, spravljivejši življenjski dih.

Občo razvojno zgodovino socialnega življenja in njene rezultate, sedanja nacionalna stremjenja, bom torej uporabil, da osvetlim zgodovinsko nalogo judovstva, ki še zdaleč ni zaključena, da nakažem, kako utegne trenutni svetovni položaj v ne več tako oddaljenem času podpreti ustanavljanje judovskih kolonij na Sueškem prekopu¹⁶ in ob bregovih Jordana, in nazadnje, da izpostavim še neko malo opaženo okoliščino: da se za

14 Breslau, danes Vroclav na Poljskem. Gre za Judovski teološki seminar (Jüdisch-Theologisches Seminar in Breslau), ki je bil hkrati akademska ustanova in rabinska šola. Ustanovljen je bil leta 1854 pod vodstvom Zachariasa Frankla (1801–1857), dresdenskega vrhovnega rabina. Frankel je utemeljil »pozitivno historično« šolo, po kateri je judovsko pravo (*halahá*) sicer avtoritativno, vendar ne nespremenljivo, temveč se razvija skozi zgodovino. Iz te ideje se je skozi 19. in 20. stoletje razvil konservativni tok v judovstvu. Judovski teološki seminar je postal eno najpomembnejših judovskih izobraževalnih središč v Evropi, kjer so se tradicionalne judovske vede prepletale z sočasno evropsko znanostjo. Seminar je bila prva znanstvena in akademska institucija za izobraževanje rabinov v Nemčiji in po njej so se zgledovale vse kasnejše podobne institucije po Evropi in Ameriki. – Hess svoje poglede na judovstvo, njegovo pojmovanje in preučevanje, očitno umešča med reformo in ortodoksijo, torej blizu konservativne usmeritve, le da z jasno nacionalno osnovo. Za oris razvoja tokov v judovstvu gl. Klemen Jelinčič Boeta, *Uvod v judovstvo*, Mohorjeva družba, Celje 2010, str. 48 in nasl.

15 Samúm: vroč viharen puščavski veter v severni Afriki, levantinskih deželah in na Arabskem polotoku.

16 Sueški prekop so gradili v času Hessovega pisanja (začetek 1859). Dokončan je bil leta 1869.

vprašanji nacionalnosti in svobode, ki danes gibljejo svet, skriva še veliko globlje vprašanje, ki ga ni mogoče odpraviti s splošnimi človekoljubnimi rekli, namreč rasno vprašanje, ki obstaja že tako dolgo kot zgodovina sama in se mora razrešiti, da si bo sploh mogoče dalje prizadevati za definitivno rešitev socialnopolitičnih problemov.

Zaradi pomislekov proti mojemu svetovnemu nazoru na splošno in proti njegovi navezavi na judovstvo posebej, pomislekov, ki bi lahko izhajali iz neupravičenega, za moderno mednarodno pravo žaljivega nemškega rasnega napuha in iz tiste judovske modrosti, ki je zaostala za moderno filozofijo in znanostjo, se mi ni zdelo odveč, da vse reči, ki se na to nanašajo in sem jih v Pismih formalno lahko le ohlapno povezal, povzamem v *Epilogu*, ki lahko velja za *uvod k pismom*. Tam, pa tudi v *Noticah*, dodanih ob koncu spisa, je obenem kraj za temeljitejšo filozofsko obravnavo in bolj specialno znanstveno utemeljitev nekaterih načel in načelnih dejstev, ki se jih v pismih dotikam vse preveč bežno.

Köln, meseca maja 1862

Avtor

DRUGO PISMO

Misli o smrti in vstajenju – Družinski grobovi – Sorodne duše – Judovski in indijski svetniki – Schopenhauer – Konec dni – Sabat zgodovine –

Bolečina je nalezljiva, kakor radost. Vi, prijateljica moja,¹⁷ ste me nalezli s svojimi mislimi o smrti in vstajenju. Nikoli nisem obiskoval grobov, zdaj pa me vleče k njim. Prvič od zgodnje smrti svoje matere sem obiskal pokopališče, kjer leži in kjer so kasneje, med mojo dolgo odsotnostjo, pokopali tudi mojega očeta. – Pozabil sem bil molitev, ki se izreka na grobovih našega rodu, in v svoji nevednosti sem se zatekel k drugemu od

17 Hessova naslovnica naj bi bila Josephine Hirsch, sestra njegove svakinje Emilie Hess, žene Hessovega brata Samuela.

osemnajstih blagoslovov: »Mogočen si, večni, obujevalec mrtvih ...«¹⁸ Tedaj sem na sosednji gomili zapazil osamljeno cvetlico. Mehanično sem posegel po njej in jo skrbno položil med svoje papirje. Šele doma sem izvedel, čigave posmrtno ostanke pokriva tista sveža gomila.¹⁹ – In vedel sem, da je »dragotina«, kakor ste imenovali skromno cvetlico, namenjena vam.

Med umrlimi in živimi se pletejo skrivnostne vezi, ki bodo vselej ostale uganka. Parke, ki prerežejo življenjsko nit, nimajo nobene moči nad duhovnimi nitmi, ki povezujejo sorodne duše v času in večnosti. Vaše čudovite sanje, še bolj pa moja budna doživetja, potrjujejo vpliv preminulih dragih na usodo njihovih svojcev:

Preminule duše
preživijo v duhu.

Zato sem tudi vzljubil smrt. – Pa ne, da sem zasovražil življenje; ne, tudi življenje ljubim, toda le tako, kakor ga je ljubil največji mislec vseh časov, Spinoza. – Bolj človeško, svetejše, bolj božansko ko je življenje, bolj se življenje in smrt kažeta kot enake vrednosti, enake veljave.

Samo Judje so se lahko povzpeli do tiste višine, kjer se življenje in smrt kažeta kot ena k o v r e d n i, ne da bi se s tem odpovedali življenju. – Že pred osemnajstimi stoletji je neki Jud, ki so ga pogani častili in oboževali kot svojega odrešenika, zunaj sveta našel oporišče, s katerega je lahko dvignil svet s tečajev.

Veliki učitelji spoznanja Boga so bili vselej Judje. Ne le da je naše ljudstvo v starem veku ustvarilo najbolj vzvišeno religijo, ki je postala skupno dobro civiliziranega sveta; pač pa je to religijo z napredovanjem človeške družbe, s plemenitenjem duha in srca, tudi nenehno razvijalo. In to

¹⁸ Osemnajst blagoslovov: molitev *amidá*, tudi »osemnajstka« (šmonê esrê), ker je izvorno vsebovala 18 blagoslovov (danes 19), osrednja molitev judovske vere. Navedeni verz je iz 2. blagoslova, ki govori o Božji moči.

¹⁹ Domnevno Hessova svakinja Emilie Hess, ki je umrla leta 1860. Njena sestra Josephine Hirsch je kot žalujoča skrbela za sestrina dva otroka in se kasneje poročila s sestrinim vdovcem Samuelom, Hessovim bratom.

poslanstvo bo obdržalo do konca dni; hočem reči, do trenutka, ko bo spoznanje Boga, kakor pravijo naši preroki, napolnilo svet. Kajti konec dni, ki ga je judovstvo od samega začetka svete zgodovine, v dobrih in hudih časih, nenehno prerokovalo, ni konec sveta, kakor so to napačno razumela druga ljudstva, temveč dovršitev razvojne zgodovine in vzgoje človeškega rodu.

Na predvečer tega sabata zgodovine se moramo pripraviti na naše zadnje poslanstvo, in sicer z razumevanjem naše zgodovinske religije.

Niti ene besede naših svetih spisov ni mogoče pravilno dojeti, dokler ne spoznamo stališča, s katerega jih je judovski genij proizvedel. – Nič ni bolj tuje duhu judovstva kakor egoistična rešitev duše²⁰ osamljenega posameznika, kar je po modernih predstavah glavno stališče religije. – Judovstvo nikjer ne ločuje posameznika od družine, družine od naroda, naroda od človeštva, človeštva od organskega in kozmičnega stvarstva, in tega od Stvarnika. Judovstvo nima druge dogme kakor nauk o enotnosti.²¹ Toda ta dogma pri njem ni nekaj togega, ni od zunaj dana in zato jalova, ni mrtvo verovanje, temveč živo, stvariteljsko spoznanje, ki se ves čas na novo reproducira iz njegovega duha: ki korenini v družinski ljubezni, požene cvetove v patriotizmu ter obrodi zrele sadove v moderni regenerirani človeški družbi. – Judovstvo bi delilo usodo vseh tistih religij, ki so izšle iz njega – skrepenelo bi v dogmah, odmrlo bi in se v konfliktu z moderno znanostjo razpustilo – če ne bi bilo samo stvaritelj svojega vzvišenega spoznanja Boga, če njegov religiozni nauk ne bi bil produkt njegovega življenja. – Judovstvo ni pasivna religija, temveč aktivno spoznanje, organsko zraslo z judovsko nacionalnostjo. – Judovstvo je pred vsem drugim nacionalnost, katere tisočletja trajajoča zgodovina gre z roko v roki z zgodovino človeštva, je narod, ki je enkrat že bil orodje duhovne regeneracije socialnega sveta, danes, ko pomladitveni proces svetovnozgodovinskih kulturnih narodov zori k svojemu izpolnjenju, pa s preporodom teh praznuje lastno vstajenje.

²⁰ Nem. *Seelenheil*. Krščanski izraz.

²¹ Nem. *Einheitslehre*.

ČETRTO PISMO

Nemško protijudovsko sovraštvo – Rodoljubarski romantiki in filozofirajoči knjigotržci – Otto Wigand – Berthold Auerbach – Moleschott – Dr. Gallavardin – Reforma in judovski nosovi – Fotografski portret – Hebrejske molitve – Patriotizem – Moj ded – Mati Rahela – Narodno žalovanje – Črni sabat

Zdi se, da je nemška omika nezdružljiva z judovskimi nacionalnimi stremljenji. – Če ne bi nekoč živel v Franciji, bi težko prišel do zanimanja za obnovitev naše nacionalnosti, tako zelo so naši nazori in stremljenja odvisni od družbe, ki nas obdaja. Vsako ljudstvo, ki kaj velja, kakor vsak posameznik, ki kaj velja, ima svojo specialnost. Vsak človek, vsak pripadnik zgodovinskega naroda, je politična ali, kakor danes rečemo, socialna žival; toda znotraj socialnega sveta ima vsak že po naravi posebno poklicanost, in Nemeč, kakorkoli se temu upira, je v boljšem delu sebe preveč filozof, ima preveč univerzalno duhovno usmeritev, da bi se lahko na pravi način, brez prisiljenosti, navduševal za nacionalna stremljenja. »Celotna tendenca,« mi je pisal moj nekdanji založnik Otto Wigand,²² ko sem mu predložil prvi zasutek svojih judovsko nacionalnih stremljenj, »se upira moji čisti človeški naravi.«

Nemčeva »čista človeška narava« je narava čiste nemške rase, ki se do človeškosti lahko vzpne le skozi mišljenje, teoretično, v praktičnem življenju pa še ni premagala svojih naravnih simpatij in antipatij. Njen odpor do naših judovsko nacionalnih stremljenj ima dvojen vir, kakor si nasploh oba dela človekovega bistva, njegova duhovna in naravna, teoretična in praktična plat, pri nobenem narodu tako ostro ne nasprotujeta kakor pri nemškem. – Nacionalna stremljenja so nasploh nezdružljiva z Nemčevimi teoretičnimi človeškimi stremljenji. Do judovskih nacionalnih stremljenj pa Nemeč občuti še rasno antipatijo, ki jo celo plemenitejše narave in višji duhovi pri nas komaj lahko obvladajo. Isti

22 Otto Wigand (1795–1870), nemški založnik in politik; poglobitni izdajatelj piscev predmarčne dobe. Objavil je tudi Hessovo zgodnje delo *Die Europäische Triarchie* (1841).

Nemec, katerega »čista človeška narava« ne more skriti odpora do spisov, ki govorijo v prid judovske nacionalnosti, brez vsakega odpora tiska spise proti judovstvu, katerih dejanski motiv, kakor sami priznajo, je natanko nasprotje »čiste človeške narave«, namreč naravni rasni antagonizem. Vendar Nemec nima nobene jasne zavesti o svojih rasnih predsodkih; tako v svojih naravnih kakor duhovnih stremljenjih ne vidi nemških, čisto germanskih, temveč »humanistične« tendence: ne ve, da tem drugim streže le v teoriji, v praksi pa vse preveč onim prvim.

Tudi omikani nemški Judje imajo lastne dobre razloge za to, da z »odporom« obračajo hrbet judovskim nacionalnim stremljenjem. – Moj dragi stari prijatelj Berthold Auerbach²³ je prav tako ogorčen nad mano kot moj stari založnik, četudi iz čisto drugega razloga kot iz »čiste človeške narave«. Pikro mi očita moja prizadevanja in nazadnje vzklikne: »Kdo te je postavil za poglavarja in sodnika nad nami?«* Zaradi protijudovskega sovraštva, ki nemškega Juda obdaja z vseh strani, je ta vselej nagnjen k otresanju vsega judovskega s sebe in k zatajevanju svoje rase. Za izobraženega nemškega Juda nobena reforma judovskega kulta ni dovolj radikalna. Nočne more nemškega protijudovskega sovraštva ga ne odreši niti krst. Nemci ne sovražijo toliko religije Judov kakor njihovo raso, ne toliko njihove značilne vere kakor njihove značilne nosove. – Niti reforma niti krst, niti izobrazba niti emancipacija nemškim Judom ne odprejo do konca vrat v socialno življenje. Torej si ti prizadevajo zatajiti svoje poreklo. – Moleschott v svoji *Fiziološki skicirki* (str. 257)²⁴

23 Berthold Auerbach (1812–1882), nemški pisatelj. S Hessom sta se spoprijateljila po letu 1837, ko sta se skupaj navduševala nad Spinozo. Auerbach je objavil romaneskni prvenec *Spinoza* (1837) ter prevod zbranih Spinozovih del (1841). Medtem ko se je najprej učil na talmudski šoli in namerava postati rabin, se je kasneje usmeril v univerzitetni študij, sodobno filozofijo in reformno judovstvo. V 50. in 60. letih je usvojil nemške nacionalne težnje in začel izpovedovati nemški patriotizem. Zato se je burno odzval, ko mu je Hess pisal glede *Rima in Jeruzalema*.

24 Jacob Moleschott, *Physiologisches Skizzenbuch*, Ferber'sche Universitäts-Buchhandlung (Emil Roth), Gießen 1861, str. 257. Jacob Moleschott (1822–1893), nizozemski zdravnik in fiziolog, je bil Hessov prijatelj, s katerim sta si dopisovala. Zaradi objave knjige *Der Kreislauf des Lebens* (1852), kjer je podal materialistična in

pripoveduje o sinu krščenelega Juda, ki ga zjutraj niso mogli spraviti od zrcala, ker se je neutrudno naprezal, da bi svoje skodrane lase počesal v ravne. – Toda kakor malo je svoj namen dosegla »radikalna« reforma, ki je upravičeno tako imenovana, saj polaga sekiro na same ko renine judovstva, na njegov nacionalno zgodovinski kult, tako malo tudi doseže svoj cilj prizadevanje Judov, da bi zatajili svoje poreklo. Judovski nosovi se ne reformirajo in črni, skodrani judovski las noben krst ne spremeni v svetle, noben glavnik v ravne. Judovska rasa je prvobitna in se kljub klimatskim vplivom integralno reproducira. Judovski tip je skozi stoletja vselej ostal enak samemu sebi.

* 2 Mz 2,14. – Auerbach na moje veselje biblično vrstico zapiše v izvirniku: *mi samhá leš sar vešofét alénu*. Auerbach ne zanika upravičenosti mojih judovskih simpatij kot osebne naravnosti, saj ta niti njemu v zadnjem času ni tuja. Vendar bi se mu zdelo boljše, da teh simpatij ne bi javno izražali. Po njegovem je to »podpihovanje«. [Navedek iz: *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja, 2.*, pregledana izdaja, Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana 2010, str. 108. Hebrejsko pisavo prečrkujemo po izgovorjavi v moderni hebrejščini.]

»Na zahodni steni v egiptovskih Tebah, kjer leži nekropola, lahko vidimo grob vodje kraljevih gradenj, na katerem so upodobljena različna dela, izvršena pod njegovim vodstvom. Postavljajo se obeliski, klešejo se sfinge, gradijo se palače in izvajajo se vsa mogoča povezana velika in mala dela. Beli aziatski sužnji izdelujejo opeke: eni prinašajo glino, drugi odnašajo izdelane kamne. Ob strani grozeče stoji priganjač z dvignjeno palico. Grob je bil, sodeč po napisih, postavljen v Mojzesovem času – in pri aziatskih sužnjih prepoznamo judovski tip.«* Tudi egiptovski spomeniki kasnejših obdobij prikazujejo Jude, ki so presenetljivo podobni našim današnjim rojakom.

ateistična stališča, je bil primoran v odstop s predavateljske funkcije na heidelberški univerzi. V »sporu o materializmu« (*Materialismusstreit*), ki je potekal okrog sredine 19. stoletja, je zastopal stališče znanstvenega materializma. Hess se je po razočaranju ob propadu marčne revolucije (1848) zatekel v naravoslovne raziskave in se navduševal nad delom znanstvenih naturalistov, pozitivistov in materialistov, kot so bili Moleschott, Karl Vogt in Ludwig Büchner.

- * Iz: F. A. Strauß, *Sinai und Golgatha*, str. 69. [Friedrich Adolph Strauß, *Sinai und Golgatha: Reise in das Morgenland*, Fünfte verbesserte und vermehrte Auflage, Jonas Verlagsbuchhandlung, Berlin 1853, str. 73–74. Hessov navedek je selektiven.]

Judovsko pleme, ki so ga že v starem veku napadali in skoraj do kraja zmleli tuji narodi, bi se v svoji razkropljenosti²⁵ med narodi, ki so našim rojakom pogosto dopustili le izbiro med apostazijo in smrtjo, že zdavnaj izgubilo v velikem morju indogermanskih ljudstev, če ne bi vedno znova integralno reproduciralo svojega tipa. – Medtem ko judovstvo svojo neumrljivost dolguje plodnosti svojega religioznega genija, pa ta svojo dolguje plodnosti in neuničljivosti judovskega plemena. – Kar je Biblija dejala že o Judih v egiptovskem ujetništvu, zanje velja tudi v tretjem izgnanstvu:²⁶

»A bolj ko so jih stiskali, bolj so se množili
in napolnili so deželo.«²⁷

Neuničljivost judovske rase v mešanih zakonih z indogermanskimi plemeni vam lahko ponazorim s primerom iz lastne izkušnje. Znano je, da ob križanjih med indogermanci in mongoli prevlada mongolski tip: rusko plemstvo, ki je vase sprejelo le malo mongolske krvi, ta tip prenaša še danes. Med mojimi somišljeniki je ruski plemič, ki podobno kot vsi pristni ruski bojarji²⁸ svoje mongolsko poreklo izdaja v svoji fizični pojavi, indogermansko pa v svojem prefinjenem duhu. Ta prijatelj je poročil poljsko Judinjo in imel z njo veliko sinov – in ti so vsi opazno judovskega tipa.

25 Nem. *Zerstreuung*, razkropitev, razpršitev. Tu prevedeni avtorji večinoma uporabljajo to besedo, ko mislijo na judovsko diasporo oziroma na diasporsko stanje Judov.

26 Namreč v izgnanstvu, ki še traja. Prvo izgnanstvo: egiptovsko. Drugo izgnanstvo: babilonsko (597/586–539 pr. n. št.). Tretje izgnanstvo: od judovsko-rimskih vojn (66–135 n. št.) do današnjega dne.

27 Hess združuje pasusa iz dveh različnih vrstic v Eksodusu: 2 Mz 1,12; 1,7; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja, 2.*, pregledana izdaja, Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana 2010, str. 107.

28 Bojar: pripadnik najvišjega plemiškega razreda v fevdalni Rusiji. Morda gre za Hessovega prijatelja Aleksandra Hercena (1812–1870), ruskega revolucionarnega misleca, ki je od l. 1847 živel v tujini.

Vidite, spoštovana prijateljica, da Judom in Judinjam nič ne pomaga, če zatajijo svoje poreklo s krstom in ponikom v veliko morje indogermanskih in mongolskih plemen. Judovski tip je neiztrebljiv.

In je tudi nezamenljiv. – Celo pri svojih najplemenitejših predstavnikih, kjer se komaj razlikuje od antično grškega – in tega po duševni izraznosti in nravni resnobi še daleč prekaša – ta tip za poznavalca ostaja viden pečat, v katerega je vtisnjen grb najstarejšega plemstva med svetovnozgodovinskimi narodi. – Tako sem bil nemalo presenečen, ko sem na potovanju skozi Antwerpen poznavalcu umetnosti pokazal lepo fotografijo, saj veste katero. Ta se ni mogel nasititi občudovanja idealne podobe, ki bi bila v čast še mojstrski roki kakega Fidije, in nazadnje, kakor da se mu je nenadoma posvetilo, je glasno zaklical: Stavim, da je to Judinja!

Judovska rasa, ki je razkropljena po vsem svetu, se je bolj kot katerakoli druga sposobna aklimatizirati na vseh zemljepisnih širinah. Kakor v domovini Judov, Palestini, rastejo južni in severni pridelki, tako se zdi, da tudi ljudstvo, ki prihaja iz te vmesne klime, uspeva v vseh podnebnih pasovih. – Francoski zdravnik dr. Gallavardin je v svojem delu *Position des Juifs dans le monde*²⁹ ta fiziološki pojav statistično dokazal.

Kakor ne morem gojiti predsodka do lastne rase, ki je odigrala velikansko vlogo v svetovni zgodovini in je v prihodnje poklicana odigrati še večjo, tudi ne morem odobravati predsodka do svetega jezika naših prednikov: nekateri namreč hočejo hebrejščino popolnoma izriniti iz judovskega življenja in nazadnje z nemškimi napisi še s pokopališč. – Hebrejske molitve so mi vselej povzdigovale duha. Iz njih mi zveni nasproti odmev tisoč generacij, ki so jih vsakodnevno iz srčne stiske puščale vzpenjati se v nebo. Redko te ganljive molitve pustijo hladnega tistega, ki jih razume. Najbolj ganljivo pri judovskih molitvah je, da so to od začetka do konca kolektivne molitve za celotno judovsko narodno skupnost. Pobožni Jud je pred vsem drugim judovski patriot. »Novomodni« Jud, ki zanika

29 Jean Pierre Gallavardin, *Position des Juifs dans le monde : et particulièrement en France et en Allemagne : dans la société, les lettres, les arts, les sciences et l'enseignement universitaire*, J.-B. Baillière, Paris 1860.

judovsko nacionalnost, ni samo apostat, odpadnik v religioznem smislu, temveč tudi izdajalec svojega ljudstva, svojega plemena, svoje družine. – Če bi bilo res, da je emancipacija Judov v izgnanstvu nezdržljiva z judovsko nacionalnostjo, bi moral Jud prvo žrtvovati drugi. Ta točka nemara zasluži temeljitejšo obravnavo, kot jo je dobila doslej.* Toda tega, da mora biti Jud pred vsem drugim judovski patriot, ni treba dokazovati nikomur, ki je bil deležen judovske vzgoje. – Judovski patriotizem ni kaka germanska megla, ki se pusti ločevati na bit in videz, realizem in idealizem; je neizumetničeno občutje, ki ga v njegovi prvobitnosti in preprostosti nikomur ni treba dokazovati, prav tako pa ga nihče ne more ovreči.

* Notica IV.

Moj ded mi je nekoč pokazal olive in datlje ter me z žarečimi očmi poučil: »Ti sadeži rastejo v *Erec jisroel*,« (v Palestini).³⁰ – Vse, kar spominja na Palestino, pobožni Jud jemlje z enakim občutjem ljubezni in čaščenja, kakor bi šlo za prastare spomine na očetovsko hišo. Znano je, da vsakemu Judu, ki umre v izgnanstvu, v grob dajo malo prsti iz dežele prednikov, saj bi se mrtvec sicer, kakor pravijo, moral pod zemljo valiti vse do Svete dežele, da bi dosegel mir in prihodnje vstajenje. – Ta običaj, podobno kot bogoslužna raba rajskih jabolok³¹ in palmovih vej, ki jih, kot prej omenjeno prst, z velikimi stroški naročajo z juga in orienta, temelji na več kot le religiozni zapovedi ali morda praznoverju. Vsi judovski prazniki, veseli in žalostni, pieteta Judov do lastnih tradicij, vključno s povzdignjeno vlogo hebrejščine, celotni judovski kult in njegov intenzivni vpliv na domače življenje Judov, temeljijo v p a t r i o t i z m u judovskega ljudstva. Judovski »reformatorji«, ki so se »emancipirali« od judovske nacionalnosti, to prav dobro vedo. In tudi skrbno pazijo, da ne bi naravnost izrekli mnenja svojega srca. Udobnejše se jim zdi zateči se k dualistični laži, ki v vsakem neizumetničenem, preprostem občutju, torej tudi v patriotizmu, ugleda

³⁰ Hebr. *érec israél*, Dežela Izrael. Tu v aškenaški izgovorjavi.

³¹ Nem. *Paradiesäpfel*, tu v pomenu etroga, citrone, ki je ena od štirih rastlinskih vrst, ki se obredno uporabljajo za praznik sukot (Klemen Jelinčič Boeta, *Uvod v judovstvo*, nav. delo, str. 151–152).

dvojno bistvo, idealno in realno, in se glede na okoliščine izreče za eno ali za drugo.

Ta laž je novejšega germanskega izvora in ni potrebe, da bi jo resno poskušali ovreči. – Spinoza judovstvo še dojema kot nacionalnost in meni (prim. zaključek tretjega poglavja njegove teološke razprave), da je obnovev judovske države odvisna izključno od volje judovskega ljudstva.³² – Celó Mendelssohn, sicer takšen racionalist, niti malo ne razmišlja o kakem kozmopolitskem judovstvu. – Šele v najbolj nedavnem času so nekateri iz čisto zunanjih ozirov, zavoljo emancipacije, menili, da morajo zanikati judovsko nacionalnost, in pri tem so tako popolnoma izgubili vsak čut za resnico, da so si lahko še umislili, da s to zatajivitvijo najbolj notranjega bistva judovstva niti najmanj ne ogrožajo njegovega nadaljnega obstoja.

Da, draga prijateljica, naši germansko pokristjanjujoči reformatorji lahko govorijo, kar hočejo: toda judovska religija je pred vsem drugim judovski patriotizem. – Vselej se z globoko ganjenostjo spominjam prizorov, ki sem jih doživel kot otrok v hiši svojega pobožnega deda v Bonnu, ko se je približevala obletnica uničenja Jeruzalema. Žalovanje, ki se je začelo že tri tedne pred tistim pogubnim devetim dnevom meseca aba,³³ je skozi prvih devet dni meseca postalo resnično turobno. V teh dneh najglobljega narodnega žalovanja celo sabat izgubi svojo vedro slavnostno opravo in je povedno imenovan »črni sabat«.

32 Spinoza zapiše: »[Č]e le ne bodo temelji njihove religije pomehkužili njihovega duha, bi nedvomno menil, da bodo glede na nestanovitnost človeških zadev ob pravi priložnosti ponovno ustanovili svojo državo in da jih bo Bog ponovno izvolil.« (Baruch de Spinoza, *Teološko-politična razprava*, prev. Jan Bednarik, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana 2003, str. 65)

33 Tišá beáv, dan žalovanja za katastrofami iz judovske zgodovine; po tradiciji naj bi se na ta dan zgodili porušenji obeh jeruzalemskih templjev, prvega (586 pr. n. št.) in drugega (70 n. št.). Po gregorijanskem koledarju pade na julij ali avgust.

Moj globoko verni ded je bil eden tistih častitljivih pismoukov, ki ni bil rabin po poklicu, vendar je imel to znanje in užival ta naslov. Skozi vse leto je po zaključku dnevnih poslov čez polnoč študiral Talmud in njegove številne komentarje. Samo v teh »devetih dneh« je prekinil svoj študij. Takrat je z vnučki, ki so morali ostati pokonci čez polnoč, bral pripovedke o izgonu Judov iz Jeruzalema. Snežno bela brada strogega starca je bila ob tem branju omočena s solzami; tudi mi otroci kajpada nismo mogli zadržati joka in ihtenja. Še posebej se spomnim enega pasusa, ki nikoli ni zgrešil učinka na deda in vnuke.

»Ko je Nebukadnezarjeva vojska,« pravi ta legenda o odhodu Judov v babilonsko izgnanstvo, »z verigami obtežene Izraelove otroke vlekla v Babilon, jih je pot vodila mimo groba matere Rahele. Ko so se približali grobnici, so zaslišali tarnanje in grenko jokanje. To je bil Rahelin glas, ki se je dvignil iz groba, tožeč nad usodo svojih nesrečnih otrok.«*

* Po Jer 31,15. [Pasus iz Jeremijeve knjige se glasi: »Tako govori GOSPOD: Glas žalovanja se sliši v Rami, bridko jokanje. Rahela objokuje svoje otroke, ne dá se potolažiti zaradi otrok, ker jih ni več.« (Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja, nav. delo, str. 584)]

Tu znova jasno vidite, od kod izvira judovska vera v nesmrtnost: ta vera je proizvod naše družinske ljubezni. Naša vera v nesmrtnost sega v preteklost tja do očakov in v prihodnost do Mesijevega kraljestva. – Iz judovske družine organsko izrašča živa vera v kontinuiteto duha skozi zgodovino.

Ta cvet judovstva, katerega korenina je judovska družinska ljubezen, deblo pa judovski patriotizem, ta najkrasnejša cvetica našega nacionalnega zgodovinskega kulta se je, ko je odpadla od svoje korenine in svojega debla, skrčila na vero v atomistično nesmrtnost osamljene duše in se posušila kot vel list. Le znotraj judovske družine se je še ohranila pri življenju: in v trenutku, ko je moderni dualizem materije in duha, ki je po odpadu krščanstva od judovstva ugonobil vsako enotno življenje, dosegel svoj klasični izraz pri zadnjem krščanskem filozofu, Karteziju, se je iz judovstva in njegove izvorne moči ponovno dvignila vera v tisto večno v naravi in zgodovini, vera, ki je okop proti vsakemu spiritualističnemu egoizmu in materialističnemu individualizmu.

Kakor je krščanski dualizem teoretično za vse večne čase presežen s Spinozo, pa na to dvojno bolezen praktično, v življenju reagira staro-davno judovsko ljudstvo, ko se s svojim zdravim, zglednim družinskim življenjem ohranja sredi modernega sveta. – Zdravilni vpliv judovske družine se že danes pozna v književnosti, umetnosti in znanosti. Kako bo šele takrat, ko bomo ponovno imeli lastno narodno zgodovino in nacionalno književnost – ko bo ponovno prišla postava s Siona in Božja beseda iz Jeruzalema!*

* Mih 4,1 – Iz 2,2 – »Zgodilo se bo poslednje dni ... s Siona bo prišla postava in GOSPODOVA beseda iz Jeruzalema.« To je prastara prerokba, ki jo pri različnih prerokih najdemo ponovljeno s skoraj istimi besedami in ji lahko sledimo skozi našo celotno zgodovinsko religijo. [Mih 4,1-2, *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 718; Iz 2,2-3, prav tam, str. 466–467.]

PETO PISMO

Pogled nazaj – Dogodki v Damasku – Krik bolečine – *Mamzerbilbul* – Hep hep – Beg v Francijo – Arnold Ruge – Napoleon – Nemški poštenjakar – Tevtomani – Jefferson – Domovine in vladarji – *Ubi bene ibi patria* – Judovski inkognito – Religija smrti – Visoko dvigni prapor, ljudstvo moje!

Ali torej resno verjamem v odrešitev iz izgnanstva? – To me sprašujete in dodajate, da sem se vendar že v svojih prvih dveh spisih, v *Sveti zgodovini človeštva* in *Evropski triarhiji*,³⁴ izrekel za izpolnitev judovske mesijanske vere. – Daleč nazaj posegate, spoštovana, in me spominjate, da moram kot pisatelj odgovarjati ne samo za svoje zdajšnje, temveč tudi za pretekle ideje. Prav imate. To odgovornost tudi prevzemam. Le da se, četudi zavoljo lastnega logičnega razvoja, nočem preveč oddaljiti od misli, ki mi zdaj leži na srcu. Zato vam bom iz svoje preteklosti le na hitro nakažal nekatere značilne momente, povezane z mojo zdajšnjo usmeritvijo.

34 Hessovi zgodnji deli: *Die heilige Geschichte der Menschheit. Von einem Jünger Spinoza's* (1837) in *Die Europäische Triarchie* (1841).

Pred dvajsetimi leti, ko je iz Damaska k nam, Evropejcem, prineslo absurdno protijudovsko obtožbo,³⁵ ki je v srcih vseh Judov prebudila grenko in upravičeno bolečino ob surovosti in lahkovernosti azijske in evropske drhali, ki tudi danes, kakor že dva tisoč let, rada prisluhne vsaki kleveti, če je le uperjena proti Judom; takrat, ko sem se sredi svojih socialističnih prizadevanj prvič spet z bolečino zavedel, da pripadam nesrečnemu, obrekovanemu, od vsega sveta zapuščenemu, po vseh deželah razkropljenemu, toda ne ugonobljenemu ljudstvu – že takrat sem hotel, četudi sem se bil že oddaljil od judovstva, izraziti svoja judovska patriotska čustva s krikom bolečine, vendar mi je tega v prsih kmalu spet z večjo bolečino zadušil evropski proletariat.

Drugi narodi poznajo le medstrankarske spore; Nemci se ne prenašajo niti tedaj, ko pripadajo isti stranki. Moja prizadevanja v Nemčiji so mi priskutili lastni somišljeniki, ki so mi že vnaprej napravili znosno tisto izgnanstvo, ki se je šele čez nekaj let, po zmagi reakcije, iz prostovoljnega spremenilo v neprostovoljno. – Že kmalu po februarški revoluciji sem se odpravil v Francijo. Tu sem поблиže spoznal narod, ki je v našem stoletju pionir vseh socialnih stremeljenj. Ta narod je danes podjarmljen železni diktaturi cesarstva,³⁶ toda to se bo nadaljevalo le tako dolgo, dokler bo cesar – ne le v besedah – ostal zvest svojemu revolucionarnemu izvoru.

35 Damaščanska afera: razvpit primer iz l. 1840, ko se je protijudovska obtožba o ritualnem umoru razvila v mednarodno afero. Po izginotju krščanskega meniha in njegovega služabnika v Damasku je bilo aretiranih večje število vidnih pripadnikov damaščanske judovske skupnosti. Pri njihovi obtožbi so vlogo igrala protijudovska nagnjenja lokalnih evropskih diplomatov, raziskava osmanskih oblasti je uporabljala okrutne metode, lokalno in po regiji pa so izbruhnili napadi na Jude. Primer je sprožil zapletene diplomatske konflikte med evropskimi velesilami in Osmansko državo. Po Evropi in ZDA so Judje množično demonstrirali in organizirali akcije v pomoč damaščanskim Judom. Pri tem sta pomembno vlogo odigrala Adolphe Crémieux in Moses Montefiore. Afera je ključno vplivala na samodojemanje Judov v Evropi in drugod, saj so se ti zavedeli negotovosti svojega družbenega in političnega položaja, kar je vodilo v nove oblike organiziranja za samoobrambo in samopomoč. Gl. Jonathan Frankel, *The Damascus Affair: 'Ritual Murder', Politics, and the Jews in 1840*, Cambridge University Press, Cambridge/New York 1997.

36 Vladavina Napoleona III. (1852–1870).

Cesarstvo bo izgubljeno tisti trenutek, ko bodo dinastični interesi stopili v konflikt s stremljenji francoskega naroda.

Po državnem udaru sem se umaknil iz politike in se posvetil izključno naravoslovnim znanostim. – Staremu mladoheglovcu dr. Arnoldu Rugeju,³⁷ ki mi že kot »Mosesu, rabinu komunistov« ni mogel odpustiti odpada od »ideje«, je bil ta »materializem« popolnoma odvraten. V reviji *Deutsches Museum* je še kar nedvoumno nakazal, da ima tak naravoslovni materializem pravzaprav za imperializem, a ne germanski, barbarosovski, temveč romanski, bonapartistični. – Kakšno zvezo imajo naravoslovne študije z bonapartizmom, stari Ruge še ni osvetlil. Sam pa sem od začetka italijanske vojne čedalje jasneje spoznaval, da obstaja neka stvarna zveza med mojimi rasnimi študijami ter modernimi nacionalnimi prizadevanji, ki so se od te vojne tako silovito razmahnila. Ob priliki bom z vami delil kak rezultat teh študij. Tu naj zadostuje opazka, da so me pripeljale do prepričanja o zatonu vsakega rasnega gospostva in o preporodu narodov. Vedno bolj me je začel pritegovati zlasti moj lastni, judovski narod. Duhovi nesrečnih rojakov, ki so me obdajali v mladosti, so ponovno prišli na dan in dolgo zatrta čustva se niso več pustila odvrniti. Prehodna bolečina iz časa pripetljajev v Damasku je zdaj postala prevladujoča in trajna duhovna usmeritev. Nič več nisem poskušal zatreti glasu svoje judovske vesti; nasprotno, vneto sem ji sledil in bil nemalo presenečen, ko sem v svojih starih rokopisih našel argumente, ki anticipirajo moja današnja judovska stremljenja.

Tole sem pisal leta 1840 o že omenjenih dogodkih v Damasku:

»Način, kako ta pregon Judov pojmujejo v Evropi in celo v razsvetljeni Nemčiji, mora med judovstvom povzročiti preobrat. Ta način še prejasno kaže, kako kljub vsej izobraženosti zahodnih Judov med temi in evropskimi ljudstvi še vedno stoji enako velika pregrada kakor v obdobjih

³⁷ Arnold Ruge (1802–1880), nemški pisatelj, v zgodnejšem času povezan z mladoheglovci, član frankfurtskega parlamenta l. 1848, kjer je zastopal levo opcijo. S Hessom sta bila prijatelja, vendar ga je Ruge v svojem avtobiografskem poročilu *Zwei Jahre in Paris* (1845) napadel in mu nadel vzdevek »*Kommunistenrabbi Moses*«.

najbolj žalostnega verskega fanatizma. Naši rojaki, ki bi zaradi emancipacije radi sebe in druge prepričali, da moderni Judje nimajo nikakršnega nacionalnega čuta več, so prav zares izgubili glavo.* Ti dobri ljudje ne razumejo, kako je mogoče, da lahko v Evropi devetnajstega stoletja kdo za en sam trenutek verjame srednjeveški pravljici, ki so jo naši trpinčeni predniki žal še predobro poznali pod imenom »mamzerbilbul«.38 Našim izobraženim nemškim Judom je sovraštvo, ki jih obdaja, vselej ostalo uganka. Kaj se nemški Judje niso že od Mendelssohna dalje trudili le za to, da bi bili nemški, da bi mislili in čutili po nemško? Kaj si niso skrbno prizadevali, da bi iztrebili vsak spomin na svojo starodavno nacionalnost? Kaj se niso pridružili »osvobodilni vojni«?39 Kaj niso bili nemčurji in francozožerci?40 – Kaj nismo še včeraj popevali z Nikolausem Beckerjem: »Ne bodo ga dobili, Rena nemškega«? Kaj nisem sam zagrešil neodpustljive neumnosti, da sem avtorju te »nemške marseljeze« poslal njeno uglasbitev?41

* Časopis *Allgemeine Zeitung des Judenthums*, ki sicer ni filistrski, je takrat potožil: »Evropa izpovedovalcem izraelske religije nikoli ni prihranila niti ene bolečine, niti ene solze, niti ene žalitve.« – Če bi bili Judje res zgolj pripadniki ene veroizpovedi med drugimi, bi vsekakor udarjalo v oči, da to dela Evropa, potem ko so Judje evropsko omiko usvojili vsaj enako popolno kot pripadniki vseh drugih veroizpovedi, bilo bi nepojmljivo, da to dela prav Nemčija, kjer se Judje nadpovprečno udeležujejo kulturnega življenja: da torej nobena »izpovedovalcem izraelske religije nikoli ni prihranila niti ene bolečine, niti ene solze, niti ene žalitve.« – Rešitev te zagonetke je pač, da so Judje še nekaj več kakor »izpovedovalci religije«: da so narodna skupnost, da so ljudstvo, da so narod, ki ga njegovi otroci žal vse prepogosto zapustijo in zatajijo, narod, za katerega vsak ulični pokovec misli, da ga lahko nekaznovano zasmehuje, ker brez domovine blodi naokrog po vsem svetu.

38 Nem. *Mamserbilbul*: skovanka dveh hebrejskih besed, *mamzer* (potomec nezakonitih razmerij, »pankr<>) in *bilbul* (zmeda, kaos, nered). Z besedo so Judje posmehljivo označevali krščanske pogrome.

39 V pruski vojni proti Napoleonu so sodelovali tudi pruski Judje, ki so upali na popolno emancipacijo kot zahvalo za svoj patriotizem.

40 Nem. *Deutschthümler, Franzosenfresser*.

41 Nikolaus Becker (1809–1845), nemški odvetnik, ki je med rensko krizo, ozemeljskim sporom med Francijo in Nemško zvezo (1840–41), spisal »Rensko pesem« (»Rheinlied«), ki je zaslovela kot izraz nemškega protifrancoskega nacionalnega občutja in je bila neštetokrat uglasbljena. Tudi Hess je leta 1840 poslal Beckerju svojo uglasbitev.

In vendar se mi je kot posamezniku dogodilo prav to, kar so po svojem patriotskem zanesenjaštvu doživeli nemški Judje na splošno. Tudi jaz sem moral doživeti ne samo, da je Nemec na moj od patriotizma žareči dopis odgovoril v ledenem tonu, ampak da je za nameček na zadnjo stran svojega pisma s prenarejeno pisavo dodal: *Ti si judek*.⁴² – Pozabil sem, da tudi Nemci po svoji osvobodilni vojni niso samo odrinili tistih Judov, ki so se z njimi bojevali proti Francozom, temveč so jih povrhu še preganjali: *Hep hep*.⁴³ Beckerjev »*Hep hep*« sem vzela kot osebno žalitev in mu z nič prenarejeno pisavo napisal nekaj vljudnosti, ki jih je poštenjakar,⁴⁴ verjetno sramujoč se svoje nevezgotnosti, molče pogoltnil. – Danes bi nemškega pesnika skorajda rad prosil odpuščanja. Očitno je, da žalitev ni bila osebna. Ni mogoče hkrati biti tevtoman in judofil, kakor ni mogoče hkrati ljubiti nemškega vojaškega veličastva in nemške ljudske svobode. Pristni tevtomani, kakor sta *Arndt* in *Jahn*,⁴⁵ bodo vselej reakcionarni filistri.⁴⁶ Nemški šovinist na svoji domovini ne ljubi države, temveč rasno gospodstvo. Kako naj torej drugim, ne vladajočim rasam v svoji sredini prizna enakopravnost, ko pa je ta v Nemčiji celo za večino ljudskih razredov še utopija!

Prikupni Francoz s svojo neustavljivo privlačnostjo asimilira vsak tuj rasni element. Tudi Jud je tu Francoz. – Sicer pa je že *Jefferson* v času ameriške osvobodilne vojne dejal: Vsak človek ima dve domovini, najprej

42 *Nem. Du bist ein Jud!*

43 »*Hep hep!*«, hujskaški klic, ki izvira iz protijudovske gonje, ki je izbruhnila v Nemški zvezi leta 1819 (*Hep-Hep-Krawalle*). Po eni razlagi naj bi bil klic provokativen akronim stavka »*Hierosolyma est perdita*«, »Jeruzalem je pogubljen«, kar pa ni verjetno. »*Hep hep*« nemiri so bili uperjeni proti emancipaciji Judov in veljajo za začetek moderne, ne več le religiozno motivirane protijudovske naravnosti v Evropi.

44 *Nem. Biedermann*, poštenjak, v ironični rabi filister.

45 *Ernst Moritz Arndt* (1769–1860), nemški pesnik in zgodovinar, glasnik nemškega nacionalizma. Njegova znana pesem je »*Was ist des Deutschen Vaterland?*« (1813). – *Friedrich Ludwig Jahn* (1778–1852), začetnik nemškega telovadnega gibanja, ki je bilo del nemškega nacionalnega gibanja. Leta 1848 je bil član frankfurtskega parlamenta.

46 *Nem. reaktionäre Biedermänner*.

lastno, potem Francijo. – Nемеc, nasprotno, hoče vse svoje domovine in vladarje⁴⁷ imeti samo zase. Manjka mu prvi pogoj vsake kemične asimilacije: toplina.

Dokler je Jud vsako preganjanje in ponižanje prenašal kot Božjo kazen ter zaupal v prihodnjo obnovitev svojega naroda, ni bilo mogoče raniti njegovega ponosa. Njegova edina poklicanost je bila, da sebi in svojemu plemenu zagotovi prihodnost, ki bo njegov narod odškodovala za vso utrpljeno krivico, maščevala za vsako žalitev in nagradila za njegovo zvestobo. Te vere in tega upanja pa naši razsvetljeni Judje nimajo več. Vsaka lažna obtožba jim hkrati pomeni napad na njihov državljanski položaj in žalitev njihove časti. Kaj jim pomaga emancipacija, kaj jim koristi, če tu in tam kak Jud postane občinski svetnik, morda poslanec, celo minister, dokler se imena »Jud« drži madež, ki ga lahko z vnaprej zagotovljenim uspehom izkoristi vsak domišljav lump, vsak obskurni časopisar, vsak bedast fantin?

Vse dokler bo Jud zatajeval svojo nacionalnost, ker pač ne premore toliko samozatajevanja, da bi priznal svojo solidarnost z nesrečnim, preganjanim in preziranim ljudstvom, bo njegov lažni položaj nujno z vsakim dnem neznosnejši. – Čemu se slepiti? – Evropska ljudstva eksistence Judov v svoji sredini nikoli niso dojemala drugače kakor kot anomalijo. Vselej bomo ostali tujci med narodi, ki nas sicer lahko emancipirajo iz človečnosti in čuta za pravičnost, vendar nas ne bodo nikoli in nikdar spoštovali, dokler bomo na prvo mesto kot načelo in dogmo postavljali *ubi bene ibi patria*, naše lastne velike nacionalne spomine pa v drugi plan. – Morda je res, da v civiliziranih deželah naših razsvetljenih rojakov ne preganja več religiozni fanatizem s svojim sovraštvom. A kljub vsej razsvetljenosti in emancipaciji Jud, ki živi v izgnanstvu in zatajuje svojo nacionalnost, ne bo pridobil spoštovanja narodov: med temi se sicer lahko naturalizira kot državljani, vendar ga to ne odveže solidarnosti z lastnim narodom. – Ni zaničevanja vreden stari pobožni Jud, ki bi si raje pustil iztrgati jezik, kakor da bi ga zlorabil za zatajitev svoje nacionalnosti:

⁴⁷ Besedna igra: *Vaterländer und Landesväter*.

ne, temveč moderni Jud, ki v tujini, podobno kot nemški nepridiprav, taji svojo nacionalnost, ker na njegov narod pritiska težka roka usode. – Lepe fraze o človečnosti in razsvetljenosti, ki jih tako radodarno seje naokrog, da bi prikril svoje izdajstvo, svoj strah pred solidarnostjo z nesrečnimi rojaki, ga ne bodo zaščitile pred strogo sodbo javnega mnjenja. Tej zaman zoperstavlja svoji geografski in filozofski alibi. – Lahko si nadenete tisoč krink, lahko si spremenite ime, religijo, navade in se inkognito plazite po svetu, da ne bi kdo zapazil Juda v vas: toda vsaka žalitev judovskega imena vas bo prizadela, in to bolj kakor poštenega moža, ki priznava solidarnost s svojo družino in odgovarja za njeno čast.«

Tako, prijateljica moja, sem razmišljal sredi svojih prizadevanj v korist evropskega proletariata. Moja mesijanska vera je bila takrat enaka kakor danes: vera v preporod svetovnozgodovinskih civiliziranih narodov z dvigom tistih na dnu na stopnjo tistih, ki stojijo višje. Kakor ob času, ko sem izdal svoje prve spise, še danes verjamem, da je bilo krščanstvo velik korak na poti do tega vzvišenega cilja, cilja, ki so ga preroki upodabljali kot mesijanski čas. Kakor nekoč še vedno verjamem tudi, da se je ta velika svetovnozgodovinska epoha v duhu človeštva začela prebujati s Spinozo. Toda nikoli nisem verjel in nikjer nisem trdil, da je krščanstvo zadnja beseda svete zgodovine človeštva⁴⁸ ali da se je s Spinozo ta zgodovina zaključila. – Gotovo je, in v to nisem nikoli dvomil, da danes hrepenimo po veliko širšem odrešenju, kakor ga je kdaj ponujalo, kakor ga je moglo ponuditi krščanstvo. – Krščanstvo je bilo nočna zvezda, ki je po zatonu antičnega življenja vzšla v tolažbo in upanje ljudstev; razsvetljevalo je grobove pomorjenih antičnih narodov. Poslanstvo te religije smrti se je končalo v trenutku, ko so se narodi ponovno prebudili v življenje. Zgodovina zadnjih treh stoletij nam to ponazarja na vsaki strani, vse do danes. Tu bo dovolj, da vas opozorim na trenutno dogajanje v Italiji. Na ruševinah krščanskega Rima vstaja prerojeni italijanski narod. – Kakor krščanstvo je tudi islam učil le resignacijo; in kakor Avstrija ravna z Italijo,

48 Hess se sklicuje na svoj spis *Die heilige Geschichte der Menschheit* (1837).

Turčija ravna s Palestino. – Krščanstvo in islam sta napisa na nagrobnikih, ki jih je barbarski zatiralec zavalil na grobove narodov. – Dokler so Avstrijci vladali v Italiji in Turki v sveti deželi naših prednikov, se italijanski in judovski narod nista mogla ponovno prebuditi v življenje. Toda Francozi, ti vojaki moderne civilizacije, so zlomili vladavino barbarov, s svojimi herkulskimi rokami so odvalili nagrobnike z grobov preminulih – in narodi so se ponovno prebudili.

V deželah, ki ločujejo Zahod od Vzhoda, v Rusiji, na Poljskem, v Prusiji, Avstriji in Turčiji, živijo milijoni naših rojakov, ki noč in dan z največjo gorečnostjo molijo k Bogu naših prednikov za obnovitev judovske države. Ti so obvarovali živo jedro judovstva, judovsko nacionalnost, in to zvestejše od naših zahodnih bratov, ki hočejo na veri naših prednikov poživiti in prenoviti vse, z izjemo tistega upanja, ki je to vero sploh spočelo in jo ohranilo skozi vse viharje časa: upanja na obnovitev naše nacionalnosti. – Do tistih milijonov zvestih bratov bi rad šel in jim zaklical: Visoko dvigni prapor, ljudstvo moje! V tebi se je ohranilo živo seme, ki je dremalo tisočletja, kakor zrna v egiptovskih mumijah, vendar ni izgubilo svoje kalivosti in bo obrodilo sad, takoj ko predre trdo ovojnico, v katero je zaprto, takoj ko se zaseje v obdelana tla sodobnosti, da ga dosežejo in oživijo svetloba, zrak in nebesna rosa!

Toge oblike ortodoksnega judovstva, ki so bile do stoletja prepovedane, se bodo razletele po naravni poti, od znotraj navzven, s kalitveno močjo žive ideje judovske nacionalnosti in njenega zgodovinskega kulta. Le iz nacionalnega prepoveda bo religiozni genij Judov, kakor velikan, ki se dotakne Matere zemlje, lahko črpal nove moči in se poživil s svetim duhom prerokov. –

Doslej nobenemu prijatelju kulture,⁴⁹ niti mojstrski roki samega Mendelsohna, ni uspelo od zunaj prebiti trdega oklepa, s kateri je rabinizem oklopil judovstvo, in v to spustiti svetlobe, ne da bi hkrati uničil njegovo najbolj notranje bitje, njegov nacionalni zgodovinski kult, in umoril sveto življenje.

49 Nem. *Culturfreund*. Nasprotje *Culturfeind*, sovražnik kulture, flister.

SEDMO PISMO

Reformna prevara in nekritična reakcija – Luter in Mendelssohn
– Racionalistična dvojnika – Ključ do religije prihodnosti – Tri
dobe judovske postave – Restavracija judovske države

Vprašanje, ki mi ga zastavljate in ki je, priznam, eden največjih in najtežjih problemov judovstva devetnajstega stoletja, mi kaže, da vas judovstvo začenja zanimati. – Ne ugovarjate torej temu, da bi se naš narod znova dvignil »v tir svetovne zgodovine«. Toda to upanje, menite, je zaenkrat le pobožna želja; za zdaj judovstvo še naprej eksistira kakor že dve tisočletji, v razkropljenih družinah. Religiozna vez, ki je razkropljene doslej objemala in povezovala, se je z udeležbo Judov v modernem kulturnem življenju pogosto celo pretrgala. Reforma je sicer poskušala to in ono zakrpati, vendar je vse le še poslabšala. S togo ortodoksijo in nekritično reakcijo, ki nazadnje še poljsko kučmo razglasita za *hl''m*,* pa si ne moremo popolnoma nič pomagati.

* Zakon, ki izvira od Mojzesa. [*hl''m* je kratica izraza *halahá lemošé misináj*, »Mojzesovo navodilo s Sinaja«, tj. del avtoritativnega ustnega nauka.]

Iz tega, verjamete, neizogibno sledita indiferentizem in odpad od judovstva. Za to ni mogoče kriviti nikogar. Ortodoksnega judovstva ni razkrojila človeška samovolja, temveč sila razmer. – Kateri občini, kateri sinagogi, sprašujete, naj se človek s svojo družino danes sploh priključi? – Ali bi morali, zbadljivo vzkliknete, našim izobraženim judovskim učiteljem še očitati, da so nam prinesli luč znanosti kot nadomestek za »od zunaj predrto« trdo lupino rabinizma?!

Ne, draga prijateljica, nikogar nočemo kriviti za to krizo, ki je sicer nevarna, toda končno zdravilna, ker je nujna: odvrniti jo ni bilo v moči nobenega človeka, vrhu tega pa so njeni najhujši simptomi že mimo in se bodo le malo verjetno še kdaj vrnili. – Judovstvo, ki mu je ob prvem stiku z moderno omiko grozil razkroj, je – to smemo danes reči brez bojazni, da bi nas zgodovina postavila na laž – srečno prestalo tudi to poslednjo nevarnost, morda največjo, ki je kdaj ogrožala njegov obstoj! – Njegovi današnji nasprotniki ne prihajajo več niti iz vrst znanosti niti

iz vrst življenja, temveč kvečjemu izmed vrst tistih, ki se predstavljajo kot njegovi zastopniki in posredniki, ne da bi bili za to imenovani.

Nikakor nimam namena podcenjevati neutrudnega dela vseh tistih judovskih učenjakov in učiteljev, ki se jim mora naša današnja generacija Judov zahvaliti za vse, za izobrazbo in blaginjo, za svoj socialni položaj in нравno duhovni napredek. Izključno njihova zasluga je, da sredi razkroja vseh družbenih vezi judovska družina še vedno stoji kot zgled. – Ti učenjaki in učitelji so v resnici častitljivi nasledniki naših starih rabinov, ki so skozi dvatisočletno izgnanstvo delovali kot stebri judovstva, ne da bi kdaj tvorili zaprto duhovniško ali učenjaško kasto. Četudi jih, podobno kot naše judovske pesnike, splošni tok nivelizirajočih teženj večinoma še preveč vleče s seboj, da bi mislili na obnovo naše nacionalnosti, je tako pri prvih kakor pri drugih potreben le zunanji impulz, pa bodo tudi oni nastopili kot judovski patrioti, kar v dnu svojega srca tudi so. Nevarnost je judovstvu pretila le s strani verskih reformatorjev, na srečo že skoraj izumrlih, ki so z na novo iznajdenimi obredi in postanim leporečjem iz judovstva izsrkali zadnji mozeg in od tega veličastnega pojava svetovne zgodovine pustili le senco skeleta. Ni jim zadostovalo, da bi podprli prizadevanje za takšen judovski nauk, ki bo na višini moderne znanosti, in da bi hkrati zadovoljili potrebo našega starega judovskega kulta po urejeni in estetski obliki. Gojili so povsem nesodobno, iz tuje veroizpovedi prevzeto, mrtvorojeno idejo verske reforme, ki nima niti najmanjše podlage v modernem svetu na splošno, še manj pa v judovstvu, ki je bistveno nacionalno. – Ne pravim, da ni bila upravičena verska reforma v krščanskem svetu v Lu t r o v e m času, pa tudi tista v judovskem svetu v M e n d e l s s o h n o v e m času, ki je bila sicer bolj estetska kakor verska ali znanstvena. Tem reformatorjem še od daleč ni prišlo na misel dotikati se zgodovinske baze kulta: tega pač ni mogoče samovoljno nadomestiti z drugim. Naši današnji reformatorji pa so, nasprotno, hoteli reformirati to bazo samo; njihova reforma je imela le ta negativni smisel (če sploh kakšnega), da je potrdila n e v e r o v nacionalno osnovo naše religije. Nič čudnega, da je pospešila le indiferentizem in odpad. Judovstvo bi, kot krščanstvo, z razsvetljenstvom pravzaprav moralo razpasti, če ne bi bilo

nič več kot dogmatska religija, če ne bi bilo nacionalni kult. Judovski reformatorji, ki po nekaterih nemških občinah⁵⁰ še naprej po najboljših močeh izvajajo svoje teatralnosti, pa so tako malo sposobni ceniti ta pomen judovstva, da se skrbno trudijo iz nauka in bogoslužja odstraniti vse, kar spominja na judovsko nacionalnost. Njim se zdita samofabricirana molitvenik ali pesmarica, kjer je riman in uglasbljen nekakšen filozofski teizem, veliko poučnejša od ganljivih molitev v hebrejskem jeziku, ki nenehoma izražajo bolečino ob izgubi judovske domovine – tistih molitev, ki so dale enotnost našemu kultu, ga vzdrževale tisočletja dolgo in so še danes tista vez, ki združuje vse Jude po vsej zemeljski obli.*

* Če naših molitev že ne morejo nadomestiti z novo pesmarico, se zadovoljijo tudi z manjšim. Dr. Hirsch, rabin v Luksemburgu, je pri osemnajstih blagoslovih pasus *hamahazir šehinatô leciôn* [ki vrača svojo navzočnost v Sion] reformiral v *šeothá levadhá bejirá naavôd* [ki ti bomo, edinemu, strahoma služili]! – Drugi reformatorji se zadovoljijo s tem, da iz petja v sinagogi izženejo lepo himno *jigdál*, ker ta poetično izraža tudi vero v mesijanski čas. – Kakor da se ta vera, ki je sama duša judovstva, nahaja le v posameznih molitvah in spevih: kakor da ne gradi vsebine celotnega kulta! – [Samuel Hirsch (1815–1889), glavni rabin Luksemburga v letih 1843–1866, Hessov prijatelj. Leta 1866 se je preselil v ZDA in odigral pomembno vlogo v razvoju ameriškega reformnega judovstva. Pasus *hamahazir šehinatô lecion* je zaključek 17. blagoslova molitve Amidá. *Jigdál*: upesnjena različica Majmonidovih 13 načel judovske vere.]

Prizadevanja naših nemških verskih reformatorjev so se končala tako, da so iz judovstva, ki je hkrati nacionalno in človeško, naredili krščanstvo številka dve po racionalističnem kroju, dvojnika, ki je toliko bolj odvečen, ker že izvirnik neozdravljivo boleha za sušico. – Krščanstvo, ki je zraslo iz grobov odmrlih starih narodov, je moralo odmisлити nacionalno življenje. Natanko zato mora bolehati za nepomirjenim protislovjem med osamitvijo in posplošitvijo, med snovnostjo in duhovnostjo, vse dokler ga med narodi, ponovno prebujenimi v življenje, ne bo nadomestil nacionalno zgodovinski kult: skrivnost tega in ključ do njega pa ima le judovstvo. – »Religija prihodnosti«, o kateri so sanjali nekateri filozofi prejšnjega stoletja in njihovi današnji papagaji, ne bo niti parodija poganškega kulta narave niti ona senca novokrščanskega in novojudovskega skeleta, ki kakor duh straši po glavah naših verskih reformatorjev. Ne,

⁵⁰ Nem. *Gemeinde*, namreč judovskih občinah.

vsak narod mora dobiti lasten zgodovinski kult; vsako ljudstvo mora, kakor Judje, postati Božje ljudstvo.

Judovske religije, za razliko od krščanske, v njenem bistvu ne ogrožajo nacionalna in človekoljubna stremjenja našega časa, saj ta čas pravzaprav vodi nazaj k realističnemu bistvu judovstva. Zmota, ki jo je moderni svet prevzel še iz krščanstva, je misliti, da se v fiksni dogmi že izčrpa celotni življenjski nazor. – Ne strinjam se z Mendelsohnom, da judovstvo nima dogme, trdim pa, da njegov nauk o Bogu nikoli ni bil zaključen in okamenel, temveč da se je na tipični bazi božanske enotnosti življenja vselej razvijal dalje skupaj z duhom judovskega ljudstva in človeštva. Za Juda je svobodni razvoj lastnega spoznanja Boga z marljivim študijem in vestnim preiskovanjem najsvetejša religiozna dolžnost. To je razlog, da judovstvo nikoli ni izključevalo ali sramotilo filozofskega mišljenja, zlasti pa da nobenemu pristnemu Judu nikoli ni prišlo na misel, da bi na podlagi kakega filozofskega svetovnega nazora hotel judovstvo »reformirati«. Zato judovstvo pravzaprav ne pozna ločin. – Medtem ko v novejšem in najnovejšem času tudi v judovstvu ni manjkalo ortodoksnih in heterodoksnih dogmatskih gorečnikov, pa tu vseeno niso mogle nastati ločine, saj dogmatska osnova judovstva pušča kar največji prostor vsakršni svobodni duhovni ustvarjalnosti. Različnih mnenj o metafizičnih predmetih med Judi nikoli ni manjkalo. Toda v judovstvu so odpadniki le tisti, ki se iz njega izključijo sami.

»In niti tisti ne!« je menil neki učen rabin, vpričo katerega sem izrazil to mnenje.

Res, judovstvo ima kot nacionalnost neko naravno osnovo, ki je za razliko od veroizpovedi ne more izpodriniti druga. Jud po svojem poreklu vselej pripada judovstvu, pa tudi če je sam ali če so bili njegovi predniki apostati. – Po modernem pojmovanju religije se to utegne zdeti paradokсно. Vsaj v praksi pa se mi je ta nazor potrdil. Tudi krščeni Jud ostane Jud, kakorkoli se že temu upira. Danes je komaj še zaznati razliko med

razsvetljenim Judom in krščnim Judom. Moj prijatelj Armand L.,⁵¹ ki je imel krščene že stare starše, se za blagor in trpljenje svojih rojakov zanima bolj živo od marsikaterega obrezanega Juda in vero v judovsko nacionalnost ohranja z večjo zvestobo od naših razsvetljenih rabinov.

Judu ni zapovedano verovati, temveč prizadevati si za spoznanje Boga. To je stvar vesti, o kateri človek ni dolžen in tudi ne more polagati računov nikomur razen samemu sebi. – Plitki racionalizem ali slepo praznoverje pač z enako lahkoto zdrdrata svoj kredo. Nasprotno pa se spoznanje, ki izraša iz človekovega najbolj notranjega duhovnega in čustvenega življenja, razvija skupaj s posameznikom in človeštvom; ni ga mogoče enkrat za vselej fiksirati s členi vere. – Na globoki dogmatski osnovi judovstva so se lahko razvili življenjski nazori, ki se od te osnove odklanjajo; za stvariteljsko judovstvo samo so ti življenjski nazori zgolj prehodni momenti, ki se spreminjajo glede na notranja in zunanja doživetja, se pogosto navidezno preobračajo v svoje nasprotje, vendar kljub vsej mnogoterosti svojega razvoja ne zanikajo izvornega tipa, iz katerega so zrasli, in kot dozoreli sadovi drevesa življenja ga nazadnje reproducirajo.

In res, veliki misleci in plemeniti značaji niso nikoli zgrešili tega bistva judovske zgodovinske religije. Niso že vsake spremembe življenjskih nazorov imeli za novo religijo in niso si domišljali, da lahko reformirajo

51 Armand Lévy (1827–1891), francoski odvetnik in aktivist. Le njegov ded po očetovi strani je bil judovskega porekla in Lévy je odrasel v katoliškem rojalističnem okolju. Kot socialist je podpiral revolucijo l. 1848 in pariško komuno. Boril se je za pravice narodov, na primer Poljakov in Romunov. S Hessom se je spoprijateljil leta 1859, ko je ta sodeloval pri njegovem v Ženevi izhajajočem časopisu *Espérance*. Lévy naj bi se svojih judovskih korenin zavedel ob sodelovanju z Adamom Mickiewiczem: ko je Mickiewicz načrtoval poljsko legijo za boj proti Rusiji (1855), se je Lévy, ki mu je pomagal, seznanil z bolgarskimi in romunskimi judovskimi skupnostmi. To ga je napeljalo na misel o judovski legiji, ki naj bi bila tudi začetek judovskega narodnega preporoda. Kasneje se je zavzemal zlasti za narode na Balkanu in posebno pogosto interveniral v prid romunskih Judov. Lévyjevo dojemanje položaja Judov kot narodnega, ne le individualnega problema je močno vplivalo na Hessa in ga spodbudilo k pisanju *Rima in Jeruzalema*.

zgodovinsko osnovo našega kulta. Saadja⁵² in Majmonides, Spinoza in Mendelsohn kljub svoji visoki duhovni razvitosti niso postali odpadniki, četudi ni manjkalo dogmatskih inkvizitorjev, ki so jih hoteli ali so jih tudi res izobčili. – Tudi naši moderni racionalistični dogmatiki bi Jude, ki se izrekajo za Spinozo, že izključili iz sinagoge kot krivoverce, če bi še imeli moč zapihati v tisti rog, ki je nekoč pri Izraelu učinkoval popolnoma drugače od hrupne trobente nekega frankfurtskega rabina v nekem frankfurtskem judovskem teološkem časopisu.⁵³ –

Ker vas reforma ne zadovolji in ker vas stikanje za krivoverstvom tako na ortodoksni kakor na heterodoksni strani odbija, me sprašujete, kateri verski skupnosti znotraj judovstva naj se človek danes s svojo družino sploh priključi. – Poznam le eno judovsko skupnost, pravadno sinagogo, ki k sreči še obstaja in bo, upajmo, obstajala še tako dolgo, dokler se ne dopolni nacionalni preporod judovstva. – Kljub svoji dogmatski heterodoksnosti bi se sam, če bi imel družino, ne le v javnem življenju priključil pobožni judovski občini, temveč bi tudi v lastnem domu po predpisih slavil vse vesele in žalostne praznike in s tem zase in za svoje potomce ohranjal žive judovske narodne tradicije. Nedvomno bi, če bi imel v sinagogi kak vpliv, hotel prispevati k polepšanju judovskega bogoslužja in predvsem skrbeti za tiste judovske učitelje in pridigarje, ki stojijo na višini moderne znanosti in imajo talent in poklicanost za svojo funkcijo. Zavzel bi se torej za reforme, če hočete temu tako reči, toda gotovo za čisto druge kakor tiste plitko nivelizirajoče, ki so priljubljene med našimi verskimi reformatorji! Če bi bilo po mojem, ne bi smel biti odpravljen noben star častivreden običaj, nobena hebrejska molitev izmaličena ali le podana v nemškem prevodu, noben praznik, noben sabat skrajšan ali premaknjen na krščanski datum. Predmolilci in pevci zame ne bi smeli biti brezdušni instrumenti; namesto tega bi budno pazil, da molitve in speve podajajo pobožni možje in dečki, ki

52 Saadja Ben Josef (882–942), tudi Saadja Gaon, gaon (modrec) z akademije v Suri.

53 Namig na rabina Samsona Raphaela Hirscha (1808–1888), utemeljitelja ortodoksne smeri judovstva, ki je v Frankfurtu urejal časopis *Jeschurun*.

ne bi zadoščali le zahtevam večine, temveč tudi religije. Hiša molitve ni gledališče in tako kantorji kakor pridigarji morajo biti še kaj drugega kot dobri glumači. Kar ne pride iz srca, ne more seči do srca. Molitve, spevi in pridige nekoga, ki ima naš sveti nacionalni kult za zastarelo institucijo, človeka ne povzdignejo; meni vselej vzbudijo le nepremagljiv odpor. – Skratka, podprl bi vse, kar bi lahko prispevalo k povzdignjenju in poduku občine in ne bi spodkopavalo našega starega kulta. Znotraj lastne družine bi budno pazil na spoštovanje naših tradicij, vendar ne bi dovolil, da bi mi katerikoli dogmatski gorečnik krščanskega kroja vsiljeval svoja pravila in verske resnice.

Na ta način bi boljše zagotovili mir v judovskih občinah in boljše zadovoljili religiozne potrebe vsakega Juda, ne glede na to, h kateremu življenjskemu nazoru se nagiba, kakor z reformami, ki jih vsak duhovni šušmar kroji po svoje in ki se nazadnje iztečejo v najbolj brezvsebinski nihilizem in najbolj neobrzdano anarhijo, ki v duševnosti vseh Judov puščata le opustošenje in naše mlajše generacije čedalje bolj odtujeta judovstvu.

Sicer pa reformi izkazujemo nezasluženo čast, če jo označujemo za svobodno duhovno usmeritev v višjem smislu. V negativnem pogledu je racionalistično kritiko sicer res mogoče označiti za svobodno usmeritev, saj je negacija preživetega prvi korak k svobodi. Toda pozitivna svoboda je avtonomen razvoj, zato racionalistična reforma, ki zanika bistvo judovstva, njegovo nacionalnost, ne more biti stvariteljska, torej tudi ne v višjem smislu svobodna. Poleg tega je za negativno kritiko odmrlega storila bore malo. Za večino te se moramo, kakor pravilno opazate, zahvaliti razmeram, ki vladajo v našem revolucionarnem času, in za te ne morejo biti odgovorni zapozneli racionalisti, judovski ali krščanski, ki sami sebe pompozno imenujejo reformatorji. – Moderna družba, ki je izšla iz revolucije, je regenerirana družba, ki se razvija avtonomno; ne reformira in ne krpa starega, temveč ustvarja novo. Vsaka stvaritev pa ima neko osnovo; iz nič ne nastane nič. – Socialne stvaritve prihodnosti imajo

za osnovo, za svojo kal, nacionalno človekoljubno bistvo judovske zgodovinske religije. Dokler Judje niso prepoznali tega bistva sodobnosti, ki je od samega začetka njihovo lastno bistvo, jih je tok moderne zgodovine nehoteno vlekel s seboj. Za to ni bila potrebna nobena racionalistična reforma, kar se najočitneje kaže pri tistih deželah, kjer je moderni tok najmočnejši, kakor pri nas ob Renu in v Franciji, hkrati pa tu religiozno racionalistična reforma skoraj nikjer ni prodrla. Ideal naših reformatorjev, religiozni indiferentizem, je bil tu dosežen brez reformatorjev. Poleg tega je po vsej moderni Evropi v tok potegnilo tudi samo ortodoksijo, in to brez vsake reforme; kajti z modernim tokom je zatonil daleč največji in najpomembnejši del rabinizma, njegova sodna oblast, ne da bi se kdorkoli, z ortodoksne ali romantične strani, spotaknil nad tem. Reforma ni storila nič več, kakor da je negacijo, na sebi brezdanjo, povzdignila v princip ali, kakor rečeno, potrdila nevero. – To čast bi ji lahko pustili, če se ne bi ob tem še delala, da *in petto*⁵⁴ nosi tudi nekaj pozitivnega, če ne bi v oponašanju krščanskih reformatorjev zgodnejšega časa postavila Biblijo, v nasprotju s Talmudom, za pozitivno normo regeneriranega judovstva in osmešila same sebe s tem anahronizmom, ki vrhu tega plagira tuja duhovna stremljenja, s katerimi judovstvo nima kaj početi. – To stališče, ki odklanja živi ustni razvoj judovske postave, kakor je bil ta šele precej kasneje zapisan v Talmudu, češ da gre za »človeška pravila«, in priznava božanskost zgolj biblični postavi, je v osnovi celo veliko bolj omejeno od stališča ortodoksije. Je pa tudi popolnoma nezgodovinsko. Vse kaže, da do babilonskega izgnanstva, ali boljše, do restavracije judovske države, za katero so bili zaslužni *soferím*,⁵⁵ pisna in ustna postava še nista bili ločeni druga od druge v takšni obliki kot danes. Ločitev je bila

54 It. »v prsih«, skrivaj, v zasebnosti.

55 Termin »restavracija« se tu nanaša na obdobje v judovski zgodovini po vrnitvi dela Judov iz babilonskega izgnanstva (539 pr. n. št.), ko so obnovili Judejo kot perzijsko provinco in začeli graditi Drugi tempelj. *Soferím* ali pismouki so učenjaki tore, ki so v tem obdobju imeli posebno avtoriteto: najbolj znan je Ezra, ki mu je posvečena istoimenska biblijska knjiga. Gl. Klemen Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, nav. delo, str. 47 in nasl.

izvedena šele v tem obdobju. Prenos nauka dotlej ni bil niti izključno pisen niti izključno usten. Na kakšen način je bila v obdobju restavracije izvedena ta ločitev, zgodovinska kritika sicer še ni ugotovila; gotovo pa je, da je bil duh, ki je v tem obdobju navdihoval *soferim* in može velike sinagoge,⁵⁶ prav tako svoboden, svet in patriotski kakor tisti, ki je navdihoval Mojzesa in preroke. Vsaka osvoboditev iz politično socialnega hlapčevstva je hkrati duhovna osvoboditev in oploditev nacionalnega genija. Judovska zakonodaja je imela dve glavni epohi: prvo po osvoboditvi iz egiptovskega ujetništva in drugo po osvoboditvi iz babilonskega. Tretja jo še čaka: po odrešitvi iz tretjega izgnanstva. – Naši reformatorji, ki nimajo pojma o stvariteljskem geniju judovskega naroda, veliko slabše dojemajo pomen druge zakonodajne epohe kakor naši rabini, ki njene zakonodajalce postavljajo enako visoko kot Mojzesa, saj pravijo: Ezra bi bil vreden, da bi Izrael po njem prejel Toro, če ne bi bilo Mojzesa pred njim.⁵⁷ – Tora se nam je v obliki, kakor jo imamo danes, ohranila neposredno iz druge epohe. Isti možje so v istem času iz istega duha in po istih tradicijah zbrali, preiskali in nam zapustili pisni in ustni nauk. Nič nam ne daje pravice, da bi pisnemu nauku pripisali svetejši izvor kakor ustnemu. Nasprotno, od restavracije dalje je živi ustni razvoj postave veljal za svetejše delo kakor vztrajanje pri zapisanem. Razlog za to je na dlani. Če se judovski nacionalno zakonodajni genij ne bi ukvarjal z živim nadgrajevanjem postave, bi ugasnil. Prav ta dejavnost je judovstvu omogočila njegov nacionalni prepoved po babilonskem izgnanstvu in hkrati njegovo ohranitev v diaspori; ta mu je omogočila, da je kasneje štel med seboj herojske borce proti grškemu in rimskemu narodnemu sovražniku; ta mu je, nazadnje, omogočila, da se je po propadu druge

⁵⁶ Velika sinagoga (tudi veliki zbor, velika sinoda), po tradiciji zbor 120 pismoukov, modrecev in nekaj prerokov, ki naj bi se oblikoval ob začetkih Drugega templja pod Ezrovim vodstvom. Deloval naj bi do zgodnjega helenističnega obdobja in imel velik vpliv na kanonizacijo bibličnih knjig in judovsko versko prakso.

⁵⁷ Sanhedrin 21b:24, *Talmud bavli*, *The William Davidson Talmud*, Sefaria, <https://www.sefaria.org/Sanhedrin.21b.24?lang=bi> (18. 11. 2018).

države ohranilo skozi skoraj dvatisočletno izgnanstvo. In omogočila mu bo tudi njegov prihodnji nacionalni preporod.

Judje so se po pravici dolgo upirali temu, da bi ustno nadgradnjo postave zapisali. Če bi postavo razvijali le ustno, v šolah, judovstvo nikoli ne bi bilo izpostavljeno nevarnosti izgube svojega nacionalno zakonodajnega genija. Toda ustni nauk je bilo treba zapisati, da bi preprečili še večjo nevarnost njegove popolne pozabe v diaspori. Danes te druge nevarnosti ni več. Prvi pa se lahko izognemo le, če proti odrevenelemu formalizmu v sebi znova prebudimo duha kritike, proti razkrajajočemu racionalizmu pa svetega, patriotskega duha, ki je vselej oživiljal naše zakonodajalce, preroke in pismouke. Znova se moramo ukvarjati z našo narodno zgodovino, ki jo je racionalizem tako zanemaril, in v naši mladini znova prebuditi tistega duha, ki je pravir, iz katerega so modrost in navdih črpali tako naši pravni veščaki kakor naši preroki. Če začnemo tudi mi ponovno črpati iz tega pravira judovstva, bodo tudi naši modreci med judovskim ljudstvom ponovno pridobili avtoriteto, ki so jo upravičeno izgubili v tistem trenutku, ko so se odtujili duhu judovstva in hoteli reformirati judovsko postavo iz čisto drugih kakor patriotskih razlogov. Tedaj bomo ponovno deležni tistega svetega duha, ki ima moč nadgrajevati judovsko postavo in jo preoblikovati po potrebi judovskega ljudstva. Ko se bo končalo tretje izgnanstvo, bomo torej ustrezno pripravljeni na restavracijo judovske države.

DVANAJSTO PISMO

Začetek konca – Solidarnost med Judi – Filantropične iluzije – Socialno živalsko kraljestvo – Dojilje napredka – Zvesti varuhi svetega groba judovske nacionalnosti – Jeruzalem – Zadnja katastrofa

Francozov spis,⁵⁸ iz katerega sem vam posredoval nekaj izvlečkov, je v vas, kaže, prebudil nov pomislek. Krščanski narodi bi, se vam zdi, morda toliko manj ugovarjali restavraciji judovske države, ker bi upali, da se bodo tako znebili tuje populacije, ki jim je bila vselej trn v peti. – Ne le Francozi, tudi Nemci in Angleži so se, pravite, že več kot enkrat izrekli za vrnitev Judov v Palestino. Navajate na primer Angleža, ki na podlagi Biblije podaja dokaz za to vrnitev in za hkratno spreobrnitev vseh Judov v krščanstvo. Drug Anglež celo izpeljuje današnjo angleško dinastijo neposredno iz davidovske in kamnu, na katerem je počivala glava našega očaka Jakoba, ko je sanjal o znani »Jakobovi lestvi«,⁵⁹ pripiše osrednjo vlogo pri kronanju angleških vladarjev. Tretji, nazadnje, tistim Judom, ki bi se hoteli vrniti v Palestino, za to velikodušno daje na razpolago vse angleško ladjevje. – Vse to se vam na eni strani zdi le milejša oblika tiste želje, ki se je v prejšnjih časih izražala bolj surovo, v obliki splošnega

⁵⁸ Predhodno Hessovo pismo se zaključuje z dolgim navedkom iz dela Ernesta Laharanna, *La nouvelle question d'Orient. Empires d'Égypte et d'Arabie. Reconstitution de la nationalité juive*, E. Dentu, Paris 1860. Laharanne, o katerem je malo znanega, naj bi bil član sekretariata Napoleona III. Bil je liberalni katoličan in zagovornik svobodnega trga. Urejal je časopis *L'État: journal de la République et de la liberté commerciale*. Pamflet *La nouvelle question d'Orient* je napisal nedolgo po pokolu maronitskih kristjanov v Damasku s strani Druzov (1860), kar je sprožilo mednarodni poseg pod francoskim vodstvom. V skladu s principom nacionalnosti (*principe des nationalités*), ki je bil vodilo zunanje politike Napoleona III., se Laharanne v spisu zavzame za razkosanje osmanskega imperija z ustanovitvijo treh novih držav: Egipta, Arabije in Judeje. Te ne bi smele biti podrejene evropskih silam in vodili naj bi jih razsvetljeni vladarji na podlagi načel svobode, enakosti in bratstva. V Egiptu naj bi vladala hiša Mohameda Alija, v Arabiji, ki bi segala od Anatolije do Jemna, s prestolnico Damask, pa emir Abdelkader. Judeja bi segala od Sueza preko libanonske obale do Smirne in služila kot posrednik med drugima državama ter med Evropo in Daljnjim vzhodom.

⁵⁹ Gl. 1 Mz 28,10-22.

izgona Judov; in za kaj takega se bodo naši rojaki prav lepo zahvalili. Na drugi strani pa naj bi se v tovrstnih predlogih skrivale kaprice, ki se na koncu reducirajo na versko ali posvetno blaznosti in ne zaslužijo, da bi se ozirali nanje. In sploh, če bi takšne želje gojili pobožni kristjani, bodo proti njim vsi Judje, če bi jih gojili pobožni Judje, pa vsi kristjani. Kajti medtem ko eni podpirajo vrnitev v Palestino le pod pogojem, da se bo v novem Jeruzalemu obnovilo staro žrtvovanje, so drugi pripravljene pomagati le pod pogojem, da bomo na »Svetem grobu« žrtvovali naš judovski nacionalni kult krščanski religiji. Na to čer, menite, bodo nujno nasedla vsa nacionalna prizadevanja Judov.

Nedvomno, če se toge krščanske dogme in nepremakljive judovske ortodoksije nikoli ne bi dotaknil živi tok zgodovine, bi obe nujno predstavljali nepremostljivo oviro za naša patriotska prizadevanja. – Ideja o ponovni zasedbi naše domovine je zato lahko resno prišla v poštev šele v času, ko je ta togost že zlomljena. In danes to dejansko je; ne le pri razsvetljenih, temveč tudi pri pobožnih Judih in kristjanih. Sicer pa je življenjske zahteve upošteval že Talmud, na katerega se opira celotna današnja judovska ortodoksija. – Če je judovska nacionalnost nekaj živega, se ne bo pustila prestrašiti nobenemu pomisleku, da ne bi zavihala rokavov za svoj politični prepород. Četudi še ni prišel čas, ko se bo jagnje mirno paslo ob volku,⁶⁰ pa vladajoča večina vendarle nima več svojega volčjega apetita, zatirana manjšina pa ne več svoje jagnječje potrpežljivosti. Religiozna strpnost je postala bolj univerzalen člen vere kot katerikoli drugi. – Poleg tega si, kakor rečeno, prihodnje kulte vseh ponovno rojenih narodov zamišljam kot tako drugačne od današnjih kultov, ki so se nam ohranili iz časa zatrtih narodnih individualnosti, da v teh drugih, ki se ne morejo več dolgo obdržati, ne vidim nobene težave za naš prihodnji nacionalni kult. – Kajti naj še enkrat poudarim, naš prihodnji kult, kakor kultu vseh drugih narodov, ne bo prišel pred prepородom, temveč mu bo sledil. – Najprej je treba prebuditi patriotski čut v srcu izobraženih Judov in s tem oživljenim patriotizmom osvoboditi judovsko ljudsko množico od

⁶⁰ Mesijanska podoba. Gl. Iz 11,6; 65,25.

duhamornega formalizma. Če nam ta začetek uspe, bomo težave, ki jih bo v praktični izvedbi še veliko, lahko premagovali skozi samo prakso. – Le če bi bila vsa judovska srca mrtva, le če Judje ne bi bili sposobni nobenega patriotskega zanosa več, bi se morali odpovedati tej nalogi, ki se, kakor vsaka velika zgodovinska naloga, ne more uresničiti brez silovitih bojev.

Judje imajo, kljub napačno razumljenemu razsvetljenstvu in ortodoksiji, prevelik *bon sens*,⁶¹ da bi se pustili pritegniti religioznim sanjarijam brez podlage v stvarnosti. A prav ta realistični čut, ki ga ima naša rasa v tako visoki meri, bo tiste naše brate, razsvetljene ali ortodoksne, ki jim v prsih še bije judovsko srce, na koncu pridobil za nacionalna prizadevanja, ki se gibljejo le na praktičnih tleh stvarnosti.

Ugovori razsvetljenih Judov proti obnovitvi judovske države na koncu ne izhajajo iz tiste omike duha in srca, ki se nikoli trepetaje ne umakne pred težavami velike naloge in nikoli vnaprej ne računa morebitnih žrtev, potrebnih za njeno uresničenje, pač pa iz moralne in intelektualne borniranosti, ki se ni zmožna dvigniti na tisto visoko humano stališče, s katerega je šele zares mogoče dobiti pregled nad celotno mero nesreče, ki jo je treba odpraviti, in nad sredstvi za njeno dokončno odpravo. – Judovska religija je, kakor so pravilno občutili Heine in vsi njegovi izobraženi judovski sodobniki, teh dva tisoč let zares bila bolj n e s r e č a kakor r e l i g i j a . Le da tej nesreči ni mogoče ubežati z razsvetljevanjem ali krstom, v kar bi se radi prepričali izobraženci. Vsak Jud je, naj to hoče ali ne, solidarnostno povezan s svojim celotnim narodom, in šele ko bo judovsko ljudstvo osvobojeno bremena, ki ga je tisočletja s herojsko požrtvovalnostjo prenašalo na upognjenem tilniku, bo breme padlo tudi z ramen onih razsvetljenih, ki bodo vselej le neznatna manjšina. – Vsi moramo do k o n c a nositi ôl malhút šamájim.*

* Jarem nebeškega kraljestva. [Ustaljen izraz v judovski religiozni praksi.]

61 Fr. *bon sens*, zdrava pamet.

V prvem opoju modernih razsvetljenskih stremljenj se je bilo pač mogoče predajati utvari, da se bo celotno judovsko ljudstvo odtujilo svojemu nacionalnemu kultu skozi splošne človekoljubne težnje, med katerimi naj bi bilo, kot so se prepričevali, judovstvu in vsakemu ločenemu življenju namenjeno izginotje. Danes niti najbolj površinski racionalist ne more več gojiti te filantropične iluzije. Četudi racionalistom primanjkuje globljega uvida v naravno in zgodovinsko življenje, je že zgodovinsko gibanje znotraj sodobnega judovstva poskrbelo, da so se jim odprle oči. Kajti celo na Zahodu, kjer Jude tisočero niti najtesneje veže na splošno kulturo, razsvetljenstvo ni moglo do živega staremu judovskemu kultu. Temu je še danes predana večina zahodnih Judov. Niti emancipacija niti krščansko spreobračevalstvo, ki je špekuliralo na materialne prednosti in religiozni indiferentizem, velike večine nista prepričala k odpadu. Prav nasprotno, v novejšem času celo med tistimi, ki so se prej pehali za odpadom od judovstva kot za humanističnim idealom, prihaja na dan čedalje večja naklonjenost do starega judovskega življenja. – Prav nobenega vpliva pa nivelizirajoče težnje nimajo in ne bodo nikoli imele na širše judovske ljudske množice. Nobene množice ni mogoče pripraviti k napredku z razumskimi abstrakcijami: gonila napredka vselej ležijo veliko globlje, celo globlje, kakor so menili socialistični revolucionarji. Nacionalna samostojnost je predpogoj za vsak politično socialni napredek, in to za Jude drži še toliko bolj kot za narode, ki so zatirani na lastnih tleh. Skupno domovinsko ozemlje je zanje prvi pogoj zdravih razmer dela. Družabni človek, kakor družabne živali in rastline, za uspevanje in napredovanje potrebuje širno in prosto ozemlje: brez tega se degradira v zajedavca, ki se lahko prehranjuje le na račun tuje proizvodnje. Zajedavsko preživljanje z izkoriščanjem ljudi je v dosedanji razvojni zgodovini človeštva vsekakor igralo veliko vlogo in nikakor ni zgolj judovska posebnost. Dokler sta bili znanost in industrija še v otroški dobi, ni nobeno ozemlje, ki ga je zaposedel kak narod, dolgo zadoščalo za prehranjevanje prebivalstva, ki je bivalo tam. Ljudstva so se torej morala bojevati drugo z drugim in se zaslužjevati med seboj ali pa v lastni sredini ustvariti razrede vladajočih in služočih. – Toda odkar svet obvladujeta moderna znanost in

industrija, se socialno živalsko kraljestvo, ki je živelo na podlagi vzajemnega izkoriščanja med ljudmi, bliža koncu. Civilizirana ljudstva se pripravljajo na skupno izkoriščanje narave z delom, ki se naslanja na dosežke znanosti in ne potrebuje več posredniških zajedavcev, zato jim tudi ne bo več pustilo eksistirati. Ljudstva se na to novo dobo (ki je ne smemo zamešati s prusko)⁶² pripravljajo z borbo za svobodno nacionalno ozemlje, z razbitjem vsakega rasnega in razrednega gospostva od zunaj in od znotraj, s svobodno združitvijo vseh produktivnih sil, v kateri izgine sovražno nasprotstvo med spekulacijo kapitalistov in produktivnim delom ter med filozofsko spekulacijo in znanstvenim delom. – Dobro vem, da tudi Judje globoko občutijo potrebo po zdravih razmerah dela, ki slonijo na človekovem izkoriščanju narave; poznam velike napore tistih med nami, ki hočejo našo mlajšo judovsko generacijo vzgojiti v koristne delavce. Toda vem tudi, da se Judje v izgnanstvu, vsaj večina, takšnim delom nikoli ne bodo mogli posvetiti, ker jim za to manjka prvi pogoj, namreč domovinska tla, in ker se ne morejo pomešati z ljudstvi, med katerimi so razkropljeni, ne da bi se izneverili lastnemu nacionalnemu kultu. Ti hvalevredni naperi za bolj zdrave razmere dela med Judi bodo, ker posredno vodijo v uničenje judovskega kulta, kot celota ostali enako brezplodni kot reformna prizadevanja, ki v to vodijo neposredno. V izgnanstvu Judov ni mogoče regenerirati, kvečjemu jih je mogoče z reformami in filantropičnim trudom pripeljati do odpada. To pa ne bo uspelo nobenemu reformatorju in nobenemu tiranu. – Judovska ljudska množica se bo velikega zgodovinskega gibanja modernega človeštva udeležila šele takrat, ko bo imela judovsko domovino. Vse dokler pa večina Judov ostaja v svojem izrednem položaju, bodo tudi tisti razmeroma redki, ki zaman napenjajo vse sile, da bi se individualno izmaknili temu nepristnemu položaju judovskega ljudstva, ta položaj občutili še veliko bolj boleče kakor množica, ki se čuti le nesrečno, ne pa onečaščeno.

62 Viljem I. je 1858 kot regent (od 1861 pruski kralj) začel liberalno »novo dobo« (neue Ära). Ta se je končala že l. 1862 s parlamentarnim nasprotovanjem reformi vojske in ustavnim sporom. Tega je razrešil novi ministrski predsednik Bismarck proti parlamentu in v korist monarha.

– Torej se noben Jud, naj bo ortodoksen ali ne, ne more odtegniti nalogi, da prispeva k dvigu celotnega judovstva. – Vsak Jud, celo krščeni, solidarnostno odgovarja za preporod Izraela.

Ko se enkrat zavemo neskončno tragične vloge, ki jo je judovski narod igral v zgodovini do danes, prepoznamo tudi edino pot za dokončno odpravo naše bede. Ta pot danes ni tako neizvedljiva, kakor se utegne zdeti na prvi pogled. Tako simpatije francoskega ljudstva kakor interesi francoske politike sovpadajo v želji, da bi Francija v svoje odredištevno delo zajela tudi judovski narod, zdaj ko je njena zmagovita vojska strmoglavila moderne Nebukadnezarje z višine, od koder so lahko objestno izdajali odloke in ukaze proti zatiranim ljudstvom.⁶³ – Za Francijo mora biti pomembno, da pot do Indije in Kitajske zasedajo ljudstva, ki bi ji sledila v smrt, saj bo le tako lahko izpolnila zgodovinsko nalogo, ki ji je pripadla z njeno veliko revolucijo. In katero ljudstvo je za to primernejše od judovskega, ki mu je od začetka zgodovine določeno prav to isto poslanstvo? –

»Francozi in Judje!« vas slišim zaklicati. »Torej se krščansko germanska reakcija vendarle ni motila!«

Ne, draga prijateljica, živalski instinkt, ki sovražnika zavoha že na daljavo, se nikoli ne zmoti; reakcija je povsod prepoznala svojega smrtnega sovražnika, in to že takrat, ko so do jilje napredka, na sredi med revolucijo in reakcijo, še redile velikana, ki jim je kmalu zrasel čez glavo. Kajti tudi to je zakon organske in socialne zgodovine stvarstva: da vmesna bitja, katerih bivanje je omejeno na prehodna obdobja, utirajo pot, ki vodi od nepopolnejših stopenj bivanja k popolnejšim, višjim.

Francozi in Judje! Ti so res ustvarjeni drug za drugega. Po svojih človeških in nacionalnih stremljenjih so si tako podobni, razlikujejo pa se prav po lastnostih, ki se medsebojno dopolnjujejo, vendar ne morejo biti skupaj prisotne pri enem in istem narodu. – Francoski narod ima pred judovskim to prednost, da vse elemente z lahkoto asimilira v svoje

63 Namig na krimsko vojno. Zaradi Judom sovražne politike je ruski car izenačen s sovražnikom Izraela Nebukadnezarjem.

humano, prikupno bitje; judovski ima v primerjavi s francoskim več npravne resnobe in raje vtisne lastni tip okolici, kakor da bi tujim tipom dopustil preoblikovati svoje bistvo. – Francoski narod vlada svetu, ker je sprejel vase celoto sveta; judovski narod je lahko le gospodar lastnega ognjišča, s katerega ognjem greje in razsvetljuje ta svet, ki ga tvorijo tako raznorodni elementi, da mu stalno grozi, da se bo razkrojil nazaj vanje in potonil nazaj v kaotično noč naravnega življenja, iz katerega ga je judovstvo enkrat že odrešilo.

Velikodušna pomoč, ki jo Francija nudi civiliziranim narodom pri obnovitvi njihove nacionalnosti, ne bo našla hvaležnejšega naroda od našega. S francoskim narodom, ki je tako human tudi v verskih zadevah in je pravi zgled spoštovanja svobode vesti, se bomo zlahka sporazumeli tudi o našem kultu v Sveti deželi! – Toda tako daleč še nismo. Judovski narod se mora najprej pokazati vrednega preporeda svojega svetovnozgodovinskega kulta, najprej mora začititi potrebo po nacionalnem preporedu, šele potem bo oboje lahko dosegel. Dokler se to ne zgodi, nam še ni treba misliti na gradnjo Templja,⁶⁴ pač pa le na to, da pridobimo srca naših bratov za nalogo, ki bo v večno slavo judovskemu narodu in v odrešitev celotnemu človeštvu.

Za judovske naselbine na bodoči poti do Indije in Kitajske ne manjka niti judovskih delavcev niti judovskih talentov in kapitala; in če bo pod zaščito evropskih velesil položena le drobna kal, bo novo drevo življenja samo od sebe zraslo in obrodilo.

Toda vi se le sočutno smehljate nad mojo vero v judovski patriotizem. Brali ste *Prizore iz geta*⁶⁵ in pred oči mi postavljate lik starega Mendla Wilne, ki je imel fiksno idejo, da bi pridobil Rothschilde za obnovo Svetega mesta in Templja, vendar mu je za svojo pobožno željo uspelo navdušiti le nekega otroka. Ta otrok je kasneje, ko je zrasel v mladeniča in

64 Namreč tretjega jeruzalemskega templja, ki naj bi po mesijanskem nauku zrasel ob Mesijevem prihodu.

65 Leopold Kompert, *Aus dem Ghetto. Geschichten*. Zweite Auflage, Friedr. Ludw. Herbig, Leipzig 1850. Hess govori o zgodbi »Die Kinder des Randar's«.

študiral na univerzi, postal dovolj razumen za uvid, da lahko na obnovo Jeruzalema mislijo le še otroci in norci. Nakazujejoč na junakov dnevnik pravite, da judovski poet patriotska občutja pobožnih Judov, ki jih opisuje, očitno vidi in prikazuje le kot judovska božična drevesca za majhne otroke in velike norce. – Vse to, spoštovana prijateljica, je kvečjemu značilnost modernega judovskega pesnika, ki je usvojil »germansko omiko« in ni tak, da bi, kot rabin Juda Halevi, prelival srčno kri v judovske poezije ali da bi, gnan od koprnenja po deželi svojih sanj, zgrabil za popotno palico, da si tam poišče grob.⁶⁶ To ni značilnost judovskega življenja. – Saj poznate staro reklo: Otroci in norci govorijo resnico. – Ideja, od katere so bili kot obsedeni Mendel Wilna, mala živčna bolnica in Moritz, ko so ga še klicali Móšele, je bila temeljna ideja vseh pobožnih Judov od uničenja Jeruzalema do današnjega dne. In takšne Jude še najdemo, *n'en déplaise à M. Kompert*,⁶⁷ celo med bogatimi brati Rothschild.

Ne smete pa tudi spregledati, da Kompert zanikanje judovske nacionalnosti položi v usta študentu, ki z dvomom v pobožno idejo političnega preporoda našega naroda vsekakor še preveč zvesto odraža skepticizem svoje dobe. Kateri izobraženi Jud, posebno nemški, bi si še pred nekaj leti drznil izreči se za obnovev naše nacionalnosti, ne da bi ga okolica razglasila za norega? – Poleg tega Kompert judovskemu študentu, v teoriji indiferentnemu, dejansko pa vnetemu za svoj narod, gotovo ni brez namena dal za mladostnega prijatelja Čeha, ki se v teoriji vnema za Husa in Žižko, vendar postane zajeten župnik, ki zamenja kelih in meč za štolo in kadilnico. – Že v Kompertovem prikazu izobraženega Juda torej ne najdem več tistega klavnega indiferentizma, ki ga je bilo do pred kratkim vsekakor mogoče očitati nekemu delu naših nemških Judov. Danes pa jim tega, pravim, brez velikega pridržka ni več dopustno očitati. – Ne pozabite, draga prijateljica, da ste prav vi kritizirali mojo prestrogo obsodbo izobraženega nemškega Juda in da sem moral biti pravičen do

66 Juda Halevi (ca. 1075–1141), zdravnik, filozof in pesnik. Velja za enega največjih hebrejskih pesnikov, slavno pa je tudi njegovo filozofsko apologetsko delo *Kuzari*. Leta 1141 je potoval v Deželo Izrael in tam domnevno umrl.

67 Fr. ironično: karkoli že misli g. Kompert, ne glede na njegovo mnenje.

vaše kritike. Priznal sem zdravilnost reakcije judovskega patriotizma, ki se uveljavlja proti indiferentizmu, ki je bolj trenutna moda in ga tisti »v koraku s časom« nosijo bolj na ustnicah kakor v srcih. – Hrepenenje po deželi prednikov in želja pripraviti boljšo usodo našim zvestim bratom, ki do danes niso nehali tja romati in tam umirati, sta prevzeli tudi srca izobraženih. Potovanja v Jeruzalem, podpora našim tamkajšnjim bratom, ustanavljanje učnih in dobrodelnih ustanov v Palestini niso več le stvar ortodoksije. – Ti resni in vztrajni napor v dobro naših bratov na Orientu kažejo, da danes med vsemi razredi in vsemi izobrazbenimi ravnmi ne manjka dobre volje za odpravo bede. – Vprašanje je le še, kako v to pobožno, patriotsko delo prinesiti več načrtnosti.

V Jeruzalemu, kakor vsepovsod, naši judovski človekoljubi trčijo ob nepremostljive ovire, kadar se hočejo boriti proti svetovnozgodovinski nesreči naših bratov z dobrodelnimi ustanovami in miloščino ali kadar želijo pospešiti нравno duhovni razvoj naših v siromaštvu propadlih orientalskih bratov s teoretičnimi izobraževalnimi sredstvi, ki jim manjka vsaka socialna podlaga. – Pridobitev skupnega domovinskega ozemlja, trud za vzpostavitev zakonskih razmer, pod zaščito katerih bo lahko uspevalo delo, ustanavljanje judovskih družb za poljedelstvo, industrijo in trgovino po mojzesovskih, se pravi socialističnih načelih: to so temelji, na katerih se bo ponovno dvignilo judovstvo na Orientu, iz katerih bo ponovno izbruhnil ogenj starega judovskega patriotizma, ki tli pod pepelom mrtvega formalizma, in skozi katere bo na novo oživljeno celotno judovstvo. Na skupnih tleh judovskega patriotizma se bodo staroverci in razsvetljeni, revni in bogati ponovno prepoznali kot potomci tistih herojev, ki so se spustili v boj z najmogočnejšimi in najbolj civiliziranimi narodi starega sveta, z Egipčani in Asirci, z Grki in Rimljani, se priborili do konca tistega sveta in ga edini preživeli; kot otroci plemena, ki je, kot nobeno drugo ljudstvo svetovne zgodovine, stanovitno prenašalo

mučeništvo dveh tisočletij in vselej visoko nosilo in spoštovalo prapor svoje nacionalnosti, zvitek Postave,⁶⁸ zaradi katerega so ga preganjali ...

V tem trenutku, ko me drugo delo sili, da prekinem korespondenco z vami, sem prejel spis, ki ga je v hebrejskem jeziku objavil strogo pravo-veren judovski učenjak:⁶⁹ ta po temeljiti obravnavi judovskega nacionalnega vprašanja s talmudskega stališča pride do natanko istih rezultatov kakor francoski kristjan v svojem *Novem orientalskem vprašanju*, do rezultatov, ki jih podpišem v vseh točkah. Glavno vsebino tega hebrejskega spisa, kakor že francoskega, vam želim posredovati v nemškem prevodu.

[Hess navede daljši odlomek iz spisa rabina Cvija Hirscha Kalischerja Drišát ciòn (Dosega Siona). V odlomku Kalischer oriše štiri praktične korake za kolonizacijo Palestine: a) nakup zemlje s pomočjo družbe, ki naj jo ustanovijo bogati in vplivni Judje; b) podpora vzhodnoevropskim Judom pri obdelovanju pridobljene zemlje; c) obramba in vzdrževanje reda; d) ustanovitev kmetijske šole za naseljence na kraju samem.]

Kaj nisem imel prav, ko sem vam slavil zdravi praktični čut našega ljudstva in predvidel, da bodo pobožni Judje podali roko razsvetljenim na skupnih tleh naše nacionalnosti? –

In še z druge strani: poročajo, da so decembra preteklega leta v Avstraliji priredili velik »meeting«, kjer so judovski in krščanski veljaki pred obsežnim zborom razgrnili sklepe, popolnoma podobne tem, ki sta jih predlagala naš Francoz in naš judovski učenjak, in da je zbor sklepe sprejel. Ne le Judje iz različnih dežel in različnih izobrazbenih ravni, tudi različne krščanske veroizpovedi in kulturni narodi se torej združujejo v želji pomagati našemu ljudstvu, da ponovno pride do svojega nacionalnega

68 Postave: Tore. Tora, najsvetejši spis judovstva, je za obredno rabo zapisana v zvitku (*sefer tora*).

69 Cvi Hirsch Kalischer (1795–1874) je bil ortodoksni rabin v Torunju, ki je na religiozni podlagi zagovarjal ponovno judovsko naselitev Svete dežele. Njegovo delo *Drišát ciòn* (Dosega Siona, 1862, Lyck, danes Elk), na katero se Hess nanaša, je izšlo istega leta kot Hessovo delo *Rim in Jeruzalem*. Kalischerjev spis je kot svoj programski spis izdalo Društvo za kolonizacijo Palestine (gl. naslednjo opombo).

dednega deleža. In pri tem je najnenavadnejše to, da vsi skoraj dobesedno soglašajo v sredstvih, ki jih predlagajo za ta namen. – Če bi potreboval še kako potrditev prepričanj, ki so skozi dolgoletne študije in življenjske izkušnje dozorela v meni, bi jo danes našel v usklajenem mnenju tako številnih ljudi in narodov, ki se medsebojno ne poznajo in izhajajo iz najbolj raznorodnih stališč, vendar pridejo do istih rezultatov. Komaj je neki pobožen judovski patriot predlagal ustanovitev družbe,⁷⁰ že je ta zaživela in se lotila naseljevanja Svete dežele z judovskimi delavci pod zaščito zahodnih civiliziranih narodov. Ko bo v deželi prednikov pod zaščito zakona in na podlagi dela zrasla blaginja, bodo nastale judovske visoke šole, nič drugačne od šol v Nemčiji in drugih evropskih deželah, ki bodo pod vodstvom sposobnih učenjakov in ki jim s svojo omiko duha ne bo več treba zahajati v konflikt s starim judovskim nacionalnim kultom. –

Zvesti varuhi svetega groba naše nacionalnosti⁷¹ kljub svoji revščini nočejo nič slišati o podporah in podjetjih, ki bi ogrozili stari judovski kult; in naši zahodni človekoljubi se zato ne nehajo pritoževati, da se »s temi ljudmi nič ne da«. – To je vsekakor res, vaša nenačrtnost in vaši zgrešeni načrti ne vodijo nikamor; povsod lahko povzročajo le nesrečo in neslogo. Toda ne obtožujte tistih, ki raje v siromaštvu umrejo na

70 Društvo za kolonizacijo Palestine, Kolonisationsverein für Palästina, ki ga je ustanovil pedagog Haim Lörje (1821–1878) v Frankfurtu na Odri leta 1861. Društvo so podpirali zgodnji protosionistični misleci: rabin Juda Alkalaj iz Sarajeva, rabin Cvi Hirsch Kalischer in David Gordon, urednik hebrejskega časopisa *Hamagid* v Lycku. Kalischerjevo delo *Drišat cion* je izšlo kot programski spis društva. Hess se je društvu pridružil leta 1862. Kljub začetnemu uspehu z zbiranjem sredstev je društvo nehalo delovati leta 1864. Velja za navdih in prototip kasnejših sionskih društev.

71 Hess misli na Jude, ki so živeli v Sveti deželi, zlasti Jeruzalemu, tako imenovani »stari jišuv« (stara naselitev). Ti Judje so nasprotovali delovanju Lörjevega Društva za kolonizacijo Palestine, saj so v njegovem financiranju videli grožnjo ustaljenemu sistemu *haluká*, dobrodelne podpore staremu jišuvu. Za stari jišuv gl. Klemen Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, nav. delo, str. 290–291. – Sveti grob: v ironičnem dvojnem pomenu, hkrati simbol krščanske nadvlade nad Jeruzalemom in »grob« trenutno pokopane judovske nacionalnosti, ki jo po Hessovo čuvajo prav tradicionalno religiozni, ortodoksni Judje, torej stari jišuv.

posvečeni zemlji, kakor da bi odpadli od svojega prastarega kulta; če niti na Orientu niti na Okcidentu ne dosežete zadovoljivega rezultata, to raje pripišite svojemu nepoznavanju potreb judovstva in časa, v katerem živimo. – Toga ledena skorja ortodoksije se bo stalila, takoj ko bo iskra judovskega patriotizma, ki tli pod njo, vzplamtela v centralni ogenj, pod vplivom katerega bo napočila pomlad in bo naš narod praznoval svoje vstajenje. – Nasprotno pa je zahodno judovstvo pogosto obdano s še veliko bolj netaljivo skorjo, z mrtvimi ostalinami prvih življenjskih vzgibov modernega duha, z anorgansko lupino odmrlega racionalističnega razsvetljenstva: te skorje ne more staliti ogenj judovskega patriotizma, lahko jo le zdrobi zunanji pritisk, ki s svojo silo vzame življenje vsemu, kar nima prihodnosti. – V nasprotju z ortodoksijo, ki je ni mogoče zrušiti od zunaj, ne da bi s tem ogrozili klico judovske nacionalnosti, ki spi pod njo, pa trdega oklepa, ki še vedno obdaja srca naših modernih kulturnih Judov, ni mogoče razbiti drugače kakor s silovitim zunanjim udarcem, in tega mu bodo nemara že v bližnji prihodnosti zadale svetovne razmere. – Staro ogrodje evropske družbe, ki so ga že tolikokrat poškodovali viharji revolucije in ki je bilo vedno znova restavrirano, poka in ječi na vseh koncih in krajih; novega viharja ne bo vzdržalo. – Tista vmesna bitja, ki stojijo med revolucijo in reakcijo, ki jim je namenjeno, da vzgojijo moderno družbo in da jih ta, ko se enkrat okrepi, požre kakor mladi škorpioni svojo mater – te do jil je napredka, ki Stvarniku samemu pridigajo modrost, zmernost in varčnost, da se pri ustvarjanju ne bi preneglil – ti nosilci kulture, rešitelji družbe in upravniki hranilnic: vsi ti politični, religiozni, filozofski in industrijski špekulanti ne bodo preživeli zadnjega viharja. – S temi preostalimi do jiljami napredka bodo svoje efemerno bivanje sklenili tudi naši judovski reformatorji. – Hkrati pa bo po tej zadnji katastrofi, katere približevanje napovedujejo nespodbitni znaki dobe, z drugimi zgodovinskimi narodi tudi judovski narod ponovno smel terjati svoje pravice.

Spomni se starodavnih dni,
premisli leta iz roda v rod;
vprašaj očeta in povedal ti bo,

svoje starce in razložili ti bodo!
Ko je Najvišji narodom delil posest,
ko je ločeval človeške otroke,
je ljudstvom določil ozemlja
po številu Izraelovih sinov.*

* 5 Mz 32,7. [*Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 262–263; prilagojeno po Hessovi verziji.]

Kakor so po zadnji katastrofi organskega življenja, ko so se rodile zgodovinske rase, hkrati z njimi tudi plemena dobila svoje dodeljeno mesto in vlogo,⁷² bo po zadnji katastrofi socialnega življenja, ko bo duh zgodovinskih narodov dozorel, hkrati z drugimi tudi naš narod ponovno zavzel svoje mesto v svetovni zgodovini.

NOTICA IV

Kolikor se spominjam, Gabriel Riesser⁷³ v svojem časopisu *Der Jude* nikoli ni zapadel v zmoto modernih nemških Judov, za katere se zdi, da imajo, podobno kot preostali Nemci, judovsko emancipacijo za nezdržljivo s kultom judovske nacionalnosti. To emancipacijo je, kolikor vem, zahteval za nobeno drugo ceno kakor to, da tisti, ki zase zahtevajo politične in državljanske pravice, v zameno sprejmejo tudi vse državljanske in politične dolžnosti in obveznosti.

Zamislimo si, da Judje ne bi imele le nacionalnega kulta, temveč dejansko nacionalno bivanje, se pravi deželo in državo, in da bi se, kakor je to pri njih in pri vseh narodih vedno bilo in vedno bo, številni pripadniki te

72 Hess se nanaša na svojo filozofijo zgodovine, ki je predmet njegovih zgodnejših spisov in nekaterih poglavij *Rima in Jeruzalema*.

73 Gabriel Riesser (1806–1863), odvetnik, notar in politik, vodilni borec za emancipacijo Judov v Nemčiji. Leta 1830 so mu zaradi judovstva v Hamburgu odrekli, da bi postal odvetnik. Takrat se je začel njegov boj za emancipacijo Judov, ki jo je pojmoval v širšem kontekstu emancipacije zatiranih skupin (*Über die Stellung der Bekenner des Mosaischen Glaubens in Deutschland*, 1831). L. 1832 je ustanovil časopis *Der Jude: Periodische Blätter für Religion und Gewissensfreiheit*. L. 1848 je bil izvoljen v frankfurtski parlament in bil nekaj časa eden njegovih podpredsednikov. L. 1860 je postal član hamburškega višjega sodišča, kot prvi nemški Jud s tem naslovom.

suverene države naselili v tujini, na primer v Franciji, Angliji, Italiji itn., in tam prebivali stoletja dolgo. Bi jim te države odrekle polno državljansko pravico, splošno naturalizacijo, če bi to zahtevali, seveda v zameno za sprejetje vseh državljanskih in političnih dolžnosti in obveznosti? – Kaj ne zadostuje že, da je človek rojen v neki deželi, celo da tam samo prijavi stalno bivanje, pa že lahko čez toliko in toliko let postane državljan države, v kateri se je udomačil? – V deželah, ki so na višini moderne civilizacije, se to razume samo po sebi. Toda ne v Nemčiji. Tu mora udomačeni Jud, ki tu prebiva že stoletja, najprej zatajiti svojo raso, svoj rod, svoje zgodovinske spomine, svoj tip, svoj temperament, svoj značaj, da bi se pokazal vrednega – a česa? Države? Ne, naroda, tega naroda, ki nikoli ne bo dosegel modernega državnega življenja, dokler ne bo premagal svojih spontanih rasnih predsodkov! – Judje, mimogrede, niso nikoli poznali te vrste predsodkov in skomin po rasnem gospodstvu. Mojzesovski temeljni zakon⁷⁴ se odločno izreče za enakopravnost vseh prebivalcev judovske dežele, tako Judov kakor tam naseljenih tujcev.⁷⁵

NOTICA IX

Kolonizacije se ne zgodijo zgolj iz navdušenja nad neko idejo, to dobro vemo, temveč najprej iz življenjske potrebe. Izhajajo iz dežel, kjer je preživljanje težje, in tečejo v tiste, ki obetajo, da bo preživljanje tam boljše in lažje. – So način mirnega preseljevanja narodov pod zaščito zakonov in iščejo plodnejša tla za delo ter večjo zaščito pravic dela. – Ko torej Francija poziva Jude vseh dežel k podpori judovskih naselbin na Orientu in ko mi tu pridružujemo svoj glas francoskemu, to počnemo pod predpostavko, da se bodo judovski kolonisti na Orientu lažje preživljali in da bo judovsko delo tam vsaj enako zakonsko zaščiteno kakor na Okcidentu. – Vprašanje je, ali je ta prvi pogoj za judovske naselbine na Orientu izpolnjen. Do danes še nikakor ne. Torej še ne more biti govora o

⁷⁴ Nem. *Staatsgrundgesetz*, tudi ustava.

⁷⁵ Hess verjetno misli na obilico pasusov v Tori, ki zapovedujejo spoštovanje pravic tujcev, npr. 2 Mz 12,49; 22,20; 23,9; 3 Mz 24,22; 4 Mz 9,14; 15,15-16; 5 Mz 10,19.

emigraciji Judov v Sveto deželo. Toda Orient se bliža preobrazbi, s katero se bo ponovno odprl civilizaciji, katere izvor je bil. Z današnjo bliskovito širitvijo komunikacijskih sredstev čez celotno zemljo geografske daljave izginjajo, z njimi pa tudi nasprotje med okcidentalno civiliziranostjo in orientalskim barbarstvom. Kultura, ki je skozi zgodovinski razvoj človeštva napredovala z Vzhoda na Zahod, je s francosko revolucijo začela svoj povratek čez zemeljsko oblo. Tudi geografsko se življenjsko gibanje začenja preobražati, kar je povsod znak zrelosti; na mesto večnega sredobežnega gibanja napredka in njegovega diametralnega nasprotja, statičnosti, je stopilo vase zaprto povratno krožno gibanje. – Geografsko središče kulture, ki je svetu kot božansko razodetje predalo luč duha, ki se je prvič prebudila v njem, in ki je tisočletja ležalo v smrti podobni statičnosti, se bo znova vrnilo v življenje. Francoska trobojnica je vstala v Egiptu in Siriji, in beseda, s katero je francoski pesnik pospremil sirski pohod, ni zgolj poetična, temveč preroška.⁷⁶

Že stari Napoleon, ki se je lotil pohoda v Egipt, in saintsimonovci, od katerih je eden zdaj na čelu sueškega podjetja,⁷⁷ so prepoznali veliki pomen civilizacije Orienta za moderno Francijo. Francoske vojne na Krimu in v Italiji so bile le priprave na rešitev orientalskega vprašanja. Rešitev tega je sprava današnje okcidentalne kulture s staro orientalsko kulturo semitov,⁷⁸ ki so doslej predstavljali tisto prastaro, svetovnozgodovinsko in tipično nasprotje indogermanov, kakor tako jasno izpostavlja Ernest Renan, ki poudarja, da imajo semiti večjo sposobnost od indogermanov, da se iz smrti ponovno prebudijo v življenje.⁷⁹

76 Napoleonov pohod v Sirijo (1799), vezan na egiptovski pohod (1798–1801). Ni znano, katerega pesnika ima v mislih Hess.

77 Ferdinand de Lesseps (1805–1894), francoski diplomat in vodja gradnje Sueškega prekopa (1859–69).

78 Nem. *die Semiten*. Termin »semitski« je nastal ob koncu 18. stoletja v jezikoslovnem kontekstu: »semiti« so ljudstva, ki govorijo semitske jezike. V 19. stoletju so »semiti«, podobno kot »indogermani« (prav tako ime jezikovne skupine, namreč indoevropske), začeli veljati za etnično oziroma »rasno« kategorijo.

79 Verjetno namig na delo Ernesta Renana, *Histoire générale et système comparé des langues sémitiques. Première partie : Histoire générale des langues sémitiques*, Imprimerie

Ko bo Sueški prekop zgrajen, se bodo zaradi interesa svetovne trgovine in politike začele ustanovljati trgovske postojanke in naselbine na poti do Indije in Kitajske, kar bo zadostovalo za preobrazbo dežel na tej poti iz njihove zdajšnje zanemarjenosti in anarhije v zakonitost in kultiviranost. Sprva bo to mogoče le pod vojaško zaščito evropskih sil. Preudarna francoska politika si že dolgo prizadeva, da bi Orient odprla civilizaciji. Zavistneži, ki Francozom niso privoščili že osvoboditve Italije, bodo tudi njihovi politiki na Orientu podtikali le pritlehne skomine po oblasti. Toda Francozi so prav s svojo veliko revolucijo premagali dualizem med duhovnim in materialnim v socialnem življenju, kar se vsakemu nepristranskemu bralcu najjasneje kaže iz Francozovega spisa, od koder sem podal nekaj odlomkov. Materialno tu ne izključuje idealnega in tudi slednje ne lebdi v zraku, temveč ima materialno osnovo. Ni še licemerec, kdor se sklicuje na višji interes, hkrati pa se ozira tudi na zemeljske stvari, in obratno, ni sanjač tisti, ki v zemeljski korenini vsega človeškega že predvideva višje cvetove duha.

Seveda se samo po sebi razume, da pri tem pozivu k judovskemu naseljevanju Orienta ne more biti govora o splošni emigraciji zahodnih Judov v deželo prednikov. Tudi po ustanovitvi moderne judovske države bo večina tistih razmeroma maloštevilnih Judov, ki živijo v civiliziranih zahodnih deželah, nedvomno ostala tam, kjer prebivajo. – Zahodni Judje, ki so si šele z največjim naporom utrli pot do kulture in dosegli častivreden državljanski položaj, se tem dosežkom ne bodo spet odrekli, tudi če obnovitev Judeje ne bi bila več le pobožna želja. Takšna odpoved nečemu komaj pridobljenemu ni v človeški naravi in je ne moremo pričakovati niti od patriotskih Judov, kaj šele od večine naših »omikanih« parvenijev, ki jim je uspelo pretrgati vsako vez s svojo staro judovsko družino in nesrečno narodno skupnostjo in so ponosni, da so obrnili hrbet mizeriji »ljudstva«. Plemenitejših med njimi pa to vendarle ne bo oviralo, da se ne bi znova posvetili temu ljudstvu, ki ga dejansko ne poznajo več, in ga podprli v njegovi svetovnozgodovinski poklicanosti,

impériale, Paris 1855.

če bo le dovolj pogumno, da bo svojo domovino, ki si jo je doslej drznilo terjati le od Boga, terjalo tudi od ljudi.

V vseh dobah so Judje, razkropljeni po vsem svetu, občutili in prakticirali solidarnost z judovskimi središči. Judje izmed vseh ljudstev izstopajo po tem, da vsak vzgib v duhovnem živčnem središču naroda občutijo vse do najbolj zunanjih periferij narodnega organizma. Že v starem veku tega nenavadnega ljudstva ni oviralo, da je bilo razkropljeno na vse konce sveta: udeležilo se je vsakega narodnega podviga, medsebojno se je podpiralo v sreči in nesreči, skupnostno je prenašalo dobro in zlo usodo, nikoli ni brezsrčno zapustilo niti najmanjšega od svojih otrok. Danes, ko ni več nobenih razdalj, je za judovsko državo popolnoma vseeno, ali in v kakšnem številu pripadniki judovskega ljudstva bivajo v tej državi ali v tujini. Že v dobi starega judovskega kraljestva je vselej veliko Judov živelo v tujini. Sovražniku Judov Hamánu je bilo mogoče že v obdobju Drugega templja položiti v usta besede, ki jih še vedno ponavljajo naši današnji sovražniki Judov: »Obstaja ljudstvo, razkropljeno in raztreseno med ljudstvi ...«⁸⁰ – Sicer pa ni civiliziranega naroda, ki ne bi vključeval številnih pripadnikov, ki živijo zunaj svoje dežele, med drugimi narodi, bodisi kot tujci bodisi kot naturalizirani, in v tamkajšnji družbi opravljajo najrazličnejše poklice. – Dokler še ne obstaja samostojna judovska država, sprejeta v zvezo civiliziranih držav in priznana od evropskih sil, bodo morali v izgnanstvu živeči Judje v vsakem primeru terjati naturalizacijo in enakopravnost, tako imenovano »emancipacijo«, povsod tam, kjer prebivajo že stoletja, ker jim ne preostane drugega, tudi če nikoli ne bodo opustili upanja na bodočo obnovitev judovske države. – Narodom, ki niso več pod skrbništvom srednjeveških krščanskih poveljnikov, tudi sploh ne bo prišlo na misel, da bi Judom zaradi njihove zvestobe lastnemu nacionalnemu kultu odrekli pravice, ki jih zahtevajo, in jim odtegovali spoštovanje, ki ga zaradi svoje neprimerljive zvestobe tako zelo zaslužijo.

80 Est 3,8; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 108o.

LEON PINSKER

»AVTOEMANCIPACIJA!«

POZIV NAŠIM ROJAKOM

SPISAL

RUSKI JUD⁸¹

[1882]

Če sam ne skrbim zase, kdo bo skrbel
zame? In če ne zdaj, kdaj neki le?
Hilel⁸²

Za gorjem krvavega nasilja je prišel trenutek tišine: tako preganjalci kakor preganjani si lahko za nekaj časa oddahnejo. Judovske begunce z istim denarjem, ki se je zbiral za emigracijo, zdaj »repatriirajo«! Medtem so se Judje na Zahodu ponovno naučili prenašati klic »Hep hep«,⁸³ kakor njihovi očetje v preteklosti. Plameni ogorčenja, ki so izbruhnili ob pretrpljeni sramoti, so se sprevrgli v pepelnat dež, ki polagoma zameta razžarjena tla. Le zatiskajte si oči, po nojevsko skrivajte glavo: trajnega miru ne boste deležni, če tega bežnega trenutka tišine ne izkoristite in ne domislite radikalnejših zdravil, kakor so bili paliativi, s katerimi že tisočletja šarijo po našem nesrečnem ljudstvu.

Septembra 1882

⁸¹ Spis je v prvi izdaji izšel anonimno.

⁸² Hilel Starejši (1. stol. pr. n. št.) je bil učenjak in učitelj tore, eden najpomembnejših modrecev obdobja Drugega templja. Znani izrek se v celoti glasi: »Če sam ne skrbim zase, kdo bo skrbel zame? In če skrbim sam zase, kaj sem? In če ne zdaj, kdaj neki le?« (*Izreki očetov: talmudski traktat Pirke abot*, 1:14, prev. Janez Zupet, KUD Logos, Ljubljana 2002, str. 3.)

⁸³ Gl. op. 43.

Judovsko vprašanje, ta prastari problem, je burilo duhove od nekdaj in jih tudi danes. Nerazrešeno je kot kvadratura kroga, vendar za razliko od te ohranja svojo žgočo aktualnost. To pa zato, ker problem ni zgolj teoretičen, temveč se tako rekoč iz dneva v dan pomlajuje v resničnem življenju in s čedalje večjo nujnostjo priganja k odločitvi.

Po našem naziranju je jedro problema tole:

Judje v sredini ljudstev, med katerimi živijo, dejansko tvorijo heterogen element, ki ga noben narod ne more asimilirati, zato ga tudi noben narod ne more dobro prenašati.

Naloga, ki se postavlja, je torej najti način, kako ta ekskluzivni element prilagoditi zvezi narodov tako, da bo judovsko vprašanje za vselej izgubilo podlago.

Tu seveda ne moremo imeti za cilj popolne harmonije. Ta pač tudi med preostalimi ljudstvi ni nikoli obstajala. Tisti mesijanski dan, ko bo izginila »internacionala« in se bodo narodi razpustili v človeštvu, ostaja v nepregledni daljavi. Dotlej se morajo želje in ideali ljudstev omejiti na dosego znosnega modusa vivendi.

Na večni svetovni mir bo treba še dolgo čakati. Dotlej pa je medsebojne odnosi med narodi mogoče zadovoljivo uravnati s pogojno sporazumnostjo, ki se vzpostavi z mednarodnim pravom, s pogodbami, zlasti pa z določeno enakovrednostjo položaja in vzajemnih zahtev ter z vzajemnim spoštovanjem.

V odnosih drugih ljudstev do Judov take enakovrednosti položaja ni videti. Tu manjka osnova za prav tisto vzajemno spoštovanje, ki se običajno uravnava in varuje z mednarodnim pravom ali pogodbami. Šele ko bo ta osnova vzpostavljena, ko bo enakopravnost Judov s preostalimi narodi postala dejstvo, bo judovsko vprašanje kot problem mogoče imeti za rešeno.

Žal lahko takšno enakovrednost, ki je v neki davno pozabljeni preteklosti dejansko obstajala, ponovno pričakujemo šele v tako oddaljeni prihodnosti, da se v sedanjih razmerah kaže kot iluzorno pomisliti, da bi se judovsko ljudstvo lahko uvrstilo v isto kategorijo kot druga ljudstva.

Za to mu manjka večina tistih atributov, ki so nujni za priznanje naroda. Manjka mu tisto samolastno življenje, ki ni zamisljivo brez skupnega jezika in običajev, brez prostorske skupnosti. Judovsko ljudstvo nima lastne domovine, četudi ima veliko matičnih dežel; nima nobenega središča, nobenega težišča, nobene lastne vlade, nobenega zastopstva. Povsod je navzoče, a nikjer ni doma. Narodi n i k o l i nimajo opravka z judovskim n a r o d o m , ampak vselej z g o l j z J u d i . Za judovsko nacionalnost Judom manjka neki vsakemu drugemu narodu imanenten, značilen narodnostni značaj,⁸⁴ ki je pogojen s sobivanjem na e n e m državnem ozemlju. Ta narodnostni značaj se v stanju razkropljenosti po naravi stvari ni mogel razviti. Nasprotno, zdi se, da je pri Judih vsak spomin na nekdanjo skupno domovino popolnoma ugasnil. Zaradi svoje velike prilagodljivosti so toliko lažje usvojili posebnosti tistih ljudstev, med katera jih je vrgla usoda, posebnosti, ki niso bile izvorno njihove. Neredko so se svojim zaščitnikom na ljubo celo popolnoma odrekli svoji t r a d i c i o n a l n i izvornosti. Usvojili so ali si umislili določene kozmopolitske težnje, ki so bile prav tako malo pogodu drugim, kakor so lahko zadovoljile njih same.

V prizadevanju, da bi se spojili z drugimi ljudstvi, so se tako rekoč zanašali na odpovedati lastni nacionalnosti. Toda nikjer jim ni uspelo, da bi jih njihovi sodržavljani priznali kot enakovredne domačine.

A tisto, kar Judom najbolj preprečuje, da bi stremeli po lastni nacionalni eksistenci, je dejstvo, da po takšni eksistenci ne čutijo nobene potrebe. In ne samo da te potrebe ne čutijo, ampak celo zanikajo, da bi bili upravičeni do takšne potrebe.

Pri bolniku je pomanjkanje potrebe po jedi in pijači zelo zaskrbljujoč simptom. Te pogubne anoreksije ga ni mogoče vselej rešiti. In tudi če se nam jo posreči odpraviti, ostaja vprašljivo, ali bo bolnik zmožen použiti hrano, ko mu ta ponovno tekne.

⁸⁴ Nem. *Volkstümlichkeit*. *Volkstum*: svojskost ljudstva, ki se izraža v njegovem življenju in kulturi, narodnost.

Judje so v žalostnem položaju takšnega bolnika. S to točko, ki je najpomembnejša od vseh, se moramo najodločneje spoprijeti. Dokazati moramo, da nesreča Judov temelji predvsem v njihovem pomanjkanju potrebe po nacionalni samostojnosti in da je nujno v njih prebuditi in ohranjati to potrebo, če nočejo biti prepuščeni večno sramotni eksistenci; z eno besedo, postati morajo narod.

V tej neugledni okoliščini, da Judje v očeh ljudstev ne veljajo za samostojen narod, se deloma skriva vzrok njihovega posebnega položaja in njihove neskončne bede. Že sama pripadnost temu ljudstvu je neizbrisna stigma, odbijajoča za nejuda in mučna za Juda samega. In vendar ta pojav temelji globoko v človekovi naravi.

Med živimi narodi zemlje Judje stojijo kot že davno odmrl narod. Z izgubo svoje domovine so izgubili samostojnost in zapadli razkroju, ki je nezdržljiv z bistvom enovitega živega organizma. Njihova država, ki jo je silovito strla rimska oblast, je izginila izpred oči narodov. A tudi potem, ko se je judovsko ljudstvo ločilo od svoje državno telesne eksistence, od svoje politične biti, vendarle ni moglo zapasti popolnemu izničenju: v duhu ni odnehalo še naprej obstajati kot narod. Svet je v tem ljudstvu ugledal srhljivo pojavo mrtveca, ki blodi med živimi. Ta pošastna prikazen blodečega mrtveca, ljudstva brez enotnosti in členitve, brez dežele in vezi, ljudstva, ki ne živi več, a vendar kolobari med živimi; ta nenavadna pojava, ki ji tako rekoč ni para v zgodovini, ki nima ne predloge ne posnetka, je v domišljiji ljudstev nujno delovala čudno in tuje. In če je strah pred duhovi v duševnem življenju človeštva nekaj vrojenega in na svoj način upravičenega, je mar čudno, da se je intenzivno pokazal tudi ob tem mrtvem in vendar živem narodu?

Strah pred judovsko prikaznijo se je dedoval in utrjeval skozi generacije in stoletja. Ta strah je vodil k predsodku, ki je v povezavi s še drugimi okoliščinami, ki jih bomo obravnavali kasneje, napravil prostor za judofobijo.

Z vsemi drugimi nezavednimi in praznovernimi predstavami, instinkti in idiosinkrazijami⁸⁵ je tudi judofobija pridobila polno državljansko pravico med vsemi ljudstvi sveta, s katerimi so bili Judje v stiku. Judofobija je zvrst demonopatije,⁸⁶ s to posebnostjo, da je judovska prikazen postala last celotnega človeškega rodu, ne le posameznih narodov, in da za razliko od drugih prikazni ni nestvarna, temveč je narejena iz mesa in krvi, zato kar najhujše trpi od udarcev preplašene množice, ki se čuti ogroženo od nje.

Judofobija je psihoza. Kot psihoza je dedna in kot bolezen, ki se deduje že dva tisoč let, je neozdravljiva.

Prav iz strahu pred duhovi, ki je mati judofobije, izhaja to abstraktno, malone platonično sovraštvo, zaradi katerega celotnemu judovskemu narodu pripisujejo krivdo za dejanske ali domnevne prestopke njegovih posameznih pripadnikov in ga na tako raznotere načine obrekujejo, ga tako sramotno udarjajo v obraz.

To protijudovsko sovraštvo so tako prijatelji kakor sovražniki od nekdaj skušali pojasniti ali upravičiti s tem, da so Jude dolžili vsega mogočega. Križali naj bi Jezusa, pili kri kristjanov, zastrupljali vodnjake, prakticirali oderuštvo, izkoriščali kmeta i t n. Te obdolžitve proti celotnemu ljudstvu, in še tisoč drugih, so se izkazale brez vsake osnove in se kažejo kot nične že zato, ker jih je bilo treba masovno navleči skupaj z namenom, da preganjalci Judov pomirijo svojo zlo vest, da upravičijo prekletstvo nad celotnim narodom, da dokažejo, kako nujno je Juda (ali boljše judovsko prikazen) sežgati. Kdor hoče dokazati preveč, ne dokaže ničesar. In tudi če se Judom marsikaj čisto upravičeno očita, to nikakor niso kake velike pregrehe, kaki smrtne kazni vredni zločini, da bi bilo treba zaradi njih obsoditi celotni narod. V konkretnih primerih se pravzaprav

85 Medicinski termin, ki pomeni nenormalno preobčutljivost organizma za določene snovi. V prenesenem pomenu, psihološko, pomeni posebno močan odpor do določenih reči ali ljudi.

86 Medicinski termin iz fr. *démonopathie*, duševna bolezen, pri kateri pacient misli, da ga obseda zli duh; preneseno tudi bolezen, pripisana obsedenosti od zlega duha.

pokaže ravno nasprotno: v neposrednem stiku se Judje z nejudi kar dobro razumejo, pogosto so s svojimi nejudovskimi sosedi v čisto prijateljskih odnosih. Zato so obdolžitve proti njim običajno čisto splošne narave, večinoma iz trte izvite, rojevajo se tako rekoč a priori in držijo kvečjemu v posameznih primerih, ne pa da bi se potrdile za celotni narod.

Tako torej judovstvo in protijudovsko sovraštvo že stoletja nerazdružljiva korakata skozi zgodovino. Zdi se, da podobno kot judovsko ljudstvo, ta večni Ahasver,⁸⁷ tudi protijudovsko sovraštvo nikakor noče umreti. Človek bi moral biti slep, če bi hotel trditi, da Judje niso izbrano ljudstvo splošnega sovraštva. Druga ljudstva se lahko še tako razhajajo v medsebojnih odnosih, v svojih instinktih in stremljenjih – toda v svoji averziji do Judov si podajo roke, v tej edini točki vsa soglašajo. Kako intenzivno in v kakšni obliki se ta odpor izraža, je seveda odvisno od kulturne stopnje vsakega posameznega ljudstva. Njegovo bistvo pa je navzoče vedno in povsod, naj se izraža v obliki nasilnosti, zavistne nevoščljivosti ali pod krinko tolerance in zaščite.

Kot Jud biti oropan ali kot Jud potrebovati zaščito je za človeško dostojanstvo Judov enako sramotno, enako mučno.

Zdaj ko smo judofobijo dojeli kot posebno, dedno demonopatijo človeškega rodu in protijudovsko sovraštvo prikazali kot nekaj, kar sloni na podedovani zablodi človeškega duha, moramo narediti za nas važni sklep: da se je treba odpovedati boju proti tem sovražnim stremljenjem, kakor boju proti vsaki drugi dedni dispoziciji. Ta uvid je toliko

⁸⁷ Ahasver: ime, ki ga je tradicija nadela legendarnemu liku »večnega Žida/žida«, nem. *der Ewige Jude*, angl. *the Wandering Jew*, fr. *le Juiferrant*. Lik izvira iz srednjeveške legende o Judu, ki naj bi se posmehoval Jezusu na križevem potu in bil zato preklet, da neumrljiv tava po svetu do Jezusovega drugega prihoda. Legenda se je močno vtisnila v evropsko ljudsko zavest in prispevala k odklonilnemu občutju do Judov. Bila je tudi predmet številnih umetniških in literarnih del, med drugim več pesmi Antona Aškercarja (gl. Irena Avsenik Nabergoj, »Judje v slovenski književnosti«, v: Tanja Petrovič, ur., *Politike reprezentacije v Jugovzhodni Evropi na prelomu stoletij*, Založba ZRC, Ljubljana 2011, str. 123 in nasl.). V širši rabi, z malo začetnico, je začela pomeniti tavajočega človeka nasploh. Zaradi ustaljene rabe tu izjemoma pišemo »Žid/žid« namesto »Jud«.

pomembnejši, ker je končno prišel čas, da vsako polemiko, ki nam krade čas in moči, opustimo kot preklarijo brez haska. Kajti zoper praznoverje se še bogovi borijo zaman. Predsodek in instinktivna zloba ne popustita pred nobenim, še tako ostrim in jasnim argumentom. Ali te mračne sile, kakor vsako drugo slepo naravno silo, zajezimo s fizično močjo, ali jim preprosto gremo s poti.

Temelj predsodka proti judovskemu narodu torej najdemo v samem duševnem življenju ljudstev. Toda upoštevati je treba še druge, nič manj pomembne momente, ki onemogočajo zlitje ali enakopravnost judovskega naroda z drugimi narodi.

Na splošno nobeno ljudstvo ne ljubi tujca. To dejstvo ima svojo etnološko upravičenost in ga nobenemu ljudstvu ne moremo očitati.

Toda ali je temu splošnemu zakonu Jud podvržen enako kot preostale narodnosti? Nikakor! Če nekdo v tuji deželi naleti na nenaklonjenost, lahko to milo za drago povrne v svoji domovini.

Nejud si bo v tujini brez spotike in odprto prizadeval za lastne interese. Vsem se zdi naravno, da se bo – sam ali z drugimi – boril za te interese. V tuji deželi inozemcu ni treba biti ali se kazati patriota. Jud pa že v svoji domovini ne samo ni domačin, temveč ni niti inozemec: je tako rekoč tujec »kateksohén«.⁸⁸ Ne dojemajo ga niti kot prijatelja niti kot sovražnika, temveč kot neznanca, o katerem je znano le to, da nima domovine. Inozemcu morda ne zaupajo; Judu – ne verjamejo.⁸⁹ Inozemec zahteva gostoljubje, ki ga lahko poplača z isto valuto. Jud te možnosti nima; zato pravice do gostoljubja ne more uveljavljati. Ni gost – še zdaleč pa ne dobrodošel gost. Prej je podoben beraču; in kateri berač je dobrodošel? Prej je nekdo, potreben zaščite. In kje je zaščite potrebni, ki mu te ni mogoče tudi odreči? Judje so tujci, ki ne morejo imeti zastopnikov, ker nimajo domovine. Ker te nimajo, ker je njihova domovina brez mej, za katere bi se lahko vkopali, je brez meja tudi njihova beda. Za Jude, kot za resnične tujce, zakon kot tak ni

88 Gr. v pravem pomenu besede, v najvišji stopnji.

89 Nem. *vertrauen, trauen*.

pisan. Namesto tega povsod obstajajo judovski zakoni.⁹⁰ In če hoče splošni zakon veljati tudi za Jude, mora biti to najprej izrecno odločeno s posebnim zakonom. Jude je treba, kakor črnce, kakor ženske, za razliko od vseh svobodnih ljudstev, šele emancipirati.

In tem slabše zanje, če za razliko od črncev pripadajo plemeniti rasi in za razliko od žensk med seboj ne premorejo le pomembnih žena, temveč tudi može, celo velike može.

Ker Jud ni nikjer doma, ker ga nikjer nimajo za domačina, povsod ostaja tujec. Dejstvo, da se je v neki deželi rodil, da so se tam rodili tudi njegovi predniki, tega ne spremeni niti za pičico. Daleč največkrat je obravnavan kot pastorek, kot pepelka; v najboljšem primeru velja za posvojenca, katerega pravice je mogoče spodbijati: nikoli pa za zakonitega otroka domovine. Nemeč, ponosen na svoje germanstvo, Slovan, Kelt: nobeden ne prizna semitskega Juda kot sebi enakovrednega. In tudi če mu je, kot omikan človek, pripravljen priznati vse državljanske pravice, mu nikoli ne bo uspelo, da bi v tem svojem sodržavljanu pozabil Juda. Zakonska emancipacija Judov je vrhunec dosežkov našega stoletja. Toda ta zakonska emancipacija še ni isto kot družbena, in z njeno odreditvijo Judje še zdaleč niso emancipirani od izključnosti svojega družbenega položaja.

Emancipacija Judov ima svojo naravno upravičenost v tem, da bo vselej postulat logike, pravice in pravilno razumljenega interesa. Toda nikoli je ne bo mogoče imeti za spontan izraz človeškega občutja. Za njen vznik se še zdaleč ne moremo zahvaliti spontanemu občutju ljudstev: zato tudi nikjer ni samoumevna in se še nikjer ni tako globoko zakoreninila, da je ne bi bilo več treba omenjati. A vendar, naj se je emancipacija izvršila sama od sebe ali na podlagi zavestnih motivov, je to vselej bogat dar za ubogo, ponižano ljudstvo beračev, ki mu drugi, radi ali neradi, vržejo pred noge to sijajno miloščino; za ljudstvo beračev, ki ga vendar nihče ne nastani rad pri sebi. Kajti do brezdomovinskega, tavajočega berača ni mogoče gojiti nobene naklonjenosti, nobenega

⁹⁰ Nem. *Judengesetze*, izredni zakoni za Jude.

zaupanja. Jud ne sme pozabiti, da je vsakdanji kruh državljanskih pravic nekaj, kar mu mora biti p o d a r j e n o. Stigme, ki se drži tega ljudstva in zaradi katere mu je vsiljena tako malo zavidljiva osama med narodi, ne bo mogoče izbrisati z nobenim uradnim priznanjem enakopravnosti, vse dokler bo to ljudstvo po svoji naravi porajalo nestanovitne potepuhe; vse dokler ne bo moglo izpričati, od kod prihaja in kam gre; vse dokler bodo Judje v arijski družbi neradi govorili o svojem semitskem izvoru in neradi slišali o njem; vse dokler jih bodo drugi preganjali, trpeli, ščitili, emancipirali.

Tej ponižujoči odvisnosti večno tujega Juda od nejuda se pridoda še en bistven, praktično pomemben moment, ki popolnoma onemogoči zlitje Judov s staroselci.

V velikem boju za eksistenco se civilizirana ljudstva rada podredijo zakonom, ki omogočijo pretvorbo tega boja v miroljubno konkurenco, v plemenito tekmovalnost. Tu imajo ljudstva navado delati razliko med domačinom in inozemcem, pri čemer seveda vselej dajo prednost prvemu. Toda če to razlikovanje velja že, ko gre za enakovrednega inozemca, kako ostro se mora šele izraziti nasproti večno tujemu Judu! Kako nejevoljno morajo ljudje gledati na berača, ki si drzne vreči svoje poželjive oči na tujo domovino – kakor na ljubljeno žensko, ki jo varujejo nezaupljivi sorodniki! A če kljub temu požanje uspehe, če mu uspe posmukati kako rožo iz njenega venca, gorje nesrečniku! Naj ne toži, če se mu zgodi podobno, kakor se je godilo Judom v Španiji in Rusiji.

Da bi se Judom slabo godilo, pa niti ne potrebujejo posebnih uspehov. Kjerkoli so nakopičeni v večji množini, že s svojo številnostjo nujno bolj ali manj prevesijo konkurenco v škodo nejudovskega prebivalstva. Judje, natrpani v zahodnih provincah Rusije,⁹¹ tam klavrno životarijo v

91 T. i. Ozemlje naselitve, vzhodnoevropsko območje, kjer je bilo Judom carske Rusije dovoljeno prebivanje. Začelo se je oblikovati leta 1791 pod vladavino Katarine Velike, končno obliko je dobilo v začetnih letih 19. stoletja in ostalo nespremenjeno do l. 1917 (Klemen Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, nav. delo, str. 239; za zemljevid gl. prav tam, str. 215; gl. tudi John Klier, »Pale of Settlement«, *The YIVO Encyclopedia*

najstrašnejšem papperizmu. In vendar se ne neha pritoževanje nad judovsko eksploatacijo.

Če povzamemo: Jud je za žive mrtvec, za domačine tujec, za avtohtone potepuh, za posestnike berač, za revne izkoriščevalec in milijonar, za patriote brezdomovinec, za vse razrede osovražen konkurent.

Iz tega naravnega antagonizma izhaja nešteto obojestranskih nesporazumov ter obdolžitev in očitkov, s katerimi obe strani, po pravici ali krivici, obkladata druga drugo. Tako Judje, namesto da bi pravilno prepoznali lastni položaj in sprejeli racionalno *ligne de conduite*,⁹² apelirajo na večno pravičnost in si domišljajo, da bodo na ta način kaj dosegli. Na drugi strani pa nejudi, namesto da bi se preprosto naslonili na svojo naravno premoč in se držali svojega zgodovinskega in dejanskega stališča, stališča močnejšega, svojo držo zavračanja poskušajo upravičiti z množico obdolžitev, ki se ob bližji preverbi izkažejo za breztemeljne ali nebitvene. A kdor hoče biti nepristranski, kdor stvari tega sveta noče presojudati in urejati po načelih utopistične Arkadije, temveč jih hoče preprosto dognati in pojasniti, da bi iz njih pridobil praktično uporaben zaključek, za opisani antagonizem ne bo resno krivil nobene od strani. Judom, za katere nam tukaj gre, pa bo rekel: Zares ste abotno in zaničevanja vredno ljudstvo! Abotni ste, ker nebogljeno stojite in od človeške narave zahtevate nekaj, česar ji je od nekdaj manjkalo – človečnost namreč. Zaničevanja vredni pa ste, ker nimate nobene prave ljubezni do sebe in nobenega nacionalnega samospoštovanja.

Nacionalno samospoštovanje! Od kod naj ga vzamemo? To je vendar največja nesreča našega plemena: da ne tvorimo naroda, da smo zgolj Judje. Čez celotno zemljo razkropljena čreda smo, brez pastirja, ki bi nas zaščitil in zbral. V idealnih okoliščinah dosežemo položaj tistih kozlov, ki jih v Rusiji pridružijo plemenskim konjem. In to je najvišji cilj naše ambicioznosti!

of Jews in Eastern Europe, http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Pale_of_Settlement [26. 11. 2018]).

92 Fr. način ukrepanja, ravnanja.

Resnica je, da so naši dragi zaščitniki od nekdaj vrlo skrbeli, da nikoli nismo prišli do sape in da se naše samospoštovanje nikoli ni uveljavilo. Že stoletja se trdo in v neenakosti bojujemo za eksistenco, toda kot osamljeni Judje, ne pa kot judovski narod. V tej osamljenosti je moral vsakdo sam zase razsipavati duha in energijo za košček s solzami omočenega kruha in malo zraka za dihanje. V tem obupnem boju nismo podlegli. Bojevali smo najbolj proslavljeno vseh partizanskih vojn proti vsem narodom sveta, enodušnim, da nas ugonobijo. Toda v tej vojni, ki smo jo in jo bomo bojevali še bogve kako dolgo, ni šlo za domovino, temveč za klavrno preživetje milijonov »krošnjarskih Judov«!

Medtem ko vsi narodi sveta skupaj niso mogli izničiti naše eksistence, jim je vendarle uspelo v nas zadušiti čut za našo nacionalno samostojnost. In tako s fatalistično ravnodušnostjo gledamo, ko nam v marsikateri deželi odrekajo priznanje, kakršnega še Zulujcem ne bi zlahka odrekli. V razkropljenosti smo ubranili naša individualna življenja, dokazali smo svojo odpornost, izgubili pa smo skupno vez naše nacionalne zavesti. Ob prizadevanju za ohranitev svoje materialne eksistence smo bili vse prepogosto prisiljeni zanemariti svoje moralno dostojanstvo. Nismo opazili, da smo s to nevredno taktiko, četudi nam je bila vsiljena, le še globlje padli v očeh naših sovražnikov, se le še bolj prepustili poniževanju in zaničevanju, izobčeni eksistenci, ki je končno postala naša nesrečna dediščina. Na vsem širnem svetu se ni našlo kraja za nas. Prosili smo le za majcen prostorček, kamor bi položili utrujeno glavo, in ko smo tako polagoma zniževali svoje zahteve, smo znižali tudi svoje dostojanstvo, ki se je v tujih in naših lastnih očeh zbrisalo do nerazpoznavnosti. Bili smo žoga, ki so si jo narodi podajali med seboj. Radi so nas ujeli in radi odsunili od sebe. To kruto igro so se z nami igrali toliko raje, kolikor popustljivejša in prožnejša se je naša nacionalna zavest pokazala v rokah igralcev.

Kako bi bilo v takšnih okoliščinah mogoče govoriti o nacionalni samoodločbi, o svobodnem dejavnem razvoju naših nacionalnih sil ali o izvirni genialnosti?

Mimogrede, naši sovražniki niso pozabili unovčiti to zadnjo, na sebi deloma ne neresnično, vendar v osnovi skrajno irelevantno značajsko potezo za dokaz naše manjvrednosti. Človek bi mislil, da pri njih genialni možje rastejo za vsakim plotom. Ubožci! Orлу, ki se je nekoč dvignil v nebesa in spoznal božanstvo, očitajo, da ne leti dovolj visoko, ko ima prirezane peruti. A tudi s prirezanimi perutmi smo ostali na višini velikih kulturnih narodov. Privoščite nam srečo samostojnosti, pustite nam samim razpolagati s svojo usodo, dajte nam košček zemlje, kot Srbom in Romunom, privoščite nam najprej prednost svobodne nacionalne eksistence – šele potem si drznite o nas izreči odklonilno sodbo, nam očitati pomanjkanje genialnih mož! Za zdaj še vedno živimo pod težo gorja, ki nam ga povzročate. Ne manjka nam genialnosti, manjkata nam samospoštovanje in zavest o človeškem dostojanstvu, katerih ste nas oropali.

Ko nas trpinčijo, ropajo, plenijo, sramotijo, si ne upamo braniti se, in kar je še hujše, skoraj se nam zdi to prav. Če nas udarijo v obraz, si ohladimo žgoče lice s hladno vodo, in če nam zadajo krvavečo rano, nanjo položimo obvezo. Če nas vržejo iz hiše, ki smo si jo sami zgradili, ponižno prosimo za milost, in če nam ne uspe omehčati srca našega zatiralca, krenemo dalje, iščoč – naslednje izgnanstvo. Če nam na poti mimoidoči brezdelnež zakliče: »Uboge pare judovske, prav pomilovanja vredni ste,« smo najgloblje ganjeni, in če o kakem Judu rečejo, da je svojemu ljudstvu v čast, je to ljudstvo dovolj abotno, da je na to ponosno. Tako globoko smo potonili, da postanemo malone objestni od radosti, če kje, kakor na Zahodu, neznamen delček našega ljudstva postavijo za enakovredne nejudom. A znano je, da tisti, ki ga je treba postaviti, le šibko stoji na svojih nogah. Če se nihče ne zmeni za naše poreklo, če na nas gledajo kot na vse druge prebivalce dežele, smo hvaležni – do absolutne samozatajitve. Za to udobje, ki nam ga privoščijo, za lonc mesa, po katerem smemo nemoteno segati, same sebe in druge prepričujemo, da sploh nismo več Judje, temveč polnokrvni sinovi domovine. Prazna utvara! Naj se izkažete še tako zveste patriote, vas bodo vendar ob vsaki priložnosti spomnili na vaše semitsko poreklo. Ta usodni »memento

mori« pa vam ne bo preprečil, da ne bi sprejeli izkazanega gostoljubja, vse dokler vas lepega dne ne vržejo čez mejo, vse dokler vas skeptična drhal ne opomni, da v bistvu niste drugega kot potepuhi in zajedavci, za katere ni pisan noben zakon.

In tudi če z nami ravnajo humano, tega še ne smemo imeti za dokaz, da smo zaželeni, ne pa prekleti.⁹³

Kakšna klavrna pojava smo vendar! Ne štejemo kot narod med drugimi narodi in nobenega glasu nimamo v svetu ljudstev, niti ko gre za reči, ki zadevajo nas same. Naša domovina – tujina, naša enotnost – razkropljenost, naša solidarnost – splošna sovražnost, naše orožje – ponižnost, naša obramba – beg, naša izvornost – prilagoditev, naša prihodnost – jutrišnji dan. Kakšna zaničevanja vredna vloga za ljudstvo, ki je nekoč imelo svoje Makabejce!

Je mar kaj čudnega, da je ljudstvo, ki se je zavoljo ljubega življenja pustilo teptati in se celo naučilo poljubljati noge, ki ga teptajo, postalo predmet najglobljega zaničevanja!

V naši zgodovini je pogubno to, da ne moremo niti umreti niti živeti. Umreti ne moremo, ne glede na udarce naših sovražnikov, niti n o č e m o, po lastni roki, z reneгатstvom in samouničenjem. Toda tudi živeti ne moremo, za to že poskrbijo naši sovražniki. Kot narod začeti novo življenje, da bi zaživel kot preostala ljudstva – tudi tega nočemo, po zaslugi tistih preveč vnetih patriotov, ki imajo za potrebno, da svoji – sicer čisto razumljivi – državljanski lojalnosti žrtvujejo pravico do vsakega samostojnega nacionalnega življenja. Ti patriotski fanatiki zatajijo svoje najbolj lastno bitje v prid vsake druge poljubne nacionalnosti, višje ali nižje. Vendar s tem ne preslepijo nikogar. Ne vidijo, da je drugim prav malo do njihovega judovskega tovarišstva.

Tako že osemnajst stoletij živimo v sramoti – brez enega samega resnega poskusa, da bi se je otresli!

93 Besedna igra: nem. *gewünscht*, zaželen; *verwünscht*, preklet.

Dobro poznam dolgo zgodovino trpljenja našega ljudstva in daleč sem od tega, da bi hotel zanjo kriviti naše prednike.

Skrb za individualno samoohranitev je morala v kali zadušiti vsako nacionalno idejo, vsako skupnostno ljudsko gibanje.

Ko so nejudovska ljudstva zaradi naše razkropljenosti v vsakem našem posamezniku hotela prizadeti celotno judovsko ljudstvo, smo se kot ljudstvo sicer pokazali dovolj odporne, da nismo podlegli, a tudi preveč nemočne, da bi se dvignili in samostojno vodili dejaven boj. V svojem dolgem izgnanstvu smo pod pritiskom vseh nam sovražnih ljudstev zemlje izgubili vsako zaupanje vase, vsako iniciativnost.

Poleg tega sta nas mesijanska vera, to je vera, da bo višja sila posegla vmes za naše politično vstajenje, in religiozna domneva, da smo dolžni potrpežljivo prenašati od Boga naloženo kazen, odvezali vsake skrbi za našo nacionalno osvoboditev, za našo enotnost in neodvisnost. Zato smo faktično opustili vsako domovinsko idejo, in to smo bili toliko bolj pripravljeni storiti, kolikor nujnejša je bila naša skrb za materialno preživetje. Tako smo tonili globlje in globlje. Iz brezdomovinstva smo zapadli v pozabo domovine. Ali ni skrajni čas, da sprevidimo, kako nas to ponižuje?

K sreči pa so stvari danes le nekoliko drugačne. Dogodki, do katerih je v zadnjih letih prišlo v omikani Nemčiji, v Romuniji, na Madžarskem, zlasti pa v Rusiji, so sprožili nekaj, česar veliko bolj krvava preganjanja srednjega veka niso mogla. Ljudska zavest, ki je bila tedaj še v latentnem stanju jalovega mučeništva, je med množicami ruskih in romunskih Judov pred našimi očmi izbruhnila v obliki nezadržnega gona v Palestino. Kakor se je že ta gon v svojih rezultatih izkazal za zgrešenega, vendarle pričuje o pravilnem instinktu ljudstva, ki mu je postalo jasno, da potrebuje domovino. Težke preizkušnje, ki jih je prestalo, so zdaj sprožile reakcijo, ki pomeni nekaj drugega od fatalističnega trpljenja od Boga naložene kazni. Tudi nerazsvetljena množica ruskih Judov ni ostala nedotaknjena od principov moderne kulture. Ne da bi se odpovedala judovstvu in svoji veri, je najgloblje ogorčena nad nepravilnim

trpinčenjem, ki se je lahko nekaznovano dogajalo le zato, ker je judovsko prebivalstvo za rusko vlado tu je prebivalstvo. In kar zadeva preostale evropske vlade – kako naj bi te skrbele za državljane neke druge države, ko pa se nima nihče pravice vmešavati v njene notranje zadeve?

Danes, ko so naši rojaki na nekem delčku zemlje prišli do sape in postali bolj sposobni sočutja do trpljenja svojih bratov; danes, ko je bilo številnim podrejenim in zatiranim narodnostim dopuščeno, da si ponovno priborijo samostojnost, ne smemo niti trenutek več stati križem rok, ne smemo dopustiti, da bi bili tudi v prihodnosti obsojeni na igranje brezizhodne vloge »večnega žida«.

Da, brezizhodna in obupna je ta vloga.

Če ima posameznik to nesrečo, da zaide v položaj, ko ga družba zaničuje in zavrže, se nihče ne bo čudil, če stori samomor. Toda kje je smrtonosno orožje, ki bi zadalo milostni udarec vsem, po celotni zemlji raztrešenim udom judovskega narodnega organizma? In katera roka bi hotela biti udeležena pri tem? Bolj ko je to nemogoče in nezaželeno, večjo dolžnost imamo, da napnemo vse moralne sile, ki so nam preostale, in se ponovno postavimo na noge, da bomo tudi mi končno zavzeli znosnejšo in častnejšo vlogo med živimi narodi.

Toda če je stališče, s katerega smo izhajali, pravilno, če predsodek človeškega rodu proti nam sloni na prirojenih in neizkorenljivih, antropološko in socialno globoko utemeljenih principih, se moramo nehati zanašati na počasni napredek človeštva in sprevideti, da se bomo morali, dokler nimamo lastnega doma kakor drugi narodi, vselej odpovedovati plemenitemu upanju, da bi postali ljudje, enakovredni vsem drugim. Moramo se spreobrniti k uvidu, da utegne preteči še več tisoč let, preden bo velika človečanska ideja združila vse narode zemlje, dotlej pa bodo narod, ki je doma povsod in nikjer, drugi narodni organizmi povsod občutili kot tujek. Prišel je čas za trezno in brezstrastno prepoznanje našega dejanskega položaja. Z nepristranskim pogledom, brez vnaprej izdelanega mnenja moramo v zrcalu ljudstev prepoznati tragično burkasto pojavo našega ljudstva, ki spačenega obraza in s pohabljenimi udi

soustvarja veliko svetovno zgodovino, ne da bi bilo vsaj za silo kos svoji lastni mali narodni zgodovini. Enkrat za vselej se moramo sprijazniti z mislijo, da nas bodo drugi narodi zaradi imanentnega, naravnega antagonizma večno izključevali. Pred to naravno silo, ki deluje kot vsaka druga elementarna sila, si ne smemo zatiskati oči; moramo jo upoštevati. Tožiti nad njo ne smemo, pač pa smo se dolžni osredotočiti, zbrati vse sile in poskrbeti, da ne ostanemo za večno pepelka, nakovalo narodov. Kakor nimamo pravice, da bi za našo nacionalno nesrečo krivili druge narode, pa tudi ni upravičeno, da bi našo nacionalno srečo polagali zgolj in samo v njihove roke. Na nedogledno dolgi poti do dovršenega praktičnega humanizma, če bo do tega sploh kdaj prišlo, človeški rod, in mi z njim, stoji šele na prvi etapi. Zato moramo opustiti blodno idejo, da s svojo razkropitvijo izpolnujemo poslanstvo Previdnosti – poslanstvo, v katero nihče ne verjame, častno funkcijo, ki bi se ji, iskreno rečeno, z veseljem odpovedali, če bi le hkrati z njo zmerljivka »jud« izginila z obličja zemlje.

Časti in odrešitve si ne smemo iskati v iluzijah in samoprevari, temveč le v obnovitvi lastne, enovite nacionalne vezi. Zaenkrat v svetu ne veljamo za solidno podjetje, zato tudi ne uživamo nobenega resničnega zaupanja. Če so nacionalna stremljenja nekaterih narodov, ki smo jih videli roditi se pred našimi očmi, notranje upravičena, je sploh lahko še vprašanje, ali ta upravičenost pritiče tudi Judom? Ti bolj sodelujejo v mednarodnem kulturnem življenju in imajo več zaslug v korist človeštva od teh, imajo svojo preteklost, zgodovino, skupno nemešano poreklo, neuničljivo življenjsko moč, neomajno vero in zgodovino trpljenja brez primere; ljudstva so se na njih pregrešila bolj kot na kateremkoli drugem narodu. Je to še vedno premalo, da bi bili sposobni za domovino, vredni domovine?

Stremljenje Judov po nacionalno politični enotnosti in samostojnosti ni samo notranje upravičeno, kakor pri vsakem drugem zatiranem ljudstvu: vanj bi morala privoliti tudi tista ljudstva, ki smo jim, po pravici ali po krivici, v nadlego. To stremljenje mora postati dejstvo, ki se bo

neustavljivo vsililo v sodobno mednarodno politiko in bo imelo tudi gotovo prihodnost.

Že na začetku pa moramo biti pripravljeni na velik vik in krik. Verjetno bo večina Judov, ki so upravičeno postali plašni in sumničavi, prve vzgibe tega stremljenja označila za nezavedne trzaje težko bolnega organizma; in gotovo bosta izvedba in uresničenje takšnih stremljenj podvržena največjim oviram, morda mogoča le z nadčloveškimi napor. Toda spomnimo se, da se Judom ne ponuja noben drug izhod iz njihovega obupnega položaja in da bi bilo strahopetno ne ubrati te poti, le zato ker je dolga, težka in nevarna, ker ponuja le negotove možnosti uspeha. Kdor ne tvega, ne pridobi – in res, kaj sploh še lahko izgubimo? V najslabšem primeru bomo še naprej ostali to, kar smo bili doslej in kar iz strahopetnosti nočemo prenehati biti: večno zaničevani Judje.

V zadnjem času smo v Rusiji prestali zelo bridke izkušnje. V tej deželi nas je hkrati preveč in premalo. Preveč nas je v jugozahodnih provincah, kjer je Judom bivanje dovoljeno, premalo pa v vseh drugih, kjer jim je prepovedano. Če bi vlada in z njo ruski narod uvidela, da bi bila enakomerna porazdelitev judovskega prebivalstva le v prid blaginji celotne države, in če bi tudi ravnala v skladu s tem uvidom, verjetno ne bi prišlo do vseh pregonov, ki smo jih utrpeli. Toda žal tam tega ne morejo in nočejo uvideti. To ni naša krivda in tudi ne posledica nizke kulturne ravni ruskega ljudstva: na najbolj besne sovražnike smo vendar naleteli prav v večini domnevno inteligentnega tiska.⁹⁴ Pač pa je to zgolj in samo posledica tistih splošnih, v naravi človeškega življenja utemeljenih vzrokov, ki smo jih obravnavali zgoraj. In ker ni naša naloga, da bi izboljševali človeški rod, moramo ugotoviti, kaj naj v danih okoliščinah storimo mi sami.

94 Pinsker meri na dejstvo, da pogromi v letih 1881–82 niso bili samo stvar podivjane drhali, temveč je k protijudovskemu besu s hujskanjem prispevala tudi inteligenca. Za judovske razsvetljence (*maskilim*), ki so upali na asimilacijo ruskega judovstva z izobrazbo in vključitvijo v širšo družbo, je bila to najbolj boleča točka pogromov. Gl. tudi John Klier, »Pogroms«, *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Pogroms> (19. 11. 2018).

V danih okoliščinah, ki jih ni mogoče spremeniti, smo bili, smo in vedno bomo paraziti, ki smo prevladujočemu prebivalstvu v breme in mu nikoli ne bomo mogli biti pogodu. In to toliko manj, ker se lahko, kot kaže, le v minimalni meri pomešamo z narodi. Zato smo s a m i dolžni poskrbeti, da se tisti p r e b i t e k, tisti neasimilirani preostanek odstrani in namesti drugje. N i h č e d r u g n i dolžen poskrbeti za to kakor mi sami. Če bi bilo Jude mogoče enakomerno porazdeliti med vse narode zemlje, morda ne bi bilo nobenega judovskega vprašanja. Toda to ni mogoče. Nasprotno, priznati si je treba, da bi množično imigracijo Judov tudi najnaprednejše države zelo vpljudno odklonile.

To izrekamo s težkim srcem; toda resnico je treba priznati. In poznati jo moramo toliko bolj, ker bomo le s pravilnim uvidom lahko poiskali ustrezna sredstva za izboljšanje našega položaja.

Bilo bi tudi zelo žalostno, če ne bi hoteli uporabiti praktičnih rezultatov naših izkušenj.

Ti rezultati slonijo predvsem na spoznanju, ki se čedalje bolj širi, namreč da nikjer nismo doma in da moramo končno vendarle dobiti neko domačo zemljo, če že ne lastne domovine.⁹⁵

Še en rezultat naših izkušenj je, da gre klavni izid emigracije iz Rusije in Romunije⁹⁶ pripisati zgolj in samo eni velepomembni okoliščini: da nas je migracija p r e s e n e t i l a in nas ujela n e p r i p r a v l j e n e; da ni bilo vnaprej poskrbljeno za poglobitno – za zatočišče in pravilno organizacijo samega poteka emigracije. Ob tej selitvi tisočih so pozabili poskrbeti za malenkost, na katero ne pozabi noben malomeščan, ko se hoče seliti – za novo primerno stanovanje.

A če je naša skrb pridobiti varno domačo zemljo, kjer bomo opustili večno nomadsko življenje in naš narod postavili na noge v lastnih in tujih očeh, predvsem ne smemo sanjati o obnovitvi stare Judeje. Ne

95 Nem. *Heimat*, domača dežela, domovina; *Vaterland*, domovina, starinsko: očetnjava.

96 Namreč po pogromih 1881–82, ko se je začel tok množične migracije Judov iz Rusije v Združene države Amerike, Zahodno Evropo in drugod po svetu. Gl. Klemen Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, nav. delo, str. 270 in nasl.

smemo ponovno začenjati na kraju, kjer je bilo naše državno življenje nekoč nasilno prekinjeno in razbito. Naša naloga, če jo hočemo kdaj rešiti, naj bo skromna. Že tako je dovolj težka. Cilj naših zdajšnjih prizadevanj naj ne bo »sveta«, temveč »lastna« dežela. Ne potrebujemo drugega kot velik kos zemlje za naše uboge brate, ki bo ostal naša lastnina in od koder nas ne bo mogel pregnati noben tuj gospodar. Tja bomo prinesli tisto najsvetejše, kar smo rešili iz brodoloma naše nekdanje domovine: idejo Boga in Biblijo. Kajti ti in samo ti sta iz naše stare domovine napravili Sveto deželo, ne pa Jeruzalem ali Jordan. Morda bi tudi Sveta dežela lahko postala naša dežela. To bi bilo toliko boljše; toda kot tisto bistveno je treba dognati predvsem to, katera dežela nam je sploh dostopna in katera je tudi primerna, da Judom vseh dežel, ki morajo zapustiti svojo domovino, ponudi varno, nespodbitno, produktivno pribežališče.

Ne zatiskamo si oči pred tem, da se bomo v prizadevanju za ta cilj, ki mora postati življenjska naloga našega naroda, morali spopasti s kar največjimi notranjimi in zunanji težavami. Toda težje od vsega drugega bo poskrbeti že za prvi, najnujnejši pogoj: za nacionalni sklep. Kajti žal, trdovratno ljudstvo smo.⁹⁷ Kako zlahka bi konservativna opozicija, ki jo zgodovina našega ljudstva dobro pozna, tak sklep v kali zadušila! In gorje potem naši prihodnosti!

Kakšna razlika je med nekoč in danes! Enodušno in v strnjenih vrstah smo nekoč urejeno odšli iz Egipta, da bi utekli sramotni sužnosti in osvojili domovino. Danes emigriramo kot begunci in izgnanci, s kozakovim škornjem na tilniku, z obupom v srcu, brez Mojzesa kot voditelja, brez obljube dežele, ki bi jo bili poklicani zasesti z lastnimi silami. Poganjajo nas skozi dežele vseh oblastnikov: ponekod nas karseda vljudno eskortirajo dalje, da ne bi k njim zanesli kuge, drugod nas, v najboljšem primeru, nekje in nekako naselijo, in tam potem svobodno in neovirano – mešetarimo s starimi oblekami, zvijamo cigarete ali šušmarimo v poljedelstvu. Evfemizem je bil, ko smo govorili o »emigraciji«. Osramočeni in

97 Pogost Božji očitek Izraelu, npr. 2 Mz 32,9; 33,3; 33,5; 34,9; 5 Mz 9,6; 9,13.

nebogljani so begunci stali na meji in praznih oči oprezali za pomočjo. Nekaj malega barak in nekaj tisoč gratis vozovnic naj bi služilo kot odgovor! – Potem še nekaj repatriacijskih transportov, še tisoč grenkih razočaranj in plima ljudskega gibanja, prebujenega v novo življenje, preide v oseko. Okrog in okrog se vse umiri in naši dobrodelni bratje na Zahodu se lagodno odpravijo k počitku. Kipeče jezero včerajšnjega dne se poleže in se spremeni v staro močvirje s staro plazečo se zalego.

Tako se že tisočletja nemočno vrtimo v začaranem krogu in dopuščamo, da nam vlada slepa usoda! Kajti tisočletno trpljenje je iz nas napravilo le ljudstvo »usmiljenec«, ⁹⁸ ni pa porodilo nobenih racionalnih zdravnikov naroda. Ko vedno znova posežemo po paliativu dobrodelnosti, samo sledimo stari nemarnosti. Nočemo pa se naučiti, kako našo hiravost zgrabit pri korenini, da bi jo radikalno ozdravili.

Inteligentni in bogati z izkušnjami smo, toda kratkovidni in lahkomišelniki kot otroci, in tako nikoli nismo našli priložnosti, da bi se zbrali in vprašali: ali mar tega blaznega preganjanja, ali bolje, te blazne preganjanosti, ne bo nikoli konec?

V življenju ljudstev, kakor v življenju posameznika, nastopijo pomembni trenutki, ki se ne vrnejo pogosto in imajo, izkoriščeni ali neizkoriščeni, odločilen vpliv na prihodnost, na blagor in nesrečo tako ljudstva kakor posameznika. Danes živimo tak trenutek. Zavest ljudstva je prebujena. Velike ideje 18. in 19. stoletja tudi našega ljudstva niso pustile nedotaknjene. Ne počutimo se zgolj Jude; počutimo se ljudi. Kot ljudje hočemo tudi mi živeti in biti narod kakor drugi. In če to resno hočemo, se moramo predvsem izviti staremu jarmu in se po možko postaviti pokonci. Najprej moramo hoteti pomagati sami sebi. Šele takrat se tudi tuja pomoč ne bo obotavljala.

A ne zgolj naša notranja izkušnja, naša na novo prebujena samozavest: ni samo to razlog, da je čas, ki ga živimo danes, primeren za dokončno dejanje.

⁹⁸ Nem. *barmherzige Brüder*, usmiljeni bratje, usmiljene sestre ali usmiljenke: katoliški redovi, ki se posvečajo negovanju bolnikov.

Obča zgodovina sodobnosti je, se zdi, poklicana, da postane naša zaveznica. V nekaj kratkih desetletjih smo bili priča temu, kako so se v novo življenje dvignili narodi, ki si v prejšnjih časih ne bi upali pomisliti na vstajenje. Že se dani v temi tradicionalne državne modrosti. Vlade so, seveda najprej tam, kjer niso imele izbire, že naklonile uho čedalje močnejšemu glasu nacionalne zavesti. Seveda pa tisti srečnejši, ki so dosegli nacionalno samostojnost, niso bili Judje. Stali so na lastnih tleh in govorili en jezik, po čemer so bili vsekakor v prednosti pred nami.

A tudi če je naš položaj težji: prav zato smo le še bolj obvezani napeti vse sile, ki so nam na voljo, da častno napravimo konec naši nacionalni bedi. Požrtovalno in odločno moramo kreniti na delo in Bog nam bo pomagal. Požrtovalni smo vedno bili in tudi odločnosti nam ni manjkalo, da smo se svojega prapora držali, četudi ga nismo dvigali.⁹⁹ Toda v kipečem oceanu svetovne zgodovine smo jadrali brez kompasa: prav tega si moramo priskrbeti. Daleč, zelo daleč je pristan, ki ga išče naša duša. Trenutno ne vemo niti tega, kje se nahaja, na Vzhodu ali na Zahodu. Vendar tisočletnemu popotniku nobena, še tako dolga pot ne sme biti predolga.

A kako naj najdemo ta pristan, če ne pošljemo naprej odprave? Ko bomo enkrat imeli srečo, da bomo vedeli, kaj moramo storiti, in ko bomo končno sprejeli sklep, bomo morali napredovati z največjo previdnostjo in skrbnostjo, korak za korakom, nikakor se ne pre nagliti in se na vso moč upirati, da nas ne zanese na stranpoti. Resda nimamo genialnega Mojzesa za vodjo – takšnega vodstva usoda ljudstvu ne nakloni dvakrat. Toda z jasnim prepoznanjem tega, kaj nam je najbolj potrebno, s prepoznanjem neutajljive nujnosti lastne domovine bi se med nami prebudilo lepo število energičnih, častivrednih in eminentnih prijateljev ljudstva, ki bi družno prevzeli njegovo vodstvo in morda ne bi zaostajali za Mojzesom v sposobnosti odrešiti nas sramote in preganjanja.

Kaj storiti najprej, kako začeti?

99 Besedna igra: nem. *festhalten*, obdržati, ohranjati, oklepatisi se; *hochhalten*, dvigniti, ceniti, čislati.

Menim, da je kal začetka že tu, in sicer v že obstoječih zvezah.¹⁰⁰ Te imajo za nalogo, poklicane in dolžne so položiti temeljni kamen svetilnika, na katerega se bodo naravnale naše oči. Seveda bi se morale te zveze, da bodo dorasle svoji novi veliki nalogi, temeljito preobraziti. Razpisati morajo nacionalni kongres, katerega jedro bodo tvorile one same. A če to funkcijo odklonijo, če menijo, da ne morejo preseči okvira svoje dosedanje dejavnosti, morajo vsaj iz lastne sredine vzpostaviti posebno nacionalno institucijo, recimo ji direktorij, ki nas bo zastopal v tisti enotnosti, ki nam manjka, saj brez tega uspeh naših stremeljenj ni zamisljiv. Ta institucija, kot zastopnica naših nacionalnih interesov, bi morala biti sestavljena iz elit našega ljudstva in morala bi se energično zavzeti za vodenje naših občnih nacionalnih zadev. Naše največje in najboljše sile – finančniki, znanstveniki in praktiki, državniki in publicisti – bi si morali enodušno podati roke in zakrmariti proti skupnemu cilju. Najprej in na prvem mestu bi ta cilj vključeval, da za presežek Judov, ki živijo kot proletarci v različnih deželah in so domačinom v breme, zagotovimo varno in nedotakljivo pribežališče.

Seveda nikakor ne moremo govoriti o emigraciji celotnega ljudstva. Na Zahodu, kjer biva razmeroma majhno število Judov, lahko ti ostanejo, kjer so, saj tvorijo le neznamenit odstotek prebivalstva in so morda prav zato v boljšem položaju – do neke mere so se celo naturalizirali. Tudi tam, kjer Judov ne tolerirajo zlahka, lahko premožni ostanejo. Toda kakor smo dejali, obstaja neka točka zasičenja, ki je Judje ne smejo prekoračiti, če se nočejo izpostaviti nevarnostim pregona, kakor v Rusiji, Romuniji, Maroku itn. Ta presežek, ki je v breme samemu sebi in drugim, kliče zlo usodo na celotno ljudstvo. Skrajni čas je, da se za ta prebitek ustvari pribežališče.

100 Nem. *Alliancen*: mednarodne organizacije, ki so nastale v 19. stoletju za obrambo pravic Judov, za podporo njihovem izobraževanju in za dobrodelnost; največje so bile francoska Alliance Israélite Universelle (AIU), ustanovljena l. 1860, angleška Anglo-Jewish Association (AJA), ustanovljena l. 1871, ter ruska Družba za obrtno in poljedelsko delo (ORT), ustanovljena l. 1880. Vse tri obstajajo še danes.

Poskrbeti moramo torej za ustanovitev takšnega trajnega zatočišča, ne pa se ukvarjati z brezciljnimi nabirkami denarnih prispevkov za romarje ali za begunce, ki v paniki zapustijo negostoljuben dom, le da potem potonejo v breznu neznane tujine.

Prva naloga omenjene nacionalne institucije, ki jo tako zelo pogrešamo in jo je treba nujno priklicati v bivanje, bi morala biti iskanka in najdba za naše namene primernega, čimbolj enovitega in strnjenegega teritorija. V tej zvezi se bosta pač za najprimernejši izkazali tisti dve na nasprotnih koncih sveta ležeči deželi, ki sta se v zadnjem času borili za prvenstvo in spočeli dva nasprotna tokova emigracije Judov.¹⁰¹ Ta razcep je bil smrtna klica za celotno gibanje.

Ker je bila zadnja emigracija tako zelo brez načrta, cilja in enotnosti, bi jo morali prav zares imeti za popolnoma spodletelo in izjalovljeno, če ne bi bila tako poučna za naše prihodnje dejanje in nehanje. Ob popolnem pomanjkanju daljnovidnosti, razumne kalkulacije in modre enotnosti ni bilo mogoče, da bi v tem kaosu blodečih, stradajočih beguncev prepoznali vsaj malo obetavno gibanje k vnaprejšnjemu cilju. To ni bila emigracija, temveč poguben beg. Za nesrečne begunce sta bili leti 1881–82 kot širna cesta, pokrita z ranjenci in trupli. In tudi tisti redki, ki so imeli srečo, da so dosegli cilj svojih želja, pristan, po katerem so hrepeneli, tam niso našli nič boljšega kakor na nevarni poti. Kamorkoli so dospeli, so se ljudje trudili, da bi se jih odkrižali. Emigranti so se kmalu znašli pred brezupno alternativo: bodisi brez strehe nad glavo, brez pomoči in brez izhoda bloditi po tuji deželi, bodisi osramočeno odromati nazaj v nič manj tujo, neprijazno domovino. Ta emigracija za naše ljudstvo ni bila drugega kot še ena epizoda v njegovi martirologiji. Toda s tem brezciljnim blodenjem v labirintu izgnanstva, ki ga je od nekdaj vajeno, naše ljudstvo ne pride niti za korak naprej, temveč se le čedalje globlje pogreza v lepko blato poti, po kateri tava. Zadnja emigracija ne kaže nobenega znaka napredka k izboljšanju položaja. Tu so pregon, beg,

¹⁰¹ Namreč v Ameriko in Palestino. Tok izseljencev v Palestino je bil v primerjavi z masovno emigracijo v ZDA minimalen.

razkropitev in novo izgnanstvo – čisto tako kot v dobrih starih časih. Zdaj ko so se preganjalci utrudili, si lahko privoščimo kratek predah. Naj se s tem zadovoljimo? Ali pa bi raje izkoristili ta predah za to, da iz pridobljenih izkušenj izpeljemo ustrezen nauk, da bi utekli novim udarcem, ki zagotovo ne bodo umanjkali?

Upajmo, da smo danes že preseгли stanje, v katerem so klavrno vegetirali Judje srednjega veka. Tisti naši rojaki, ki so sinovi moderne kulture, svojega dostojanstva ne cenijo nič manj, kakor naši zatiralci cenijo svoje. Toda tega dostojanstva ne bomo mogli uspešno očuvati, preden se docela ne postavimo na lastne noge. Šele ko bo najdeno pribežališče za naše ubogo ljudstvo – za begunce, ki jih bo naša zgodovinsko predestinirana usoda vselej proizvajala – nas bodo tudi narodi začeli bolj spoštovati. Velik napredek glede na zdajšnje stanje bo že, če bomo vedeli, kam usmeriti korak v primeru, da bomo prisiljeni emigrirati. Nič več nas ne bodo presenetili nesrečni dogodki, do kakršnih je v zadnjih letih prihajalo v Rusiji in drugih deželah in za katere je žal gotovo, da se bodo še ponavljali. Krepko moramo poprijeti, da dovršimo veliko delo s a m o - o s v o b o d i t v e . Poseči moramo po vseh sredstvih, ki sta jih spočela človeški duh in človeška izkušnja, da sveto delo narodnega preporoda ne bo prepuščeno slepemu naključju.

Ozemlje, ki ga moramo kupiti, mora biti produktivno, z dobro lego in dovolj obsežno, da bo omogočalo naselitev nekaj milijonov ljudi. To ozemlje mora biti nacionalna posest in kot takšno neodtujljivo. Njegova izbira je seveda vprašanje prvenstvenega in najvišjega pomena, zato ne sme biti prepuščeno naključni presoji ali vnaprejšnjim simpatijam posameznikov, kakor se je žal dogajalo v zadnjem času. Ozemlje mora biti enovito in prostorsko strnjeno. Kajti v naravi naše naloge je, da kot protiutež naši razkropljenosti dobimo v posest eno samo pribežališče, kajti če bi bilo teh več, bi bilo to enako stari razkropljenosti. Zato je treba takšno stalno nacionalno ozemlje, ki bo ustrezalo vsem zahtevam, izbrati z vso previdnostjo in to izbiro zaupati eni sami nacionalni instituciji: komisiji izvedencev, ki jo imenuje naš nacionalni direktorij. Le takšna višja instanca bo lahko po temeljitih in izčrpnih

raziskavah podala kompetentno sodbo in odločila, na katera ga od obeh kontinentov in na katero njune teritorije mora pasti naša končna izbira. Šele tedaj in nič prej bo direktorij, v sodelovanju s konzorcijem kapitalistov, ustanoviteljev kasneje potrebne delniške družbe, kupil kos zemlje, kamor se bo s časom lahko naselilo nekaj milijonov Judov. To ozemlje bi bilo lahko majhen teritorij v Severni Ameriki ali suveren pašaluk v azijski Turčiji, ki ga bodo Porta¹⁰² in preostale sile priznale kot nevtralnega. Pomembna naloga direktorija bi zagotovo bila, da za ta načrt pridobi Porto in druge evropske vlade.

Kupljeno ozemlje bi morali pod nadzorom direktorija z izmero razdeliti na majhne parcele, ki bi jih glede na krajevne okoliščine določili za kmetovanje, pozidavo ali industrijo. Vsaka ustrezno arondirana parcela (poljedelstvo, hiša z vrtom, mestna hiša, tovarna itn.) bi bila en »zemljiški delež«,¹⁰³ in te bi predali prisilcem po njihovih željah.

Po opravljeni izmeri in objavi detajlnih kart ter nadrobnega opisa ozemlja bi se en del zemljiških deležev prodalo Judom proti primernemu plačilu, to je po ceni, natanko fiksirani glede na nakupno ceno, morda nekoliko višji od te. Iztržek in dobiček bi deloma pripadla finančni družbi, deloma pa bi tekla v podporno blagajno za pomoči potrebne emigrante, ki bi jo upravljal direktorij. Za ustanovitev te blagajne bi direktorij lahko zagnal nacionalno subskripcijo. Z gotovostjo je mogoče napovedati, da bi naši rojaki takšen poziv k subskripciji vsepovsod z veseljem pozdravili in da bi se k takšnemu svetemu smotru stekali kar najbogatejši prispevki.

V potrdilu o lastništvu, ki bi ga vsak kupec prejel na svoje ime, podpisano od direktorija in družbe, bi bila navedena natančna številka zemljiškega deleža z generalne karte, tako da bi vsak lahko jasno videl, kjer se nahaja njegov košček zemlje – polje ali gradbena parcela – ki ga je kupil in ki pripada samo njemu.

102 Porta ali Visoka porta (*Pforte, Hohe Pforte*), vlada Osmanske države.

103 Nem. *Lot*, tudi parcela.

Gotovo bi na ta način marsikateri Jud, ki je zaradi svojega malo zavidljivega poklica trenutno morda še priklenjen na staro domovino, z veseljem pograbil priložnost, da s takšno listino pridobi sidrišče v stiski zase in za svoje otroke in se umakne pred žalostnimi izkušnjami, ki jih v naši bližnji preteklosti kar mrgoli.

Tisti del teritorija, ki bi na podlagi zgoraj omenjene nacionalne subskripcije in pričakovanega finančnega dobička pripadel direktoriju za neodplačno razdelitev, bi oddali delazmožnim emigrantom brez sredstev, ki bi jih v upoštevanje predlagali krajevni komiteji.

Kakor prispevki za nacionalno subskripcijo ne bi pritekli naenkrat, temveč, na primer, v letnih obrokih, bi tudi naseljevanje moralo potekati postopoma in v določenem redu.

Če bi se izvedenci v svoji ekspertizi izrekli za Palestino ali Sirijo, bi se morda tako odločili na podlagi domneve, da je mogoče to deželo z delom in marljivostjo sčasoma pretvoriti v zelo produktivno. V tem primeru bi v prihodnosti cena zemlje tam zrasla.

Če se bo njihova sodba izšla v prid Severne Amerike, pa se moramo podvizati. Če pomislimo, da se je prebivalstvo Združenih držav Severne Amerike v zadnjih 38 letih povečalo s 17 na 50 milijonov in da se bo prirastek prebivalstva v prihodnjih 40 letih verjetno nadaljeval v istem razmerju, lahko hitro uvidimo, da je nujno nemudoma ukrepati, če nečemo za vselej izgubiti možnosti, da bi varno pribežališče za naše nesrečne brate ustanovili prav v Novem svetu.

Da nakup zemljiške posesti v Ameriki glede na hitri vzpon te dežele ne bi bil tvegan ukrep, temveč donosen posel, lahko nemudoma uvidi vsak, ki ima le malo presoje.

Toda vprašanje, ali bo to dejanje nacionalne samopomoči bolj ali manj dober posel, pride le malo v poštev nasproti velikemu pomenu, ki bi ga takšen ukrep moral imeti za prihodnost našega nemirnega ljudstva. Kajti naša prihodnost bo večno ostala negotova in kočljiva, vse dokler ne pride do radikalnega preobrata našega položaja. In tega preobrata ne bo sprožilo priznanje državljanske enakopravnosti Judov v tej ali oni

državi, temveč zgolj in samo avtoemancipacija judovskega ljudstva kot naroda, z ustanovitvijo lastnega judovskega občestva kolonistov, ki bo nekoč postalo samo naša, neodtujljiva domača dežela, naša domovina. Seveda ne bo manjkalo ugovorov našim izvajanjem. Očitani nam bodo, da delamo račun brez krčmarja. Katera dežela nam bo dovolila, da se znotraj njenih meja vzpostavimo kot narod? S tega skeptičnega stališča bi se naša stavba na prvi pogled res lahko zazdela kot hiša iz kart, v zabavo otrokom in šaljivcem. Nam pa se zdi, da bi se samo nepremišljen in otročji človek lahko zabaval ob pogledu na brodolomce, ki si gradijo ladjico, da bi zapustili negostoljubno deželo. Da, še dlje bomo šli in negostoljubnim ljudstvom samim postavili nenavadno zahtevo, da nam stojijo ob strani pri našem umiku. Naši »prijatelji« bodo enako zadovoljni, da odhajamo, kakor mi, da jim obrnemo hrbet.

Ustanovitev judovskega zatočišča seveda ne bo mogoča brez podpore vlad. Da bi to podporo pridobili in našemu zatočišču zagotovili trajen obstoj, bodo tvorcji našega narodnega preporoda morali ravnati vztrajno in preudarno. To, za čemer stremimo, v bistvu ni niti novo niti za kogarkoli nevarno. Namesto številnih zatočišč, ki smo jih od nekdaj vajeni iskati, hočemo imeti eno samo zatočišče, katerega eksistenca pa mora biti tudi politično zagotovljena.

»Zdaj ali nikoli!« naj bo naše geslo. Gorje našim zanamcem, gorje spominu naših judovskih sodobnikov, če zamudimo ta trenutek!

Vsebinsko tega spisa povzemamo takole:

Judje niso živ narod; povsod so tujci, zato so zaničevani.

Njihova državljanska in politična enakopravnost ne zadostujeta, da bi jih ljudstva začela bolj spoštovati.

Pravilno, edino sredstvo za to bi bila stvaritev judovske nacionalnosti, stvaritev ljudstva, ki živi na lastni zemlji, avtoemancipacija Judov, njihovo izenačenje z drugimi narodi, doseženo s pridobitvijo lastne domovine.

Ne domišljajmo si, da bomo radikalno zdravilo za hiranje našega ljudstva kdaj našli v človečnosti in razsvetljenosti.

Pomanjkanje nacionalnega samospoštovanja in zaupanja vase, pomanjkanje politične iniciativnosti in enotnosti: to so sovražniki našega preporoda.

Da ne bomo prisiljeni tavati iz enega izgnanstva v drugo, potrebujemo obsežno, produktivno pribežališče, zbirno mesto, ki bo naše lastno.

Sedanji čas je za tu predstavljeni načrt ugodnejši od kateregakoli drugega. Internacionalno judovsko vprašanje mora dobiti nacionalno rešitev. Seveda se naš nacionalni preporod lahko zgodi le zelo počasi. Mi sami moramo storiti prvi korak. Slediti nam morajo naši zanamci, v umerjenem, ne prenačelnem tempu.

Nacionalnemu preporodu Judov mora utreti pot kongres judovskih veljakov.

Nobena žrtev ne bo prevelika za dosego tega cilja, ki bo našemu, danes povsod ogroženemu ljudstvu zagotovil prihodnost.

Finančna izvedba podjetja glede na stanje stvari ne predstavlja nobene nepremostljive težave.

Pomagajte si sami in Bog vam bo pomagal!

ISAAC RÜLF
ARUHAS BAS AMI

IZRAELOVA OZDRAVITEV
RESNA BESEDA SOVERNIKOM IN NESOVERNIKOM
[1883]

IZBOR

Madúa lo olsó aruhás bas amí.
»Zakaj se ne zaceli rana hčeri mojega ljudstva?«
Jer 8,21¹⁰⁴

NAMESTO PREDGOVORA

Piscu Avtoemancipacije

Spoštovani prijatelj!

Hoomêr dovôr bešêm omerô itn. »Kdor reče besedo v imenu njenega avtorja, prinese odrešitev v svet.«¹⁰⁵ Odrešitev neupoštevanemu imenu pisca, odrešitev njegovi besedi, ker jo izvzame iz gmote brezpomembnega, odrešitev svetu, ki mu je pisec nameraval prinesiti svojo odrešujočo besedo. Moj spis je bil spodbujen od tvojega: nemara ni nič več kot prevedba tvojih besed v moje. Četudi v večini točk ne soglašava, ta različnost vendarle izhaja le iz navzkrižja najinih temeljno različnih osebnih in krajevnih razmer: ruski zdravnik je predmet nujno dojel in se ga lotil čisto drugače od nemškega rabina. Toda kljub vsej različnosti mnenj in stališč se je tvoj spis neizbrisno vtisnil vame. Skozenj so se številna moja

¹⁰⁴ Jer 8,22 (sic), *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 556.

¹⁰⁵ Megillah 15a:20, *Talmud bavli, The William Davidson Talmud*, Sefaria, <https://www.sefaria.org/Megillah.15a.20?lang=bi>, (19. 11. 2018). Rülff uporablja aškenaško izgovorjavo.

mnenja, stremljenja in razmisleki preusmerili in se odpravili po čisto drugih poteh. Tvoj spis, ki za dolžino bistre glave in širino plemenitega srca prekaša vse podobne priložnostne spise novejšega časa, bo na vsakega nepristranskega bralca zagotovo učinkoval enako kakor name.

Da tvojega spisa kljub temu niso povsod upoštevali in ovrednotili, kakor zasluži, pa lahko pripišemo temu, da se svet ni znal potopiti in prestaviti v tvoje mišljenje in občutenje. Kdove, ali se meni in mojemu spisu ne bo godilo enako? »Ne obsojaj svojega bližnjega, dokler se ne znajdeš v njegovem položaju.«¹⁰⁶ Je mar že ves svet v našem položaju? So vsi doživeli, kar smo doživeli mi, občutili, kar smo občutili mi? So vsi enako kakor mi hoteli in delovali, trpeli in se borili, gledali bedo in nečloveškost »s palico svojega srda«¹⁰⁷ in izkusili stvari, ki jih ne bo mogoče nikoli popolnoma pogasiti in izbrisati? Morda kdo poreče: Ti boleči dogodki so vam zatemnili pogled. Ne, odprli so nam oči.

Prijatelj! Sam nimam duhovitosti in slogovne spretnosti, ki odlikujeta tvoje pisanje; toda vsako mojih besed mi je narekovalo srce, in – če Bog da – *Devorím hajocím min halêv* itn. »Besede, ki pridejo od srca, sežejo do srca.«¹⁰⁸ Kot plemenitega, vrednega sina plemenitega in vrednega očeta¹⁰⁹ te v zvestem prijateljstvu pozdravljam,

dr. I. Rülff

Memel, na prvi dan odrešitvenega meseca 5643¹¹⁰

[V prvih treh delih spisa Rülff ob sklicevanju na Pinskerjevo analizo poda svoj pogled na položaj Judov v sočasni evropski družbi, na Zahodu in Vzhodu.

106 *Izreki očetov: talmudski traktat Pirke abot*, 2:5, nav. delo, str. 6.

107 Po Iz 10,5: »Gorje Asircu! Šiba moje jeze, palica mojega srda je v njegovi roki.« (*Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 476)

108 Razširjeno reklo.

109 Oče Leona Pinskerja je bil *maskil* (razsvetljenec) Simha Pinsker. Gl. Eyyatar Friesel, »Pinsker, Simhah and Lev«, *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Pinsker_Simhah_and_Lev (19. 11. 2018).

110 Mesec nisán, sedmi mesec hebrejskega koledarja in prvi mesec po religioznem koledarju. To je mesec praznika pesah, ki zaznamuje osvoboditev oz. odrešitev Izraela iz egiptovskega suženjstva.

Naslovi poglavij so: I. Golus (izgnanstvo), II. Rišus (zlohotnost), III. Avdus (suženjstvo). Tu predstavljeno četrto, sklepno poglavje z naslovom Herus (svoboda) oriše rešitev iz opisanega položaja.]

IV. HERUS

Prizadevajte si za enotnost in skupnost in »prišlo je leto odkupljenja«. ¹¹¹ Toda predstopnja vsake odrešitve in osvoboditve, pravzaprav velik del osvoboditve same je, da druga ljudstva na nas začnejo gledati kot na enakovredne, da se z nami pogovarjajo in pogajajo kot z enakopravnimi. Kaj nismo desetletja dolgo terjali tega položaja in si prizadevali zanj kot za edino pravo osvoboditev? Živite v enotnosti, povežite se v skupnosti, delujte v enodušnosti in temu cilju boste čedalje bližje. Vsekakor nas bodo začeli dojemati drugače: četudi še kot tujce, ne več kot potepuhe, četudi kot rasno drugačne, vendar kot enakovredne, četudi ne kot inkolate, ¹¹² vendar kot enakopravne.

Prva etapa na poti do osvoboditve je enakopravnost. Blagoslovljeni naj bodo vsi možje, ki so se bojevali zanj, ki so, vsaj nekateri, svoje celotno bogato življenje in stremljenje posvetili in žrtvovali prizadevanju za enakost in enakopravnost našega ljudstva. Toda tako je mogoče doseči le prvo etapo osvoboditve, nič več. Prvič, teh blagrov je bil lahko deležen le tisti mali delček našega ljudstva, ki živi med civiliziranimi narodi, in drugič, to papirnato, vselej le nepopolno uresničeno, v praksi pa pogosto čisto razveljavljeno priznanje enakopravnosti še zdaleč ni moglo izbrisati sovraštva in zlobe, zle sodbe in prezira, zasramovanja in sramote, ki so se vselej zgrinjali na naše ljudstvo, kaj šele, da bi odpravilo manjvrednost našega družbenega položaja in antipatijo ljudi do nas.

¹¹¹ »Kajti dan maščevanja mi je bil na srcu, prišlo je leto mojega odkupljenja.« (Iz 63,4; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 536) Paus govori o Božji sodbi. Odkupljenje: tudi osvoboditev, (od)rešitev.

¹¹² Inkolat, deželanstvo, v fevdalnem sistemu nekaterih srednjeevropskih dežel: pravna pripadnost plemiča deželi njegovega bivanja in s tem povezane pravice, ki ga izenačijo z domačini.

Močno dvomljivo je, da bo v današnjih razmerah kdaj prišlo do izkoreninjenja vseh predsodkov proti Judom. Narodi na splošno stojijo drug nasproti drugemu, borijo se med seboj, druge hočejo šibiti in nadvladovati; a vendar znajo shajati drug z drugim – medsebojne odnose uravnavajo s pogodbami, spoštujejo pravo tujcev¹¹³ in mednarodno pravo ter se v osebnem občevarju obravnavajo kot popolnoma enakovredne in enakopravne. Le ko gre za Jude, ni nobenih pogodb, nobenega prava tujcev in mednarodnega prava, nobene enakovrednosti in enakopravnosti – so le izredni zakoni ali brezzakonje. Z Judi nihče ne sklepa pogodb, ker med narodi nimajo nobenih pravic kot telo¹¹⁴ in teh sploh ne morejo imeti, saj za to nimajo nobenih predpogojev. Iz istega razloga so tudi zunaj mednarodnega prava in prava tujcev; tega jim nočejo priznati, ker sami tega ne morejo nuditi drugim. Trpijo jih in tolerirajo, ker z vidika pravičnosti in človečnosti drugače niti ne gre, hkrati pa bi se jih radi znebili – po možnosti čim hitreje. Vprašajte se vendar, Judje, pa če živite v še tako svobodni, še tako napredni civilizirani državi: če bi se hoteli izseliti, bi vas kdo en sam trenutek zadrževal? Mar vas ne bi odpravili z neprikrito radostjo?

Toda izseliti se ne moremo – kam bi vendar šli? Torej moramo poskrbeti, da se med nami in našimi soljudmi oblikuje kolikor mogoče prijateljski modus vivendi. Če nas že ne morejo ljubiti, bi nas morali vsaj spoštovati; to pa bo mogoče le, če se tako na strani posameznika kakor na strani skupnosti uresniči vse tisto, kar nam bo prineslo spoštovanje sveta.

Če izvzamemo dobro vedenje posameznika, kaj vse se lahko in se mora uresničiti, da si bomo priborili to spoštovanje in z njim za silo znosen položaj, ki bo ustrezal naši časti in pravici? Glede tega so bili znotraj naše narodne skupnosti podani zelo različni predlogi: organiziranje proti organiziranju, polemika proti polemiki, agitacija proti agitaciji.

Organiziranje! Gotovo: naj bo to trdno, povezano, do najmanjših delov uravnavano, a vendar, naj ne meri na naše sovražnike, ampak le na nas

113 *Nem. das Gastrecht.*

114 *Nem. Korporationsrechte.*

same. To naj bo organiziranje, ki mora dati izraz ideji nacionalne enotnosti, mora okrepitev judovsko nacionalno zavest, mora najučinkovitejše zagotoviti vzajemno pomoč, mora omogočiti pridobitev vseh preprečevalnih sredstev za odvrnitev prihodnje nesreče in vseh pripravljalnih sredstev, ki bodo služila popolni osvoboditvi.

Agitacija, polemika: to sta pripomočka, ki jima ne moremo pripisati posebne teže. Tu nas bodo naši nasprotniki vselej prekašali. Ti v boj od vsega začetka prinesejo orožje, za katero mi ne moremo in ne smemo poprijeti: zlobo in brezvestnost. S tem dvojim vselej najdejo številno občinstvo, ki verjame tudi najbolj prevejanim in neokusnim lažem in izmišljotinam, samo da se nanašajo na Jude, medtem ko Jud celo za svoje najsolidnejše obrambne spise najde le maloštevilno bralstvo, in še to večinoma med sovorniki, čeprav se mu pred temi pač ni treba zagovarjati. Zagovarjati samega sebe pred samim seboj je, milo rečeno, precej neokusno. A svet je, hvala Bogu, v znanju in človečnosti že tako napredoval, da resnica najde svoje branilce v vseh taborih, tudi najoddaljenejših in najbolj tujih. Naj tvojo obrambo prevzame »drug, ne tvoja usta, tujec, ne tvoje ustnice.«¹¹⁵ Proti predsodku, sovraštvu in zlobi se še bogovi bojujejo zaman, kaj šele mi, ki nismo bogovi, temveč slabotni ljudje s človeškimi slabostmi in hibami; mi, ki ne moremo in nam ni treba prikrivati ničesar, saj se nam ni treba sramovati, da smo ljudje.

Eisenmenger¹¹⁶ je ponaredil Talmud in judovsko slovstvo, Rohling¹¹⁷ ponareja Eisenmengerja, množica drugih, sovraštva polnih blebetavcev in hujskačev pa ponareja Rohlinga. Ta peklenski zvarek gre še vedno

115 »Hvali naj te drug, ne tvoja usta, tujec, ne tvoje ustnice.« (Prg 27,2; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 1023)

116 Johann Andreas Eisenmenger (1654–1704), nemški hebraist, profesor na univerzi v Heidelbergu, avtor obsežnega dela *Entdecktes Judenthum* (Razkrinkano judovstvo, 1700, 1711, 1741), v katerem je tendenčno interpretiral pasuse iz talmudske literature za očrnitev judovstva. Velja za predhodnika modernega antisemitizma.

117 August Rohling (1839–1931), nemški katoliški teolog, profesor in polemik. Poleg drugih protijudovskih spisov je bilo posebno vplivno njegovo delo *Der Talmudjude* (1871), za katero je uporabil Eisenmengerjev material.

dobro v promet in številni ga srebajo s pravo naslado. Karkoli bi proti tem večkrat potenciranim ponaredbam in popačenjem hoteli zvariti mi, bi morali na koncu konzumirati sami.

V bistvu je naš položaj skrajno zagoneten in obupan. Deležni smo le bornega spoštovanja, ljubezni in naklonjenosti pa se moramo sploh odreči. Naše ljudstvo stoji zunaj zakona in socialnega reda, je preganjano, trpinčeno in pokonci ga drži le žalostno upanje, da se bo naš položaj s časom morda omilil, četudi ne bo nikoli, dokler bo naš narod ostal v svojem zdajšnjem stanju, postal resnično človeka vreden. Torej našemu ljudstvu, podobno kot posamezniku, ki bi se znašel v tako brezupnem stanju, v bistvu ne bi preostalo drugega kot samomor: odpoved lastni verski individualnosti in razpustitev v splošnem prebivalstvu. Videti je, da naši nasprotniki pogosto merijo prav na to. Če ne s prijaznimi besedami, pa z udarci. Da, celo številni izmed naših rojakov, in gotovo ne najslabši med njimi, menijo, da se mora naše ljudstvo znebiti vsake in vseh posebnosti, ki spominjajo na naš nekdanji plemenski izvor in versko pripadnost, četudi se za zdaj še ustavijo pred menjavo vere. Dovolj so poštene, da ne bi zamenjali vere brez prepričanja, toda Judje vseeno nočejo več biti.

Če si Jud, bodi to v celoti – to je resnična beseda osvoboditve in odrešitve. Bodi Jud s telesom in dušo, z lastnino in krvjo, z glavo in srcem, z nacionalnim ponosom in stremljenjem po obnovitvi lastne države v deželi prednikov.

Če si Jud, bodi to v celoti – ne le zase, temveč za ves svet. Pred svetom ti ni treba drugega kakor hoteti biti Jud in nihče ti zaradi tega ne sme odrekati časti in dostojanstva, državne pripadnosti in državljanskih pravic. Kot Jud si svetu prinesel enega Boga in »kamniti plošči, ki ju je popisal Božji prst«. ¹¹⁸ Kamniti plošči sta se izgubili, toda pisava se je vrezala v »tablo srca« ¹¹⁹ kot deset temeljnih določb vsake vere in vsake pravdnosti,

¹¹⁸ 2 Mz 31,18; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 139; gl. tudi 5 Mz 9,10.

¹¹⁹ Prg 3,3; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 989.

vsakega prava in vsake pravičnosti, vsakega državnega in družabnega reda. – Kot Juda te je Bog postavil »za luč narodom, da boš njegovo odrešenje do konca zemlje«. ¹²⁰ Kot Juda te je Bog razkropil in razsadil med vsa ljudstva in ti naložil poslanstvo trpljenja, da med dolgim in počasnim civilizacijskim razvojem ljudstev služiš kot tarča in odvod za vse izbruhe nečloveškosti in nepravičnosti, naravne surovosti in trdosrčnosti, in s tem obvaruješ svet pred samouničenjem. Ta svet, posebno ta v besu in drznosti neobzdrani zahodni svet, bi v večni vojni vseh proti vsem morda že doletelo popolno razdejanje, če ne bi Judje s pogumom in potrpljenjem mučenika dejali: »[H]rbet sem nastavljal tistim, ki so me bñli, svoje lice tistim, ki so mi pulili brado«, ¹²¹ in se odpovedali temu, da bi, kakor bi bilo sicer neizogibno, na nasilje odgovorili z nasiljem. – Kot Juda te je Bog razsadil med ljudstva, da bi s svojim vzorom in zgledom, s svojim dejanjem in nehanjem pospeševal povezovanje in bratenje človeštva – pospeševal svetlobo in ljubezen, red in delo, resnico in pravičnost.

Izraelit ¹²² je poslanik Božjega kraljestva na zemlji. Kot poslanik zastopa posvečeno osebo svojega monarha in je, kakor ta, svet in nedotakljiv. S to opredelitvijo smo želeli le določno in natančno formulirati poslanstvo našega ljudstva. Pri tem odločno zavračamo pogosto slišani očitek o judovski prevzetnosti. Ne pravimo nič drugega kot to, kar je neštetokrat izrečeno v svetih spisih, le da je to tam povedano veliko lepše in bolj presunljivo. Poleg tega ne pravimo nič o posamezniku: ta je popolnoma običajni, povprečni človek, nič več in nič manj, in v dostojanstvu svojega ljudstva ima delež le, če se temu ustrezno vede.

Vendar ni nobene potrebe, da bi zaradi svetovnega poslanstva našega naroda trpela njegova nacionalna stremljenja. Nasprotno, s prvim druga šele dobijo polno upravičenost. Kdo bo oporekal upravičenost našemu

120 »Zato sem te postavil za luč narodom, da boš moje odrešenje do konca zemlje.« (Iz 49,6; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 521)

121 Iz 50,6; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 523.

122 Izraeliti so potomci Jakoba ali Izraela, imenovani tudi Izraelovo ljudstvo ali kar Izrael (hebr. *am israel*). Rñlf besedo uporablja kot sinonim za Jude.

stremljenju po nacionalni enotnosti in obnovi, ko pa je to pravica, ki jo priznavajo vsem narodnostim, celo najmlajšim in najneznatnejšim? Na usodo in zgodovino sveta smo vplivali bolj od največjih in najmočnejših narodov, bolj od njih smo zaslužni za kulturni razvoj človeštva. Odlikuje nas najplemenitejše poreklo, čist nepomešan rod, z rodovnikom, ki korenini v tistem paradizu, ki je bil namenjen prvemu človeškemu paru; imamo življenjsko silo, ki je neuničljiva, vero, ki je neomajna, in naša zgodovina je tako polna usodnih, za ves svet pomembnih trenutkov kakor zgodovina nobenega ljudstva sveta. Človek bi mislil, da bo to zadostovalo, da pred samimi seboj in pred svetom upravičimo svoje stremljenje po obnovitvi naše države in domovine ter dosežemo priznanje za našo judovsko nacionalno naravnost.

Kdo nas ima pravico ovirati pri uresničevanju tega stremljenja, kdo nas ima pravico blatiti zaradi te naravnosti?

Narodi sveta že ne, kajti tem, naj se imajo za še tako imenitne in mogočne, smemo z vso pravico stopiti ob stran. Ne le da naj nas ne ovirajo: v našem stremljenju nas morajo podpirati, v naši naravnosti nas morajo bodriti, in to ne zato, da bi se nas znebili, ker smo jim nemara neprijetni, temveč da popravijo neizmerno krivico, ki so nam jo prizadejali, da se pokorijo za vse grehe, ki so jih zagrešili nad nami. Civilizirane države nam morajo mednarodnopolitično stati ob strani, da ponovno pridobimo svojo deželo in ponovno vzpostavimo svojo državo, s čimer bomo izborili domovino našim propadlim, zatiranim in preganjanim sovernikom, hkrati pa bomo omogočili, da se legitimirajo in rehabilitirajo tudi tisti naši soverniki in rojaki, ki nimajo razloga, da bi zapustili svojo domovino, na katero so navezani z vsem srcem, ali svoj občanski in državljanski položaj,¹²³ kjer so koristni, celo nepogrešljivi. Potem na nas ne bodo več smeli gledati kot na nekakšne potepuhe, ki ne vedo ne kod ne kam, in ne bodo nam več smeli odrekati polne naturalizacije, kajti opremljeni bomo s pravno veljavnim domovinskim listom.

123 *Nem. ihre bürgerliche und staatsbürgerliche Stellung.*

Bojim se le, da bosta to stremljenje in ta naravnost na največji odpor naleteli prav pri naših lastnih sovornikih. Četudi nešteti pregoni in nasilnosti sicer niso bistveno škodovali obstoju našega naroda, so vendarle imeli slab vpliv, ki ga je treba prepoznati kot toliko hujšega in bolj kvarnega, ker ga kot takšnega sploh ne občutimo. Naš posebni judovski, v državo in domovino judovskega naroda usmerjeni patriotizem je tako rekoč izničen; v srcu posameznika, naj bo ortodoksen ali neolog,¹²⁴ je ta patriotizem zadušen, zatrt. S tega vidika najplemenitejši, najbolj omikani Jud zaostaja za najbolj surovim, najnižjim pripadnikom drugih ljudstev in držav, zaostaja za črncem in kulijem, zaostaja za lajnajočim Savojscem in madžarskim piskrovezom. Te sta iz domovine pognala stiska in nasilje, zdaj pa jih v tujini izčrpava domotožje. No, resda Jud svojo pradomovino pozna le iz pripovedi, iz knjig, oni pa so bili v domovini, po kateri hrepenijo, rojeni in vzgojeni. Toda Jud bi vendar moral vedeti, da je njegova domovina zibelka resnične zavesti o Bogu – kristjani celo trdijo, da se je sam Bog tam rodil in v telesni obliki hodil naokrog – da so tam živeli in delovali največji učitelji in mojstri človeškega rodu, da so se tam sprehajali preroki in Božji možje, da so tam prebivali njegovi predniki, junaški rod, ki se je zmagovito ubranil pred Grki in Rimljani in vsemi ljudstvi Jutrovega, da se na to deželo navezujejo njegovi najbolj povzdigujoči in najbolj vzvišeni spomini, da se nanjo naravnavajo hrepeneči pogledi vseh narodov. – In ko se Jud vsega tega zave, bi mu morala ta dežela postati prav tako ljuba in draga, v zvezi z njo bi moral izražati prav tako tople želje in stremjenja kakor vsak drug človek do svoje izvorne domovine.

Naša domovina se nam mora pokazati kot toliko bolj vredna prizadevanja in želje, ker ne moremo upati, da nas bodo drugi narodi kdaj imeli za enakovredne in enakopravne, dokler te domovine nimamo v posesti ali si vsaj ne prizadevamo za njeno posest. Oporekati je treba ideji, da

124 Nem. *neolog*. Verjetno Rülff meri na reformirane in/ali asimilirane Jude. Izraz »neolog« (neologija) sicer izvira z Madžarske, kjer je bila to neuradna oznaka za Jude, ki so pripadali reformiranemu toku.

pristranska naravnost narodov proti judovskemu plemenu temelji v prirojenih, neizkorenljivih predsodkih; takšni predsodki niso prirojeni, temveč privzgojeni. Niso kot idiosinkrazija ali strah pred duhovi: ne slo-nijo torej na psiholoških principih, temveč na etnoloških, podobno kot splošni antagonizem med ljudstvi.¹²⁵ In ta antagonizem prizadene Juda veliko hujše kot druge pripadnike tujih ljudstev, saj je Jud po splošnem naziranju brezdomovinec. Ker je doma povsod in nikjer, ker ni deležen resničnega spoštovanja, ki ga sicer človek dolguje tujcu, ker njegovi odnosi z narodi, med katerimi biva, niso predmet nobene mednarodno-pravne ureditve, ker je osovražen zaradi svoje vere in svojega porekla, ker se tudi po načinu življenja in preživljanja bistveno razlikuje od okolice, je komajda mogoče, da bi ga drugi občutili kako drugače kot tujek, ki je zašel v narodni organizem, tujek, ki se le s težavo asimilira.

V zadnjih sto letih razsvetljenstva in velikanskega človeškega napredka so se odnosi ljudstev do Judov vsekakor bistveno izboljšali, tako da smemo predpostaviti, da se bo ob nadaljnjem napredku kulture in bratenja človeštva, v katerega lahko upamo, končno porazgubila večina predsodkov proti Judom. Toda preden to stanje ne nastopi povsod, preden ne bo Jud povsod rešen svojega izrednega položaja, lahko preteče še bogve koliko stoletij. In kaj naj storimo medtem? Obstoječe razmere so za vsakega Juda, ki mu srce prežemata nacionalna čast in dostojanstvo, zdaj in od vedno tako rekoč nevzdržne. Poleg tega Jud ni več isti, kakršen je bil nekdanj, ko je svoje stanje še dojemal kot posledico neodvrtljive Božje volje, kot kazen za lastne grehe in grehe prednikov. Začel se je živahno udeleževati kulturnega napredka človeštva, naučil se je tudi samega sebe čutiti in dojemati kot človeka, ima se za enakega vsem drugim osebam in narodom tako po nacionalni zavesti kakor po človekovih pravicah in vsako oškodovanje svojih pravic in pravičnosti občuti kot nečast in sramoto, ki sta mu prizadejani. Ob takšnem stanju stvari ne smemo čakati, da bo nekoč čez dolge veke občečloveški napredek izpolnil osvoboditev

125 Rülff neposredno kritizira Pinskerjevo »medicinsko« analizo antisemitizma.

in odrešitev našega ljudstva – temveč moramo sami uresničiti vse tisto, kar nas bo v očeh narodov rehabilitiralo in odpravilo naš izredni položaj. Za to obstaja eno samo radikalno sredstvo. Pred narodi ne smemo več veljati za pritepen, brezdomen razred ljudi, nezmožen imeti pravice ali sklepati pogodbe. Stremeti moramo za tem, vseeno v kakšni obliki, s kakšnimi sredstvi ali metodami, da si ponovno priborimo našo prvotno domovino, deželo prednikov, in ponovno vzpostavimo judovsko državo.

To je silna beseda, mirno,¹²⁶ se pravi, nepremišljeno in nepretehtano izrečena, bo mislil marsikdo. Mirne vesti lahko zagotovim, da ni tako: te besede sem zelo dobro, na dolgo in temeljito premislil, preden sem jih izrekel. Tudi sam sem bil nekoč med tistimi, ki so verjeli, da se mora Jud le karseda tesno navezati na svoje sodržavljane, da mora Jud le iskreno in voljno izpolnjevati svoje državljanske dolžnosti, pa mu bodo v kratkem času z veseljem in brez zadržkov naklonili vse človekove in bratske pravice. Na podlagi tega, česar sem se naučil iz dolgoletne javne, tudi vnete politične dejavnosti, iz natančnega uvida v napredek in stanje kulture, predvsem pa iz tega, kako se je z Judi ravnalo v najnovejšem času, sem bil prisiljen v sklep, da samo po tej poti ne bomo nikoli prišli do cilja. Najprej moramo biti zmožni legitimirati se kot narod nasproti drugim narodom, šele potem bo lahko vsak naš posameznik upal na dosego lastne časti. *Le majestas populi*¹²⁷ posamezniku podeli čast in dostojanstvo. Ko zopet postanemo narod, država, bomo nase gledali s čisto drugačnimi očmi in s čisto drugačnimi očmi bodo na nas gledali tudi drugi. Čast posameznika korenini v časti njegovega naroda. Dokler ne bo naš narod obnoven in v vseh svojih časteh in dostojanstvu, ne moremo upati, da bomo kdaj deležni vseh osebnih časti kakor drugi ljudje.

126 Nem. *Ein großes Wort gelassen*, del replike iz Goethejeve *Ifigenije na Tavridi*: »Du sprichst ein großes Wort gelassen aus.« V prevodu: »Besedo silno si mirno izrekla.« (Johann Wolfgang Goethe, *Ifigenija na Tavridi: igra v petih dejanjih*, prev. Fran Albreht, Slovenska matica, Ljubljana 1950, str. 60)

127 *Majestas*, termin iz rimskega prava, ki pomeni dostojanstvo, veličino, vrhovnost države oziroma ljudstva (*majestas populi romani*).

Kaj je vendar skozi čase nastalo iz nas? »Kaj smo mi, kaj je naše življenje, kaj je naša človečnost, kaj je naša dobrodelnost? ... Vsi naši junaki so kakor nič, vsi slavni možje, kakor da jih ne bi bilo; naši modreci so kot nevedneži, naši umni kot brez razuma, njihovi podvigi obveljajo za ništrc in dnevi njihovega življenja za ničevost.«¹²⁸ Vsaka napaka, vsak prestopek ali celo zločin, ki jih zagreši posameznik, obremenijo celotno skupnost: to je neodvrnljiva in neogibna usoda ljudstva, ki tava razkrojeno, odtrgano od materinske zemlje. Usoda takšnega ljudstva je, da vsak njegov posameznik vselej velja za zastopnika celote, medtem ko konsolidiran narod v vzpostavljeni državi z ugledom celote krije posameznika in mu daje ugled.

O, ljudstvo moje! Samo če pokažeš, da si prizadevaš konsolidirati se v svojih virih, pridobiti nazaj svojo domovino, obnoviti svojo državo, lahko upaš, da boš tako sebi kakor vsakemu posameznemu od svojih udov priborilo odrešitev in osvoboditev iz sužnosti in ponižanja. Pomagaj si sólo in Bog ti bo pomagal. Svojo osvoboditev in odrešitev imaš v lastnih rokah. Potrudi se, da osvobodiš in odrešiš sólo sebe – in božanska osvoboditev in odrešitev ti bosta prišli nasproti in se te dotaknili.

Nikakor ni nujno – to še prav posebej poudarjam – da bi moralo biti delo obnovitve opravljeno v trenutku. Odrešujoča in osvobajajoča moč in učinek tega dela se nikakor ne bosta pustila čakati do njegovega dokončanja; zdaj je nujno le, da se na vso moč, kolikor mogoče enodušno, s požrtvovalnim čutom in gorečim srcem zavzamemo za stvar, in odrešitev bo tu: ne bo je treba pričakovati šele od zaključenega dela. Če z iskrenim srcem stremimo po odrešitvi in osvoboditvi, smo odrešeni in osvobojeni. Naš čas se bo prevesil v drugega in ta se bo kljub občasnim izbruhom starega barbarstva in mračnjastva razlikoval od davnine kot beli dan od gluhe

128 Besedilo je del priprav k jutranji molitvi. Gl. *Siddur Ashkenaz*, Weekday, Shacharit, Preparatory Prayers, Sovereignty of Heaven (L'olam, Shema), Sefaria, [https://www.sefaria.org/Siddur_Ashkenaz%2C_Weekday%2C_Shacharit%2C_Preparatory_Prayers%2C_Sovereignty_of_Heaven_\(**L'olam%2C_Shema\)?lang=bi](https://www.sefaria.org/Siddur_Ashkenaz%2C_Weekday%2C_Shacharit%2C_Preparatory_Prayers%2C_Sovereignty_of_Heaven_(**L'olam%2C_Shema)?lang=bi) (20. 11. 2018). Rülfova verzija izpušča nagovor Boga: » ... vsi junaki so kot nič *pred teboj* ... dnevi njihovega življenja so ničevost *pred teboj* ...«.

noči. Danes imajo ljudje živ čut in razumevanje za svobodo in pravico, predvsem pa za stremljenje ljudstev po osvoboditvi in konsolidaciji. Tega čuta v primeru Judov še zlasti ne bo mogoče zatajiti.

S svojo gorečnostjo za svobodo bomo prebudili gorečnost v srcih tisočih, da se bodo s telesom in življenjem zavzeli za našo stvar in nam pomagali priboriti naklonjenost celotnega političnega sveta. Vnelo se bo navdušenje za klasično zemljo Biblije, ki bo veliko živahnejše od tistega v dvajsetih letih, ko je šlo za klasično zemljo Homerja.¹²⁹ Ko bo svet videl našo resno, pošteno voljo osvoboditi se iz jarma *golus*, *rišus* in *avdus*¹³⁰ in ponovno doseči naše nacionalne in teritorialne pravice, se bodo vsi, tako mi pravi občutek, dvignili kot en mož in podprli naša prizadevanja; in to ne zaradi kake zlohotne skrite misli, temveč da bi popravili večtisočletne krivice in nasilnosti, ki so jih zagrešili nad nami; da bi klasičnemu ljudstvu spoznanja Boga, resnične religije in čiste nrvnosti, mučeniškemu ljudstvu svetovne kulture in človeškega pobratenja izkazali in izpričali svoje spoštovanje in priznanje; da bi klasično zemljo, na katero se vežejo najdražji in najsvetejši spomini narodov, odrešili njene opustošenosti in podivjanosti.

Ko rečemo in upamo, da resnično stremljenje po osvoboditvi in odrešitvi že samo na sebi pomeni osvoboditev in odrešitev, res ne rečemo in ne upamo preveč. Toda ali smemo terjati te osebne in nacionalne dobrine, če sami ne mignemo s prstom za njihovo pridobitev? Ali smemo upati, da se bomo izvlekli iz svojega ponižanja, če nam manjka vsak polet za dvig? Ali smemo računati na spoštovanje narodov, dokler se ne naredimo vredne tega spoštovanja z resnično nacionalno gorečnostjo? Ali lahko doživimo osvoboditev, dokler sami nočemo biti drugega kot sužnji? – Sužnji najbolj malenkostnih ozirov, sužnji nacionalne brezbržnosti, sužnji sebičnosti in egoizma, sužnji mešetarjenja¹³¹ in mamona, nizkotni

129 Evropska javna podpora Grčiji v grški vojni za neodvisnost (1821–1830), tudi filhelenstvo.

130 Naslovi prvih treh poglavij Rülfovega spisa. Za pojasnilo glej začetek besedila.

131 Nem. *Schacher*, glagol *schachern*, slabšalno: prekuščevati, mešetariti, barantati. Beseda izhaja iz hebr. korena.

in sebični sužnji, ki niso sposobni nobenega skupnostnega čuta, nobene ljubezni do svobode, nobene plemenske in stanovske zavesti, nobenega hrepenenja po nacionalno državni obnovitvi?

K sreči je v najnovejšem času, se zdi, prišlo do obrata na boljše, tako pri Judih kakor pri nejudih. Dogodki zadnjega časa, kakor globoko boleči so že bili, so zmogli razčistiti razmere in odnose tako znotraj kakor zunaj judovske skupnosti, in to razčiščenje lahko imamo za uvod v véliko odrešitveno in osvobodilno delo. Dogodki zadnjega časa, ne samo v Romuniji in Rusiji, kjer še vedno vladajo srednjeveške razmere, temveč celo v omikanih in liberalnih deželah, kot sta Nemčija in Madžarska, so jasno pokazali, da zgolj civilizacijski napredek ni zadostna zaščita, da ne bi prihajalo do barbarskega pregona Judov. Poučili so nas, da je treba pripraviti še drugačna dejanja in orožja, da se zaščitimo pred izbruhi sovražnosti, ki nikoli niso potlele.

Najnovejši izbruhi sovraštva in hujskaštva so na Jude in nejudе vendarle učinkovali čisto drugače kot nekoč. Poučili so nas, da je časovni razvoj pustil svoj vpliv na obeh straneh. Juda, ki je prej »mirno ležal na svojih drožeh«, ¹³² je vse to silovito pretreslo in ga spravilo v vrenje. V njem so se ponovno prebudili ne le njegova prejšnja intenzivna, ampak tudi njegova ekstenzivna moč; ne le njegov prejšnji pasivni mučeniški pogum, ampak deloma tudi njegovo od prednikov podedovano aktivno junaštvo. Tudi ruski Jud – in ta prav zares – noče več mirno dopustiti, da ga kolje manjvredni nasprotnik. Njegovo celotno bitje se dviguje proti ponižanju in trpinčenju, ki ga je deležen v svoji kvazidomovini. Da to veš, ga je treba poznati, kakor ga poznam jaz. ¹³³ Če bi mu pri lanskih silovitih

¹³² »Moáb je bil varen od svoje mladosti, mirno je ležal na svojih drožeh; niso ga pretakali iz posode v posodo in ni šel v izgnanstvo.« (Jer 48,11; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 601)

¹³³ Rülff je bil rabin v Memlu v Vzhodni Prusiji, danes Klaipėda na baltski obali v Litvi. Mesto je bilo v tistem času dom heterogene judovske skupnosti: tako zahodnih kot vzhodnih Judov. Rülff je želel posredovati med njimi in delovati kot rabin obojih. Skozi svoje celotno rabinsko službovanje se je zanimal za življenje ruskih Judov preko meje ter se dobrodelno udeleževal v njihov prid, tudi med pogromi, ki so se

pregonih pustili proste roke, če ga ne bi povsod zadrževal in oviral ukaz oblasti, ki jo je vajen slepo ubogati, bi svoje preganjalce pognal v beg, da bi se za njimi samo pokadilo. Odtlej ga grabi neustavljiva sla, da bi zapustil deželo svojih sovražnikov in v domovini praočetov ustanovil novo domovino ter s tem morda novo državo, podobno tisti iz davnih časov. Nikjer Jud ne kaže več nagnjenja, da bi svojo staro usodo sprejel kot neodvrtljiv fatum. Za razliko od starih časov nima več mučeniškega poguma in potrpljenja, namesto tega pa ima veliko močnejšo zavest o zahtevah in pravicah, o vrednosti in dostojanstvu svoje osebe. Mislim, da mu moramo le odpreti oči, pa jih bo »vzdignil h goram, od koder lahko edino pride njegova pomoč«.¹³⁴

A najnovejši pregoni so delovali razčiščujoče, tudi kar zadeva zunajjudovski svet. Pokazali so nam, kdo so naši prijatelji in kdo naši sovražniki. Kajti pokazali so, da je – z le redkimi izjemami resničnega sovraštva ali resničnega prijateljstva – vsak človek lahko naš prijatelj, hkrati pa vsak tudi naš sovražnik. Če nekdo sledi razumnemu premisleku, človečnosti in civiliziranosti, je naš prijatelj, če pa sledi le notranjemu nagonu, nepremišljenemu odporu in vsepovsod zakoreninjenim predsodkom, je naš sovražnik. Medtem ko se resnično omikani in liberalni svet opredeljuje za našega prijatelja, še zdaleč ni gotovo, da bo to neomajno in iz globine svojega srca tudi ostal. Po mojem konservativci nimajo prav, ko vsakega liberalca označujejo za prikritega Juda in vsak liberalni časopis za »judovski list«.¹³⁵ Toda saj tega tudi sami ne verjamejo; na ta način hočejo le zadati udarec političnemu nasprotniku, mu obesiti težko zmerljivko. Rzsodni ljudje današnjega dne so zelo liberalni, zelo omikani; celo ob vseh gospodarskih težavah in zmedi novejšega časa se je strankarska porazdelitev le neznatno spremenila. Torej imamo na tem svetu

zvrstili od l. 1881. Svoje izkušnje in spoznanja glede ruskega judovstva je popisal v knjigah *Meine Reise nach Kovno* (1869) in *Drei Tage in Jüdisch-Russland* (1882).

¹³⁴ Parafraza Ps 121,1: »Svoje oči vzdigujem h goram: od kod bo prišla moja pomoč?« (*Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 905)

¹³⁵ Nem. *Judenblatt*, slabšalna oznaka. Oznaka *Juden-*, »judovski«, je bila sama na sebi slabšalna, kakor je bilo ime »*Jude*« samo na sebi zmerljivka.

zelo veliko prijateljev. A vendar, le pustite ljudske množice za trenutek z vajeti – potrebne namigovanja in napeljevanja nikoli ne bo manjkalo – in pregon Judov bo tu. Morda ni kraja na svetu, kjer ob zrahlanem državljanskem redu ne bi bilo mogoče inscenirati pregona Judov, in doslej so se še vsa revolucionarna svobodnjaška gibanja začela z malim judovskim pokolom. Dokler sta na oblasti razum in človečnost, imamo veliko prijateljev; toda če se ta zamajeta za en sam trenutek, se tudi naši prijatelji prelevijo v sovražnike.

Poslej bo od nas samih odvisno, ali bomo svet pridobili zase ali ga bomo imeli proti nam. Razum, človečnost, liberalna naravnost so že na naši strani; moramo si le še priboriti simpatije sveta. Naš položaj, naše vedenje tega do zdaj nista zmogla; če še naprej ostanemo to, kar smo, ne moremo računati na simpatije. Priznajmo to odprto: prav simpatično naše vedenje in obnašanje nista. Nobena velika misel ne nabreka in ne napolnjuje naših prsi. Najprej smo izgubili gorečnost za vero; še težje je med nami govoriti o nacionalni gorečnosti; ta nam danes velja skoraj za zločin. Skupaj z Germani, Romani, Slovani in vsemi drugimi manjšimi in večjimi narodi ter narodnostmi smo se vnemali – vsaj do tega trenutka – znotraj njihove narodne zavesti in v njihovih jezikih, dokler si nismo kar najspretnije odmolili lastnega judovskega skupnostnega čuta. Na našo lastno veličastno in sveto narodnost ni pomislil nihče. Ta je medtem žalovala v raševniku in pepelu, zapuščena in pozabljena od svojih otrok, kakor je zapisano: »zavrnili si svoje ljudstvo, hiša Jakobova ... in zadovoljuješ se z otroki tujcev.«¹³⁶ Ta zanosna gorečnost za politične ideale naroda, za katerega ste si umislili, da mu pripadate – lahko je bila mišljena še tako iskreno, toda nihče ji ni hotel verjeti, nihče ni hotel slišati o njej. Ljudje niso imeli nobenega razumevanja za to, absolutno niso mogli dojeti tega, kako lahko kakšno ljudstvo tako popolnoma pozabi nase, kako lahko zapusti in zavrže lastno hišo in lastno družino

¹³⁶ Po Iz 2,6; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 467. Tu prilagojeno po Rülfovi različici, po kateri Izaija ljudstvu očita, da je zavrglo samo sebe, ko je sprejelo malike in tuje navade.

ter vse svoje mišljenje in skrb posveti tujemu ljudstvu. Takšno vedenje so imeli za narejeno, za hinavsko; niso verjeli, da je Izraelit sploh sposoben takšnih čustev. In mar niso imeli prav? Komur je za nekaj lastnega tako malo mar, tudi ne more biti iskreno predan nečemu tujemu. Kdor samemu sebi nič ne velja, bo drugim še toliko manj. Če bi Jud le vztrajno kazal primerni nacionalni patriotizem, bi drugi njegovo navdušenje nad tujimi narodnimi ideali veliko prej sprejeli kot izraz njegove simpatije in srčnega nagnjenja. Tako pa je Jud, ko je zatajeval lastno ljudstvo, vztrajno oviral samega sebe tudi v svojih odnosih z drugimi ljudstvi.

Nobenih simpatij nam ni uspelo pridobiti zato, ker jih doslej nismo znali vzbuditi. Nikoli prej ni bilo ugodnejšega trenutka kakor danes, da z lastnim prizadevanjem napredujemo do položaja enakovrednega naroda med drugimi narodi, da delamo na nacionalni in teritorialni obnovi in si prav s tem priborimo simpatijo vsega sveta za nas in našo stvar. Če lahko druga ljudstva, tudi najmanjša in najbolj neopazna, poprimejo za delo na lastni nacionalni stvari in dosegaajo uspehe, ker jih nosita naklonjenost in podpora vseh drugih ljudstev, je mar mogoče, da enako stremljenje in podjetje, če se ju loti univerzalno, Božje ljudstvo, ne bi pridobila simpatij in bila kronana z uspehom? Celu vlade, ki so nam sovražne, bodo pod pritiskom javnega razpoloženja in toka primorane zavzeti se za našo pošteno stvar in našim nacionalnim stremljenjem pripomoči do cilja. Kakor danes že najdemo posameznike, ki niso Izraeliti, vendar z vso gorečnostjo in požrtvovalnostjo delujejo za obnovo izraelskega naroda in države, tako bo, ko bomo enkrat sami začeli z vso gorečnostjo stremeti za stvarjo, delati zanjo, se boriti zanjo, vstalo na tisoče, na sto tisoče nejudov, ki nas bodo podprli z enako gorečnostjo, iz čiste naklonjenosti za našo stvar.

Prvo in zadnje pri vsakem nacionalnem prizadevanju je gorečnost za nacionalno stvar. Samo če imamo to, lahko upamo, da bomo našli moč in vzdržljivost za dokončanje velike naloge osvoboditve in obnove, da bomo prebudili gorečnost za našo stvar tudi zunaj naše skupnosti. Ta gorečnost se bo že našla, če se resno in odločno lotimo dela. Vsak dan in vsako uro moramo samim sebi in našim bratom klicati opomin

našega učitelja Móšeja,¹³⁷ opomin, ki ga je ta izrekel svojemu učencu in nasledniku, poklicanemu, da popelje ljudstvo v Deželo Izrael, opomin, ki ga je slednjemu znova in znova zaklical Bog iz svojih ust: »Bodi krepak in odločen!«¹³⁸ Da, samo krepki in odločni moramo biti v svoji nameri, samo stanovitno in neomajno moramo obdržati pred očmi lepi in vzvišeni cilj, in končno ga bomo tudi dosegli.

Ne potrebujemo novega Móšeja, ki bi prevzel vodstvo; stari Moše je in ostaja naš duhovni vodja – toda kot *jehošúa*, Božji pomočnik.¹³⁹ *Geulá*, odrešitev, ne more brez *ješúa*, Božje pomoči,¹⁴⁰ ta pa se bo že pridružila naši samopomoči. »Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal!«

Kakor povsod drugod mora tudi pri naših nacionalnih prizadevanjih samopomoč biti na prvem mestu. Naša osvoboditev naj bo naše lastno dejanje. »Toda ujetnik se sam ne more rešiti iz hiše ujetništva.«¹⁴¹ In hvala Bogu, ujeti nismo: smo zatirani, preganjani, zaničevani – toda ne ujeti. Svobodni smo v stremljenjih svoje volje, svobodni v svojem premoženju, svobodni v svoji umnosti in v svojem družbenem vplivu. Vsa ta sredstva moramo uporabiti, da stvar začnemo in dovršimo: vse svoje stremljenje, vse svoje premoženje, vso svojo umnost in ves svoj vpliv. Najprej in najbolj pa smo k pomoči pri osvobodilnem delu poklicani s premoženjem in

137 Namreč Mojzesa, hebr. *moše*. Tradicionalni naziv za Mojzesa je »Moše rabênu«, Mojzes naš učitelj.

138 Božji poziv Jozuetu po Mojzesovi smrti (Joz 1,6; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 273).

139 Hebr. *jehošúa*. Kot lastno ime: Jozue.

140 Hebr. *geulá*, odkupljenje, (od)rešitev, osvoboditev; *ješúa*, pomoč, rešitev.

141 Ta retorični ugovor namiguje na kvietizem ortodoksnega judovstva, ki temelji na judovski mesijanski veri. Po tej lahko samo Bog poskrbi za rešitev Izraela iz izgnanstva, kakor je poskrbel za njegovo rešitev iz egiptovskega suženjstva in babilonskega izgnanstva. »Ti pa, moj služabnik Jakob, se nikar ne boj, govori GOSPOD, nikar se ne plaši, Izrael! Kajti glej, rešil te bom iz daljnega kraja, tvoje potomce iz dežele njihovega ujetništva. Jakob se bo vrnil in imel mir, varen bo in nihče ga ne bo strahoval.« (Jer 30,10; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 582) Mesijanska obljuba terja zaupljivo in potrpežljivo čakanje na ta dogodek. Rülff v nadaljevanju polemizira s tem nazorom.

umnostjo. Izrael naj bi bil vendar tako bogat premožnih in umnih mož. Pokonci torej, vi premožni in umni! Vam je namenjen poziv celotnega naroda, celotnega človeštva, da svojemu ljudstvu pomagata utreti pot osvoboditve in odrešitve. »Nasipajte, nasipajte, zravnajte pot, odstranite ovire s poti za moje ljudstvo!«¹⁴² »Vsaka dolina naj se vzdigne in vsak hrib in grič naj se poniža, kar je vijugasto, naj bo ravno, in grebeni naj bodo ravnina.«¹⁴³ In med vsemi temi možmi se bo na koncu le pojavil eden, najodličnejši med odličnimi, najplemenitejši med plemenitimi, najumnejši med umnimi; mož, v katerem bo oživel ves duh njegovega ljudstva: »Na njem bo počival GOSPODOV duh: duh modrosti in razumnosti, duh svéta in moči, duh spoznanja in strahu GOSPODOVEGA.«¹⁴⁴ »Prišel bo kot odkupitelj za Sion ... <;¹⁴⁵ toda čakati z začetkom odrešilnega dela, dokler ne pride, potapljati se v nemoč in nedejavnost, trpeti v nemi in malodušni resignaciji, ko bi lahko delovali: to bi bil zločin nad našim ljudstvom in nad njim. Nad ljudstvom zato, ker bi to še naprej ostalo obsojeno na hlapčevstvo, izročeno zaničevanju. Nad njim pa zato, ker čakati z delom, dokler ne pride, pomeni ovirati njegovo delo in njegov prihod. On, mož »svéta in moči«, ne bo prišel k ljudstvu, ki je zbegano in nemočno, ki si ne zna svetovati in pomagati. Ne on ljudstva, ljudstvo mora prebuditi njega. Iz duha in gorečnosti našega ljudstva se morata vneti njegov duh in njegova gorečnost; njegov svét in njegova moč bosta vrela le iz svéta in moči ljudstva; samo *primus inter pares* bo lahko v najvišji popolnosti predstavljal to, za čemer stremljenik – bo utelešeni genij našega ljudstva in njegovih stremljenj.

Na njegov prihod ne smemo čakati niti trenutek tudi zato, ker naše delo ne dopušča odloga. Če hočemo pridobiti domovinske in druge pravice med drugimi narodi, moramo imeti domovino, domačo zemljo, ki bo dedna lastnina celote našega ljudstva. Kateri narod, katera država, katera

142 Iz 57,14; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 530.

143 Iz 40,4; prav tam, str. 509.

144 Iz 11,2; prav tam, str. 478. Pásus govori o idealnem kralju Davidove dinastije, ki bo vladal Izraelu v mesijanski dobi.

145 Iz 59,20; prav tam, str. 532. Odkupitelj: nem. *Erlöser*, hebr. *goél*, tudi odrešenik.

dežela bo naturalizirala, emancipirala, legalizirala in egalizirala človeka, o katerem ni znano, kdo je in od kod prihaja? »Jud sem in bojim se Večnega, boga neba in zemlje,«¹⁴⁶ praviš; dokaži to, če moreš. Kje imaš svoj domovinski list, svoje odhodno pismo? Za razliko od Shylocka, tega domnevnega pratipa našega ljudstva, ne moreš reči: »Jaz stojim na svojem pismu!«¹⁴⁷ Kateri narod, katera država bo hotela s teboj občevati ali paktirati kot z enakopravnim ali privilegiranim narodom? Potrudi se, da pridobiš državo in domovino, kjer bo vsak pripadnik tvojega ljudstva na podlagi svoje vere in porekla užival nesporne in neomejene državljanske pravice, in v nobeni civilizirani državi ti ne bodo mogli odrekati ali omejevati državljskih pravic, te družabno zapostavljati, te obravnavati s sovražnostjo in notranjim odporom.

In če bodo naši rojaki med barbarskimi ljudstvi in ljudmi v polciviliziranih državah tudi takrat še naleteli na stari odpor, če bodo še morali trpeti zaničevanje, zatiranje in preganjanje – no, takrat bodo, če bomo imeli lastno državo in domovino, vedeli, kam se obrniti, od kod lahko upajo na svēt in pomoč, kje jih bodo z odprtimi rokami in srci sprejeli, zaščitili in podprli kot begunce. Kdor ljubi svojega Boga in svoje ljudstvo, kogar prežemata enotnost in skupna pripadnost judovskega naroda, kdor se zaveda vzajemne odgovornosti in solidarnosti, se ne sme muditi niti trenutek, temveč mora napeti svoje srce, svoje roke, svojo moč in svoje premoženje za veliko osvobodilno in odrešitveno delo.

Judovsko ljudstvo mora dobiti svojo lastno domačo zemljo, državo in domovino. Kdaj? Čim prej. Kako? O tem se je treba kar najbolj vneto in temeljito posvetovati. In kje? To sploh ni vprašanje. Na celotni zemeljski obli je en sam kraj, kjer lahko iščemo domačo zemljo, domovino in kjer lahko ponovno vzpostavimo judovsko državo – to je pradamovina naših prednikov, tista, ki nam zakonito pripada, ki so nam jo nasilno iztrgali, s

146 Odmev samoopredelitve preroka Jone: »Hebrejec sem. Bojim se GOSPODA, Boga nebes, ki je naredil morje in kopno.« (Jon 1,9; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 712)

147 William Shakespeare, *Beneški trgovec*, prev. Oton Župančič, Mladinska knjiga, Ljubljana 1972, str. 72.

katere smo bili pregnani, da smo se razkropili čez celotno zemljo. Vsak drug kraj bi pomenil le novo izgnanstvo. Kako dolgo bi trajalo, dokler ne bi tudi tam nasilno pritiskali na nas: *Ote-toi de là, que je m'y mette.*¹⁴⁸ In kako bi se kot šibkejši zoperstavili navalu množic? Toda če bi živeli v svoji lastni, izvorni in dedni domovini, bi tem, če bi bilo treba, na barbarsko betico napisali odgovor z mečem, kakor so ga naši hrabri predniki grškim falangam in rimskim kohortam, in tokrat gotovo še uspešnejše kakor v starih časih.

Če se hočemo rehabilitirati v lastnih in tujih očeh, si na vso moč prizadevamo ponovno pridobiti našo pradomovino, ustanoviti in vzpostaviti judovsko državo. Drugega načina ni. Če tega ne storimo, nas naši tuji rojaki nikoli ne bodo imeli za sebi enake in enakovredne, nikoli ne bomo s sebe odvalili sramote, da smo pritepeni brezdomovinci, nesposobni konkurirati za pridobitev posesti in pravic, funkcij in časti; tega ne bo spremenilo še takšno priznanje enakopravnosti na papirju. In ne mislite, da bi judovska kolonija, ali celo država, ki bi nastala na primer v Ameriki ali Avstraliji, lahko služila temu namenu. Takšna država bi v očeh narodov nastopala kvečjemu kot kuriozum, ne bi pa imela veljave kot po pravici obstoječa državna in narodna sila.

Da bi pridobili veljavo in pravico v tej kvaliteti, in to tako v lastnih očeh kakor v očeh narodov, moramo nujno znova poprijeti prav tam, kjer se je našemu ljudstvu pretrgala nit zgodovine, ali bolje, kjer je usoda to nit nasilno prerezala. In res, Sveta dežela lahko dejansko in resnično postane naša lastna dežela. »GOSPODOVA je zemlja in kar jo napolnjuje.«¹⁴⁹ On jo je že v celoti razparceliral in vsakemu ljudstvu dodelil njegovo lastno določeno, stalno in trajno bivališče – »Italijo Italijanom, Egipt Egiptčanom in Palestino Judom.« To je »zemlj[a], za katero je GOSPOD prisegel vašim očetom, da jim jo bo dal, kakor dolgo bo nebo

¹⁴⁸ Fr. »Spelji se, jaz bom tu«, izraža brezobziren namen izriniti koga.

¹⁴⁹ Ps 24,1; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 792.

nad zemljo!«¹⁵⁰ To je zemlja, ki nam pripada ne samo po Božji pravici, ampak tudi po pravici narodov, zemlja, ki smo jo vzeli »iz rok Amoréjcev s svojim mečem in lokom«¹⁵¹ in ki nam pripada po pravici zavojevalca. To je zemlja, kjer so domovali, bivali, delovali in živeli naši očetje in matere, kjer so prebivali in poučevali naši preroki, kjer so stala naša svetišča, od koder sta se razširila nauk¹⁵² in Božja beseda med vse narode; to je zemlja, kjer se je prvič zasvetila Božja ideja, »luč narodom«,¹⁵³ kjer je nastala Biblija, temeljna knjiga vseh ljudstev, ki jo je zgolj in samo tu mogoče razumeti in uporabiti v vseh njenih delih in odenkih. Zgolj in samo semkaj moramo naravnati pogled, če si hočemo ustvariti lastno, varno, nespodbijano in nespodbitno domovino.

In naj nikomur ne pade na pamet, da bi »očrnil deželo«, kakor nekoč tisti strahopetni, lažnivi ogledniki.¹⁵⁴ »Dežela ... je izredno lepa dežela«, kakor sta po resnici poročala oba zvesta moža.¹⁵⁵ »Če bomo GOSPODU všeč, nas bo pripeljal v to deželo in nam jo dal, deželo, v kateri se cedita mleko in med.«¹⁵⁶ Ta se odlikuje z nadvse ugodno lego: ima plodna tla, razteza se ob morski obali, leži na presečišču treh kontinentov. Dežela ima preteklost univerzalnega pomena; če bi bila podprta z vsemi novejšimi poljedelskimi in kmetijskimi pripomočki in vsemi komunikacijskimi sredstvi, ki so v rabi pri svetovnem sporazumevanju, če bi jo naseljevalo bistro, iznajdljivo, krepko in podjetno ljudstvo, ji lahko ponovno naznamo veliko prihodnost.

150 5 Mz 11,21; prav tam, str. 241. Pásus je del molitve Šemá, ki je ena osrednjih molitev judovstva in povzema bistvo judovske vere. Gl. Klemen Jelinčič Boeta, *Uvod v judovstvo*, nav. delo, str. 101.

151 1 Mz 48,22; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 102.

152 Nem. *Lehre*: tora kot Božji nauk Izraelu in posredno celotnemu človeštvu.

153 »Kajti od mene prihaja postava in svoje pravo postavljam za luč narodom.« (Iz 51,4; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 524) Postava: tora, tudi nauk, navodilo. Gl. prejšnjo opombo.

154 Ogledniki, ki jih je Mojzes poslal na poizvedovalno odpravo v Kanaan (4 Mz 13).

155 Jozue in Kaleb (4 Mz 14,6).

156 4 Mz 14,8; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 201.

Ne razumem, kdo mora še razmišljati, kdo lahko en sam trenutek okleva pri iskanju kraja, kamor naj se usmerijo bežeče noge in hrepenечи pogled naših zatiranih in preganjanih rojakov: kam drugam kakor na ta obljuje polna tla. V zadnjih letih so iz morja mnenj izplavali nekateri zelo nenavadni načrti – o tem raje molčimo. Celó že začeti obetavni načrt, da bi sovornike, ki so pobegnili iz Rusije, naselili v Ameriki, se je izkazal za enako nesmotrnega kakor vsi drugi projekti. Če pustimo ob strani okoliščino, v tem trenutku sicer edino odločilno, da večina beguncev ni imela drugega izhoda in da je bilo vse, kar je bilo škodljivega, zgolj posledica nesrečnega položaja; če odštejemo vse žrtve, ki jih je emigracija v praktični izpeljavi terjala od posameznikov: v denarju, pogumu, vnemi, neutrudni dejavnosti, samozatajevanju, celo v življenju samem – potem lahko že pritrdimo avtorju *Avtoemancipacije*, ko v svojem nadvse drastičnem in plastičnem slogu pravi:

»Ker je bila zadnja emigracija tako zelo brez načrta, cilja in enotnosti, bi jo morali prav zares imeti za popolnoma spodletelo in izjalovljeno, če ne bi bila tako poučna za naše prihodnje dejanje in nehanje. Ob popolnem pomanjkanju daljnovidnosti, razumne kalkulacije in modre enotnosti ni bilo mogoče, da bi v tem kaosu blodečih, stradajočih beguncev prepoznali vsaj malo obetavno gibanje k vnaprejšnjemu cilju. To ni bila emigracija, temveč poguben beg. Za nesrečne begunce sta bili leti 1881–82 kot širna cesta, pokrita z ranjenci in trupli. In tudi tisti redki, ki so imeli srečo, da so dosegli cilj svojih želja, pristan, po katerem so hrepeneli, tam niso našli nič boljšega kakor na nevarni poti. Kamorkoli so dospeli, so se ljudje trudili, da bi se jih odkrižali. Emigranti so se kmalu znašli pred brezupno alternativo: bodisi brez strehe nad glavo, brez pomoči in brez izhoda bloditi po tuji deželi, bodisi osramočeno odromati nazaj v nič manj tujo, neprijazno domovino. Ta emigracija za naše ljudstvo ni bila drugega kot še ena epizoda v njegovi martirologiji. Toda s tem brezciljnim blodenjem v labirintu izgnanstva, ki ga je od nekdanj vajeno, naše ljudstvo ne pride niti za korak naprej, temveč se le čedalje globlje pogreza v lepko blato poti, po kateri tava. Zadnja emigracija ne kaže

nobenega znaka napredka k izboljšanju položaja. Tu so pregon, beg, uničenje in novo izgnanstvo – čisto tako kot v dobrih starih časih.«¹⁵⁷

Samo Sveta dežela lahko postane naša domača dežela. Vsaka druga dežela bi bila le nov Micrājim,¹⁵⁸ toda Jakob »ni prišel, da bi se trajno naselil v Egiptu, ampak da bi tam prebival kot tujec.«¹⁵⁹ To ne bi bila domovina, temveč izgnanstvo. Kaj je mogoče očitati tej deželi? Mar ni produktivna? Zakaj se je potemtakem nekoč imenovala Obljubljena: dežela, kjer se cedita mleko in med in ki se odlikuje s sedmimi vrstami pridelkov: »dežela pšenice, ječmena, vinske trte, smokey in granatnih jablan, dežela oljk in medu«¹⁶⁰ – Mar ni dovolj širna in obsežna, da lahko sprejme celotno ljudstvo? »In še nihče ni rekel drugemu: Za prenočišče v Jeruzalemu imam pretesen prostor.«¹⁶¹ In če bi bila dežela res premajhna, pa kaj potem? Mar ni njena soseščina na Jutrovem dovolj velika za več milijonov ljudi? Glede na njen zdajšnji položaj in vire bi bilo deželo mogoče pridobiti po zelo nizki ceni, s še toliko manj sile pa bi jo bilo mogoče osvojiti. Ne z ostrino meča, Bog ne daj, pač pa z orožji kulture in civilizacije, po poti širjenja in udomačevanja. Tam bi naši sovorniki živeli in prebivali prostorsko strnjeni, na enotnem ozemlju, pod skupno zaščito in odpornostjo proti vsem napadom in posegom drugih ljudstev. Samo ta dežela, h kateri se usmerjata in stremita naša misel in hrepenenje, ki uživa našo popolno naklonjenost in naklonjenost vseh ljudstev, lahko postane naša resnična, trajna in neodtujljiva domovina. Rad priznam, da se utegnemo pri tem osvobodilnem delu, pri pridobivanju domače dežele srečati s številnimi zunanji in notranji težavami, deloma takšnimi, ki se bodo zdele nepremostljive. A to osvobodilno delo

157 Gl. Pinskerjev spis zgoraj. V zadnjem stavku Rülfi namesto *Zerstreuung*, razkropitev, po pomoti zapiše *Zerstörung*, uničenje.

158 Hebr. Egipt.

159 *Pripoved o odhodu iz Egipta*, ur. Irena Šumi, prev. Kris Killer et al., Judovska skupnost Slovenije, Ljubljana 2002, str. 33, 35. Besedilo Hagade (Pripovedi o odhodu iz Egipta) se obredno recitira za praznik pesah.

160 Po 5 Mz 8,8; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 238.

161 *Izreki očetov: talmudski traktat Pirke abot*, 5:8, nav. delo, str. 22.

je tudi rešilno in odrešitveno delo, ki se prej ko slej mora izvršiti. In če težavam strumno pogledamo v obraz, če gremo srčno nadnje, se bodo v veliki večini skrčile in izginile. Dežela je pod tujo oblastjo; če nam »Visoka porta«¹⁶² noče ustreči, in dovolj jasno je že pokazala, da noče – jo lahko prisilimo? No, naj bo ta Porta še tako visoka: nepremostljiva ovira ni. Z zlatim ključem si odpremo vsa vrata.¹⁶³ Porta potrebuje denar in hoče samo skleniti dober posel. Če pa še vedno ne bo hotela, no, potem bo morala, pa če zato propade, če se sesuje in potone kakor nekoč zidovi Jerihe, ko je naše ljudstvo prišlo vzeti v posest svojo deželo.¹⁶⁴

Veliko težje od zunanjih bo premagati notranje težave. Znotraj našega ljudstva samega se bomo morali boriti z neodločnostjo, ravnodušnostjo, razprtijami, sebičnostjo, upornostjo, celo porogom in posmehom. Veliko težje kakor pridobiti privoljenje Porte, kakor premagati vse zunanje težave, bo doseči enotno ljudsko voljo, nacionalni sklep, da se z vsemi močmi in sredstvi zavzamemo za osvobodilno delo. Dosti časa utegne še preteči, da bodo odpravljeni ves indiferentizem, ki izhaja iz naše življenjske navade, ves materializem, ki izhaja iz našega pridobitništva, vsa nacionalna in religiozna suša ter okorelost, ki izhajata iz našega kriticizma in na drugo potenco spet iz indiferentizma in materializma. A vendar: »Vidim ga, pa ne sedaj, gledam ga, pa ne blizu. Jakobova zvezda bo znova vžela in korenina Izraela bo znova vstala in premagala vse ovire, polastila se bo Edóma in Seírja in zmagovita bo proti vsem svojim sovražnikom.«¹⁶⁵

162 Sultan oz. osmanska vlada.

163 Besedna igra: vrata, nem. *Pforten*; Visoka porta, *die hohe Pforte*.

164 Gl. Joz 6,1-21.

165 Iz Bileamovih prerokb: 4 Mz 24,17-18. Prevod sledi Rülfovi nemški različici, ki je precej prilagojena. SSP: »Vidim ga, pa ne sedaj, gledam ga, pa ne blizu. Zvezda vzhaja iz Jakoba in žezlo se vzdiguje iz Izraela, strl bo senca Moábcev in lobanjo vsem Setovim sinovom. Edóm postane last drugega, Seír bo last svojih sovragov, Izrael pa pridobiva moč.« (Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja, nav. delo, str. 214)

Ko bomo enkrat dosegli enovito ljudsko voljo, ko bomo sprejeli nacionalni sklep, bomo z lahkoto, celo igraje premagali tudi vse ostale notranje ovire. Nobena ovira več ni, da je Izrael kot »razkropljena čreda«¹⁶⁶ raztresen čez celotno zemljo. Z modernimi komunikacijskimi sredstvi se je morda obratno izpolnila biblijska napoved: »Četudi bi bil razkropljen do konca neba, te bo GOSPOD, tvoj Bog, zbral in te vzel od tam.«¹⁶⁷ Oznanjeno je tudi, da se bo za vračajoče se ljudstvo ponižala vsaka višina, dvignila vsaka globina, zravnala vsaka vijuga, odprla vsaka zaprta pot:¹⁶⁸ no, za to je že poskrbela moderna železnica.

Noben zadržek tudi ni, da Judje iz različnih dežel in narodov, ko bi se zbrali, zaradi različnosti jezikov in običajev ne bi razumeli drug drugega in bi ustvarili pravo babilonsko zmedo. Običaje in nrvnost prednikov so v temeljnih potezah ohranili skozi vse čase in kraje; zato bodo v tem z lahkoto v najkrajšem času dosegli enodušnost in skladnost. A tudi jezik prednikov med njimi ni docela izumrl. Boga prednikov so vselej klicali le v jeziku prednikov; v tem posvečenem jeziku so ohranili Biblijo, šteli in risali so njegove črke in tankovestno pazili, da ne bi izgubili niti ene nepomembne pike.¹⁶⁹ V svoji resnično neizmerni religiozni literaturi so vselej uporabljali izključno »sveti jezik« ali temu zelo soroden idiom. Našim ruskim sovernikom pa se lahko prav posebej zahvalimo, da ta jezik ni izumrl niti kot jezik sporazumevanja, kot jezik poslovnega in družabnega življenja, kot jezik vseh panog književnosti in še posebno dnevnega časopisja. Zlasti v novejšem času so ti ruski soverniki jeziku dali takšno

166 Gl. Jer 10,21; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 559.

167 5 Mz 30,4; prav tam, str. 260.

168 Prim. Iz 40,3-4: »Glas kliče: V puščavi pripravite pot GOSPODU, zravnajte v puščavi cesto našemu Bogu! Vsaka dolina naj se vzdigne in vsak hrib in grič naj se poniža, kar je vijugasto, naj bo ravno, in grebeni naj bodo ravnina.« (*Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 509)

169 Hebrejsko besedilo Biblije je dobilo avtoritativno obliko do 10. stol. n. št., ko so ga fiksirali t. i. masoreti. Ti so soglasniškemu besedilu dodali diakritična znamenja (»pike«, *nikúd*), intonacijska znamenja, napotke za branje nejasnih besed in podobno. Ta t. i. masoretski tekst je avtoritativno besedilo Biblije za rabinsko judovstvo.

obrušenost in eleganco, da ga lahko po okretnosti in prilagodljivosti postavimo ob bok kateremukoli modernemu kulturnemu jeziku. – S tem so si pridobili neizmerne zasluge. »Niso spremenili svojega imena in svojega jezika in s tem so omogočili odrešitev.«¹⁷⁰

Če nam sčasoma uspe prebuditi srca naših sovornikov in jih pridobiti za to pot odprave njihove nacionalne bede, smo zmagali. In zakaj nam to ne bi uspelo? Vsak posameznik, tako najbogatejši kot najsiromašnejši, tako najjmenitnejši kot najskromnejši, bolj ali manj živo občuti sramotni in zastrašujoči položaj svojega ljudstva, občuti nezavidljivost lastnega mesta in veljave v družbi, čuti se notranje zatrtga in zavrtega, medtem ko hkrati v njem raste zavest o lastni enakosti in enakovrednosti nasproti soljudem: sčasoma ga bo torej mogoče prepričati v to, da se mora nekaj zgoditi, da se znebimo te more, tega bremena. Ko to prepričanje enkrat najde mesto v njem, smo zmagali, to pa zato, ker bo ta iskra bliskovito zagorela v svetel plamen, če že ne pri celotni skupnosti, pa vsaj pri stotinah in tisočih posameznikov, ki bodo zastavili svoj vpliv, svoje premoženje in življenje za to, da pomagajo uresničiti Izraelova upanja in obljube: med njimi bodo sovorniki in nesovorniki, možje iz vseh držav in stanov, ugledni možje iz sveta umetnosti in znanosti, financ in politike, celo knezi in ministri. »Tisti dan bo Gospod spet iztegnil svojo roko, da odkupi ostanek svojega ljudstva, [ki bo ostal med vsemi narodi, ki hkrati z njim hodijo po zemlji.] Vzdignil bo znamenje za narode in zbral Izraelove pregnance, združil bo Judove razkropljence od štirih koncev zemlje. Prenehala bo Efrájimova ljubosumnost in Judovi sovražniki bodo uničeni, Efrájim ne bo več ljubosumen na Juda in Juda ne bo več sovražil Efrájima. [...] GOSPOD bo osušil egiptovski morski zaliv, zamahnil bo s svojo roko nad Evfratom ... Pot za ostanek njegovega ljudstva ... bo takšna, kakor je bila Izraelova, ko je odšel iz egiptovske dežele.« (Izaija, 11,11 et seq.)¹⁷¹

¹⁷⁰ *Vajikrá rabá* (midraš o Levitiku), razdelek 32; *Vayikra rabbah*, Sefaria, https://www.sefaria.org/Vayikra_Rabbah.32?lang=en (27. 11. 2018). Pasus govori o razlogih, zaradi katerih je bil Izrael osvobojen iz Egipta.

¹⁷¹ Iz 11,11-16; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 478-479. Besedilo v oglatem oklepaju po Rülfovi nemški verziji; SSP: » ... ki bo ostal v Siriji

A vprašajmo kakor faraon: »Kateri so, ki naj gredo?«¹⁷² Odgovor na to danes ne more biti več takšen kot nekoč, kajti tri do štiri tisočletni razvoj je ustvaril bistveno drugačen svetovni položaj, četudi lahko po pravici osupnemo, kako neskončno počasen je napredek človeštva, kar zadeva človečnost in pravičnost. »Mojzes je rekel: 'Z mladimi in starimi pojdemo, s sinovi in hčerami, z drobnico in govedom pojdemo ...'«¹⁷³ Ne: gre naj samo tisti, ki hoče in mora iti – nihče drug. So dežele, kjer je judovske populacije le majhen odstotek, kjer so si Judje pridobili premoženje, položaj in spoštovanje; norost bi bilo zahtevati od nekoga, ki si je v tuji deželi pridobil udoben in varen dom, da vse skupaj zapusti in v daljni, neznani deželi ponovno začne čisto od začetka. Naši bratje, ki jim v srednje- in zahodnoevropskih deželah dobro gre in ki se tam dobro počutijo, naj kar ostanejo tam. Ne živijo vsi Nemci v Nemčiji niti vsi Angleži v Angliji, vendar vsi uživajo jamstvo in podporo, zaščito, čast, veljavo in pravice po svoji matični državi. Tako bo tudi z vsemi, ki bodo ostali. Da so Judje v Zahodni Evropi na boljšem kot v vzhodnih državah, morda izhaja iz dejstva, da tu živijo v veliko manjšem številu kot drugje. Zgolj zaradi naprednejše omike in civiliziranosti še ne bi bilo nujno tako, saj povsod tam, kjer je judovska primes v splošni populaciji nekoliko večja, dobri odnosi takoj prenehajo, zakoni omike in civilizacije umolknejo; kajti tudi ti imajo, kakor ruski zakon, svoj pridatek: »Izvemši Jude«. Prav to izredno stanje je treba odpraviti za vso večnost in Judu vsepovsod zagotoviti pravni položaj državljana in častni položaj nacionalnosti.¹⁷⁴ To

in Egiptu, v Patrósu, Etiopiji in Elámu, v Šinárju, Hamátu in na morskih obrežjih.« (Iz 11,11; prav tam, str. 478) Kraljestvi Izrael (tu: Efrajim) in Juda sta po biblični zgodovini nastali po razpadu Salomonovega enotnega kraljestva. Mesijanska ideja vključuje ponovno združitev obeh kraljestev.

172 2 Mz 10,8; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 116.

173 2 Mz 10,9; prav tam.

174 Nem. *bürgerliche Rechtsstellung und nationale Ehrenstellung*. S »častnim položajem« so morda mišljene posebne pravice, ki v stanovski družbeni ureditvi pripadajo različnim skupinam glede na poreklo (*Ehrenrechte*). Judje bi torej poleg zagotovljenega pravnega položaja državljanov morali imeti tudi določene pravice porekla kot narodna skupina.

osvobodilno delo zato ne zadeva le tistih, ki se bodo odselili, temveč še veliko bolj tiste, ki bodo ostali. K nalogi nacionalne obnove mora torej vsak prispevati svoje; pravim svoje – ne v običajnem pomenu besede, se pravi, ne le primernege deleža, temveč vse, kar štejemo k svoji posesti; ne delno, temveč *totaliter*. V stvareh, ki zadevajo našega Boga in naše ljudstvo, ne more biti nobene delitve, nobene odškodnine, nobenega plačevanja na obroke – tu so vsi obvezani ponuditi in vpreči vse.

To veliko odrešitveno in osvobodilno delo ne more biti opravljeno na mah; zanj se bodo morale truditi številne generacije; vendar hkrati ne smemo niti za trenutek oklevati glede njegovega začetka, niti za hip ne sme obstati ali se nam izgubiti izpred oči. Nenehno morata nacionalna volja in nacionalna moč stremeti za tem ciljem in se truditi zanj. Kakor nekoč, v davнинi, tudi danes za pridobitev naše pradomovine velja: »Le polagoma ti jo bom dal v last.«¹⁷⁵ Polagoma, toda stanovitno in nezaustavljivo.

Toda kako naj sploh začnemo to neizmerno težko delo? Vsak začetek je težak: kako težak bo šele začetek tega strašanskega dela! No, tu si lahko oddahnemo; ne le da ta začetek ni težak, ampak sploh ni več potreben. Začetek je že za nami in vse se kar najlepše odvija. Ko je bil pred tridesetimi leti v francoski prestolnici položen temelj za »**Alliance Israélite Universelle**«,¹⁷⁶ je bil to, zavestno ali nezavedno, začetek

175 Sinteza več bibličnih mest: »Le polagoma jih preženem izpred tebe, dokler se ne razmnožiš, da boš lahko vzel deželo v last.« (2 Mz 23,30; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 131) »GOSPOD, tvoj Bog, bo pred teboj pregnal te narode polagoma; ne boš jih mogel pokončati hitro, sicer bi se proti tebi namnožile divje zveri.« (5 Mz 7,22; prav tam, str. 238)

176 Mednarodna organizacija Alliance Israélite Universelle (AIU) je bila ustanovljena leta 1860. K njeni ustanovitvi sta prispevala tudi damaščanska afera (1840, gl. op. 35) in primer Mortara (1858, gl. op. 3). Njen dolgoletni predsednik je bil odvetnik in borec za pravice Judov Adolphe Crémieux. Večinoma se je ukvarjala z zaščito pravic Judov po svetu in ustanavljanjem izobraževalnih ustanov v deželah z judovskim prebivalstvom, zlasti v Vzhodni Evropi, severni Afriki in na Bližnjem vzhodu. Do judovskih nacionalnih, sionskih in sionističnih idej in dejavnosti je bila ambivalentno nastrojena.

Izraelove osvoboditve in odrešitve. Ljudska volja in nacionalni sklep sta se izrekla, prvič se je v zavestni in aktivni obliki uveljavilo načelo: *Kol jesrôel arevím ze božê*, »Vsi Izraeliti so odgovorni drug za drugega.«¹⁷⁷ Cilji tega društva – »povsod delovati za enakopravnost in moralni napredek Judov«, »povsod nuditi učinkovito pomoč vsem, ki trpijo zaradi dejstva, da so Judje« – morajo s premočrtno doslednostjo in nujnostjo voditi v Izraelovo samoosvoboditev, ki je dosegljiva po pravkar začrtani poti. Kakor je gotovo, da nam samo ta pot omogoča upanje na enakopravnost in na moralni napredek Judov v očeh ljudi, pa tudi na učinkovito pomoč za naše trpeče sovornike, je gotovo tudi, da bo Aliansa morala stremeti k ponovni pridobitvi Svete dežele in obnovitvi judovske države kot k svojemu edinemu cilju, pa naj to počne zavestno ali nezavedno, dovršeno ali nedovršeno, izrecno ali neizrečeno. To je vedno bila in vedno bo posledica vseh prizadevanj Alianse. Aliansi ni bilo treba na čelo svojega programa zapisati: »Ponovna pridobitev Svete dežele in ponovna ustanovitev judovske države«, in tega ji tudi v prihodnosti ne bo treba. Vsa prizadevanja Alianse že sama po sebi vodijo k temu cilju. In nehote so Aliansa in vsi njeni privrženci z vnaprejšnjim čutom in pravilno slutnjo pogled vselej usmerjali na Orient, četudi bi na Zahodu nemara lahko storili veliko več. Čemu vse to? Čemu vse šole in poljedelski inštituti?¹⁷⁸ Vse to zato, da bi pripravili podlago za Izraelovo nacionalno obnovev in vzgojili državljane za bodočo državo. Na koncu ne na vasi ne v mestu ne bo več človeka, ki ne bi pripadal Aliansi: »Ta bo dejal: 'GOSPODOV sem!' drugi si bo dal ime po Jakobu, oni si bo napisal na roko: 'GOSPODOVA last' in si dal ime 'Izrael'.«¹⁷⁹

Boljše in jasnejše od Izraelitov samih so, žal, pomen Alianse dojeli Izraelovi sovražniki, ki so vanjo uperili vse svoje sovraštvo in se, da bi ohromili njeno delovanje, namenili ustanoviti Protialianso. Žal je to s sovraštvom zaslepljeno razumevanje nerazumevanje, naj bo namerno ali

¹⁷⁷ Rabinski izrek, moto AIU.

¹⁷⁸ AIU je v Palestini ustanovila številne šole. Prva je bila leta 1870 ustanovljena kmetijska šola Mikvê israêl blizu Jafe.

¹⁷⁹ Iz 44,5; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 515.

nenamerno. Cilj Alianse ni podrediti si svet, pač pa priboriti nam svobodo; ne pridobiti tuje dežele in države, pač pa le Sveto deželo in lastno državo.¹⁸⁰ Nihče, prijatelj ali sovražnik, Izraelit ali neizraelit, ortodokсни ali neolog, naj ne bo več gluha za to resnico.

Alianso z njenimi podružnicami in bratskimi društvi torej imamo. Kaj je naša naslednja naloga? Tudi tega ni tako neskončno težko ugotoviti in izpeljati. *Prima possessio apprehensa*, »prva zaposedba«¹⁸¹ je merilo tudi za naslednjo in sedanjo. »*Meât meôt*«, le čisto polagoma¹⁸² je napredovala tista prva. Če sledimo temu načelu, se naše naslednje geslo lahko glasi le: **Kolonizacija!** V bližnji prihodnosti se bodo naša stremjenja le težko uresničila v kaki drugi obliki, torej naj bo naša prva in zadnja misel: **Kolonizacija!** Vsaj kolonistov nam ne bo primanjkovalo: več kot 1,5 milijona naših sovrnikov je ne le pripravljenih sodelovati, pač pa naravnost hrepenijo po trenutku, ko jim bodo pokazane poti, ko jim bodo ponujena sredstva, da se priključijo pionirjem kolonizacije, ki so šli pred njimi. Prva stvar je: odrešitev zemlje.¹⁸³ »V vsej deželi, kjer bo vaša lastnina, morate odrešiti zemljo.«¹⁸⁴ Po odrešitvi zemlje bo odrešitev naroda lahka in veliko jubilejno leto se bo približalo: »in osvoboditev bo razglašena deželi in njenim prebivalcem; vsak se bo vrnil k svoji lastnini,

¹⁸⁰ Namig na antisemitske teorije, ki so obstoj mednarodne judovske organizacije, kot je bila AIU, imeli za dokaz svetovne judovske zarote.

¹⁸¹ Nem. *Besitzergreifung*.

¹⁸² Po 5 Mz 7,22: »GOSPOD, tvoj Bog, bo pred teboj pregnal te narode polagoma ... « (*Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 238)

¹⁸³ Zemlje, nem. *Grund und Boden*, db. zemljiška posest. Odrešitev, nem. *Erlösung*, lat. *redemptio*: tudi odkup, osvoboditev. Gl. naslednjo opombo.

¹⁸⁴ Po 3 Mz 25,24; prilagojeno po Rülfovi verziji. SSP: »V vsej deželi, kjer bo vaša lastnina, dovoljajte ponovni odkup zemlje!« (*Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 178) Navedek se nanaša na sveto leto ali jubilej, ki napoči vsako petdeseto leto. Na jubilej je med drugim zapovedana »osvoboditev zemlje«: vsak lastnik zemlje mora dopustiti, da njegovo zemljiško posest odkupi njen prvotni lastnik. Rülfi idejo jubileja interpretira na svoj način: odrešitev zemlje mu pomeni, da ozemlje dobijo nazaj Judje kot narod.

vsak k svoji rodbini.«¹⁸⁵ Karkoli bomo že počeli, mora biti naš pogled vselej naravnani v to eno točko: ponovna pridobitev naše dežele, ponovna združitev našega ljudstva, ponovna vzpostavitev naše države.

¹⁸⁵ Po 3 Mz 25,10; ohranjamo Rülfovo okrajšano verzijo; SSP: »Posvetite petdeseto leto in razglasite po deželi osvoboditev vsem njenim prebivalcem! To naj vam bo jubilej in vsakdo naj se vrne k svoji lastnini, vsak k svoji rodbini.« (*Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 178)

NATHAN BIRNBAUM

PRINCIPI SIONIZMA

[1892]

Predavanje dr. Nathana Birnbauma na diskusijskem večeru, ki ga je priredilo društvo »Admath Jeschurun« na Dunaju 23. januarja 1892

»Sionizem« izhaja iz besede Sion. Sion, ime griča v Jeruzalemu, je že od najstarejših časov poetična oznaka za Jeruzalem, in ker je to mesto veljalo za središče judovske dežele, je Sion v razširjenem pomenu tudi poetična oznaka za deželo samo in za judovski narod, kolikor ta korenini v tleh Palestine in je z njo zrašččen v enotnost. Ko so rimske legije to enotnost razbile,¹⁸⁶ je beseda »Sion« dobila pridih hrepenenja; utelešala je upanje na nacionalni preporod. Odkar je sionska hči postala sionska vdova,¹⁸⁷ je ljudska duša hrepenela po tolažbi Siona. »Sion« je postal ideal judovskega plemena, ki ga je dve tisočletji spremljal na njegovi poti življenja in trpljenja. Ta ideal je osnova sionizma, toda ta je na njej zrasel šele takrat, ko se je nezavedni srčni vzgib spremenil v mislečo zavest, trpeče hrepenenje v dejavno voljo, neplodni ideal v rešilno idejo. Od tega še ni dolgo. Sionizem je mlado in moderno gibanje. Nastalo je pred desetletjem med ruskim judovstvom. Njegov tamkajšnji nastanek

¹⁸⁶ Leta 70 n. št. so rimske čete pod Titovim poveljstvom razdejale Jeruzalem in porušile Drugi tempelj. Judovsko politično življenje v deželi je dokončno umrlo po zatrtju upora Bar Kohbe 135 n. št.

¹⁸⁷ Hči sionska: biblični izraz, zlasti iz Izaijeve knjige, pojavlja pa se tudi v Žalostinkah, Miheju, Sofoniji in Zahariji. Označuje Jeruzalem, v prenesenem pomenu pa tudi samo ljudstvo Izrael. Po babilonskem uničenju, ki mu je sledilo izgnanstvo (587 pr. n. št.) je Jeruzalem predstavljen kot vdova: »Kako samotno leži mesto, nekdanj polno ljudstva! Postalo je kakor vdova, velikanka med narodi. Kneginja med okrožji je postala tlačanka.« (Žal 1,1; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 1064)

in širitev so spodbudili zunanji dogodki.¹⁸⁸ Toda kot ideja, ki vključuje celotno judovsko ljudstvo, si je gibanje moralo prizadevati, da bi prekoračilo meje Rusije. In dejansko je sionizmu uspelo najti pot zlasti v Anglijo in si tam ustvariti dom. Trenutno ga poskušajo udomačiti tudi med Judi Nemčije in Avstrije. Ta prizadevanja so že imela nekaj uspehov. Vendar nas večina dela, da tudi tu pomagamo resnici do zmage, še čaka. Največja sovražnika vsake nove resnice sta njena neustrezna predstavitev, za kar so odgovorni njeni razširjevalci, in njena popačena karakterizacija, za kar so odgovorni njeni nasprotniki. Zato je neobhodno potrebno, da čim pogosteje stopimo pred javnost in oznamimo: To so naša načela, to so naši cilji, takole in takole jih utemeljujemo.

To neobhodno potrebno nalogo si nalagam danes.

KAJ JE SIONIZEM?

Sionizem vključuje naslednje momente:

1. Priznanje judovskega naroda kot samobitnega naroda, ki ima po svoji kulturni nadarjenosti naravno pravico in dolžnost, da še naprej obstaja v svoji samobitnosti in se kot takšen udejstvuje.
 2. Ugotovitev, da je položaj judovskega naroda skrajno nesrečen in sramoten.
 3. Prepričanje o nujnosti temeljnega preoblikovanja mednarodnopравnih in ekonomskih odnosov, ki zadevajo judovski narod, in sicer tako, da se najde ozemlje, ki bo tistim Judom, ki bežijo pred besom pregnjalcev, služilo kot zatočišče in zbirališče, judovskemu narodu kot celoti pa kot opora in središče.
 4. Nazor, da je za to zatočišče in zbirališče, za to oporo in središče primerna le ena dežela na svetu: stara narodna domovina Judov – Palestina.
- Zdaj se bom lotil temeljitejše obravnave vsake od navedenih točk.
- Prva točka se je glasila:

¹⁸⁸ Val pogromov od l. 1881; gl. Pinskerjev spis.

»Priznanje judovskega naroda kot samobitnega naroda, ki ima po svoji kulturni nadarjenosti naravno pravico in dolžnost, da še naprej obstaja v svoji samobitnosti in se kot takšen udejstvuje!«

To je tista najbolj absolutna utemeljitev sionizma, ki tako rekoč sega onkraj časa in prostora, tj. onkraj vprašanja naklonjenosti ali nenaklonjenosti kake dobe, gostoljubnosti ali negostoljubnosti kake dežele. Ta motivacija sionizem dela resničen na podlagi njegove lastne notranje vrednosti. Če namreč drži, da imajo kulture zmožni in kulturno močni narodi pravico in iz lastnega interesa ter interesa človeške civilizacije celo dolžnost ohranjati, razvijati in izpopolniti svojo narodno samobitnost, in če drži tudi, da so Judje danes še vedno nacionalna osebnost z nezmanjšano kulturno nadarjenostjo, potem je sionizem brez nadaljnega resničen in se mu niti ni treba dodatno sklicevati na trpljenje in preganjanje, ki jima hoče narediti konec. Toda ali obe navedeni premisi držita? Kar zadeva prvo, človeku ni treba biti šovinizist, da bi priznal njeno pravilnost. Le redki bodo nasprotovali zmernemu nacionalnemu nadzoru, po katerem morajo kulturno nadarjeni samobitni narodi skrbeti za svoj obstoj, razvoj in razcvet.

Toliko silnejši vihar se bo, predvidevam, dvignil proti drugi premisi zgornjega sklepa, ki popolnoma oporeka splošno razširjenemu mnenju. Izrael, pravijo, je že zdavnaj prenehal biti narod: postal je zgolj verska skupnost, ki je opravila z nacionalno preteklostjo, odstopila kot narod in ne pozna več nobenih samostojnih interesov. Ta nazor oporeka dejstvom. Ne da bi se hoteli postaviti na izključno rasno stališče, naj opozorimo le, da je naše pleme nedvomno obdržalo lastno duhovno in čustveno usmeritev ter svojstveno pravno občutje, po katerih se odraža od drugih narodnih osebnosti. Njegove nacionalne značilnosti so človeškemu rodu prinesle veličastne dosežke: čemu se jim odpovedati, če so še prisotne, četudi nekoliko skaljene in zabrisane? To bi bilo nenaravno in zato nenravno. Nekaj, kar živi ter ima moč in energijo za življenje in delovanje, se življenju ne more in ne sme odreči, četudi mu ga grenita trenutna stiska in beda. Tistemu, ki to vendarle stori, v zasebnem življenju s prezirljivim skomigom rečemo malodušnež, strahopetec. Nesrečna je bila tista ura,

ko so to ravnanje prvič priporočili judovskemu ljudstvu kot nekaj svobodnjaškega in naprednega, ko so potomcem Hebrejcev, teh velikanov duha in nrvnosti, nasvetovali, da postavijo smrt pred življenje! Ljudstva brez vsakih zgodovinskih zaslug, pogosto celo brez nadarjenosti, da bi si te kdaj pridobila, smejo živeti in se gibati na luči dneva, smejo delati za lastno dobro; le Izrael, ki je svetu prinesel nrvnost, naj ne bi imel pravice živeti, se znova dvigniti, znova postati svobodno, srečno ljudstvo. Vsaj mi sionisti tega ne moremo verjeti; in že zato nam je, kjerkoli živimo, kot sionistom vseeno, ali z nami ravnaajo slabo, srednje ali dobro. Sionisti smo zaradi svojega narodnega čuta in narodne zavesti, in teh nam ne primanjkuje ne v Srednji Evropi, ne v Angliji in Ameriki, ne v Rusiji.

Toda poleg te najbolj absolutne in najbolj notranje utemeljitve sionizma obstaja tudi druga, ki je vsaj na videz bolj pogojena in bolj odvisna od zunanjih okoliščin: s tem prihajam do drugega momenta pojmovne določitve sionizma.

»Ugotovitev, da je položaj judovskega naroda skrajno nesrečen in sramoten.«

Ta ugotovitev med našim ljudstvom žal ni splošno razširjena; to pri njem kaže na določeno debelokožnost – oprostite mi ta nekoliko robati izraz. Če ne padajo fizični udarci, če ni umorov in ropanja, izgonov, izrednih zakonov in množične bede, naša moderna judovska koža pravzaprav sploh ne čuti, da jo ranjujejo in onečejajo. Da pet milijonov Judov, večji del našega ljudstva, gonijo kot divje živali, da blodijo okrog brez sredstev in brez strehe nad glavo, se nas ne tiče, ker teh fizičnih bolečin ne čutimo; toda morali bi zaznati vsaj moralne in ekonomske klofute, ki jih dobivamo. Nekaj neizrekljivo žalostnega je v tem, da neko ljudstvo izgublja tankočutnost. Črno na belem beremo: »enakopravnost«; toda sivo na sivem stoji globoko družbeno zaničevanje do nas, ki pri posameznikih prehaja od besnečega sovraštva do tistega tihega predsodka, ki ga ne odženejo nobeni liberalni samoočitki in ki je popolnoma odsoten le pri peščici najbolj izbranih osebnosti. Domišljamo si, da živimo skupaj z narodi, v resnici pa živimo med njimi bolj ali manj osamljeni in

prepuščeni samim sebi. Smo tarča cenenege posmeha vsakogar, dobrodušnega od blagohotnih, zlonamernege od lopovov. Kljub najdragocenejšim odlikam smo nekakšne karikature, saj se naše pretenzije tepejo z omejitvami, ki nam jih nalagata naša narava in zlohonost družbe. Sicer pa nam predsodki otežujejo tudi materialno preživetje. Samo pomislite na neznansko množico mladeničev, ki kljub vsem darovom duha in značaja zaradi svojega judovskega porekla shirajo neznani in neopaženi. Samo pomislite na tisoče in tisoče nesrečnikov, ki so se zaradi socialnega prekletstva, ki ga predstavlja judovstvo, prisiljeni ukvarjati s fiktivnimi posli¹⁸⁹ in se s tem telesno in npravno uničujejo. Mar kupček bogatašev in premožnih odtehta zatirano, ponižano množico našega ljudstva? Mar je res kazalec ustrežljivosti do Judov, če ta ali oni izmed njih dobi takšno ali drugačno priznanje; mar to nasiti kruleči želodec večine, mar razsvetli in razvedri njihovo dušo, omračeno z vsiljenimi slabostmi? Res, ni nam treba na evropski Vzhod, da bi ugledali nesrečno zvezdo, ki vlada nad judovstvom. Tudi na Zahodu je nesreče in ponižanja dovolj.

Pri premagovanju tega nam nič ne pomaga tako imenovano »poslanstvo judovstva«, ki naj bi ga Judje domnevno izpolnjevali v diaspori. Ta ideja naše ljudstvo postavlja v vlogo nekakšnega Kristusa, ki potuje med narodi oznanjajoč enoboštvo in ljubezen in zaradi tega trpeč svoje muke: tako ga obda z romantičnim sojem nečesa neprepoznanega. To je res bistro zamišljeno! Sicer bi se nekega dne lahko zgodilo, da bi se judovski mešetar,¹⁹⁰ obtežen s svojim klavrnim tovorom starih oblek in s porogom uličnih paglavcev, da bi se malopridnež, otrdel v službi mamona, da bi se trgovec, ki ga trpinči dušecha konkurenca, da bi se judovski duševni delavec, ogoljufan za svoje najlepše upe, da bi se celo judovski milijonar, naveličan svojih lažnih, zavistnih prijateljev – da bi se vsi ti vprašali: Mar ni mogoč vzpon k boljšemu, ponosnejšemu bivanju? Da bi se izognili temu vprašanju, da bi neizkorenljivi idealizem

¹⁸⁹ Nem. *Luftgeschäfte*.

¹⁹⁰ Nem. *Handeljude*, kupčevalec, prekupčevalec, mešetar; namig na stereotipno vlogo Judov kot malih posrednikov in preprodajalcev.

judovskega ljudstva zadovoljili z nadomestkom, je bilo iznajdeno »poslanstvo« judovstva. In tako si ljudstvo, ki ima več kot dovolj opravka sámo s seboj, ki nemočno leži, bolno na telesu in duši, lasti pravico biti učitelj človeštva, in noče uvideti, da bo na kakršenkoli uspeh v tej vlogi lahko upalo šele takrat, ko bo stalo na lastnih nogah. Zelo dobro o tem poslanstvu judovstva spregovori nedavno preminuli sionistični voditelj dr. P i n s k e r iz Odese v svoji zdaj že slavni brošuri »*Avtoemancipacija*«: »Zato moramo opustiti blodno idejo, da s svojo razkropitvijo izpolnjujemo poslanstvo Previdnosti – poslanstvo, v katero nihče ne verjame, častno funkcijo, ki bi se ji, iskreno rečeno, z veseljem odpovedali, če bi le hkrati z njo zmerljivka 'jud' izginila z obličja zemlje.«¹⁹¹

Zdaj lahko iz vsega povedanega izpeljemo pravilne praktične sklepe; narodno pravico in narodno dolžnost lahko uskladimo z narodno blaginjo: tako bomo dosegli to, kar smo označili kot tretji moment pojmovne določitve sionizma.

»Prepričanje o nujnosti temeljnega preoblikovanja mednarodnopravnih in ekonomskih odnosov, ki zadevajo judovski narod, in sicer tako, da se najde ozemlje, ki bo tistim Judom, ki bežijo pred besom preganjalcev, služilo kot zatočišče in zbirališče, judovskemu narodu kot celoti pa kot opora in središče.«

Glavni razlog, da so doslej propadli vsi poskusi pomoči Izraelu, je dejstvo, da jim je vselej manjkala temeljitost, da so bili, če ponovno uporabimo izraz že citiranega dr. P i n s k e r j a, zgolj paliativi, usmerjeni proti sekundarnim bolezenskim tegobam, osnovne tegobe, bolezni same, pa se niso dotaknili. Zidovi geta so bili porušeni, rumeni madeži so bili izbrisani, judovski zakoni so bili odpravljeni, ni pa bila prelomljena moč tistega prekletstva, ki zmore postaviti nove gete, narisati nove madeže, uvesti nove judovske zakone; tistega prekletstva, ki se je vzpelo iz gorečih razvalin Siona in popeljalo Izrael v njegovo tavanje: prekletstva, ki se mu po hebrejsko reče *gólus*.¹⁹² *Golus* je vulkan, iz katerega lahko vsak trenutek

191 Gl. zgoraj. Pinsker je umrl leta 1891.

192 Hebr. *galút*, izgnanstvo, eksil. Tu v aškenaški izgovorjavi.

izbruhne potok lave ter odplavi in izniči emancipacijo, enakopravnost in toleranco, hkrati pa se iz njega nasploh nenehno dviga gost oblak odpora narodov, ki težko in tesno seda na pljuča našega ljudstva. Dokler ta vulkan ne ugasne, ne bo trajne rešitve za Izrael.

To rešitev je treba iskati ne po državnopravni, temveč po mednarodnopravni poti, saj je naš položaj mednarodnopravna abnormnost, iz katere šele sekundarno izhajajo državnopravne tegobe. Smo ljudstvo brez dežele, narod brez zemlje, in to je naša nesreča. Če kje udrihajo po nas, nam niti naši najboljši prijatelji ne morejo pomagati, saj se v notranje razmere druge države ni dopustno vmešavati. Sami smo še bolj nemočni: v najboljšem primeru se lahko postavimo na mejo te države in naše preganjane in izgnane brate pričakamo s starimi in novimi oblačili, z juho in kavo ter z vozovnicami za Ameriko. To ne more trajati v nedogled. Treba je najti ozemlje, ki bo, četudi na najskromnejši mednarodnopravni podlagi, naše lastno. Ta dežela mora postati središče našega čez vso zemeljsko oblo razkropljenega ljudstva: njegovo središče in opora. Njene zaščite se bosta razveselila tako tisti naš rojak, ki se preseli tja, kakor tisti, ki se ne; prvi zato, ker s tem zase pridobi fizično domovino, drugi zato, ker s tem narod kot takšen pridobi moralno domovino. Z obstojem judovske domovine bi Izrael med narodi v trenutku pridobil normalen, na načelu vzajemnosti počivajoč in zato spoštovan položaj.

Judovski narod mora dobiti zemljo. Zemlja je čarobno sredstvo, ki v narodih prebudi občutje ponosa in moči, ki jih obvaruje pred nenaravnostjo in celostnim propadom, ki jim vlije telesnega in nravnega zdravja. Izrael bo moral znova obdelovati svojo zemljo; iz njega bo zrasel kmečki stan, vesel svojega poklica in življenja. Iz jedra tega stanu se bo pomladilo celotno judovsko narodno telo, upadla bosta nervoznost in razrvanost, ki sta tako pogosti pri izobraženih Judih, izgubila se bo pobožna predanost Baalovi službi denarja. Ponovna navezava judovskega plemena na grudo, ki jo obdeluje, se bo kar najbolj blagodejno poznala tudi na neposredni usodi tistih Judov, ki pri njej ne bodo neposredno udeleženi, ker bodo ostali v izgnanstvu, ki pa takrat niti ne bo več izgnanstvo. Tako bo antisemitska nevarnost, ki bi jim grozila ob dotoku inozemskih Judov,

preprečena, z upadom odstotka judovske populacije pa se bo na splošno ublažilo protijudovsko sovraštvo.

Geslo sionizma je torej »zemlja«. Toda to, pravijo nekateri, je le ovinek do osvoboditve judovskega plemena; najhujše čase smo preživeli; samo še malo megle in potem se bo vse za vedno zjasnilo. Ko se bodo Judje zlili z drugimi narodi, bodo pozabili na preteklo bedo, v prihodnje pa jim ne bo več treba trpeti. O moralni plati tega nazora bom molčal, toda oporeka mu tudi zgodovina. Še vedno se ne zavedamo, kako netrajna se lahko izkaže naklonjenost narodov, na drugi strani pa tudi ne pomislimo, da se spričo žilavega narodnega značaja Judov dosledna asimilacija med njimi nikoli ne bo splošno uveljavila. Asimilacija brez mešanja krvi, z ohranitvijo mojzesovske religije, je polovičen in zato brezkoristen ukrep, krst in mešani zakon pa bosta za judovske množice vselej ostala nekaj odvratnega. Ena lastovka še ne prinese pomladi. Tisti redki, ki se ne bodo ustrašili teh končnih korakov, bodo s svojim prebegom rešili le sebe, za večino judovskega naroda in zato tudi za druge narode pa judovsko vprašanje ostaja.

Neka druga skupina, namreč socialisti, meni, da bo to vprašanje rešeno z dosego njihovih ciljev. Tu ni mesto, da bi na široko in izčrpno govorili o socializmu, vendar ga prav tako ni dopustno zamolčati in zanemariti. Še najmanj pa se to spodobi sionistom, ki vedo, kako je biti stranka, katere cilji banalnim malomeščanom veljajo za nepraktične. Sionisti tudi niso nacionalna stranka v običajnem pomenu besede, niso stranka rečenic, ozkosrčnosti, postavljaštva. Sionisti so nacionalni v tem smislu, da hočejo pomagati svojemu narodu, da enakovredno oborožen stopi v kulturno tekmo s preostalimi narodi. Ker je sionist nacionalen v tem neagresivnem smislu, se lahko z ekonomskega vidika celo predaja socialističnim načelom: vendar pa se nikoli in nikdar ne bo mogel ukloniti uradnemu socializmu, ki ukazuje zanemarjenje obstoječih plemenskih in iz teh izhajajočih civilizacijskih in temperamentnih razlik ter s tem šablonsko reševanje socialnega vprašanja. Ta napaka uradnega socializma še posebno ostro izstopi, ko gre za judovsko vprašanje. To naj bi se razrešilo *eo ipso* hkrati s socialnim vprašanjem. Ne glede na to, da ne more

biti vsak tako optimističen kot Bebel,¹⁹³ ki zmago socializma pričakuje že jutri ali pojutrišnjem, in da zato ni umljivo, zakaj naj bi Judje do tistega trenutka vztrajali pod dvojnimi pritiskom lastnega mednarodnopravnega izrednega položaja in splošne gospodarske bede – ne glede na to ne drži, da bo morebitna prihodnja socialistična družba brez nadaljnega dokončno odredila Jude. To ne drži zato, ker se bodo posebnosti, slabosti, kaprice, simpatije in antipatije ljudstev po naravi stvari ohranile tudi v socialistični družbi; in zato tudi protijudovsko sovraštvo, ki ždi globoko v duši ljudstev, ne bo pokopano. Še več, v socialistični družbi se bo Judom, če ne bo prej rešeno njihovo posebno predhodno vprašanje, godilo še slabše kot prej. Le nacionalni prepoved judovskega plemena lahko prepreči, da bi se antisemitizem prenesel v socialno dobo, kjer bi bil zaradi vsemogočnosti ljudske volje, ki jo zastopajo uradniki, še nevarnejši. Judovsko vprašanje ni šlo v korak s časom; zdaj mora hiteti za njim, vendar ne sme kar preskakovati celih razvojnih stadijev.

In zato je upravičeno geslo sionizma: »Zemlja«.

In kje leži zemlja, od koder naj bi se zgodila oživitev Izraela? Sionisti gojijo – in s tem prihajam do četrte točke definicije sionizma – »nazor, da je za to zatočišče in zbirališče, za to oporo in središče primerna le ena dežela na svetu: stara narodna domovina Judov – Palestina«.

Pieteta ima dandanes nizko ceno; to gotovo ne govori proti njej. Toda pieteta nima zgolj idealne, temveč tudi realno vrednost, saj pietetne pripravijo do delovanja v določeni smeri. To se razločneje pokaže, če gledamo ljudstva kot celote. Čustva celotnega ljudstva so sila in napako bi delali, če bi jih zanemarili; nasprotno, modro bi bilo, če jim pustimo, da nas ona vodijo na cilj. V srcih naših rojakov klic po Sionu prebudi cel univerzum takšnih čustev in privabi trume navdušenih borcev; nasprotno pa klic po Ameriki – če bi Izraelovo novo domovino hoteli osnovati tam, na primer – dušo judovskega ljudstva pusti hladno. V najboljšem primeru se ob njem zganejo tisti v skrajni bedi, ki ne morejo postavljati zahtev, in tisti s hladnim podjetniškim čutom. Toda tako se ne prerodi narod!

¹⁹³ August Bebel (1840–1913), nemški socialist, vodilna figura nemške socialdemokracije.

Poleg tega ni lahko iz trgovskega napraviti poljedelsko ljudstvo. Temu herkulskemu podvigu je lahko kos samo entuziazem; s poslovno suhoparnostjo tega koraka ne bo mogoče storiti. Ta entuziazem bo judovski kmet črpal iz tal svojih prednikov; od tujih tal, do katerih je ravnodušen, bi ga odgnal že najmanjši neuspeh.

Judovskega občestva sploh ni mogoče ustanoviti drugje kot v Palestini, če se nočemo znajti pred alternativo, ki je v nasprotju z najosnovnejšimi zahtevami tega, kakšen naj bi bil Izraelov dom. Kajti ta drugje bi bila bodisi dežela, ki leži na obrobju svetovnega vrveža, in tja živahno, zgovorno in podjetno judovsko ljudstvo, ki mora ostati med kulturnimi narodi zemlje, ne spada, bodisi dežela v neposredni bližini kulturnih središč in zato tudi njihovih kvarnih vplivov. Nobena od obeh nevarnosti – niti moralni propad niti nova *golus* – nam ne grozi v Palestini.

Ta na eni strani leži sredi kulturnega sveta, na drugi strani pa je, vsaj zaenkrat, ločena od njega, tako da se ne more navzeti njegovih slabih navad.

In še na nekaj velja spomniti. Palestina je semitska dežela; Palestina leži na Orientu. Judje so orientalsko ljudstvo. Tam se bodo počutili domače, hkrati pa bodo tam lahko prevzeli kulturno poslanstvo, ki glede na njihovo celotno zgodovino pripada njim in samo njim. Ni bilo zaman, da so med svojim dvatisočletnim potovanjem skozi arijski svet na eni strani usvojili arijske odlike, na drugi pa obdržali svojo semitsko svojevrstnost. Kot takšni so poklicani, da prebudijo Orient iz njegove letargije, ga povrnejo v zgodovino in tako opravijo veliko delo za človeštvo. V življenje povrnjeni Izrael spada na Orient, ne med izključno drugorodne narode.

Če vsem tem načelnim razlogom prištejemo še, da je Palestina, kljub vsem obrekovalskim navedbam njenih nasprotnikov, rodovitna dežela, ki čaka le na obdelovalce in na urejeno upravo; da je zlahka in hitro dosegljiva iz vseh glavnih dežel judovske diaspore; da so turško ljudstvo, turška vlada, turški sultan – kot je znano, Palestina pripada Turčiji – Judom posebno naklonjeni, postane še jasnejše, da se lahko izbira kraja za judovsko središče konča le pri Palestini.

Kaj sionizem je, sem zdaj, mislim, razložil, kolikor je v okviru enega predavanja to mogoče. Za konec bi rad v odgovor na nekatere napade na sionizem, ki se redno pojavljajo, še kolikor mogoče na kratko pojasnil, kaj sionizem ni, pri čemer opozarjam, da sem se o tej temi že izčrpno izrekel ob drugih priložnostih.

1. Sionizem ni reakcionaren. Takšen ni zato, ker ni niti fevdalen niti klerikalen niti šovinistično nacionalen. Asimilacionisti nimajo napredka v zakupu. Če napredek vidijo v mešanju, je to njihova stvar; ni pa dopustno sionistom odrekati napredni duh le zato, ker hočejo ti za judovski narod ustvariti lastno področje udejstvovanja.

2. Sionizem ni niti zvrst ortodoksije niti zvrst reformnega judovstva, kakor trdijo na eni strani reformatorji, na drugi strani ortodoksni. Sionizem stoji nad religioznimi strankami, hoče jih združiti v skupnem boju za judovsko ljudstvo, ne da bi poskušal vplivati na njihova prepričanja. Sionizem odlaga boj med religioznimi prepričanji na čas, ko bodo njegovi cilji že doseženi.

3. Sionizem ni antireligiozen. Pozna notranjo vez, ki povezuje judovski narod in judovsko religijo; ve, da prvega ni mogoče misliti brez druge, kakor tudi druge ni mogoče misliti brez prvega.

4. Sionizem ni nevaren. Antisemitizem je vzklik, zrasel in uspel v času, ko ni bilo še nobenega sionizma, in uperjen je bil prav proti asimiliranim Judom. – Ne gre za trditev, da smo narod: ni to tisto jedro antisemitskih teorij, ki naj bi jih sionizem domnevno podpiral, pač pa je to očitek, da smo v temelju pokvarjen narod. Samo koristi nam lahko, če bodo ljudstva opazila našo samozavest in našo voljo k npravnemu izboljšanju. Doslej od nas tega niso bila vajena. Sicer pa je razpoloženje narodov do nas predvidljivo le v tem, da vemo, da po njihovem pač ničesar ne storimo prav.

5. Sionizem ni nepatriotski. Tisti, ki iz iskrenega srca ljubi svoje ljudstvo, ima resničnejši domovinski čut od oportuniste. Kdor zlahka zapusti svoje ljudstvo, ni zanesljiv. Sionist išče domovino za celotno izraelsko ljudstvo, ker to zahtevajo dejstva; toda hkrati ljubi svojo rojstno domovino, ker tam živi in je tam bolj ali manj na varnem. Interesi

njegove posebne domovine in domovine judovskega naroda, po kateri hrepeni, tudi nikakor ne kolidirajo. Sionist torej ni nepatriotski niti v teoriji niti v praksi.

6. Sionizem ni neizvedljiv. Palestina, zlasti če vštejemo še Sirijo, je dovolj prostorna, da lahko sprejme več milijonov Judov. Ima naravne pogoje, potrebne za uspeh kolonizacije. To govori znanost, toda to govorijo tudi kolonije, ki so bile tam ustanovljene že pred desetletjem in uspevajo tako materialno kakor duhovno.¹⁹⁴ Njihovi delavni, hebrejsko razmišljajoči in deloma tudi že hebrejsko govoreči prebivalci obljublajo lep uspeh celotnega dela. Nekateri se bojijo pohoda kozakov nad Jeruzalem.¹⁹⁵ Kakor da drugi narodi niso drugega kot otroci, da si bodo dovolili kaj takšnega. Pomislite vendar na Anglijo. Nekateri se bojijo novih križarskih pohodov nad Obljubljeno deželo. Toda pogled na zgodovino kaže, da vpliv cerkvenega duha na politiko stalno upada. Čas križarskih pohodov, kakor sam srednji vek, je mimo.

Sionizem je prav toliko izvedljiv, kolikor je plemenit in veličasten. Le eno bi lahko spodneslo njegova prizadevanja: apatija ljudstva. Vendar smo to apatijo pri velikem delu ljudstva že premagali; upajmo, da nam to uspe tudi pri preostanku. Potem nas nič ne bo oviralo na poti do cilja, ki se brez vsakega idiličnega simboliziranja, v svojem preprostem in lepem pomenu glasi: »Sion«.

194 Naselbine prvega migracijskega vala (t. i. prve alije), ki so se ustanovljale od l. 1882 naprej. Razmere v teh kolonijah še zdaleč niso bile rožnate.

195 Namig na bojazen pred imperialnimi apetiti carske Rusije, o katerih Birnbaum piše tudi v kasnejši opombi, gl. spodaj.

NACIONALNI PREPOROD JUDOVSKEGA LJUDSTVA V NJEGOVI DEŽELI

KOT SREDSTVO ZA REŠITEV JUDOVSKEGA VPRAŠANJA

Apel na dobre in plemenite vseh narodov

[1893]

VSEBINA

Judovsko vprašanje. Oba tabora – Filosemitizem – Brez nimba – Različnost meril – Napačni zorni kot – Zamujena priložnost – Domnevna *conditio sine qua non* – Asimilacija in antisemitizem – Judovska nacionalna ideja

Judovska nacionalna ideja. Protijudovsko sovraštvo – Nacionalno središče – Palestina

Kritika. Dejstva v podporo – Narod ali ne – Kulturna moč judovskega plemena – Izvedba – Sionizem in patriotizem – Sionizem in napredek – Sionizem in kozmopolitizem – Sionizem in socializem – Končni apel

Opombe. 1. Judovska nacionalna stranka

2. Podnebje, rodovitnost in gostota prebivalstva Palestine

3. Eminentni podporniki sionske ideje

4. Nove judovske kolonije v Palestini

5. Novohebrejski jezik

6. Turčija in kolonizacija Palestine

7. Proti političnim pomislekom

8. Reformno judovstvo

9. Kako sionizmu nuditi potrebno moralno podporo¹⁹⁶

¹⁹⁶ V prevod so vključene Birnbaumove opombe 1, 6, 7.

Kje je veščak, kje je heroj,
ki z njim ti spet življenje sine,
ljudstvo; ki te, odrešitelj tvoj,
spet vrne v tire zgodovine?
Ludwig Wihl, *Zahodno-vzhodne lastovice*¹⁹⁷

JUDOVSKO VPRAŠANJE

Ko gre za judovsko vprašanje, se civilizirani svet deli na dva velika tabora: antisemite in filosemite.* Tretje možnosti ni. Tisti, ki so domnevno »nevtralni«, se ob natančnejšem pogledu izkažejo bodisi za povprečneže, ki bi radi imeli mir in zato svojih nazorov nasploh ne obešajo na veliki zvon, bodisi za politike, ki verjamejo, da morajo zavoljo drugih, višje cenjenih interesov do ločene nazore zamolčati. Anti- in filosemiti so lahko nedejavni ali pa dejavni.

* Ker ni druge boljše kolektivne oznake, smo tu izbrali izraz *filosemiti* za označitev vseh, ki ne odobravajo antisemitizma.

Kar zadeva *antisemitizem*, je splošno znano njegovo vrhovno načelo: da so vsi Judje zavrženi ljudje, proti katerim bi bilo treba sprejeti takšne ali drugačne odločne ukrepe – vse do odvzema pravic ali izgona. Tudi bolj ali manj surovi načini, na katere antisemitizem deluje v praksi, so znani. Ni namen tega spisa, da bi se izčrpneje spuščal v te reči, saj se na splošno ne obračam na antisemite, tudi ne na tiste dobre elemente med njimi, ki so iz začetnega golega nelagodja ob trenutnem stanju judovskega vprašanja le skozi strankarsko gorečnost in strankarsko prisilo prišli do brezobzirnega antisemitizma.

Kaj pa *filosemiti*? Večina ne sliši rada, da jih tako označijo. Do tega, da so nastopili proti antisemitizmu, pravijo, jih je pripravil le njihov prizadeti čut za človečnost. Res ne moremo zanikati plemenitosti takšnega načina mišljenja in čutenja. Toda ali to že pomeni, da glede stvari, ki zadevajo judovsko vprašanje, ne bi mogel obstajati še drug, bistveno drugačen način mišljenja in čutenja, vsaj enako plemenit, a za Jude

197 Ludwig Wihl, *Westöstliche Schwalben*, H. Hoff, Mannheim 1847.

koristnejši? Zamislimo si le prijateljstvo do Juda, ki bi bilo popolnoma neodvisno od obstoja antisemitizma, prijateljstvo v vzvišenem pomenu te besede. Prijateljstvo, ki ga gojiš izključno do izbranca svojega srca, do ljubljenca, ne pa zgolj sočutje, ki ga čutiš tudi do tistega, ki tvojemu srcu nič ne pomeni! Ljubezen, ki se zgodi, ne da bi jo kdo pozval, ne pa usmiljenje, ki najprej potrebuje budilni klic.

Ta možnost se je žal uresničila le v posameznih primerih, o katerih bomo še spregovorili. V splošnem je filosemitizem, kakršen pač je, nekaj popolnoma drugega od tega, kar je bilo svojčas, recimo, filhelenstvo.¹⁹⁸ Mislimo, da je vredno raziskati vzroke, ki so privedli do tega stanja stvari. Judje svojih let nesreče, ali bolje tisočletij nesreče, niso preživeli na lastni zemlji. Ker so bili razkropljeni po celotni zemeljski obli, izročeni na milost in nemilost ne enemu ljudstvu, temveč skoraj vsem, so izgubili nimb, ki ožarja ponižane narode s svetlejšo preteklostjo. Stok nesrečnih ljudstev, ki se niso razkropila, pač pa ostala na domačih tleh, zamolklo doni iz daljave, nihče ne vidi njihovih slabosti, nihče ne opazi njihovih malih pomanjkljivosti. Zato tožechim padlim velikanom vsi hitijo na pomoč. Drugače pa je z Judi! Naša beda ni privlačna, ker je postala vsakdanja, naša nesreča se bohota na vsakem vogalu. Ne pojejo ji pesmi svobode, temveč poulične popevke; že je storila korak iz vzvišenosti v smešnost – in nazaj gre težko.

Zato nam štejejo za greh prav tisto, česar pri drugih ljudstvih ne morejo prehvaliti: neupogljiv nacionalni čut. Ta je ožigosan že, če nastopa kot nezavedno občutje, kaj šele, če si drzne stopiti na plano kot zavestna misel. Kar se pri drugih ljudstvih imenuje junaška vzdržljivost, nam očitajo kot odvratno trmo, kar je pri drugih cenjeno kot ganljiva vdanost lastnemu ljudstvu, v našem primeru imenujejo ozkosrčen separatizem. Drugi veljajo za narod v državi, mi pa smo kar »država v državi«. Drugim podelijo človekove pravice brez plačila, mi pa moramo zanje žrtvovati svoj narodni značaj.

¹⁹⁸ Navdušenje za grški osvobodilni boj, ki je prevzelo Evropo ob začetku 19. stoletja.

Judovsko vprašanje se obravnava z napačnega zornega kota. Poleg že navedenega sta za to kriva še dva momenta: naravnost Judov samih ter pojav antisemitizma.

»Kaj želiš, da ti bo boljše?« je vprašalo Sočutje Juda. »Ven iz geta želim,« se je glasil odgovor. In Sočutje je podrlo vrata Židovske ulice.¹⁹⁹ Toda Sočutje je bilo še bolj sočutno kot običajno in je spraševalo dalje: »Kaj še želiš, ubogi osvobojenec?« Naslednji odgovor, kakor se je glasil, je Sočutje morda pričakovalo ali pa ga je vprašancu celo položilo v usta, ker Judov ni več hotelo imeti za sposobne česa boljšega: toda to nam ne vzame pravice, da ga imamo za pogubnega. »Razpustiti se, asimilirati se, postati eno, zliti se!« se je razlegel navdušen klic. Tu se je začela veriga obojestranskih nesporazumov in zmot, ki je zdaj že tako močna, da preti zadaviti enakopravnost.

Zamudili smo pravi trenutek, da bi stopili k narodom in rekli: »Če nas hočete osvoboditi, nas osvobodite popolnoma. Pomagajte nam, da se znova postavimo na lastne noge. Pokonci ste pomagali klasičnemu ljudstvu lepote, Grkom: pomagajte tudi nam, klasičnemu ljudstvu npravnosti. Vaše dejanje bo potem poplačano z našimi.« V tistem za ideale dojemljivem času bi takšne besede pritegnile prijatelje Judov v zaneseno občudovanje, namesto sočutja bi nam pridobile ljubezen, in tam, kjer so trudoma potlačevali antipatijo do nas, bi nam nabrale kar najtoplejše simpatije. Ni bilo usojeno in takrat se ni moglo zgoditi. Takšne besede niso mogle priti iz ust potomcev geta. Ti, ki so judovstvo trpeli v njegovem najglobljem ponižanju, v njem in od njega niso mogli pričakovati nič velikega in vzvišenega več.

Ali je torej kaj čudnega, če se nejudom ni zdelo potrebno biti bolj judovski od Judov samih? Glasovi tistih maloštevilnih krščanskih prijateljev nacionalnega preporeda judovskega ljudstva so kajpak izzveneli, ne da bi bili slišani. Evropski narodi so se navadili imeti asimilacijo za

199 Nem. *Judengasse*: simbol judovske zaprtosti, geta. Zaradi ustaljene rabe tu izjemoma pišemo »židovski« namesto »judovski«.

conditio sine qua non sprejema Judov v občansko družbo.²⁰⁰ Kar je bilo prej postranska stvar, ki je bila k judovski emancipaciji primišljena zgolj iz podcenjevanja judovske kulturne moči, je zdaj čedalje bolj postajalo tisto pglavitno. Kristjani, ki so jih pri tem podpirali Judje sami, so se privadili tega, da so utečeno voljnost Judov za asimilacijo dojemali kot ideal judovske državljanske vrline sploh, kot vrhunec zahvale Judov za emancipacijo.

Kako zmoten je bil in je ta nazor, najlepše dokazuje okoliščina, da je antisemitizem najplodnejša tla našel prav v deželah, kjer so bila prizadevanja Judov po asimilaciji najmočnejša in najtoplejše sprejeta. Kajti dejstvo je, da zaradi teh prizadevanj Judje sami niso postali boljši. Človek ne more brez posledic dolga leta igrati vloge, za katero ni ustvarjen, ne more brez posledic celo dolgo življenje hliniti misli in občutij, ki so mu tuja – pa tudi če to počne z najboljšimi nameni – niti brez posledic tako dolgo zatajevati svojih čustev in nazorov, pogosto najplemenitejših med njimi, samo da se ne bi izpostavil kritiki, ki ga bo narobe razumela. Vse to razjeda značaj in človeka ne more poboljšati. Tako se je staro sovraštvo do Judov zdramilo iz svojega spanca in nanovačilo čedalje več nezadovoljnih in razočaranih: ti so kmalu stopili v bojni položaj in se marljivo lotili iskanja trske v tujem očesu, pri čemer so seveda na nesrečo spregledali bruno v lastnem. A taki sta pač človeška navada in človeška slabost.

Antisemitizem se je imel za neukročenega novega sodnika nravnosti in njegova strogost se je čedalje bolj izrojevala v staro protijudovsko surovost in nečlovečnost, kar je kajpada spet priklicalo odziv. Tako Judje kakor humani kristjani – med temi tudi takšni, ki do Judov niso gojili nič manj kot dobrohotnost – so se ustrašili ekscesov novega gibanja. V imenu dostojnosti so ga izobčili. Pri tem so verjeli, da je treba za njegovo zaježitev ovreči vse, kar trdi, tudi tisto, kar je resnično in za nikogar ško dljivo. To je bil in je zadnji člen v verigi zmot.

Ker antisemiti predpostavljajo, da so Judje nacionalnost, njihovi nasprotniki to zanikajo, pri čemer pa ne vidijo, da prav judovska nacionalna

200 Nem. *bürgerliche Gesellschaft*.

ideja, še ne zamazana z antisemitskim žolčem, ponuja ključ za dokončno rešitev judovskega vprašanja.

JUDOVSKA NACIONALNA IDEJA

Neizpodbitno dejstvo je, da je odpor do Judov globoko zakoreninjen v ljudstvu. Judje na splošno niso priljubljeni: za judovsko pleme bi bilo le koristno, če se prijatelji Judov glede tega ne bi slepili. Kakor malo lahko plemeniti borci za pravico in človečnost s svojimi opomini odvrnejo meščanstvo od protijudovskega sovraštva, tako malo lahko mednarodni socializem s svojimi nauki o enakosti od njega odvrne široke ljudske množice. Celo inteligenca se je večinoma nesposobna ubraniti antipatije proti Judom. Kljub vsem bojem v različnih obdobjih in deželah se protijudovsko sovraštvo ohranja: le začasno zadrema, nato pa se vedno znova ponovno prebudi. V najgloblje razloge tega žalostnega in neizkorenljivega narodnozgodovinskega pojava se tu ne bomo spuščali, se pravi, ne bomo preiskovali bistva protijudovskega sovraštva na sebi. Toliko nujnejše pa je, da prepoznamo vzroke njegovih občasnih nasilnih izbruhov.

Tu imamo na razpolago dolgo vrsto izkušenj. Te učijo nekaj, kar je le redkokdo pripravljen uvideti: da za protijudovskimi izbruhi v različnih obdobjih in deželah v osnovi stojijo bistveno eni in isti vzroki:

Na eni strani je tu številčno razmerje med Judi in njihovimi vsakokratnimi nejudovskimi sodržavljanji: Judov je preveč, da s svojo posebno vpadljivostjo ne bi dražili ljudskih instinktov, toda hkrati premalo, da bi se lahko uspešno postavili v bran. Na drugi strani je tu okoliščina, da na vsem širnem svetu ni ene same instance, ki bi zaščitila Jude in obvarovala njihove človeške in narodne pravice. Judje so v nekaterih deželah dočakali državnoopravno priznanje enakopravnosti, to je, priznanje s prostorsko in časovno omejenim učinkom, toda le mednarodnoopravno priznanje enakopravnosti bi zanje pomenilo trajno in vsestransko rešitev.

Tudi če ima posamezni Jud domovino, je judovski narod nima, in to je njegova nesreča. Judovski narod mora pod nogami

ponovno začutiti lasten kos zemlje in iz domovinskih tal načrpati nove materialne in moralne sile. Vendar tega ne smemo razumeti kot zahtevo, da bi morali vsi Judje zapustiti svoja trenutna bivališča in se naseliti v narodni domovini, ki jo izberejo. Tako to ni mišljeno. Judovska nacionalna ideja ne meri na to, da bi morali biti vsi Judje zbrani v eni deželi, temveč na to, da se judovstvu ustvari nacionalno središče. Na ozemlje, določeno za Izraelovo domovino, se bo naselil znaten delež ljudstva, ki se bo po naravi stvari sprva rekrutiral večinoma iz dežel, kjer Jude najsilnejše zatirajo. Na tem ozemlju si bodo Judje s poljedelstvom ustvarili tisto ljubezen do grude, s katero si ljudstvo pridobi zemljo, in dosegli tisto telesno in nravno ozdravljenje, ki mora biti dejanski cilj vseh judovskih prizadevanj. Kakšne prednosti prinaša ta možnost tudi za vse tiste Jude, ki bodo ostali zunaj nacionalnega ozemlja, je na dlani. Predvsem bi s tem dosegli, da bi se judovsko prebivalstvo v deželah evropske civilizacije s pomočjo začasnih pogodb trajno obdržalo pod tisto točko nasičenja, onkraj katere, kakor kaže izkušnja, ljudje Judov ne prenašajo več dobro. To bi seveda na eni strani pomenilo znatno zmanjšanje antisemitske napetosti, na drugi pa olajšanje boja za obstanek judovskih – pa tudi nejudovskih – ljudskih množic.

K temu lahko prištejemo, da bi nacionalni razvoj v judovski narodni domovini povratno učinkoval tudi na Jude preostalih dežel. Zavest pripadnosti živemu narodu z lastnim domom, domom, ki je za sinove, ki tu živijo, kraj radostnega ustvarjanja, za tiste, ki živijo drugje, pa kraj, kamor se lahko zatečejo, bo tudi Jude v diaspori oplemenitila in napravila nравnejše, jih okrepila in ojeklenila. Prekletstvo smešnosti, ki dela njihovo nesrečo dvakrat težjo, bo padlo z njih; njihov položaj med narodi bo kot celota postal normalen, zdrav. Občevanje med Judi in nejudi, ki kljub vsem asimilacijam in emancipacijam, kljub vsej dobri volji z obeh strani še vedno – zakaj si tega nočemo priznati? – vsebuje toliko teže in mučnosti, bo šele takrat neprisiljeno in sproščeno, protijudovsko sovraštvo kot nekaj svojskega pa bo izgubilo vsako pravico do obstoja. Če pa se bo to sovraštvo na začetku vendarle še hotelo zganiti, se bo

še le zares pokazal mednarodnopravni pomen nacionalnega središča za zunaj živeče sinove našega naroda. Tudi najmanjše politično občestvo ima sedež in glas v soigri narodov; sme protestirati, kadar so pravice njegovih državljanov ali njihovih rojakov kjerkoli prizadete ali kadar je njihovo življenje ogroženo; za vsako takšno krivico lahko terjajo zadoščeno. Ljudstvo brez mednarodnopravne veljave je izobčenec. Kolikor hitrejši in temeljitejši bo civilizirani svet pripravljen odpraviti to izobčenost Judov, toliko prej in korenitejši bo prost protijudovskega sovraštva, ki kakor pepelovka pada na njegove najlepše cvetove.

Zemlja, zemlja! – Tu se torej skriva rešitev judovskega vprašanja. Toda kje iskati to zemljo, ki bo sprejela dvatisočletnega popotnika? Ni je treba iskati, vsak jo pozna; nobene druge ni, ki bi sploh prišla v poštev. In tako se je judovska nacionalna stranka,* ki se zato imenuje tudi sionistična, v resnici odločila za to deželo, za Palestino.

* Opomba 1.

Medtem ko za to govori že okoliščina, da je ta dežela najgloblje prepletena z narodnimi tradicijami in upi Judov, tako da ima judovsko nacionalno gibanje edino takrat možnost, da bo z elementarno silo prevzelo in razvnelo celotno judovstvo, če na svojo zastavo zapiše »Sion«, je tudi še veliko drugih razlogov, ki govorijo v prid Palestine in jo celo kažejo kot edino primerno deželo za vzpostavitev novega judovskega občestva. Kot prvo ta dežela razmeroma najboljše jamči proti odpadu od poljedelstva, proti recidivu. Prehod z mestnega na kmečko delo, ki je naporen tako za telo kakor za dušo, je mogoč le takrat, ko na eni strani manjkajo priložnosti, sicer vse preveč dostopne, za povratek k starim utečenim poklicem, na drugi strani pa je prisoten močan moralni faktor, ki deluje proti malodušju, povečuje dejavno moč, stopnjuje vzdržljivost do neslutene višine. Oba navedena pogoja se v primeru Palestine uresničita. Četudi je ta v neposredni bližini Evrope, kar je z vidika kulturnega interesa nadvse razveseljivo, pa v to resnobno sveto deželo do kolonistov vendarle ne bodo prodrli sirenski spevi njihovih evropskih poklicev. Duhovi zgodovinskih tal, na katerih bodo stali, bodo opaženo ali neopaženo

prišepnili tem pionirjem judovske civilizacije in judovske nacionalne samostojnosti: »Vzdržite, ne obupajte, *per aspera ad astra!*«

Še en razlog odločilno govori za Palestino: njena lega na semitskem Orientu. Tam, kjer je Izrael doma, kjer dežela in ljudje ustrezajo judovski svojskosti, tam se ta lahko obdrži in polno izživi in samo tam lahko judovski narod prevzame svojo veliko nalogo rasne sprave, o kateri bo spodaj še beseda.

Če dodamo, da je Sveta dežela primerna kot področje za kolonizacijo tudi zato, ker je blizu sedanjim bivališčem judovskih množic, ki se bodo selile tja, pa tudi po podnebjju, rodovitnosti in gostoti prebivalstva,²⁰¹ smo navedli vse njene odlike.

KRITIKA

To bi bil torej načrt; zdaj pride k besedi kritika. Ta se bo gibala v dveh smereh, ki ju nakazujejo ugovori, ki jih je judovska stran doslej podajala le *n a t i h o m a*. Dve obtožbi proti sionizmu sta, da je neizvedljiv in da je protimoralen.

Preden preidemo k dejanski ovržbi teh trditev, moramo navesti dve okoliščini, ki sicer ničesar ne dokazujeta, a utegneta vsaj pridobiti naklonjenost poslušalcev za sionsko idejo: prvič to, da so judovsko nacionalno idejo mislili in oznanjali ljudje velikega duha in plemenitega srca, in to tako Judje kakor nejudi;²⁰² drugič to, da judovsko nacionalno gibanje že danes lahko pokaže na vidne uspehe.²⁰³

Seveda se tu ne bomo zadovoljili s temi navedbami, temveč se bomo lotili stvari same.

Judje so narod, četudi niso ohranili svojega polnega nacionalnega posestnega stanja – s tem je podan prvi pogoj za uspeh judovskih nacionalnih prizadevanj. Večini nejudov, naj so do Judov naravnani sovražno

201 V izpuščeni opombi 2 Birnbaum popiše značilnosti Palestine.

202 V izpuščeni opombi 3 Birnbaum navaja predhodnike sionistične ideje.

203 V izpuščeni opombi 4 Birnbaum popiše stanje judovskih kolonij v Palestini.

ali prijateljsko, se judovstvo kaže tudi kot narodna vez, in tudi med dobrohotnimi si gotovo nihče ne bi pomišljal izraziti tega mnenja, če se mu ne bi bilo treba bati, da bo prizadel tiste Jude, ki hočejo na vsak način veljati le še za versko skupnost. Dostojni ljudje pač nočejo tvegati, da bi bili oklicani za antisemite, zato se iz zavestne ali nezavedne dobrodušnosti uklonijo tej nenavadni želji Judov. Ti so znali veliki večini kristjanov sugerirati neki pogled, ki ga ti v osnovi sploh ne gojijo in ki ne vzdrži resne preverbe in sodbe. Če ljudstva občutijo, da je neka skupnost, ki jo imajo pred seboj, narod, je to najboljši argument za narodno kvaliteto te. Tu nič ne služijo pretanjeni dokazi proti rasni čistosti. Naj so Judje čista rasa ali ne: zaradi svojstvene neizbrisne narodne preteklosti, svojstveno naravnane čudi, svojstvenega temperamenta, svojstvenega načina mišljenja, kar vse najdemo tudi tam, kjer se je vpliv judovske religije že zdavnaj izgubil, se kažejo kot narod. In tako bo tudi ostalo, kajti Judje kot celota so žilav narod, ki se upre vsem ekstremnim asimilacijskim skominam; naša »mojzesovska veroizpoved«²⁰⁴ današnjega časa v osnovi ni nič drugega kot nezavedno stremljenje judovstva, ki obupuje nad seboj, da bi živelo naprej v kakršnikoli obliki že.*

* »Zgodovina potalmudskega obdobja,« pravi Graetz, »ima torej še vedno nacionalni značaj; nikakor ni zgolj religiozna ali cerkvena zgodovina.« (*Zgodovina Judov*, 5. zvezek, Uvod) [Heinrich Graetz, *Geschichte der Juden von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*. Fünfter Band (Zweite verbesserte Auflage). *Geschichte der Juden vom Abschluß des Talmud (500) bis zum Aufblühen der jüdisch-spanischen Cultur (1027)*, Oskar Leiner, Leipzig 1871, str. XV.]

Toda nacionalna sila današnjega judovstva je zvezana sila: osvobodila se bo šele takrat, ko bo ponovno vstopila v svojo zgodovino in jo popeljala naprej, to je, ko bo ponovno prišla do svojega jezika, ki je sicer že v procesu oživitve,²⁰⁵ in do svoje zemlje.

Judovsko ljudstvo ima kulturno moč, da doseže ta cilj: da zgradi nacionalno občestvo, ga obvaruje in privede do razcveta. Visoke duhovne in

204 Nem. *mosaische Confession*: oznaka za judovstvo kot veroizpoved. Oznaka se je razvila z asimilacijo v 19. stoletju; namenjena je bila zabrisu besede Jud in etnične komponente judovstva.

205 V izpuščeni opombi 5 Birbaum na kratko opiše stanje sodobne govorjene hebrejščine.

nravne dispozicije mu vendar oporekajo le zlohotni in zlobni zavistneži, njegov državniški čut pa se je okrepcal v evropski šoli. Če polistamo po zgodovini in kulturni zgodovini vseh civiliziranih narodov, bomo povsod našli može judovskega rodu, ki so blesteli s svojimi dosežki. V književnosti in znanosti, v gospodarstvu in politiki, povsod se odlikujejo.

»Močne narave ste,« pravi Francoz Ernest Laharanne v svoji brošuri *Novo orientalsko vprašanje* (Pariz, založba Dentu, 1840), »in priklanjamo se vam. Močni ste bili že v svoji antični zgodovini, močni po uničenju Jeruzalema, močni v srednjem veku, ko sta vladali le dve temni sili: inkvizicija s križem in piratstvo s polmesecem. Obdržali ste se v svoji razkropitvi, a le za plačilo velikanskega tributa osemnajstih stoletij preganjanja. Toda ostanek vašega naroda je še dovolj močan, da znova postavi pokonci vrata Jeruzalema. To je vaša naloga.«²⁰⁶

Ta nalogo bo treba izpeljati, četudi pot do cilja, kakor je pri tako težavnih podjetjih naravno, še ni natančno, v vseh svojih etapah vrisana v sionistični načrt. Vsekakor je že pričeta neuradna kolonizacija Palestine s preganjanimi Judi le prvi korak, ki je moral biti storjen predvsem zato, da se do kraja razprši dvom o izvedljivosti zadeve z vidika judovskega človeškega materiala in ustreznosti palestinske zemlje. Druge vrednosti od te ta kolonizacija nima. Ovire,* ki jih Visoka porta zdaj postavlja podjetju, kljub temu da, ali pa ravno zato ker, se to trudi, da bi se predstavilo v najskromnejši, najbolj neškodljivi podobi, izrecno kažejo, kakšne bi bile lahko nevarnosti, če bi se naseljevanje nadaljevalo ob popolni odsotnosti mednarodnopravnih zagotovil. V tem primeru bi bila obstoj in razvoj kolonij vsak trenutek ogrožena.

* Opomba 6.

Še nekaj drugega govori proti temu, da bi se za dosego sionističnega cilja zanašali zgolj in samo na napredujočo kolonizacijo Palestine. Namreč dejstvo, ki se je skozi zgodovino potrdilo že več kot enkrat, da gibanja, kakršno je judovsko nacionalno, do cilja nikoli ne more pripeljati le

206 Ernest Laharanne, *La nouvelle question d'Orient*, nav. delo, str. 39–40. Prevod sledi Birnbaumovi prilagojeni verziji.

peščica bogatašev, naj so še tako dobrohotni. Tja ga morata ponesti navdušenje množic lastnega ljudstva in naklonjenost drugih narodov.

Če tega kljub vsem naporom sionistov na koncu vendarle ne bi bilo mogoče doseči, bi morali njihove ideale res imeti za neizvedljive. V nasprotnem primeru pa ni očitno, zakaj ne bi bili uresničljivi, četudi je pot zmagoslavnega pohoda sionske ideje nemogoče zarisati z geometrično natančnostjo. Navdušiti judovsko ljudstvo po celotni zemlji, pridobiti interes narodov, to je glavno, to je jamstvo uspeha. Ko bo judovska nacionalna ideja del dnevne politike, ko bo postala predmet javne razprave, ko bo uživala podporo vplivnih prijateljev in podpornikov, bo našla pot, ki vodi do njene realizacije, bo premagala ovire,* s katerimi se mora soočiti vsak velik politični podvig – ovire, ki prestrašijo le strahopetne.

* Opomba 7.

Toda ni dovolj, da je stvar izvedljiva: biti mora tudi moralno neoporečna. In to sionizem je, čeravno ga njegovi judovski nasprotniki na vse pretege sumničijo in proti njemu lučajo vsakovrstne obtožbe.

Judovsko nacionalno gibanje najprej prikazuje kot greh proti patriotskim in nacionalnim* dolžnostim Judov. Ta trditev je popolnoma neupravičena. Res je ravno nasprotno: Sionizem kot gibanje tako v svojem zdajšnjem stadiju kakor v prihodnjem, ko bo cilj dosežen, jamči za zvesto patriotsko nastrojenost Judov do posameznih držav, kjer domujejo, in za njihovo najprisrčnejšo vdanost posameznim ljudstvom, med katerimi živijo.

* Ni treba posebej poudarjati, da so tu mišljene nacionalne dolžnosti v smislu asimilacije, torej nemške, francoske, angleške, ruske itn. nacionalne dolžnosti.

Imejmo pred očmi, za kaj si judovsko nacionalno gibanje po lastni izjavi prizadeva: to je lastna domovina za judovski narod, kjer bo del njega živel in bo drugemu delu nudil moralno, po potrebi pa tudi materialno podporo. Dosega tega cilja pomeni nič manj kot vstop v novo dobo, ko bo antisemitizem končno izgubil vsak razlog za obstoj, tako da bo

civilizirani svet olajšan za to gibanje, ki posurovi ljudski čut in zavira plemenitenje človeštva. Zmaga sionizma pomeni začetek novega časa, ko se bodo Judje, ki bodo ostali v diaspori, osvobodili tiste grenke nejevolje, katero v njih po naravni nujnosti vzbuja protijudovsko sovraštvo, ki ga imajo večno na grbi, nejevolje, ki krni čistost njihovega patriotizma in toplino njihove predanosti posameznim ljudstvom; zato se bodo lahko v celoti in popolnoma, brez vsake skrite misli postavili v službo domovine in njenega naroda. Toliko o prihodnosti.

Toda tudi v sedanjosti, v stadiju, ko gre še za gibanje, sionistično razmišljajoče judovstvo kar najbolje jamči za lojalnost. Čut za zvestobo se vendar zanesljivejše in verodostojnejše izpričuje s stremljenjem po nravnemu dvigu in intenzivnim nacionalnim občutjem kakor s pripravljenostjo odpovedati se lastnemu narodnemu značaju in s čisto mehaničnim oponašanjem.

Ali pa kdo misli, da bi se morali bati možnosti, da bo nacionalnim Judom prišlo na misel uveljavljati posebne nacionalne aspiracije znotraj posameznih držav? Kako bi bilo to mogoče? Mi Judje imamo resda povsod pravico do človekovih pravic in smo to pravico dolžni povsod uveljavljati, toda nacionalnih pravic nimamo na nobenem kraju, ki ni naše nacionalno ozemlje. Naša človekova pravica je naglaševati in s tem ohranjati našo nacionalno samobitnost – toda nacionalna opozicija, upravičeno in razumno gledano, ne moremo biti nikoli. Naše nacionalno stremljenje je zunaj interesnega področja posameznih držav in ljudstev.

Zato ponavljamo: kot sionisti, kot nacionalni Judje, smo mi Judje lahko in moramo biti bolj predani sinovi domovine in zvestejši bratje naroda kakor v sposojeni maski, ki jo nosimo zdaj.* Upravičeno si lahko želimo, da bi to spoznanje na splošno prodrlo med ljudmi. Ko bi vendar končno vsi narodi opustili ničevost, da od nas za vsako ceno zahtevajo nesmiselno izpovedovanje nemštva, slovanstva itn.; ko bi nas vendar sprejeli v svoje vrste kot brate judovske narodnosti. Kar zadeva gorečnost in požrtvovalnost do

domovine in bratskega naroda, bodo takrat od nas dobili ne vi de za, temveč resnico.

* Že Jeremija, ki je prisostvoval prvemu uničenju Jeruzalema, v istem preroškem govoru oznani oboje: »Skrbite za blaginjo mesta, kamor sem vas izgnal, in molite zanj h GOSPODU; njegova blaginja je namreč vaša blaginja.« (pogl. 29, v. 7) ter »[Dal se vam bom] najti, govori GOSPOD. Obrnil bom vašo usodo in vas bom zbral iz vseh narodov in iz vseh krajev, kamor sem vas izgnal, govori GOSPOD. Pripeljal vas bom nazaj v kraj, od koder sem vas odpeljal v izgnanstvo.« (pogl. 29, v. 14) [*Sveto pismo Stare in Nove zaveze: študijska izdaja*, nav. delo, str. 580–581.]

A vendar, judovska nacionalna prizadevanja naj bi bila mračnjaška, nazadnjaška. Tudi tega neutemeljenega očitka sionizem ne more pustiti viseti nad seboj, saj želi za svoja prizadevanja in cilje pridobiti prav najplemenitejše može vseh narodov, in ti povečini stojijo v vrstah napredka. Toda ravno ti, ravno te najbolj nadarjene in najodličnejše osebnosti, ki si sicer znajo ustvarjati lastne sodbe, pri tem vprašanju – dokaj čudno – sledijo drugim. Večinoma so prepričani o visoki kulturni vrednosti asimilacije in njenih ciljev. To kulturno vrednost sicer določajo na dva načina.

Za ene – za večino prijateljev Judov ter za radikalne judovske asimilante – popolna eliminacija judovske nacionalnosti, se pravi bistvo in končni cilj asimilacije, pomeni odpravo motnje v napredku človeštva. Zanje je judovstvo, v kakršnikoli obliki sploh, razvalina iz starega in srednjega veka. Nasprotno pa drugi, zmerni asimilanti, judovskemu elementu pripisujejo še veliko poslanstvo med narodi. Po njihovem naj bi bila Izraelova naloga, da se prilagodi narodom ter širi napredek in razsvetljenost, ljubezen do bližnjega in nrvnost – teologi²⁰⁷ namesto vseh teh momentov rečejo: monoteizem. Ti zmerneži, ki tako zelo nasprotujejo nacionalnemu judovstvu, so pravzaprav največji šovinisti med Judi. Verjeti, da je judovsko pleme v svojem trenutnem moralnem stanju in materialnem položaju, ko vselej stoji v senci umikajočega se starega geta in približujočega se novega, poklicano šomoštrovati drugim narodom, je abotna nadutost, ki je enako graje vredna kot prenegljeno

²⁰⁷ V izpuščeni opombi 8 Birnbaum kritično obravnava reformno judovstvo

obupovanje nad življenjsko sposobnostjo judovskega ljudstva pri radikalnih asimilantih.

Judje so najprožnejše ljudstvo zemlje. Naj čeznje hrumijo viharji in jih pobijajo k tlom – vedno znova se vzravnaajo, se pomladijo, ustvarijo nove genije in nove misli. To je zgodovina dokazala več kot enkrat. Neposredni učinek geta je sicer zastrašujoč in ker judovsko ljudstvo geta pravzaprav ne more zares zapustiti, se ga je polastila naraščajoča telesna in nravna trudnost. Toda če bodo ljudje le podelili najširšo in najbolj lastno svobodo delovanja njegovim naravnim dispozicijam, če bodo le podprli njegov nacionalni preporod, bodo osupnili ob njegovi nezmanjšani sili. Tedaj bo judovsko pleme znova poprijelo za nit svojega kulturnega tvorstva, ki je bila pretrgana pred dvema tisočletjema, in jo začelo spet razvijati. Šele takrat, to se pravi, ko bo enkrat osvobojeno nočne more stoletnega preganjanja, bo to ljudstvo, ki je svetu dalo Biblijo in ustvarilo eno polovico moderne civilizacije, znova pokazalo epohalne dosežke.

Tedaj mu bo najprej pripadla kulturna naloga, od katere si veličastnejše ni mogoče zamisliti in za katero ga je, njega in le njega, usposobilo njegovo dolgo popotovanje. Judje, ki so vzhodnjaki po podedovanih lastnostih duha in srca, zahodnjaki pa zaradi vzgoje, ki je trajala osemnajst stoletij, so edini primerni posredniki za veliko delo, ki se bo začelo s kultiviranjem ljudstev Azije in Afrike in končalo s spravo vzhodnih in zahodnih ras. Že Laharanne govori o tej poklicanosti judovskega naroda: »Kako se bo stresel Orient na dan vašega prihoda. Kako hitro se bo pod zakonom dela odpravila izčrpanost ras tam, kjer so tisoč let vladali naslada, brezdolje in rop! Na Orientu boste postali moralni tečaj sveta. Napisali ste Knjigo knjig. Postanite vzgojitelji divjih arabskih hord in afriških plemen.«²⁰⁸

Poleg te naloge sprave dvojih nasprotujočih si ras pa je Izrael poklican odigrati glavno vlogo pri še zajetnejši spravi nalogi.

Tisti, ki stojijo na tako imenovanem kozmopolitskem stališču, ostro obsojajo sionistična stremjenja, ker so nacionalna. Res je, da

208 Ernest Laharanne, *La nouvelle question d'Orient*, nav. delo, str. 42. Prevod sledi Birnbaumovi prilagojeni verziji.

nacionalni Judje niso kozmopoliti v strankarskem pomenu te besede. Verjamejo pač, na pravi judovski način, da se čista nacionalna ideja ne zoperstavlja ideji človeštva, temveč da je nacionalnost nujni medij, ki šele omogoči delovanje za človeštvo kot celoto. Nacionalnost vidijo kot razširjeno družino, ki pa ne izključuje prijateljstva z nesorodniki; vidijo jo kot delitev, ki sta jo vzpostavili narava in zgodovina in katere namen je, da opravi določen delež človeškega kulturnega dela; vidijo jo kot ljubezen, ne kot sovraštvo, kot red, ne kot ločitev. Dejstva ne oporekajo temu nazoru. Pač pa le kažejo, da večina ljudstev še ni zrela za nacionalno idejo, da ljudstva rada zapadajo v atavistične zmote, ki nimajo nič opraviti z nacionalno idejo samo, in da še vedno napolnjujejo nacionalne države,²⁰⁹ ta miroljubna področja novega socialnega sveta, z agresivnim duhom, ki je bil imanenten dosedanjim grupacijam evropskega človeštva.

Zato si tudi sionisti, ki so na svoj prapor zapisali čisto, vsega balasta preseženih evropskih epoh izčiščeno nacionalno idejo, lastijo pravico, da se štejejo med poštene in požrtvovalne prvoborce združenega človeštva. To pravico si lastijo toliko glasneje in izrecneje, ker dosedANJI zgodovinski dosežki Judov kažejo na njihov izjemni stvariteljski duh na področju npravnosti in ker vsa njihova življenjska praksa izdaja posebno mehko, za vsakršno človeško stisko občutljivo srce. Sreča človeštva – prav to je prastari ideal judovskega ljudstva, ki ga bo to, ko bo enkrat ponovno zadihalo svobodni božji zrak, prelilo v novo delovanje, ki bo nadgradnja preteklega.

Toda predpostavimo, da s svojim naziranjem o razmerju med človeštvom in nacionalnostjo nimajo prav sionisti, temveč da ima prav tisto naziranje, po katerem se morajo vsi narodi zemlje odreči vsakemu individualnemu stremljenju v korist človeštva kot celote! Tudi v tem primeru moramo za Jude terjati izvzeto stališče. Zatiranje Judov je dejstvo, ki je ločeno od nesreče preostalega človeštva in teče vzporedno z njo. Ne glede na to, katero pot uberemo, je pot do socialne odrešitve človeštva še dolga. Zgodovina ne pozna prevratov brez reakcij; njeni najpomembnejši

²⁰⁹ Nem. *die Nationen*.

šprinti so nazadnje le tek čez ovire. Judje bi bili ta dolgi, tesnobni prehodni čas primorani prestati v neprimerno bednejšem položaju kakor vsa druga ljudstva, in tega nima nihče pravice zahtevati od njih. Treba jim je vendar dopustiti, da prej dosežejo vsaj tisto stopnjo blagostanja, ki ga nejudom omogoča že današnje stanje človeške družbe.

Nakazali smo, da odrešitev Judov iz njihove posebne judovske stiske še zdaleč ne bo v škodo stvári, če nam gre za ustvarjanje boljših socialnih razmer na zemlji. To pa ne pomeni, da sionizem v teoriji paktira z mednarodno socialdemokracijo. Nikoli se ne bo nobena judovska stranka pridružila stremljenjem, ki hočejo odpraviti pojme domovine, religije, družine ali zakonske zveze, stremljenjem, ki so nastala samo zato, ker je čistost teh institucij omadeževal podplat materializma. Takšni nazori in namere tudi v judovski deželi zlepa ne bodo prevladali. Judovski duh bo na socialnem področju šel po svojih poteh. V lastnem domu bo judovski narod ponovno razgrnil svoje mogočne npravne, se pravi socialne dispozicije in z njimi pripomogel k dokončni socialni odrešitvi človeškemu rodu. Judovski genij bo, ko bo enkrat prost svojih verig, skrajšal pot k občečloveški sreči. »Vi ste slavolok prihodnje svetovne dobe,« pravi že večkrat citirani Laharanne, »pod katerim bo pred pričama pretekle in prihodnje zgodovine zapisana in zapečatená velika zaveza človeštva.«²¹⁰

A rešitev judovskega vprašanja v nacionalno judovskem smislu bi proces socialnega razvoja človeštva pospešila ne le neposredno, z najvišjo socialno usposobitvijo judovske rase, temveč tudi posredno, kar bomo izpeljali zdajle.

Pogosto je slišati mnenje, da je antisemitizem pripravljavec socializma. Resnica je prav nasprotna. Antisemitizem namreč sploh ni pojav, ki bi izhajal iz sedanjosti na sebi, ni zgolj etapa na poti od kapitalizma do kolektivizma, temveč je, kakor smo izpeljali uvodoma, prastara stvar v novi preobleki. Dokler ne bo ustvarjeno nacionalno središče za Jude, bo odpor do judovskega plemena vselej znal najti nove pojavne oblike in v

²¹⁰ Ernest Laharanne, *La nouvelle question d'Orient*, nav. delo, str. 42. Prevod sledi Birnbaumovi prilagojeni verziji.

teh zavajal socialne instinkte množic. Če sionizem odločno ne ukrepa, bo po morebitni, na videz popolni zmagi ideje enakosti judovsko vprašanje preostalo kot nerazrešen reziduuum, protijudovsko sovraštvo pa kot usoden trn v mesu nove družbe. Za plodno skupno delovanje v službi celotnega človeštva je nujni predpogoj vzpostavitev mednarodnopravnega ravnotežja med Judi in preostalimi narodi.

S katerekoli strani že pogledamo na zadevo, je način reševanja judovskega vprašanja, ki ga predlagajo sionisti, v interesu celotnega civiliziranega sveta, v interesu vseh narodov in strank.*

* Priljubljeni očitek, da sionisti delajo uslugo antisemitom, je otročji. »Če dva delata isto, to ni eno in isto.« Če nekdo, ki ima lasten dom, berači po tujih hišah in noče domov le zato, ker bi se drugi tega veselili, zagotovo ne ravna v lastnem interesu. [Birnbaum se sklicuje na latinsko reklo: *Duo cum faciunt idem, non est idem.*]

Zato sionisti pričakujemo, da bodo naša izvajanja vzbudila odmev v civiliziranem svetu; zato jih naslavljamo kot ap e l na dobre in plemenite vseh narodov:

O naših predlogih sodite šele po temeljiti preiskavi! Ne obsodite jih le zato, da bi ustregli judovskim prijateljem, za katere predpostavljate, da imajo drugačne nazore. Vsi ti bodo z veseljem prestopili v naš tabor, ko bodo enkrat prosti sicer opravičljive bojzani pred vašim neodobravanjem. Pomagajte nam pri veliki nalogi nacionalnega preporeda judovskega ljudstva z besedo in dejanjem.

Apeliramo na vašo razumnost, ki mora prepoznati neposredne in posredne koristi sionistične rešitve judovskega vprašanja za preostale narode; apeliramo na vaše srce, ki najnesrečnejšemu ljudstvu tega sveta ne more odreči zadoščenja, ki ga zahtevamo. Moralno nas podprite in hvaležnost tega tako dolgo mučenega ljudstva, hvaležnost celotnega sveta sta vam zagotovljeni.

OPOMBA 1

JUDOVSKA NACIONALNA STRANKA

Judovska nacionalna stranka, če damo glavni poudarek besedi stranka, pravzaprav šele nastaja; toda nacionalno judovstvo, sionizem – v svoji moderni obliki, torej kot zavest, ne le kot občutje – s svojimi začetki sega nazaj do sredine našega stoletja. Resda tam naletimo le na posamezne može s preroškim pogledom, ki so preHITEVALI svoje sodobnike. Za idejo kolonizacije Palestine sta se zavzemala dva rabina, Cvi Kalischer iz Thornia in Elias Gutmacher iz Grätza. Prvemu je uspelo za idejo zainteresirati eminentne može, na primer znanega zgodovinarja Hirscha Graetza²¹¹ ter Mosesa Hessa, avtorja dela *Rim in Jeruzalem*. Toda sionizem teh mož je prišel nekaj desetletij prezgodaj; preminili so, ne da bi bili priča najmanjšemu uspehu svojih prizadevanj.

Čisto drugače se je stvar obrnila z nastopom antisemitizma. V Rusiji je bilo v letu pregonov (1882) razglašeno nacionalno judovstvo, ki se je od tam razširilo v druge dežele. V začetnem obdobju so za propagiranje sionske ideje uporabljali predvsem hebrejski jezik, ki so ga bili že desetletja intenzivno gojili, kar prav tako kaže na že dejavno narodno zavest. Posebno veliko so k razširjanju nacionalne ideje med ruskimi in romunskimi Judi prispevali David Gordon s časopisom *Hamagid* (Lyck), Peter Smolensky²¹² s *Hašahar* (Dunaj) ter Alexander Zedebaum s *Hamelic* (Sankt Peterburg). Organiziranje, in sicer zgolj za praktično kolonizacijsko delo, se je takrat začelo le v Romuniji, vendar ni trajalo. Medtem je dr. Leon Pinsker v Odesi izdal v nemščini napisano brošuro *Avtoemancipacija* in s to knjigo, spisano v klasično lepem slogu, sionizmu odprl vrata v Zahodno in Srednjo Evropo. Tam so pognala majhna sionistična središča, na primer v Kattowitzu (Pruska Šlezija),²¹³ kjer je učitelj S. Freuthal izdajal časopis *Der Colonist*, prvi sionistični list, pisan

211 Heinrich Graetz (1817–1891).

212 Perec Smolenskin (1842–1885).

213 Danes Katowice v poljski Šleziji.

v evropskem jeziku. Prav tako v Kattowitzu se je novembra 1884 sestal prvi zbor delegatov sionistov iz Nemčije, Francije, Anglije in Rusije, zlasti slednje.²¹⁴ Rezultat zborovanja je bila ustanovitev »Montefiorejeve zveze« za praktično kolonizacijsko delo, ki jo je zdaj nadomestilo od ruske oblasti odobreno »Društvo za podporo judovskim rokodelcem in poljedelcem v Siriji in Palestini«. To društvo deluje z zagotavljanjem podpore tistim kolonijam, ki so še pomoči potrebne. Za kolonizacijo Palestine posebej delujejo tudi drugi akterji, na čelu katerih je baron Edmond de Rothschild iz Pariza, ki je vrsto kolonij bodisi sam ustanovil, bodisi jih je podprl, bodisi jim je pomagal k samostojnosti. V Nemčiji kolonizacijo podpira tudi leta 1884 ustanovljeno, iz krajevnih sekcij sestavljeno društvo »Esra«. * Kolonizacijska društva delujejo tudi v Veliki Britaniji, ** Franciji, *** Severni Ameriki**** in Avstriji,***** poleg tega pa tudi kolonizacijske zadruge [...] v Rusiji in Severni Ameriki: Shove Zion I. Sedež: New York, predsednik: A. Rosenberg (gl. opombo pod črto). Shove Zion II. Sedež: New York, predsednik: dr. M. Mintz (150 Henry Street).

* »Esra«, Društvo za podporo judovskim poljedelcem v Siriji in Palestini. Sedež: Berlin. Predsednik društva: M. Dorn (Louisenstraße 12), predsednik berlinskega lokalnega komiteja: N. Silberstein (Kirschstraße 23).

»Lemaan Zion«, Društvo za podporo judovskim rokodelcem v Palestini. Sedež: Berlin. Predsednik: Dr. J. H. Hildesheimer (Gypsstraße 12a).

** »Chovevei Zion Association«. Sedež: London. 23 podružničnih društev v Angliji, na Škotskem in Irskem. Predsednik: Elim H. d'Avigdor (35, Lancaster Gate W.).

»Scottish Society for [the] Restoration of Jews to Palestine«. Sedež: Edinburg. Krščansko društvo. Naslov: častiti W. Paterson.

214 Konferenca v Katovicah l. 1884 je imela za namen centralizacijo gibanja *Hibát ción*, tj. društev »prijateljev Siona«, ki so vznikala po Romuniji in Rusiji od začetka pogromov l. 1881. Predsednik nove organizacije je postal Pinsker. Udeležba na konferenci je bila skromna in rezultati ne pretirano spodbudni. Kljub temu dogodek velja za enega od mejnikov v porajanju sionističnega gibanja. Gl. Walter Laqueur, *A History of Zionism*, Schocken, New York 2003 [1972], str. 76–77; Klemen Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, nav. delo, str. 282–283; Michael Stanislawski, »Hibat Tsiyon«, *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Hibat_Tsiyon (21. 11. 2018).

- *** »**Jischoub Erez Israel**«. Sedež: Pariz. Predsednik: rabin Weiskopf (50, rue Richev).
- **** »**Chovevei Zion**«. Sedež: New York. Predsednik: Adam Rosenberg, odvetnik (703, Broadway, Near, 4th Street).
- ***** »**Admath Jeschurun**«, Društvo za podporo kolonizacije Palestine. Sedež: Dunaj. Predsednik: dr. med. Moritz Schnirer (XIX., Döbling, Hauptstraße 30).
- »**Ahawath Cyon**«. Sedež: Tarnów. Predsednik: M. D. Brandstätter. Naslov: dr. jur. A. Salz.
- »**Admath Israel**«. Sedež: Stryj. Predsednik: M. Lipschütz.
- »**Ahawath Zion**«. Sedež: Radautz. Predsednik: rabin J. Kunstadt.
- Navedena avstrijska društva in še več drugih, ki se zdaj ustanavljajo med drugim v Galiciji in na Češkem, so tik pred združitvijo v zvezo z imenom »Zion«, Zveza avstrijskih društev za kolonizacijo Palestine in Sirije, katere statut je že oblastveno potrjen. Sedež: Dunaj.

V splošnem lahko rečemo, da zaradi enostranske osredotočenosti na praktično kolonizacijo sama ideja, to je judovsko nacionalni nazor, ni mogla znatno napredovati in se razviti. Kako napačno je sionizem kot politično idejo razvoedeniti v dobrodelno dejavnost ali predmet zasebne pobude, se je najdrastičnejše pokazalo, ko je Visoka porta izdala prepoved judovske imigracije v Palestino (1892). Bolj politično sionizem od nekdanj pojmujejo avstrijski nacionalni Judje. Njihovo prvo zbirališče je bilo leta 1882 na Dunaju ustanovljeno študentsko društvo »Kadimah«, ²¹⁵ kasneje je sledilo društvo »Zion« (izvorno »Mikra Kodesch«) v Lembergu, ki ga je ustanovil dr. Ruben Bierer (zdaj v Sofiji). Kot glasilo te avstrijske skupine, ki se že čuti kot politična stranka, od leta 1884 (s prekinitvijo 1885–1890, ko je pod vodstvom g. Willyja Bambusa v Berlinu izhajal *Serubabel*) na Dunaju izhaja časopis

215 Študentsko društvo Kadimah (Akademischer Verein Kadimah) so na Dunaju l. 1882 ustanovili leMBERŠKI zdravnik Ruben Bierer, romunski študent medicine Moritz Schnirer in Nathan Birnbaum. Društvo je zagovarjalo judovstvo kot nacionalnost in se borilo na eni strani proti asimilaciji, na drugi proti nemškemu antisemitizmu. Velja za prvo judovsko nacionalno študentsko društvo zahodnega tipa (Eleonore Lappin-Eppel, »Nathan Birnbaum und der österreichische Zionismus 1882–1918«, *Chilufim* 7 [2009], str. 19–24). Gl. tudi H. Overberg, v: Theodor Herzl, *The Jews' State: A Critical English Translation*, Rowman & Littlefield, Lanham 2012 [1997], str. 22–25; za odziv Kadime na Herzlovo *Judovsko državo* in sodelovanje s Herzlom v letih 1896–97 gl. prav tam, str. 116–117.

Samoemancipacija (Selbst-Emancipation), ki ga ureja avtor te brošure. Politični sionizem tega časopisa je še posebno izrazit od prepovedi s strani Porte. Galicijski sionisti so ob koncu preteklega leta ustanovili lastno, v poljščini pisano glasilo *Przyszłość* (Prihodnost), ki prav tako zastopa politično strankarsko stališče. V Nemčiji od leta 1892 društvo »Jung-Israel«, ki se opredeljuje kot »judovsko nacionalno društvo«, odprto brani politični sionistični program. Tudi pri angleških sionistih prevladuje politično razumevanje sionskega cilja; tem kot zaledje sicer služijo ideje o preporodu Izraela, ki živijo med angleškim ljudstvom samim. Od nedavnega tudi oni izdajajo časopis z naslovom *Palestina*, pisan v angleščini, ki mu ne primanjkuje politične note; tako se je na primer zavzemal za idejo diplomatske intervencije pri Porti za neovirano naseljevanje Judov.

Skratka, nacionalno judovstvo se pripravlja na vstop v javnost in temu namenu služi tudi ta brošura.

Judovsko nacionalna (strankarska) literatura je že zelo obsežna. Vendar jo tvorijo večinoma le monografska dela o posameznih momentih judovske nacionalne teorije (Sion, hebrejski jezik, judovska nacionalna zavest itn.), medtem ko je prikazov celotnega sionističnega sistema malo. V tej zvezi velja izpostaviti dela:

Ernest Laharanne, *La question orientale nouvelle*. Pariz, 1840.

Moses Hess, *Rim in Jeruzalem. Zadnje nacionalno vprašanje*. Leipzig, 1862 (zdaj Brandeis, Praga).

Hirsch Kalischer, *Drišat cion*. Thorn, 1865 (hebrejsko).

Dr. J. Rülff, *Aruhas bas ami*. Frankfurt na Majni, 1883.

Anonimno (Dr. L. Pinsker), *Avtoemancipacija! Poziv našim rojakom*. Spisal ruski Jud. Berlin, 1882.

Anonimno, *Asimilacijska sla. Beseda tako imenovanim Nemcem, Slovanom, Madžarom itn. mojzesovske veroizpovedi. Spisal študent judovske nacionalnosti*. Dunaj, 1884.²¹⁶

M. Lilienblum, *Preporod judovskega naroda na sveti zemlji njegovih prednikov*. Moskva 1886 (rusko).²¹⁷

Paul Dimidow. *Kam? Opomin zahodnoevropskim Judom. S predgovorom Georga Isaaca iz Charlottenburga in pojasnjevalno karto Palestine*. Charlottenburg, 1891.²¹⁸

Društvo »Zion«. *Jakim powinien być program młodzieży żydowskiej*.²¹⁹ Lemberg, 1892 (poljsko).

Sionistični časopisi: Hebrejski: *Hamagid hehadaš*, tednik (Krakov), urednik: S. Fuchs; *Haam* (polmesečnik) (Kolomea), urednik: A. Silberbusch; *Hamelic*, dnevnik (Sankt Peterburg), urednik, Alexander Zederbaum; *Haor*, tednik (Jeruzalem), urednik: E. Ben Jehuda; *Hapisgoh*, tednik (Boston), urednik: W. Schur. – Nemški: *Samoemancipacija* (*Selbst-Emancipation*), polmesečnik (Dunaj), urednik: dr. Nathan Birnbaum. – Poljski: *Przyszłość*, polmesečnik (Lemberg), izdajatelj: K. Stand, urednik: A. Korkis. – Angleški: *Palestina*, četrtletnik (London). – V nemškojudovskem

216 Birnbaumov anonimno izdani zgodnji pamflet. Izvirni naslov: *Die Assimilationssucht. Ein Wort an die sogenannten Deutschen, Slaven, Magyaren etc. mosaischer Confession von einem Studenten jüdischer Nationalität*.

217 Moše Lejb Lilienblum (1843–1910) je bil še eden od ruskih *maskilim*, ki je po pogromih od l. 1881, podobno kot Pinsker, prešel k nacionalnemu pojmovanju judovstva. Gl. Israel Bartal, »Lilienblum, Mosheh Leib«, *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Lilienblum_Mosheh_Leib (17. 1. 2019).

218 Izvirni naslov: *Wo hinaus?: Mahnwort an die westeuropäischen Juden. Nebst e. Vorw. von Georg Isaac u. e. erkl. Kt. von Palästina*.

219 V prevodu: »Kakšen naj bo program za judovsko mladino«.

dialektu:²²⁰ *Hajoc*, dvakrat tedensko (Bukarešta), urednik: M. Asiel;
The Israelite, tednik (Baltimore), urednik: M. Silbermann.

OPOMBA 6

TURČIJA IN KOLONIZACIJA PALESTINE

Iz uvodnika *Samoemancipacije*, številka 17, letnik 1891

Kaj smo storili doslej, da bi turški vladi priljubili naše načrte, da bi jo prepričali, da na eni strani prihajamo z najboljšimi nameni kot prosilci, na drugi pa lahko za izkazano milost ponudimo protivrednost, ki nikakor ni zanemarljiva? Nič, čisto nič nismo storili – in to iz preprostega razloga: ker so nekateri imeli za nespametno sploh karkoli poskušati v tej smeri, da ne bi Visoka porta postala pozorna na naše neškodljive začetke, saj bi si jih lahko negativno razlagala. To je bila usodna napaka. Zaradi nje se nam je moralo zgoditi tako kot vsakomur, ki hoče nekaj prikriti in prav s tem prebudi sum, da mora biti tisto, kar je prikrito, nekaj nepoštenega. Kako drugače kot z nezaupanjem naj bi se odzvala tako dobrohotna turška vlada, ko je videla, da se branimo javno razglasiti nekaj, kar je za naše ljudstvo najvišjega pomena in kar znotraj njega priteguje čedalje širše kroge ljudi? Mar si nismo s svojim skrivaštvom sami na čelo vtisnili znamenje krivde, ne da bi ga v resnici zaslužili? Osmanska vlada je nekaj časa dokaj ravnodušno spremljala naše početje; toda ko je z zadnjo veliko emigracijo iz Rusije naval imigrantov v Palestino nekam preveč porasel in poleg tega s seboj prinesel velika gospodarska tveganja, je bilo njenega potrpljenja konec. Stopila je na stražarsko mesto, kjer je v svoji lahkovernosti sploh nismo pričakovali, in facit je bil – prepoved imigracije.

²²⁰ Tj. jidišu.

To razočaranje bi si seveda lahko prihranili, če že od začetka ne bi varali samih sebe. Toda preteklega se ne da več izbrisati, zato je treba zdaj napako popraviti. Stremeti moramo za tem, da pridobimo zaupanje turške vlade, ki ga doslej, kar je neodpušljivo, nismo niti iskali, kajti samo tako lahko upamo na razvoj kolonizacije Palestine.

Kako pa naj pridobimo zaupanje Porte, da bomo lahko nemoteno šli našemu cilju naproti? Z odprtostjo. Povejmo, za kaj prosimo, in v pravo luč postavimo to, kar sami ponujamo. Za kaj prosimo? Ko gre za Jude, ki se bodo naselili v Siriji-Palestini, ne prosimo za njihovo politično samostojnost; prosimo le, da bodo smeli svojo zemljo imeti za pravo in resnično domovino in da v ta namen pridobijo državno- in mednarodnopravna zagotovila, ki jih bodo varovala pred izgoni in pregoni à la Evropa. Kakšna bodo ta jamstva, bo določeno v pogajanjih, pri katerih bosta Porto seveda morala voditi njen interes ter skrb za dobre odnose z evropskimi faktorji moči, vplivne zastopnike judovskega kolonizacijskega cilja pa interes njihovega ljudstva.

Kaj ponujamo? Naj se nihče ne spotika ob to nekoliko neskromno zvenečo besedo, saj z njo še zdaleč nimamo namena prizadeti ugleda turške vlade, kaj šele zanemariti dolžnost hvaležnosti, če bi ta ustregla naši prošnji, hvaležnosti, ki ji jo zaradi njenih številnih dobrih del v prid naših rojakov dolgujemo že zdaj. Izraz uporabljamo le v povzdigujoči zavesti, da se lahko pokažemo hvaležni za milost, ki nam jo kdo izkaže. Tu puščamo čisto ob strani tiste sijajne vsote, ki so se omenjale v različnih časopisnih noticah, češ da naj bi jih izplačali Porti za podelitev dovoljenja za naseljevanje. Kakor že dragoceno v finančnopolitičnem oziru bi bilo takšno izplačilo trenutno za Turčijo, vendarle ne more biti dvoma, da ta ne bo žrtvovala višjih državnih interesov trenutni denarni potrebi. Zato lahko tudi domnevamo, da bo ostala nepristopna tako dolgo, dokler ne bo prepričana, da osmanska država od judovske naselitve v Palestini ne bo imela nobene škode. Še lažje bi jo bilo seveda pripraviti do spremembe mišljenja, če bi v judovski kolonizaciji Svete dežele ugledala celo trajne prednosti za celoto države.

Naša naloga, naloga sionistov je, da Porto o tem prepričamo. Trajne materialne in kulturne koristi so na dlani. Provinca, ki bi jo kultiviral marljiv, pa tudi inteligenten in civiliziran narod, bi osmanski državi prinesla bogastva, ki jih zdaj gotovo pogreša. Obrtniška marljivost in večina judovskih kolonistov bi spodbudno delovali na preostale narode sultanata. Posledice judovske imigracije bi se poznale povsod, in sicer v obliki kulturnega vzpona, višjega duhovnega življenja in rastoče blaginje. S tem je tesno povezana tudi politična plat zadeve. Ker Turčija leži na meji med Azijo in Evropo, je to področje, kjer kot neposredni nasprotji trčita krščanstvo in islam, Zahod in Vzhod. Nobeno ljudstvo na zemlji pa ni primernejše od judovskega, da s svojimi materialnimi in moralnimi sredstvi okrepi odpornost Orienta nasproti Okcidentu. S seboj bo prineslo višjo evropsko kulturo Zahoda ter lastno izvorno semitsko kulturo in ju podelilo celotnemu Vzhodu. Takrat se bo tudi Jutrovo prebudilo k novi politični zrelosti, k volji do bivanja in k zavestnemu boju za obstoj. Neprestanih ponižanj pred Evropo bo konec in semitska Azija se bo v zavezi z naklonjenimi evropskimi silami lahko postavila po robu osvajalskim skominam zlonamernih.

Rod judovskih kolonistov v Palestini-Siriji, ki bo odrasel v krepko in delavno ljudstvo, se bo, ne glede na nacionalna stališča, toliko zvesteje vselej držal prapora Orienta in svojih prijateljev, ker se bo zavedal, da se sam ne more obdržati proti tistim, ki so ga nekoč zasušnjevali in tlačili – in bi ga ponovno, če bi ga le ponovno dobili pod svojo oblast. Medtem ko bi Turčija z judovskim plemenom na ta način dobila dragoceno pomoč za obrambo pred evropskim nasilstvom, bi v njem pridobila tudi vnetega zagovornika svojega vodstva na Orientu. Samoohranitveni nagon bi Jude primoral, da nastopijo kot nasploh miroljubna in v spravljivem duhu delujoča protiutež Arabcem in da se vselej in povsod zavzemajo za osmansko državno idejo.

Po drugi plati bi tudi dobrohotni evropski narodi z judovskim ljudstvom dobili najboljše posrednike med seboj in Orientom, in tako bi naselitev judovskih ljudskih množic v Siriji na koncu pomenila spravo med Orientom in Okcidentom. Vsekakor pa bi, po gornjih izvajanjih, za

Turčijo kot najbolj zainteresirano državo to pomenilo pridobitev nove province, ki bo zanesljiva v zunanjih in notranjih bojih ter poseljena s številnim in sposobnim prebivalstvom.

OPOMBA 7

PROTI POLITIČNIM POMISLEKOM

Proti izvedljivosti sionske ideje navajajo nekaj razlogov, ki imajo skupni namen dokazati, da bi imelo judovsko občestvo v Palestini, eventualno že ustanovljeno, le slabe možnosti za preživetje.

Kar zadeva opozorila na negotovost dežele in na možnost turškega protijudovskega gibanja, s strani vlade, ali arabskega, s strani ljudstva, se nam s tem sploh ni treba ukvarjati. To, za čemer stremimo mi, vendar ni kolonizacija brez organiziranosti in zagotovil, temveč dobro organiziran in od vseh upravičenih faktorjev zagotovljen nacionalni podvig, obilno opremljen s stvarnimi zaščitnimi sredstvi.

Nasprotno pa terjajo odgovor tisti pomisleki, ki se nanašajo na politične odnose in zaplete, ki naj bi se napovedovali v prihodnosti. Mislim na dva, katerih vsebino lahko na kratko opredelimo z besedami »Sveti grob« in »Rusija«. Oba ugovora sta bila temeljito ovržena v *Samoemancipaciji* (št. 14, letnik 1891). Tule sledijo izvlečki iz te ovržbe:

Sveti grob,²²¹ pravijo, bi v primeru masovne judovske imigracije gotovo postal vir največjih in najnevarnejših bojev. Pustimo ob strani, da gre za neutemeljeno žalitev judovske narodne časti, če s takšno gotovostjo predpostavimo, da se bodo Judje, ko pridejo do večjega vpliva, prepustili orgijam fanatizma in nestrpnosti; kajti Izraeliti, prav nasprotno, prekašajo arijske narode po srčni blagosti in tolerantnem čutu, in kolikor je netolerantnost pri njih zgodovinsko dokazljiva, se bolj obrača proti

221 Bazilika Božjega groba v Jeruzalemu; verjetno pa so mišljeni tudi drugi krščanski sveti kraji.

drugače mislečim sovernikom in rojakom kakor proti drugovercem in nečlanom plemena.

Toda tudi z objektivnega stališča ni nobenega razloga za strah. V zvezi s prihodnjim položajem Judov, ki bodo imigrirali v Palestino, namreč obstajajo tri možnosti. Bodisi bodo ostali turški podaniki, bodisi bodo takoj ali kdaj kasneje pridobili neko vrsto avtonomije, bodisi bodo po kakem zgodovinskem naključju postali varovanci neke evropske države. Če ta država ne bo Rusija, ne bo razloga za skrb in torej palestinskim Judom vsaj ne bodo pretile slabše razmere od teh, ki danes vladajo v neruski Evropi; nasprotno, očitno je, da bodo te razmere neizmerno boljše, saj Angleži ali Francozi, na primer, gotovo ne bodo hoteli prizadeti prevladujoče narodnosti svoje kolonialne province. Hkrati pa si Judje, kot podaniki krščanske velesile in obkroženi z njenim orožjem, nikakor ne bodo dovolili oskrumbe krščanskih svetišč. O možnosti ruske aneksije Palestine bomo več povedali spodaj.

Tudi v drugi možnosti – morebitni avtonomiji palestinskih Judov – ne tiči nobena nevarnost z vidika krščanstva in njegovega čaščenja svetih krajev. Če bi ta možnost kdaj postala dejanskost, bi bilo to nedvomno lahko le rezultat mirne razrešitve spora med interesenti. Pri takšni delitvi bi si Evropa že znala priskrbeti jamstva za zaščito krščanskih svetišč. Toda zamislimo si, da bi nekoč sfanatizirana judovska drhal – pri tej pač »strah pred Svetim grobom« doseže vrhunec – prekršila mednarodno pravo in poskušala oskruniti krščanske svete kraje. Mar kdo verjame, da bi se romantični časi križarskih vojn zato ponovili? Ti časi so že zdavnaj mimo! Religiozna ideja kot politično gonilo iz dneva v dan izgublja moč. Danes narode in države giblje predvsem nacionalna ideja; ko bodo razrešena vsa nacionalna vprašanja, pa bo gibalno človeštva postala socialna ideja. V bližnji ali daljnji prihodnosti bo torej v primerih »incidentov«, kot bi bil ta, zadostovala zahteva po odškodnini, in judovska oblast se s slednjo gotovo ne bo obirala.

Tretja in zadnja možnost je v tej zvezi najmanj tvegana. Nobenega razloga ni, zakaj naj bi bilo za turško vojsko kaj težje varovati »Sveti grob« v hebrejski deželi kakor v arabski. Se kdo boji, da bi zaradi Svetega groba prišlo do spopadov med osmanskimi vojaki in judovskim prebivalstvom? Iz zgodovine si o lojalnosti naših rojakov vendarle lahko ustvarimo boljše mnenje.

Toda Rusija naj bi prej ali slej – pravi drugi ugovor – zavzela Palestino in ruski Judje bodo po nepotrebem ovinku znova prišli pod njeno okrilje. Kaj res? Mar je Rusija že pogoltnila Nemčijo in Avstrijo in Italijo in Anglijo in tudi Turčijo, da bodo morale vse te velesile križem rok gledati, kako carstvo osvaja svet? Kaj se ni Rusija že leta 1877 morala ustaviti nekaj milj pred Istanbulom, ciljem svojega hrepenenja, ker Evropa ni dopustila zavzetja sultanske rezidence?²²² In ravno Sirijo s Palestino naj bi tako zlahka dobila v roke, to deželo, ki ji je ne bi privoščili niti njeni francoski prijatelji. Sirija skupaj s Palestino je zaradi svoje geografske lege tista dežela, ki bi jo evropski narodi najmanj radi videli v ruskih rokah in bi jo zato najraje, če na koncu vendarle ne ostane turška, dodelili majhnemu nevtralnemu narodu, pri katerem si bodo lahko pridržali določene prednosti. Največ, kar bi Rusija v tej zvezi lahko dosegla, bi bila prepustitev dežele Franciji, in tudi ta možnost za judovske koloniste v Palestini gotovo ne bi bila neugodna.

In sploh, Rusija se v svojih ambicijah razgleduje tudi po Balkanu. In kaj počnejo Srbi, Bolgari, Romuni, Grki? Se jim zdi potrebno odpovedati se vsem prizadevanjem za svoje nacionalno dobro, za vzpostavitev in izgradnjo lastnih državnih tvorb, se jim zdi potrebno mreti v strahu pred ruskim kolosom, ki jih bo nemara nekoč spravil pod svoj škorenj? Ravno nasprotno! Energično in neudržno, z ravnim pogledom stopajo

222 V rusko-turški vojni (1877–1878) so ruske sile že po sklenitvi premirja 31. januarja 1878 napredovale proti osmanski prestolnici. Po posredovanju Britanije so se ruske sile ustavile tik pred mestom, pri San Stefanu, kjer je bila 3. marca 1878 podpisana mirovna pogodba (sanstefanski mir).

naprej, in če kdaj pride težka ura, jo bodo pričakali utrjeni in odporni.
Proti vsem eventualnostim zgodovine se zavarovati ne da!

THEODOR HERZL

JUDOVSKA DRŽAVA

POSKUS MODERNE REŠITVE JUDOVSKEGA VPRAŠANJA

[1896]

PREDGOVOR

Ideja, ki jo razvijam v tem spisu, je prastara. To je vzpostavitev judovske države.

Po svetu se razlega krik proti Judom in ta je prebudil spečo idejo.

Ničesar ne iznajdevam: predvsem to je treba jasno imeti pred očmi na vsaki točki mojih izvajanj. Ne iznajdevam niti položaja Judov, ki je zgodovinsko ustvarjen, niti sredstev za njegovo izboljšanje. Materialne sestavine zgradbe, ki jo snujem, so stvarno navzoče, so oprijemljive; o tem se lahko vsakdo sam prepriča. Kdor bi torej hotel ta poskus rešitve judovskega vprašanja označiti z eno besedo, ga ne bi smel imenovati »fantazija«, temveč kvečjemu »kombinacija«.

Najprej moram svoj načrt ubraniti pred tem, da bi ga obravnavali kot utopijo. Pravzaprav bom s tem le obvaroval površne sodnike pred nespametnostjo, ki bi jo lahko zagrešili. Nobena sramota pač ne bi bila napisati človekoljubno utopijo. Lahko bi si obetal celo skromen literarni uspeh, če bi za razvedrila željne bralce načrt podal v tako rekoč nezavezujoči obliki romana. Toda tu ne gre za tiste vrste ljubeznivo utopijo, kakršne so tako pogosto pisali v preteklosti, še pred Thomasom Moreom in po njem. Menim tudi, da je položaj Judov v različnih deželah dovolj resen, da so uvodna igračkanja odveč.

Da izpostavim razliko med svojo konstrukcijo na eni strani in utopijo na drugi, bom vzel kot primer zanimivo knjigo, ki je izšla pred nekaj leti:

Svobodna deželca (Freiland), ki jo je napisal dr. Theodor Hertzka.²²³ To je globokoumna sanjarija, izmislek povsem modernega, političnoekonomsko izobraženega duha, toda od življenja prav tako oddaljena kakor ekvatorialno gorovje, kjer leži ta sanjska država. »Svobodna deželca« je zapletena mašinerija s številnimi zobniki in kolesi, ki se celo skladajo med seboj. Toda nobenega dokaza ne vidim, da bi jo bilo mogoče spraviti v pogon. In tudi če bi videl, da se ustanavljajo »društva za Svobodno deželco«, bi to imel za šalo.²²⁴

Medtem pa tukajšnji načrt vključuje izkoriščenje gonilne sile, ki je navzoča v stvarnosti. Zobnike in kolesa stroja, ki ga je treba sestaviti, le nakažujem, in to z vso skromnostjo, opozarjajoč na svojo nezadostnost in z zaupanjem, da se bodo izvedbe lotili boljši praktični mehaniki od mene. Vse je odvisno od gonilne sile. In kaj je ta sila? Judovska stiska.

Kdo si bo drznil zanikati, da ta sila obstaja? S tem se bomo ukvarjali v poglavju o vzrokih antisemitizma.

Človek je spoznal parno silo, ki s segrevanjem vode nastane v čajnem kotličku in dvigne pokrovko. Takšen »povjav kotlička« so

²²³ Theodor Hertzka, *Freiland. Ein sociales Zukunftsbild*. Vierte durchgesehene Auflage, E. Pierson's Verlag, Dresden und Leipzig 1890. Hertzko vo utopično delo, ki ga primerjajo z *Looking Backward* (1888) Edwarda Bellamyja, je imelo precejšen tržni uspeh (10 naklad do leta 1896 in številni prevodi v tuje jezike). Hertzka predlaga ustanovitev modelne države, ki bi se nahajala v Afriki in bi temeljila na njegovih ekonomskih principih. – Theodor Hertzka (1845–1924) je bil ekonomist in novinar ter v letih 1872–79 urednik za ekonomijo pri dunajskem časopisu *Neue Freie Presse*, kjer je kasneje delal tudi Herzl. L. 1880 je ustanovil in več let vodil liberalni časopis *Wiener Allgemeine Zeitung*. S Herzlom sta se osebno poznala. Poleg podobnosti v imenu je Th. Hertzko in Th. Herzla družilo tudi, da sta bila oba rojena v Pešti, da sta oba študirala in naredila kariero na Dunaju in da sta bila tipična asimilirana Juda.

²²⁴ Po izidu Hertzkove knjige so dejansko vzniknila društva za realizacijo njegove utopije, podobno kot po Bellamyjevi *Looking Backward*. L. 1893 je bila organizirana celo odprava v Afriko za nakup ozemlja. Ti načrti niso obrodili sadov.

sionistični poskusi in številne druge oblike združevanja »za boj proti antisemitizmu«. ²²⁵

Trdim, da je ta sila, če jo pravilno izkoristimo, dovolj mogočna za pogon velikega stroja, za transport ljudi in tovara. Zunanji videz stroja je lahko takšen ali drugačen.

Globoko sem prepričan, da imam prav, vendar ne vem, ali se bo to potrdilo za časa mojega življenja. Prvi možje, ki bodo gibanje začeli, bodo malo verjetno doživeli njegovo veličastno dopolnitev. Toda že sam začetek njihovo eksistenco napolni z velikim ponosom in s srečo notranje svobode.

Da načrt zavarujem pred sumom utopičnosti, bom pri prikazu varčen, kar zadeva slikovite nadrobnosti. V vsakem primeru pričakujem, da bodo nepremišljeni zasmehovalci s pačenjem mojih zamisli poskušali odvzeti moč celoti. Neki sicer bister Jud, ki sem mu zadevo predstavil, je menil: »Prihodnje nadrobnosti predstavljati kot nekaj stvarnega je značilnost utopije.« To je zmotno. Vsak finančni minister v svojem finančnem planu za državo računa s prihodnjimi številkami, in to ne zgolj s tistimi, ki jih konstruira iz povprečja prejšnjih let ali iz drugih preteklih donosov ter donosov drugih držav, temveč tudi s številkami brez precedensa,

²²⁵ Herzl se zaveda prejšnjih poskusov reševanja položaja Judov in obstoja besede »sionizem«. Iznajdbo te besede sicer pripisujejo Nathanu Birnbaumu. Ta naj bi termin prvič v političnem smislu uporabil v svojem časopisu *Samoemancipacija* (*Selbst-Emancipation*), št. 23, 1892 (Alex Bein, »Von der Zionsehnsucht zum politischen Zionismus: Zur Geschichte des Wortes und Begriffes 'Zionismus'«, v: *Robert Welsch zum 70. Geburtstag von seinen Freunden*, ur. Hans Tramer in Kurt Loewenstein, Bitáon, Tel Aviv 1961, str. 33–63). Zanimivo je, da Herzl v *Judovski državi* nikjer izrecno ne usvoji tega termina za svoj projekt in se ne naveže neposredno na sočasno sionistično dejavnost na Dunaju, kjer je bil osrednja figura prav Birnbaum. Kmalu Herzl termin vendarle prevzame, ko organizira prvi kongres sionistov (1897). – V odziv na naraščanje antisemitizma sta v 90. letih v Nemškem cesarstvu nastali dve veliki društvi za boj proti antisemitizmu: Društvo za obrambo pred antisemitizmom, Verein zur Abwehr des Antisemitismus (»Abwehrverein«), 1890; Centralno društvo nemških državljanov judovske vere, Zentralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens (»Zentralverein«), 1893. V Abwehrvereinu so se združevali tako Judje kot kristjani liberalne usmeritve.

na primer ob uvedbi novega davka. To mora biti jasno vsakomur, ki je kdaj imel v roki kak budžet. Mar to pomeni, da bomo načrt finančnega zakona imeli za utopijo, medtem ko vemo, da se finančnega plana nikoli ni mogoče čisto natančno držati?

Toda svojim bralcem postavljam še ostrejše zahteve. Od omikanih, na katere se obračam, zahtevam nov premislek in novo učenje marsikatere stare predstave. In od najplemenitejših Judov, ki so se dejavno trudili za rešitev judovskega vprašanja, prav od teh zahtevam, da svoje dosedanje poskuse prepoznajo kot zgrešene in neučinkovite.

Ob prikazu ideje se bom moral spopasti z neko nevarnostjo. Če bom o prihodnjih stvareh govoril zadržano, se bo zdelo, kakor da sam ne verjamem, da so mogoče. Če pa bom, nasprotno, njihovo uresničenje napovedal brez vsakega pridržka, bo vse skupaj nemara delovalo kot blodnja.

Zato jasno in odločno pravim: verjamem v možnost uresničitve ideje, četudi si ne drznem pomisliti, da sem našel njeno dokončno obliko. Judovska država je svetovna potreba, torej bo nastala.

Če bi si za to prizadeval kak posameznik sam, bi šlo res za noro zgodbo – toda če se stvari hkrati lotijo številni Judje, je popolnoma razumna in njena uresničitve ne prinaša nobenih omembe vrednih težav. Usoda ideje je odvisna zgolj od števila njenih privržencev. Morda bo za širitev ideje poskrbela naša ambiciozna mladina, ki so ji trenutno zaprte že vse poti, z judovsko državo pa se ji odpirajo svetli obeti časti, svobode in sreče.

Sam imam z objavo tega spisa svojo vlogo za opravljeno. Znova bom poprijel za pero le, če me bodo k temu primorali napadi upoštevanja vrednih nasprotnikov ali če bo treba ovreči nepredvidene ugovore ter odpraviti zmote.

Mar to, kar pravim, danes še ne drži? Mar prehitevam svoj čas? Mar trpljenje Judov še ni dovolj veliko? Bomo videli.

Od Judov samih je torej odvisno, ali bo ta politični spis za zdaj ostal le politični roman. Če je sedanja generacija še preveč otopela, bo prišla

druga, plemenitejša, boljša. Tisti Judje, ki bodo hoteli, bodo imeli svojo državo, in zaslužili jo bodo.

UVOD

Političnoekonomski uvid mož, ki stojijo sredi praktičnega življenja, je pogosto osupljivo boren. Kako sicer pojasniti, zakaj tudi Judje verno ponavljajo geslo antisemitov, ki trdijo, da živimo na račun »gostiteljskih ljudstev« in da bi bili, če okrog nas ne bi bilo nobenega »gostiteljskega ljudstva«, obsojeni na izstradanje. To je ena točka, kjer se kaže, kako nepravilne obtožbe slabijo našo samozavest. Kako je z idejo »gostiteljskega ljudstva« v resnici? Kolikor ta ne izhaja iz stare fiziokratske omejenosti, počiva na otročji zmoti, da v življenju dobrin vselej krožijo ene in iste stvari. Toda sploh ni treba, da bi se prebudili iz dolgoletnega sna kot Rip Van Winkle,²²⁶ pa že spoznamo, da se svet spreminja z nenehnim porajanjem novih dobrin. V našem času tehnični napredek dela takšna čudesa, da tudi najbolj duhovno omejeni človek s svojimi zlepljenimi očmi vidi, kako okrog njega vznikajo nove dobrine. Ustvarja jih podjetniški duh.²²⁷

Delo brez podjetniškega duha je nespremenljivo, starinsko. Tipičen primer je poljedelec, ki še vedno stoji na natanko istem mestu, kjer je stal njegov daljni prednik pred tisoč leti. Vso materialno blaginjo so uresničili podjetniki.²²⁸ Človeka je skoraj sram zapisati takšno banalnost. Torej, tudi če bi bili Judje izključno podjetniki – kot abotno pretirano trdijo nekateri – ne bi potrebovali nobenega »gostiteljskega ljudstva«. Nismo odvisni od krogotoka vselej istih dobrin, ker proizvajamo nove dobrine. Človek ima sužnje nezaslišane moči, ki so, ko so se pojavili v civiliziranem svetu, prinesli smrtonosno konkurenco fizičnemu delu: to so stroji. Res so potrebni tudi delavci, da stroje poganjajo; toda za te potrebe imamo

²²⁶ Rip Van Winkle, lik istoimenske zgodbe Washingtona Irvinga, zatava v gorah in zaspi, se po magičnem spancu prebudi, naleti na popolnoma spremenjeno domačo vas in spozna, da je prespal dvajset let in zamudil ameriško revolucijo.

²²⁷ Nem. *Unternehmungsgeist*.

²²⁸ Nem. *Unternehmer*.

ljudi dovolj, preveč. Samo kdor ne ve ničesar o življenjskih razmerah Judov na številnih področjih Vzhodne Evrope, si bo drznil trditi, da Judje niso sposobni ali pripravljene za fizično delo.

Toda v tem spisu se ne bom loteval obrambe Judov. To bi bilo brez koristi. Vse, kar je razumnega, celo vse, kar je sentimentalnega, je bilo o tej zadevi že povedano. Toda zgolj poiskati ustrezne razloge, ki govorijo razumu in srcu, še ni dovolj. Poslušalci morajo najprej biti dojemljivi, sicer človek pridiga v puščavi. Če pa so poslušalci že tako daleč in tako visoko, je vsa pridiga odvečna. Verjamem v vzpon ljudi k čedalje višjim stopnjam civiliziranosti, le da se mi ta vzpon zdi obupno počasen. Če bi hoteli čakati, da se čut vseh, tudi povprečnih ljudi izčisti do tiste blagosti, s katero je Lessing pisal *Modrega Natana*, bi poteklo ne le naše, ampak tudi življenje naših sinov, vnukov, pravnukov. Tu nam svetovni duh priskoči na pomoč z druge strani.

To stoletje nam je s svojimi tehničnimi dosežki prineslo dragocen preporod. Le da se ta pravljčni napredek še ne izkorišča v korist človečnosti. Razdalje na zemeljskem površju so premagane, in vendar se še mučimo z ozkostjo. Hitro in brez tveganja se zdaj v velikanskih parnikih poganjamo čez prej neznana morja. V gorski svet, kamor so se ljudje nekoč v strahu podajali peš, speljujemo varne železnice. Dogodki iz dežel, ki v času, ko je Evropa Jude zapirala v gete, niso bile niti odkrite, so nam znani že naslednjo uro. Prav zato je judovska stiska anahronizem – ne pa morda zato, ker je že pred sto leti tu bil neki razsvetlenski čas, ki je v resnici obstajal le za najimnitnejše duhove.

Mislim, da električna luč nikakor ni bila iznajdena zato, da bi peščica snobov z njo osvetljevala svoje razkošne sobane, temveč da bi se ob njenem soju reševala vprašanja človeštva. Eno od teh, in ne najmanj pomembno, je judovsko vprašanje. Z njegovo rešitvijo ne delamo le zase, temveč tudi za številne druge izmučene in obremenjene.

Judovsko vprašanje obstaja. Brezumno bi ga bilo tajiti. Gre za preostanek srednjega veka, ki ga je zaneslo v naš čas in s katerim civilizirani narodi pri najboljši volji niti danes ne morejo opraviti. Velikodušno voljo

za to so vendar pokazali, ko so nas emancipirali. Judovsko vprašanje obstaja povsod, kjer Judje živijo v razpoznavnem številu. Kjer ga ni, ga prinesejo Judje, ko se priselijo. Edino naravno je, da se selimo tja, kjer nas ne preganjajo; z našim prihodom se nato začne preganjanje. To je resnica in bo ostalo resnica povsod, celo v visoko razvitih deželah – kot dokazuje Francija – in to tako dolgo, dokler judovsko vprašanje ne bo razrešeno politično. Revni Judje zdaj nosijo antisemitizem v Anglijo, že so ga prinesli v Ameriko.

Mislim, da razumem antisemitizem, to na številne načine zapleteno gibanje. To gibanje opazujem kot Jud, toda brez sovraštva ali strahu. Menim, da lahko prepoznam, kakšen delež antisemitizma izhaja iz grobe šale, prostaške zavisti, podedovanega predsodka, verske nestrpnosti – a tudi iz domnevne samoobrambe. Judovskega vprašanja nimam niti za socialno niti za religiozno vprašanje, naj se barva tako ali drugače. Vprašanje je nacionalno – in da bi ga rešili, ga moramo predvsem spremeniti v svetovno politično vprašanje, o katerem se bo odločalo v svetu civiliziranih narodov.

Narod smo. En narod.

Povsod smo se iskreno trudili, da bi izginili v narodnem telesu, ki nas obdaja, in ohranili le vero naših prednikov. Tega nam ne dopustijo. Zaman smo zvesti, ponekod celo zanesenjaški patrioti, zaman žrtvujemo od svoje lastnine in krvi enako kot naši sodržavljeni, zaman se trudimo svoje domovine proslaviti v umetnostih in znanostih, obogatiti jih s trgovino in poslom. V naših domovinah, kjer živimo že stoletja, nas razkričavajo za tujce, pogosto prav tisti ljudje, katerih rodov še niti ni bilo v deželi, ko so naši predniki že ječali tam. Kdo je tujec v deželi, odloča večina; to je vprašanje moči, kakor sploh vse v občevanju med narodi. Nobeni od naših priposestevanih pravic se ne odpovem, če to rečem kot goli posameznik brez mandata. V današnjem stanju sveta ima moč prednost pred pravico, in najbrž bo še dolgo tako. Torej smo zaman povsod vrli patrioti: tudi hugenoti so bili, pa so bili prisiljeni oditi. Če bi nas pustili pri miru ...

Toda mislim, da nas ne bodo pustili pri miru.

Z zatiranjem in preganjanjem nas ni mogoče iztrebiti. Nobeno ljudstvo v zgodovini ni zdržalo takšnih bojev in trpljenja kakor mi. Protijudovske gonje so k odpadu vselej pripravile le slabiče med nami. Močni Judje se, kadar izbruhnejo pregoni, kljubovalno povrnejo k svojemu plemenu. To se je jasno pokazalo v času neposredno po judovski emancipaciji. Duhovno in materialno višje umeščeni Judje so popolnoma izgubili občutje pripadnosti. Če politična blaginja traja nekaj časa, se povsod asimiliramo; mislim, da to ni nič nečastnega. Državnik, ki bi svojemu narodu želel judovske rasne primesi, bi torej moral poskrbeti za trajnost naše politične blaginje. Tega pa še sam Bismarck ne bi zmožel.

Kajti stari predsodki proti nam so zakoreninjeni globoko v ljudski naravi. Kdor hoče dokazati za to, mora le prisluhniti tam, kjer se ljudstvo odkrito in preprosto izraža: pravljica in pregovor sta antisemitska. Ljudstvo, katerokoli, je velik otrok, ki ga je sicer mogoče vzgajati; toda ta vzgoja bi v najboljšem primeru zahtevala tako neznansko dolgo, da bi si, kakor sem dejal, prej že zdavnaj lahko pomagali na kak drug način.

Asimilacijo, pod katero ne razumem le zunanosti, kot so oblačila, življenjske navade, običaji in jezik, temveč izenačenje v občutenju in bivanju – to asimilacijo Judov je, kjerkoli pač, mogoče doseči le z mešano zakonsko zvezo. Toda slednje mora večina občutiti kot potrebo; nikakor ne zadostuje, da se mešani zakon razglasi za zakonsko dopustnega. Madžarski liberalci, ki so to nedavno storili, so v opazni zmoti. Ta doktrinarno uvedeni mešani zakon dobro ponazarja eden njegovih prvih primerov: krščen Jud je poročil Judinjo. Medtem pa je boj za obstoječo obliko zakonske zveze na številne načine zaostрил antagonizme med kristjani in Judi na Madžarskem in tako bolj škodil kot koristil mešanju ras. Kdor resnično želi izginotje Judov z mešanjem, lahko vidi samo eno možnost. Judje bi morali najprej pridobiti toliko ekonomske moči, da bi s tem premagali stari družbeni predsodek. Primer tega je aristokracija, kjer se mešani zakoni sklepajo razmeroma najpogosteje. Staro plemstvo se z judovskim denarjem na novo pozlati, judovske družine pa se tako

absorbirajo. Toda kako bi se to lahko zgodilo v srednjih slojih, torej tam, kjer je gorišče judovskega vprašanja, ker so Judje ljudstvo srednjega stanu? Tam bi ta predhodno potrebna pridobitev moči hkrati pomenila gospodarski monopol Judov – torej prav to, kar o njih že zdaj lažno trdijo. In če že zdajšnja moč Judov sproža takšne krike besa in preplaha med antisemiti, kakšne izbruhe bi bilo šele pričakovati z nadaljnjo rastjo te moči. Takšna predstopnja absorpcije ni dosegljiva; kajti pomenila bi podjarmljenje večine s strani še donedavna zaničevane manjšine, ki sama nima nobene vojaške ali upravne moči. Zato sodim, da absorpcija Judov tudi po poti uspeha ni verjetna. V deželah, ki so ta čas antisemitske, mi bodo pritrčili. V drugih, kjer se Judom trenutno dobro godi, bodo moji rojaki verjetno najostreje oporekali mojim trditvam. Verjeli mi bodo šele, ko jih bo ponovno doletela protijudovska gonja. In kolikor dlje se antisemitizem zamudi, toliko srditeje vedno izbruhne. Infiltracija doseljujočih se Judov, ki jih privlači navidezna varnost, in razredni vzpon avtohtonih Judov se združita v mogočno součinkovanje in silita v prevrat. Ni preprostejšega in razumnejšega od tega sklepa.

Ker pa ta sklep delam brez pomislekov in sledim le resnici, si bom, predvidevam, nakopal oporekanje, celo sovražnost tistih Judov, ki živijo v ugodnih razmerah. Dokler bi šlo le za zasebne interese, katerih nosilci se zaradi lastne omejenosti ali strahopetnosti čutijo ogrožene, bi to lahko s prezirljivim nasmehom pustili v nemar. Kajti potreba revnih in zatiranih je važnejša. Vendar pa ne bi rad od samega začetka puščal prostora za zmotne predstave, kot je ta, da bi bili, če bi se ta načrt kdaj uresničil, posedujoči Judje premoženjsko oškodovani. Zato želim vse premoženjskopravne zadeve izčrpno razjasniti. Če celotna ideja ne preseže ravni literature, pa bo tako ali tako vse ostalo pri starem.

Resnejši bi bil ugovor, da pomagam antisemitom, ko nas imenujem narod, en narod. Da oviram asimilacijo Judov tam, kjer se hoče izvršiti, in jo naknadno ogrožam tam, kjer se je že izvršila: če kot osamljen pisec sploh lahko oviram ali ogrožam karkoli.

Ta ugovor se bo pojavil zlasti v Franciji. Pričakujem ga tudi na drugih krajih, vendar bi rad vnaprej odgovoril le francoskim Judom, ker so prav oni najboljši primer.

Naj še tako spoštujem kako osebnost, naj gre za močno individualno osebnost državnika, izumitelja, umetnika, filozofa, vojskovodje, ali za kolektivno osebnost zgodovinsko nastale skupine ljudi, ki jo imenujemo narod – naj še tako spoštujem kako osebnost, vendarle ne objokujem njenega izginotja. Kdor more, hoče in mora izginiti, naj izgine. Toda narodna osebnost Judov ne more, noče in ji ni treba izginiti. Ne more, ker jo držijo skupaj zunanji sovražniki. Da noče, je dokazala skozi dve tisočletji neznanskega trpljenja. Da ji ni treba, skušam prikazati v tem spisu, kakor prej številni drugi Judje, ki niso opustili upanja. Celotne veje judovstva lahko odmrejo; toda drevo živi.

In če bodo zdaj francoski Judje, vsi ali nekateri, protestirali proti temu načrtu, češ da so se že »asimilirali«, je moj odgovor preprost: celotna stvar se jih ne tiče. Oni so torej izraelitski Francozi,²²⁹ imenitno! Tole pa je notranja zadeva Judov.

Vsekakor pa državotvorno gibanje, ki ga predlagam, izraelitskim Francozom ne bi škodovalo nič bolj kot »asimiliranim«²²⁹ drugih dežel. Prav nasprotno, koristilo bi jim! Kajti, če uporabim Darwinov izraz, nič več ne bi motilo njihove »kromatične funkcije«. Mirno bi se lahko asimilirali, saj bi bil zdajšnji antisemitizem za vselej zaustavljen. In drugi bi jim res verjeli, da so do dna duše asimilirani, ko bi nova judovska država, s svojimi boljšimi institucijami, postala resničnost, oni pa bi vseeno ostali tam, kjer živijo zdaj.

»Asimilirani«²²⁹ bi od odstranitve plemenu zvestih Judov imeli še več koristi kakor krščanski državljani. Kajti asimilirani bi se znebili zaskrbljujoče,

229 Z emancipacijo Judov v Franciji je judovstvo dobilo status veroizpovedi poleg drugih dveh priznanih, katoliške in protestantske, in namesto oznake »judovski«, ki je imela slabšalno konotacijo, so uveljavili ime »izraelitski«²²⁹ (ustanovitev Consistoire central israélite de France pod Napoleonom I., 1808). Francoski Judje so s tem postali »Francozi izraelitske veroizpovedi«²²⁹.

nepredvidljive, neizogibne konkurence judovskega proletariata, katerega zaradi političnih pritiskov in gospodarske stiske meče s kraja na kraj, iz dežele v deželo. Ta lebdeči proletariat bi se zasidral. Nekateri krščanski državljani – imenujejo se antisemiti – trenutno lahko nasprotujejo prise-ljevanju tujih Judov. Izraelitski državljani tega ne morejo, četudi so veliko huje prizadeti; kajti nanje, prvič, kot konkurenca pritiskajo posamezniki v podobnem ekonomskem položaju, in ti, drugič, še uvažajo antisemitizem ali zastrujejo obstoječega. Tej skrivni tožbi asimilirani dajejo duška z »dobrodelnimi«²³⁰ podvigi. Za prihajajoče Jude ustanavljajo emigracijska društva. Ta paradoks bi bil smešen, če pri tem ne bi šlo za trpeče ljudi. Nekatera od teh podpornih društev ne obstajajo *za* preganjane Jude, temveč *proti* njim. Najrevnejše naj bi bilo treba samo odstraniti, čim hitreje in čim dlje. In tako ob pozornejšem pogledu odkrijemo, da je marsikateri navidezni prijatelj Judov nič drugega kot v dobrodelnika preoblečen antisemit judovskega porekla.

Toda niti kolonizacijski poskusi resnično dobronamernih mož se doslej niso obnesli, četudi so bili zanimivi kot poskus.²³⁰ Ne verjamem, da je temu ali onemu šlo le za konjiček; da je kdo poslal revne Jude v migracijo, kakor se pošlje konje v dirko. Za kaj takega je stvar vendarle preresna in prežalostna. Zanimivi so bili ti poskusi zato, ker so učinkovali kot praktični predhodniki ideje judovske države v malem. In celo koristni so bili, ker so bile pri njih storjene napake, iz katerih se je mogoče učiti pri uresničevanju ideje v velikem. Resda je bila s temi poskusi storjena tudi škoda. Presaditev antisemitizma na nove kraje, kar je nujna posledica takšne umetne infiltracije, se mi zdi še najmanjše zlo. Hujše je, da so zaradi nezadostnih rezultatov Judje sami podvomili v uporabnost judovskega človeškega materiala. Temu dvomu pa bomo med razumnimi ljudmi vendarle lahko kos s temle preprostim argumentom: kar je

²³⁰ Kmetijske naselbine, ki so jih financirali premožni Judje. Najvidnejša od teh sta bila poslovnež in filantrop Maurice de Hirsch, ustanovitelj Jewish Colonization Association, ki je podpirala migracijo vzhodnoevropskih Judov v Severno in Južno Ameriko, zlasti v Argentino, in filantrop Edmond de Rothschild, ki je podpiral naselbine v Palestini.

v malem nesmotrno ali neizvedljivo, ni nujno takšno v velikem. V istih razmerah lahko majhno podjetje prinaša izgubo, veliko pa dobiček. Potok še za čolne ni ploven, reka, v katero se izliva, pa nosi mogočne ladje. Nihče ni tako močan ali bogat, da bi lahko prestavil celotno ljudstvo z enega kraja bivanja na drugega. To zmore samo ideja. Državna ideja ima takšno silo. Judje vso dolgo noč svoje zgodovine nikoli niso prenehali sanjati teh kraljevskih sanj. »Prihodnje leto v Jeruzalemu!« je naša stara beseda.²³¹ Zdaj je treba pokazati, da sanje lahko postanejo ideja belega dne.

Da to dosežemo, je treba predvsem narediti tabulo raso v glavi, odpraviti razne stare, presežene, zmedene, omejene predstave. Tope glave bodo, za začetek, menile, da migracija nujno poteka z izhodom iz kulture v puščavo. To ni res! Migracija se dogaja znotraj kulture. Človek se ne vrne na nižjo stopnjo, temveč se povzpne na višjo. Ne vseli se v ilovnato kočo, temveč v lepšo, modernejšo, na novo zgrajeno hišo, ki jo sme brez nevarnosti posedovati. Ne izgubi pridobljenega imetja, temveč ga unovči. Svojim pravicam se odpove le v zameno za boljše. Od navad, ki so mu drage, se ne loči, temveč jih ponovno najde. Ne zapusti stare hiše, preden ni dokončana nova. Selijo se vedno le tisti, ki so prepričani, da si bodo s tem izboljšali položaj. Najprej gredo obupani, nato revni, nato premožni, nato bogati. Tisti, ki pridejo prej, se dvignejo v višji sloj, dokler ta za njimi ne pošlje svojih pripadnikov. Migracija je hkrati razredni vzpon. Odselitvi Judov ne sledi nobena gospodarska motnja, nobena kriza ali preganjanje, temveč se za dežele, ki jih ti zapustijo, začne obdobje blaginje. Nastopi notranja migracija krščanskih državljanov na položaje, ki so jih Judje zapustili. Odtekanje je postopno, brez kakršnihkoli pretresov, in že njegov začetek pomeni konec antisemitizma. Judje se posloviyo kot spoštovani prijatelji, in če se posamezniki kasneje vrnejo, jih bodo v civiliziranih deželah sprejeli in obravnavali prav tako dobrohotno kakor

²³¹ »Prihodnje leto v Jeruzalemu!« je tradicionalni izrek ob koncu pashalne večerje in ob zaključku molitve Neilá za jom kipur. Gl. *Pripoved o odhodu iz Egipta*, nav. delo, str. 21.

druge tuje državljane. Ta migracija tudi ni beg, temveč urejena selitev pod nadzorom javnega mnenja. Ne le da je treba gibanje sprožiti s popolnoma zakonitimi sredstvi, tudi izpeljati ga je mogoče le z naklonjenim sodelovanjem udeleženih vlad, ki bodo od tega imele bistvene koristi.

Za neoporečnost ideje in njeno izvedbeno moč so potrebna jamstva, ki jih lahko nudi le tako imenovana »moralna« ali »pravna« oseba. Ti poimenovanji, ki sta v pravnem jeziku pogosto zamenljivi, bom tu ločeval. Kot moralno osebo, ki je subjekt tistih pravic, ki presegajo zasebnolastninsko sfero, postavljam Society of Jews. Tej ob strani stoji pravna oseba Jewish Company, ki je pridobitni subjekt.²³²

Posameznik, ki bi se namenil poprijeti za tako velikansko delo, bi bil lahko le slepar ali norec. Za neoporečnost moralne osebe jamči značaj njenih članov. Zadostno moč pravne osebe izkazuje njen kapital.

S temi uvodnimi pripombami sem želel le čim hitreje odbiti prvi val ugovorov, ki jih bo priklical že sam izraz »judovska država«. Od tu dalje bomo razpravljali bolj umirjeno, se spopadli z drugimi ugovori in

²³² Nem. *juristische Person, moralische Person*. Razlikovanje med moralno in pravno osebo izhaja iz geneze pojma pravne osebe, ki je opredeljena kot združenje več fizičnih oseb, ki ima lastno pravno sposobnost, tj. sposobnost biti subjekt pravic in dolžnosti. Znanstvena utemeljitev pravne sposobnosti ter razmišljanja o pojmu pravne osebe so se v glavnem odvijala v obdobju od 17. do 19. stoletja. Izoblikoval se je pojem *moralne osebe*, ki vključuje različne oblike povezovanj fizičnih oseb, ki jim sistem priznava pravice in dolžnosti (od gospodarskih družb, ki imajo svojo pravno sposobnost, do družine, ki pravne sposobnosti nima). Znotraj pojma moralne osebe vznikne *pravna oseba* kot samostojni subjekt pravic in dolžnosti. Moralna oseba je torej širša množica in vključuje pravne osebe. – Po Herzlovem pojmovanju bi bila Society of Jews moralna oseba, ki sama po sebi nima pravne subjektivitete, ji pa Herzl priznava določene lastnosti, pravice ali naloge. Jewish Company pa je pravna oseba, torej pravni subjekt, ki ima lahko pravice in dolžnosti podobno kot posameznik. O širši problematiki gl. npr. Rolf Gröschner, Stephan Kirste in Oliver W. Lembcke, ur., *Person und Rechtsperson: Zur Ideengeschichte der Personalität*, Mohr Siebeck, Tübingen 2015.

temeljiteje izpeljali nekatera že nakazana vprašanja, četudi se bomo v prid spisa, ki mora poleteti, po možnosti skušali izogniti vsemu okornemu. Temu namenu bodo najboljše služila kratka aforistična poglavja.

Če hočem na mesto stare zgradbe postaviti novo, moram najprej rušiti in potem graditi. Tega razumnega zaporedja se bom torej držal. Najprej bom v splošnem delu razjasnil pojme, odpravil tope stare predstave, opredelil politične in političnoekonomske predpogoje in razvil načrt.

V posebnem delu, ki se deli na tri glavne razdelke, bom predstavil izvedbo. Ti glavni razdelki so: Jewish Company, Krajevne sekcije in Society of Jews. Society mora sicer nastati najprej, Company pa nazadnje. Toda pri načrtu se zdi primernejši obratni vrstni red, ker bodo največji pomisleki nastopili glede finančne izvedljivosti, tako da je treba te ovreči naprej.

Za konec se bom v sklepni besedi posvetil še preostalim predvidljivim ugovorom. Moji judovski bralci naj mi potrpežljivo sledijo do konca. Morda bodo nekaterim ugovori prihajali na misel v drugačnem vrstnem redu, kakor jih bom tukaj ovrgel. Tistih, katerih pomisleki bodo razumno premagani, pa naj se izrečejo za stvar.

Četudi tu nagovarjam razum, vendarle dobro vem, da zgolj razum ni dovolj. Stari jetniki ne zapustijo radi ječe. Videli bomo, ali je med nami že zrasla mladina, ki jo potrebujemo; tista mladina, ki potegne stare za seboj, jih ponese ven na močnih rokah in pretopi razumske razloge v zanos.

SPLOŠNI DEL

Judovsko vprašanje

Ogroženosti Judov ne more nihče zanikati. V vseh deželah, kjer bivajo v opaznem številu, so bolj ali manj preganjani. Četudi so po zakonu enakopravni, se ta enakopravnost v praksi skoraj povsod odpravi v njihovo škodo. Že srednje visoki položaji v vojski ter v javnih in zasebnih uradih

so jim nedostopni. Izriniti jih poskušajo tudi iz poslovnega sveta. »Ne kupujte pri Judih!«²³³

Napadi v parlamentih, na zborovanjih, v tisku, s cerkvenih prižnic, na ulici, na potovanjih – izključitev iz določenih hotelov – in celo v zabaviščih se iz dneva v dan množijo. Pregarjanje se razlikuje po deželah in družbenih krogih. V Rusiji plenijo judovske vasi, v Romuniji po nekaj Judov pobijejo, v Nemčiji jih ob priliki premlatijo, v Avstriji antisemiti terorizirajo celotno javno življenje, v Alžiriji nastopajo potujoči hujskaški pridigarji, v Parizu tako imenovana boljša družba strne svoje vrste, imenitni krogi se zaprejo pred Judi. Odenkov je nešteto. Vendar tu ni kraj za samopomilovanje in naštevanje vseh judovskih tegob. Naj so posamični primeri še tako boleči, se nočemo zadrževati pri njih.

Ni moj namen vzbujati ginjenosti v naš prid. To bi bilo gnilo, brezplodno in nečastno. Jude bom vprašal samo tole. Ali ne drži, da v deželah, kjer živimo v opaznem številu, položaj judovskih odvetnikov, zdravnikov, tehnikov, učiteljev in vseh vrst uradnikov postaja čedalje bolj nevzdržen? Ali ne drži, da je naš celotni judovski srednji sloj resno ogrožen? Ali ne drži, da proti našim bogatašem hujskajo drhal z vsemi njenimi strastmi? Ali ne drži, da naši revni trpijo veliko hujše kakor vsak drug proletariat? Verjamem, da je pritisk navzoč povsod. Judom najvišjih ekonomskih slojev vliva nelagodje. Pri srednjih slojih se kaže kot težka, topa tesnoba. Pri nižjih kot goli obup.

Dejstvo je, da se stvar povsod izteče v isto, kar se da povzeti s klasičnim berlinskim klicem: Judje ven!²³⁴

Zdaj bom judovsko vprašanje izrazil na najkrajši možni način: Moramo že »ven«? Kam?

Ali lahko še ostanemo? Kako dolgo?

Opravimo najprej z vprašanjem, ali naj ostanemo. Ali lahko upamo na boljše čase, se oborožimo s potrpljenjem, s pobožno vdanostjo čakamo,

²³³ Nem. *Kauft nicht bei Juden!*

²³⁴ Nem. *Juden raus!*

da vladarji in ljudstva zemlje postanejo bolj milostno nastrojeni do nas? Trdim, da ne moremo pričakovati nobenega obrata sedanjega toka. Zakaj? Vladarji – tudi če smo jim enako dragi kot drugi državljani – nas ne morejo zaščititi. Če bi Judom izkazali preveliko dobrohotnost, bi si sami naprtili njim namenjeno sovraštvo. In ta »preveliko« pomeni manj od tega, do česar imata pravico vsak običajen državljan in vsaka narodnost.²³⁵

Narodi, med katerimi Judje prebivajo, so vsi brez izjeme, prikrito ali odkrito, antisemitski.

Navadno ljudstvo nima zgodovinskega razumevanja in ga tudi ne more imeti. Ne ve, da se evropskim narodom danes maščujejo grehi srednjega veka. Smo to, kar so nas naredili v getih. Nedvomno smo dosegli premoč v denarnem poslu, a to zato, ker so nas v srednjem veku k temu pregnali. Danes se isti proces ponavlja. Ponovno nas silijo v denarni posel, zdaj imenovan borza, s tem ko nas odrežejo od vseh drugih pridobitnih panog. Ko se znajdemo na borzi, pa nas prav zaradi tega ponovno zaničujejo. Hkrati neutrudno proizvajamo povprečne izobrazence, ki nimajo nobenega odvoda in so zato enako družbeno nevarni kakor rastoče premoženje. Izobraženi Judje brez premoženja danes vsi zapadajo socializmu. Socialna bitka bi se torej v vsakem primeru bojevala na naših hrbtih, saj stojimo na najbolj izpostavljenih točkah obeh taborov, kapitalističnega in socialističnega.

Dosedanji poskusi reševanja

Umetna sredstva, s katerimi so si doslej prizadevali za premagovanje judovske stiske, so bila bodisi preveč malenkostna – na primer različne kolonizacije – bodisi napačno zamišljena, na primer poskusi, da bi Jude kar v njihovih trenutnih domovinah spremenili v kmete.

²³⁵ Nem. *Volksstamm*, narod, narodnost. Termin *Volksstamm* se je uporabljal za govor o avstro-ogrskih narodnih in etničnih skupinah (star prevod: narodno pleme; Niko Hudelja, *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, 2., razširjena in dopolnjena izd., Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana 2016, str. 992).

Kaj namreč dosežemo, če nekaj tisoč Judov prestavimo v drugo sosesčino? Bodisi jim bo uspelo, in takrat bo z njihovim premoženjem zrasel antisemitizem, bodisi bodo takoj propadli. Doslejšnjih poskusov odvajanja revnih Judov v druge dežele smo se dotaknili malo prej. To odvajanje je najmanj nezadostno in nesmotrno, če že ne kar škodljivo. Rešitev se tako le prelaga, zavlačuje in morda celo otežuje.

Kdor pa hoče Jude spremeniti v poljedelce, je ujet v čudaško zmoto. Kmet je namreč zgodovinska kategorija, kar najboljše prepoznamo po njegovi noši, ki je v večini dežel nespremenjena že stoletja, pa tudi po njegovih delovnih pripomočkih, ki so natanko isti kot v času njegovih davnih prednikov. Njegov plug je še enak, seje iz predpasnika, kosi z zgodovinsko koso in mlati s cepcem. Vemo pa, da danes za vse to obstajajo stroji. Tudi agrarno vprašanje je zgolj vprašanje strojev. Amerika bo premagala Evropo, kakor veleposestvo pokonča majhna posestva.

Kmet je torej figura, obsojena na izumrtje. Kadar kmeta umetno ohranjajo, to počnejo le zato, ker mu je namenjeno služiti določenim političnim interesom. Da bi hoteli ustvarjati nove kmete po starem receptu, bi bilo nemogoče in nesmiselno početje. Nihče nima dovoljšnega bogastva ali moči, da bi kulturo prisilil v nazadovanje. Že samo ohranjati zastarele kulturne razmere je neznanska naloga, za katero komaj zadostujejo vsa sredstva oblasti celo v avtokratsko vodeni državi.

Bomo torej od Juda, ki je razumen človek, zahtevali, da postane kmet stare sorte? To bi bilo prav tako, kakor če bi Judu rekli: »Tu imaš samostrel, pojdi v vojno!« – Kako prosim? S samostrelom, medtem ko imajo drugi malokalibrske puške in Kruppove topove? Judje, ki jih hočejo pokmetiti, imajo popolnoma prav, ko se pod takimi pogoji ne ganejo z mesta. Samostrel je lepo orožje in me elegično naravna, kadar imam čas za to. Vendar spada v muzej.

Sicer obstajajo regije, kjer se obupani Judje dejansko podajo na polje, oziroma bi tja vsaj hoteli. Pokaže pa se, da so ravno ti kraji – kot enklava v nemškem Hessnu in nekatere ruske province – glavna legla antisemitizma.

Kajti izboljševalci sveta, ki Jude pošiljajo orat, pozabljajo na zelo pomembno osebo, ki ima k temu kar nekaj pripomniti. Namreč kmeta. In kmet ima popolnoma prav. Zemljiški davek, grožnje letini, pritisk veleposestnikov, ki delajo za nižjo ceno, in zlasti ameriška konkurenca mu dovolj grenijo življenje. Poleg tega carine na žito ne morejo rasti v neskončnost. Tudi tovarniškega delavca ni mogoče pustiti izstradati; ker je njegov politični vpliv v vzponu, se je ravno treba čedalje bolj ozirati nanj.

Vse te težave so dobro znane, zato jih omenjam le mimogrede. Hotel sem samo naznačiti, kako brez vrednosti so bili vsi doslejšnji z zavestno namero – večinoma tudi hvalevredno namero – storjeni poskusi rešitve. Niti odvajanje niti umetno tlačenje duhovne ravni našega proletariata ne moreta biti v pomoč. O čudežnem sredstvu asimilacije pa smo že razpravljali.

Na ta način ni mogoče biti kos antisemitizmu. Tega ne bo ga mogoče odpraviti, dokler ne bodo odpravljene njegovi vzroki. Toda ali so ti odpravljivi?

Vzroki antisemitizma

Zdaj ne govorimo več o emocionalnih vzrokih, starih predsodkih in omejenostih, temveč o političnih in ekonomskih vzrokih. Našega današnjega antisemitizma ne smemo zamenjevati z verskim protijudovskim sovraštvom zgodnejših obdobj, četudi je v posameznih deželah protijudovsko sovrašтво še danes konfesionalno obarvano. Splošna težnja današnjega protijudovskega gibanja je drugačna. V deželah, ki prednjačijo v antisemitizmu, je slednji posledica judovske emancipacije. Ko so kulturni narodi uvideli nečloveškost izrednih zakonov in nas osvobodili, je ta osvoboditev prišla prepozno. Na naših dotedanjih krajih bivanja nas zakonsko ni bilo več mogoče emancipirati. V getu smo se začuda razvili v ljudstvo srednjega sloja in iz njega smo izstopili kot strahovita konkurenca preostalemu srednjemu sloju. Tako smo se po emancipaciji nenadoma znašli med buržoazijo, kjer moramo zdržati dvojni pritisk,

od znotraj in od zunaj. Krščanska buržoazija se nas pač ne bi branila žrtvovati socializmu; vendar to ne bi prida pomagalo.

In vendar zakonske enakopravnosti Judov, kjer obstaja, ni več mogoče odpraviti. Ne le zato, ker bi bilo to v nasprotju z moderno zavestjo, pač pa tudi zato, ker bi to vse Jude, od revnih do bogatih, v trenutku pognalo med prevratniške stranke.

Pravzaprav ni učinkovitega ukrepa proti nam. Nekoč so Judom pobrali dragotinje. Kako danes zagrabit premično premoženje? To počiva v potiskanih kosih papirja, zaklenjenih kdo ve kje po svetu, morda v krščanskih blagajnah. Seveda je mogoče z davki udariti po raznih delnicah in prednostnih vrednostnih papirjih pri železnicah, bankah, industrijskih podjetjih, in tam, kjer obstaja progresivni davek na dohodek, je mogoče popasti celotni kompleks premičnega premoženja. Toda noben tak poskus ne bi mogel biti usmerjen zgolj proti Judom, kjer pa bi to vendarle poskusili, bi takoj zabredli v težke gospodarske krize, ki bi sicer najprej prizadele Jude, vendar nikakor ne bi bile omejene nanje. Ker Judom torej ni mogoče priti do živega, se sovraštvo do njih le še krepí in greni. Med prebivalstvom antisemitizem narašča vsak dan, vsako uro, in še bo naraščal, ker njegovi vzroki ostajajo in jih ni mogoče odpraviti. *Causa remota* je tu izguba naše zmožnosti asimilacije, ki se je zgodila v srednjem veku, *causa proxima* pa naša hiperprodukcija povprečnih izobražencev, ki nimajo možnosti niti za odvod navzdol niti za vzpon navzgor – vsaj ne za zdrav odvod ali zdrav vzpon. Navzdol se proletariziramo v prevratnike in s podoficirji zalagamo vse revolucionarne stranke, hkrati pa navzgor raste naša strahovita denarna moč.

Učinki antisemitizma

Pritisk, ki ga izvajajo na nas, nas ne bo izboljšal. Nič drugačni nismo kot drugi ljudje. Svojih sovražnikov ne ljubimo, to čisto drži. Toda le tisti, ki je zmožen preseči samega sebe, nam sme to očitati. Pritisk v nas naravno spočenja sovražnost do naših zatiralcev – in naša sovražnost, obratno, spet stopnjuje pritisk. Iz tega kroga ni izhoda.

»Pač!« bodo porekli mehkosrčni sanjači. »Pač, je izhod! Prebuditi je treba dobroto v ljudeh.«

Moram sploh dokazovati, kakšno sentimentalno čenčanje je to? Kdor bi hotel izboljšanje razmer osnovati na dobroti vseh ljudi, ta bi vsekakor pisal utopijo!

Govoril sem že o naši »asimilaciji«. Niti za trenutek ne pravim, da jo želim. Naša narodna osebnost je preveč zgodovinsko slavna in kljub vsem ponižanjem preveč povzdignjena, da bi bilo zaželeno njeno izginotje. A mogoče je, da bi se povsod brez sledu zlili z ljudstvi, ki nas obdajajo, če bi nas le dve generaciji pustili pri miru. Pa nas ne bodo pustili pri miru. Po kratkih razdobjih strpnosti se vedno znova zdrami sovražnost do nas. Videti je, da naša blaginja ljudi razdraži, ker so bili dolga stoletja vajeni na nas gledati kot na najbolj prezira vredne med reveži. Iz nevednosti ali ozkosrčnosti pa ne opazijo, da nas blaginja kot Jude slabi in da briše naše posebnosti. Šele pritisk nas porine nazaj k staremu plemenu, šele sovraštvo okolice nas ponovno naredi tujce.

Tako torej smo in ostajamo, naj to hočemo ali ne, zgodovinska skupina z razpoznavno skupno pripadnostjo.

Smo narod – to nas brez naše volje dela sovražnik, kakor je to vedno bilo skozi zgodovino. V stiski stojimo skupaj in tu nenadoma odkrijemo našo moč. Da, imamo moč ustvariti državo, in to vzorno državo. Za to imamo vsa potrebna človeška in materialna sredstva.

Tu bi bilo pravzaprav že umestno spregovoriti o našem »človeškem materialu«, kot se glasi ta malo grob izraz. Toda prej morajo biti znane glavne poteze načrta, saj se mora nanj nanašati vse drugo.

Načrt

Celotni načrt je v svoji osnovni obliki izjemno preprost, kar tudi mora biti, če naj bo razumljiv vsakomur.

Naj nam dajo suverenost nad koščkom zemeljske površine, zadostnim za legitimne potrebe našega ljudstva, in za vse drugo bomo poskrbeli sami.

Vzpostavitev nove suverenosti ni nič smešnega ali nemogočega. Temu smo bili vendar priča v našem času, in to pri ljudstvih, ki niso ljudstva srednjega sloja kakor mi, temveč revnejša, neomikana in zato šibkejša ljudstva. Vlade dežel, ki trpijo za antisemitizmom, so živo zainteresirane za to, da nam priskrbijo suverenost.

Za to v načelu preprosto, v izvedbi pa zapleteno nalogo bosta ustanovljena dva organa: Society of Jews in Jewish Company.

Kar bo Society of Jews pripravila na znanstveni in politični ravni, bo Jewish Company izvedla na praktični ravni.

Jewish Company bo poskrbela za likvidacijo vseh premoženjskih interesov odseljujočih se Judov in organizirala gospodarsko dejavnost v novi deželi.

Odselitve Judov si, kot že rečeno, ne smemo predstavljati kot nenadnega dogodka. To bo postopen proces, ki bo trajal desetletja. Najprej bodo odšli najrevnejši in izkrcili zemljo. Po vnaprej določenem načrtu bodo zgradili ceste, mostove, železnice, postavili telegrafe, zregulirali reke in si zgradili domove. Njihovo delo bo prineslo posel, posel bo prinesel tržišča, tržišča bodo privabila nove naseljence. Vsakdo namreč pride prostovoljno, na lastne stroške in na lastno odgovornost. Delo, ki ga vložimo v zemljo, bo stopnjevalo vrednost dežele. Judje bodo hitro spregledali, da se je tu odprlo novo, trajno področje za njihovo doslej osovraženo in zaničevano podjetnost.

Kdor hoče danes ustanoviti državo, se tega ne bo lotil na način, ki bi bil pred tisoč leti edini mogoč. Vračati se na pretekle kulturne stopnje, kar bi radi nekateri sionisti, je neumnost. Če bi se, na primer, znašli pred nalogo, da moramo deželo očistiti divjih zveri, tega ne bi počeli po metodi Evropejcev iz petega stoletja. Nad medvede ne bi šli eden po eden s kopjem in sulico, temveč bi priredili velik lov, zverine veselo zgnali skupaj in jih vrgli v zrak z melinitno bombo.

Če hočemo graditi hiše, ne bomo postavljali nebogljjenih kolišč ob jezeru, temveč bomo zidali, kakor se to počne danes. Zidali bomo drznejše in

veličastneje, kakor se je to dogajalo kdajkoli prej. Kajti razpolagamo s sredstvi, kakršnih v zgodovini še ni bilo.

Našim najnižjim ekonomskim slojem bodo polagoma sledili tisti neposredno nad njimi. Prvi bodo šli tisti, ki so trenutno v brezupnem položaju. Vodilo jih bo naše povsod preganjano povprečno izobraženstvo, ki ga čezmerno produciramo.

Vprašanje judovske migracije mora s tem spisom postati predmet splošne razprave. Vendar to ne pomeni, da bomo o stvari glasovali. Tako bi bila že vnaprej izgubljena. Kdor noče zraven, naj ostane, kjer je. Ugovor posameznikov je irelevanten.

Kdor hoče zraven, naj se postavi za naš prapor in se bori zanj v besedi, pisanju in dejanju.

Judje, ki se bodo izrekli za našo državno idejo, se bodo zbrali okrog Society of Jews. S tem bo ta dobila avtoriteto nasproti vladam, da sme govoriti in se pogajati v imenu Judov. Society bo, če rečem z analogijo iz mednarodnega prava, priznana kot državotvorna oblast.²³⁶ In s tem bi bila država že ustanovljena.

Če bodo sile pokazale pripravljenost, da Judom kot naroduodobrijo suverenost nad neko nevtralnodo deželo, se bo Society pogajala o izbiri dežele. V poštev prideta dve področji: Palestina in Argentina. Na obeh krajih so že potekali omembe vredni poskusi kolonizacije. Vendar po napačnem principu, to je s postopno infiltracijo Judov. Infiltracija se vedno slabo konča. Kajti vselej pride do trenutka, ko vlada zaradi pritiska prebivalstva, ki se počuti ogroženo, blokira nadaljnji dotok Judov. Torej bo imela naša emigracija smisel le takrat, ko bo imela za podlago zagotovljeno suverenost.

Če bodo evropske sile stvari naklonjene, se bo Society of Jews pod njihovim protektoratom pogajala z zdajšnjimi vrhovnimi oblastmi²³⁷ v teh deželah. Zdajšnji vrhovni oblasti lahko zagotovimo neznanske

²³⁶ Nem. *staatbildende Macht*.

²³⁷ Nem. *Landeshoheit*.

ugodnosti: lahko prevzamemo del njenega državnega dolga, zgradimo prometne poti, ki jih tudi sami potrebujemo, in še veliko več. Toda že sama ustanovitev judovske države pomeni pridobitev za sosednje dežele, saj civiliziranost nekega območja zviša vrednost okolice tako v velikem kot v malem.

Palestina ali Argentina?

Naj damo prednost Palestini ali Argentini? Society bo vzela, kar ji dajo in za kar se bo izreklo javno mnenje judovskega ljudstva. Society bo dognala oboje.

Argentina je med najbolj naravno bogatimi deželami na svetu, ima velikansko površino, je redko poseljena in z zmernim podnebjem. Argentinski republik bi bilo v kar največjo korist, če bi nam odstopila del svojega teritorija. Zdajšnja infiltracija Judov je tam sprožila nejevoljo: Argentino bi bilo treba informirati, da bi šlo pri novi judovski migraciji za nekaj bistveno drugačnega.

Palestina je naša nepozabna zgodovinska domovina. Že to ime bi bilo zbirni poziv, ki bi silovito zgrabil naše ljudstvo. Če bi nam Njegovo veličanstvo sultan dal Palestino, bi se lahko ponudili, da v celoti uredimo finance Turčije. Za Evropo bi tam tvorili del okopa proti Aziji, služili bi kot prednja straža kulture proti barbarstvu. Kot nevtralna država bi ostali v povezavi s celotno Evropo, ki bi morala zagotavljati našo eksistenco. Za svete kraje krščanstva bi se lahko našla mednarodnopravna oblika eksteritorialnosti. Okrog svetih krajev bi postavili častno stražo in za izpolnjevanje te dolžnosti odgovarjali z lastnim življenjem. Ta častna straža bi bila veliki simbol rešitve judovskega vprašanja po osemnajstih stoletjih našega trpljenja.

Potreba, organ, dejavnost

V predzadnjem poglavju sem dejal: »Jewish Company bo organizirala gospodarsko dejavnost v novi deželi.«

Mislil, da moram glede tega pristaviti nekaj pojasnil. Načrt, kot je tale, je ogrožen v samih temeljih, če se proti njemu izrečejo »praktični« ljudje.

Resda so praktični ljudje praviloma le rutinerji, ki ne znajo izstopiti iz ozkega kroga starih predstav. Toda njihov ugovor je veljaven in lahko temu, kar je novo, zelo škoduje: vsaj dokler to novo nima dovolj moči, da bi spodneslo praktike in njihove trhle predstave.

Ko je Evropa stopila v dobo železnice, so se pojavili praktiki, ki so gradnjo nekaterih linij razglasili za nespametno, »ker tam niti poštna kočija nima dovolj potnikov«. Takrat še ni bilo znano, kar se nam danes zdi otroško preprosta resnica: da ne ustvarjajo potniki železnice, temveč obratno, železnica ustvarja potnike, pri čemer je kajpak treba predpostaviti neko spečo potrebo.

V kategorijo takšnih predželezniških »praktičnih« pomislekov sodi, da si nekateri ne znajo predstavljati, kako lahko v novi deželi, ki jo je treba šele pridobiti, šele kultivirati, poskrbimo za gospodarsko dejavnost prišlecev. Praktik bo torej rekel nekako takole:

»Dopustimo, da Judje na številnih krajih živijo v nevzdržnih razmerah in da se bodo te le še slabšale; dopustimo, da si želijo emigrirati; dopustimo celo, da bodo Judje migrirali v to novo deželo: kako in kaj bodo tam služili? Od česa bodo živeli? Dejavnosti večjega števila ljudi vendar ni mogoče vzpostaviti umetno, od danes na jutri.«

Na to odgovorjam, da tu ne gre za nobeno umetno vzpostavitev dejavnosti, še manj pa naj bi se to zgodilo od danes na jutri. Toda četudi dejavnosti ni mogoče vzpostaviti, jo je mogoče spodbuditi. Kako? Z organom, ki služi potrebi. Potreba mora biti prepoznana, organ mora biti ustvarjen: dejavnost potem pride sama od sebe.

Če bo potreba Judov, da bi živeli v boljših razmerah, resnična, globoka; če bo organ te potrebe, Jewish Company, ki ga je treba ustanoviti, zadostno močan, se bo v novi deželi nujno vzpostavila polna gospodarska dejavnost. To je seveda še v prihodnosti, kakor je bil za ljudi v tridesetih letih razvoj železniškega prometa še v prihodnosti. In vendar so zgradili železnice. Na srečo se niso zmenili za pomisleke praktikov z njihovo poštno kočijo.

JEWISH COMPANY

Osnovne poteze

Jewish Company je deloma zamišljena po vzoru velikih družb za zaposedbo zemlje²³⁸ – kot nekakšna judovska *chartered company*, če hočete – s to razliko, da ni upravičena do izvrševanja oblastvenih pravic in da nima zgolj kolonialnih nalog.

Jewish Company bo ustanovljena kot delniška družba, kot angleški pravni subjekt, po zakonih in pod zaščito Anglije. Njen sedež bo v Londonu. Kako velik mora biti njen delniški kapital, zdaj še ne morem reči. To bodo izračunali naši številni finančni veščaki. Toda da ne bi govoril nedoločno, bom predpostavil, da bi šlo za milijardo mark. Morda bo potrebno več, morda manj. Kolikšen delež celotne vsote bo moral biti dejansko vplačan ob začetku dejavnosti, bo odvisno od načina pridobivanja denarja, kar bom še obravnaval.

Jewish Company je prehodna institucija. Je zgolj poslovno podjetje, ki mora vselej ostati skrbno ločeno od Society of Jews.

Jewish Company bo najprej imela za nalogo unovčiti nepremičnine odseljujočih se Judov. To se bo zgodilo po metodi, ki bo preprečila krize, vsakomur zagotovila to, kar mu pripada, in omogočila notranjo migracijo krščanskih sodržavljanov, ki sem jo že naznačil.

Nepremičninski posel

V poštev pridejo nepremičnine, kot so hiše, posestva in lokalne stranke trgovin. Jewish Company bo na začetku le razglasila pripravljenost

²³⁸ Nem. *Landnahmeesellschaften*. Kot kaže termin *chartered company*, ima Herzl v mislih družbo po vzoru trgovskih in kolonialnih delniških družb, ki so bile glavno gonilo evropskega kolonializma. Nove družbe tega tipa so se ustanovljale še v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja, zlasti za osvajanje Afrike. Herzl je bil, na primer, seznanjen z aktivnostmi Cecila Rhodesa, ustanovitelja Britanske Južnoafriške družbe (British South Africa Company, 1889) in ministrskega predsednika Kapske kolonije (1890–1896). Gl. tudi Theodor Herzl, *The Jews' State: A Critical English Translation*, nav. delo, str. 210–211.

posredovati pri prodaji teh nepremičnin. V začetnem obdobju bodo prodaje s strani Judov namreč potekale prosto in brez velikih padcev cen. Podružnice Company, ki bodo v vsakem mestu, bodo delovale kot središča za prodajo judovskega premoženja. Vsaka podružnica bo pobirala provizijo le po takšni postavki, kolikor bo potrebno za njeno vzdrževanje.

Z razvojem gibanja pa se lahko zgodi, da bodo cene nepremičnin padle in da prodaja ne bo več mogoča. Na tej stopnji se bo funkcija Company kot premoženjske posrednice cepila v nove veje. Company bo postala upravnica izpraznjenih nepremičnin in bo čakala na primeren čas za odsvojitve. Pobirala bo najemnine, dajala v zakup posestva in postavljala poslovodje – ti bodo, če le mogoče, prisotni tudi v zakupnih razmerjih zaradi potrebne skrbnosti. Company bo povsod težila k temu, da zakupnikom – kristjanom – olajša pridobitev lastnine. Sploh bo svoje ustanove po Evropi postopoma zasedla izključno s krščanskimi uradniki in svobodnimi zastopniki (odvetniki ipd.), ki pa nikakor ne smejo postati »judovski hlapci«. ²³⁹ Delovali bodo kot nekakšni svobodni nadzorni organi krščanskega prebivalstva, ki bodo skrbeli, da vse poteka v najlepšem redu, da se kupčuje pošteno in v dobri veri ter da nikjer ni namerno prizadeta ljudska blaginja.

Hkrati bo Company nastopila kot kupovalka premoženja, oziroma pravilneje, kot menjalka premoženja. Ponudila bo hišo za hišo, posestvo za posestvo, namreč »onstran«. Vse je treba, če le mogoče, presaditi tako, kakor je bilo »tostran«. In tu se bo za Company odprl vir velikih in dopustnih dobičkov. »Onstran« bo ponujala lepše, moderne, z vsem udobjem opremljene hiše in boljša posestva, ki pa jo bodo stala veliko manj, saj bo zemljo pridobila poceni.

²³⁹ Nem. *Judenknecht*, zaničljiv izraz za nejudovsko osebo, ki služi Judu: element protijudovskega repertoarja zmerljivk.

Nakup zemlje

Zemlja, ki bo Society of Jews zagotovljena pod mednarodnim pravom, mora biti seveda pridobljena tudi pod zasebnim pravom.

Priprave posameznikov na naselitev ne spadajo v okvir tukajšnjih izvajanj. A Company za svoje in naše potrebe potrebuje velike površine zemlje. Potrebno zemljo si bo zagotovila s centraliziranim nakupom. V glavnem bo šlo za pridobitev državnih zemljiških posesti, ki pripadajo zdajšnji vrhovni oblasti. Cilj je »onstran« pridobiti lastništvo nad zemljo, ne da bi prignali cene do vrtoglavih višin, prav tako kot se bo »tostran« prodajalo, ne da bi cene znižali. Ni se nam treba bati divjega navijanja cen, saj bo šele Company prinesla vrednost zemlji, ker bo vodila poseljevanje, in to sporazumno s Society of Jews, ki jo bo nadzorovala. Slednja bo tudi skrbela, da podjetje ne postane Panama, temveč Suez.²⁴⁰

Company bo svojim uradnikom pod ugodnimi pogoji prepustila gradbene parcele, jim za gradnjo njihovih lepih domov dala amortizacijska posojila, ki jih bo odtegovala od njihove plače ali jih postopoma vračunala kot dodatek. To bo, poleg pričakovanih časti, oblika povračila za njihovo službo.

Velikanski dobiček od zemljiške spekulacije mora v celoti dotekati Company, saj mora ta, kot vsak zasebni podjetnik, za svoje tveganje prejeti neomejeno nagrado. Kadar pri podjetju obstaja tveganje, je treba širokosrčno podpreti podjetnikov dobiček. Hkrati pa je ta dopusten samo tu. Finančna pravost je v korelaciji med tveganjem in nagrado.

Gradnje

Company bo torej menjala hiše in posesti. Dobiček bo Company imela in morala imeti prav z zemljo. To je jasno vsakomur, ki je kjerkoli in

²⁴⁰ Medtem ko je bil Sueški prekop uspešno zgrajen pod vodstvom Ferdinanda de Lessepsa (1869), je gradnja Panamskega prekopa, ki se je na Lessepsovo pobudo začela l. 1881, zašla v finančne težave, ki so se l. 1892 sprevrgle v korupcijski škandal, v katerega je bil vpleten tudi Lesseps. L. 1904 so kanal prevzele ZDA in ga dokončale l. 1914.

kadarkoli opazoval, kako vrednost zemlje raste s civilizatorno infrastrukturo. To je najlepše vidno pri enklavah v mestu in na deželi. Nepozidane površine pridobijo vrednost z vencem civilizacije, ki je položen okrog njih. Zemljiško spekulacijo, ki je prav genialna v svoji preprostosti, so izvedli ob širjenju Pariza, ko novogradenj niso priključili neposredno na najbolj zunanje mestne stavbe, temveč so pokupili sosednja zemljišča in začeli graditi na njihovem zunanjem robu. S tem obrnjenim potekom gradnje je vrednost gradbenih parcel izredno hitro zrasla, in namesto da bi vedno znova gradili zadnje hiše v mestu, so potem, ko je bil rob gotov, zidali le še sredi mesta, torej na vrednejših parcelah.

Bo Company gradila sama ali bo dajala naročila svobodnim arhitektom? Lahko in morala bo početi oboje. Na voljo bo imela, kot bomo kmalu videli, mogočno zalogo delovne sile, ki se je nikakor ne bo smelo kapitalistično odirati, delovne sile, ki bo zaživela v novih razmerah, srečno in vedro, in vendar ne bo draga. Za gradbeni material bodo poskrbeli naši geologi, ko bodo iskali parcele za gradnjo mest.

Kakšen pa bo princip gradnje?

Delavska stanovanja

Delavska stanovanja (s čimer mislim stanovanja vseh fizičnih delavcev) se bodo zidala v lastni režiji. Nikakor nimam v mislih tistih žalostnih delavskih kasarn, kakršne najdemo v evropskih mestih, niti tistih klavrskih koč, ki strumno obkrožajo tovarne. Sicer morajo biti tudi naši delavski domovi enolični – ker lahko Company gradi poceni le takrat, če gradbene materiale proizvaja v velikih količinah – toda te posamične hiše s svojimi vrtilci se morajo povsod združevati v lepe celote. Naravna struktura pokrajine bo spodbudila radostni genij naših mladih arhitektov, ki niso ujeti v rutino, in tudi če ljudstvo ne bo razumelo splošnega koncepta celote, se bo v tem lahkotnem sestavu vendarle dobro počutilo. Vmes bo na daleč viden stal tempelj,²⁴¹ saj nas je vendar le naša stara vera obdržala skupaj. Tam bodo za otroke stale prijazne, svetle, zdrave šole z

²⁴¹ Sinagoga. Ime »tempelj« se za sinagogo uporablja predvsem v reformnem judovstvu.

vsemi modernimi učnimi sredstvi. Tam bodo tudi šole za izpopolnjevanje obrtnikov, ki bodo, stremeč k višjim ciljem, preprostemu rokodelcu omogočile pridobivanje tehnološkega znanja in zблиžanje s stroji. Tam bodo tudi zabavišča za ljudstvo, ki jih bo od zgoraj navzdol, s pažnjo na nravnost, vodila Society of Jews.

Sicer pa gre zdaj le za zgradbe, ne za to, kaj se bo dogajalo v njih.

Delavska stanovanja bo Company, pravim, zgradila poceni. Ne le zato, ker bodo vsi gradbeni materiali masovno na voljo, ne le zato, ker bo zemlja pripadala Company, temveč tudi zato, ker ji ne bo treba plačati delavcev.

Farmarji v Ameriki imajo sistem, pri katerem drug drugemu pomagajo pri gradnji hiš. Ta otroško dobrodušni sistem – okoren kot brunarice, ki z njim nastanejo – je mogoče znatno izboljšati.

»Nekvalificirani« delavci (*Unskilled Labourers*)

Tudi naši nekvalificirani delavci, ki bodo najprej prišli iz velikega ruskega in romunskega rezervoarja, bodo morali graditi hiše drug drugemu. Na začetku pač ne bomo imeli lastnega železa in bomo morali graditi tudi z lesom. Kasneje se bo to spremenilo, tako da se bodo borne zasilne gradnje začetnega obdobja nadomestile z boljšimi.

Naši »*unskilled labourers*« si bodo morali najprej vzajemno zgraditi bivališča, o čemer bodo obveščeni vnaprej. Skozi delo bodo pridobili hiše v lastništvo, vendar ne takoj, temveč šele po treh letih vzornega vedenja. Tako bomo dobili zavzete, sposobne ljudi: mož, ki pod strogo disciplino dela tri leta, se vzgoji za vse življenje.

Prejle sem dejal, da Company ne bo treba plačati teh nekvalificiranih delavcev. Toda od česa bodo živeli?

Na splošno sem proti menjalnemu sistemu.²⁴² Toda pri prvih naseljencih ga bo treba uporabiti. Company skrbi zanje v tako številnih pogledih, da jih sme tudi prehranjovati. Ta sistem bo sploh veljal le prva leta in

²⁴² Nem. *Trucksystem*, iz angl. *truck*, plačevanje delavcev v naturalijah ali nadomestku denarja, na primer bonih ali žetonih. To omejuje možnosti delavcev za trošnje zaslužka, saj so te bone ali žetone pogosto lahko porabili le v trgovinah delodajalca.

bo koristil tudi delavcem samim, saj bo preprečil, da bi jih odirali mali trgovci, gostilničarji itn. Company pa bo tako vnaprej odvrnila naše male ljudi od tega, da bi se tudi onstran obrnili k utečenemu krošnjarstvu, v katero jih je tostran navsezadnje prisilil le zgodovinski razvoj. In tako bo Company obvladovala tudi pijance in malopridneže. Torej v prvem obdobju naselitve sploh ne bo nobenih mezd?

Pač: bo plačilo za nadurno delo.

Sedemurni delavnik

Normalni delavnik bo sedemurni delavnik!

To ne pomeni, da se bo vsak dan le sedem ur podiralo drevesa, kopalo zemljo, prevažalo kamenje, skratka opravljalo stotine različnih del. Ne. Delalo se bo štirinajst ur. Toda čete delavcev se bodo menjale na vsake tri ure in pol. Organizacija bo popolnoma vojaška, s čini, napredovanjem in upokojitvijo. Od kod bodo prišle pokojnine, bo razloženo kasneje.

V treh urah in pol lahko zdrav mož opravi zelo veliko koncentriranega dela. Po treh urah in pol premora – ki ga posveti počitku, družini, vodenemu izpopolnjevanju – je ponovno čisto svež. Takšna delovna sila lahko dela čudeže.

Sedemurni delavnik! Ta omogoči skupaj štirinajst delovnih ur. Več jih v en dan ne gre.

Prepričan sem tudi, da je sedemurni delavnik popolnoma izvedljiv. Znani so poskusi iz Belgije in Anglije. Posamezni napredni socialni politiki celo trdijo, da bi čisto zadostoval tudi peturni delavnik. Society of Jews in Jewish Company bosta v teh zadevah nabrali bogate nove izkušnje, ki bodo v korist tudi preostalim narodom zemlje, in če se izkaže, da je sedemurni delavnik praktično mogoč, ga bo naša prihodnja država uvedla kot zakoniti normalni delavnik.

Koncept *truck system* je pogosto mišljen slabšalno, kot način prevare in izkoriščanja delavcev.

Le Company bo svojim ljudem trajno zagotavljala sedemurni delavnik. To bo tudi vedno zmogla.

Sedemurni delavnik potrebujemo kot zbirni klic našim ljudem po vsem svetu, kajti ti morajo priti prostovoljno. To mora resnično biti obljubljeni dežela ...

Kdor bo delal dlje kot sedem ur, bo za nadure dobil dodatek v denarju. Ker bo za vse njegove potrebe poskrbljeno, ker bodo njegove dela nezmožne družinske člane oskrbovale centralizirane dobrodelne ustanove, ki bodo presajene onstran, si bo lahko ustvaril prihranke. Pri naših ljudeh hočemo pospeševati varčevalni gon, ki ga že tako imajo, ker ta olajša vzpon posameznika v višje sloje in ker si s tem pripravljamo neznanski rezervoar kapitala za prihodnja posojila.

Nadure k sedemurnemu delavniku ne bodo smele znašati več kot tri ure in tudi to šele po zdravniškem pregledu. Kajti naši ljudje se bodo v novem življenju kar trli za delo: takrat bo svet videl, kako delavno ljudstvo smo. Kako bo treba urediti menjalni sistem za naseljence (boni itn.), tu ne bom razlagal, pa tudi ne nešteti drugih nadržnosti, ker nočem delati zmede. Ženske sploh ne bodo pripuščene k težkim delom in ne bodo smele delati nadur.

Nosečnice bodo oproščene vsakega dela in bodo iz menjave dobivale bogatejšo hrano. Kajti potrebujemo močne prihodnje rodove.

Otroke bomo takoj od začetka vzgajali v takšne, kakršne jih želimo. V to se zdaj ne bom spuščal.

Kar sem pravkar povedal o nekvalificiranih delavcih in njihovem načinu življenja, izhajajoč iz teme delavskih stanovanj, je prav tako malo utopično kot vse drugo. Vse to že obstaja, je del stvarnosti, le da je neskončno majhno, neopaženo, nerazumljeno. Za reševanje judovskega vprašanja mi je zelo koristila »Assistance par le travail«, s katero sem se srečal in jo spoznal v Parizu.

Delovno skrbstvo

Delovno skrbstvo, kakršno se trenutno prakticira v Parizu in raznih francoskih mestih, pa tudi v Angliji, Švici in Ameriki, je nekaj borno omejenega, in vendar je iz njega mogoče napraviti velike stvari.

Kaj je princip Assistance par le travail?

Princip je, da vsak pomoči potrebni dobi *unskilled labour*, láhko nekvalificirano delo, na primer razrezovanje lesa ali izdelavo »*margotins*«,²⁴³ s katerimi v pariških gospodinjstvih prižigajo peči. Tu gre za nekakšno kaznilniško delo pred zločinom, to se pravi, brez nečasti. Nikomur več ni treba zaradi stiske zapasti v zločin, če je le pripravljen delati. Samomori zaradi lakote se ne smejo več dogajati. Ti so sploh eden najsramotnejših madežev kulture, kjer se z miz bogatašev mečejo priboljški psom.

Delovno skrbstvo torej vsakomur podeli delo. Toda ali lahko proizvode dela tudi proda? Ne. Vsaj ne v zadostni meri. V tem je pomanjkljivost obstoječega ustroja. Ta Assistance vselej dela z izgubo. Seveda je na izgubo pripravljena. Je pač dobrodelna ustanova. Dobrodelni prispevek tu znaša razliko med proizvodnimi stroški in iztrženo ceno. Namesto da bi beraču dala dva solda, mu da delo, pri katerem sama izgubi dva solda.²⁴⁴ Toda razcapani berač, ki postane žlahten delavec, zasluži 1 frank in 50 stotink. Za 10 stotink – 150! To pomeni, da se dobrodelnost, ki ne osramoti več nikogar, povrne petnajstkratno. To pomeni, da iz ene milijarde napravimo petnajst milijard!

Assistance seveda izgubi tistih deset stotink. Jewish Company svoje milijarde ne bo izgubila, temveč bo dosegla velikanske dobičke.

Tu je še moralna plat. Že s pomočjo delovnega skrbstva v majhnem obsegu, ki obstaja zdaj, se nezaposleni človek lahko nravno postavi pokonci skozi delo, dokler ne najde zaposlitve, ustrezne svojim sposobnostim, v prejšnjem ali novem poklicu. Vsak dan ima nekaj prostih ur za iskanje, službe pa posreduje tudi Assistance.

²⁴³ Fr. *margotin*, butarica.

²⁴⁴ Sold, fr. *sou*: v nekdanji francoski valuti pet stotink (*centimes*) francoskega franka.

Ureditev v dosedanjem majhnem obsegu ima to hibo, da ne sme konkurirati trgovcem z lesom itn. Trgovci z lesom so volivci: uprli bi se, in to upravičeno. Prav tako ne sme konkurirati državnemu kaznilniškemu delu, kajti država mora zaposliti in prehraniti svoje zločince.

V stari družbi je za Assistance par le travail sploh težko najti mesto.

Toda kako bo v naši, novi!

Predvsem potrebujemo velikanske množice nekvalificiranih delavcev za naša prva naselitvena dela, za polaganje cest, redčenje gozdov, izkopavanje zemlje, polaganje železniških prog, telegrafskih kablov itn. Vse to se bo dogajalo po splošnem, od samega začetka določenem načrtu.

Trgovina

S preselitvijo dela v novo deželo bomo tja takoj prinesli tudi trgovino. Seveda bo to spočetka le trg osnovnih življenjskih potrebščin: živine, žita, delovnih oblačil, orodja, orožja, če omenim le nekatere. Sprva bomo to nakupovali v sosednjih državah ali v Evropi, vendar se bomo čim hitreje osamosvojili. Judovski podjetniki bodo hitro uvideli, kakšne možnosti se jim tam odpirajo.

Polagoma bodo z armado uradnikov Company prišle tudi bolj prefinjene potrebe. (K uradnikom štejem tudi oficirje obrambnih enot, ki bodo vselej znašale okrog desetino moških priseljencev. To bo zadostovalo za zaščito pred upori malopridnežev; večina bo pač miroljubna.)

Bolj prefinjene potrebe dobro situiranih uradnikov bodo porodile bolj prefinjen trg, ki bo stalno naraščal. Poročeni bodo za seboj pripeljali družine, samski pa svoje starše in sorojence, takoj ko si bodo onstran ustvarili dom. Takšno gibanje vidimo že danes pri Judih, ki emigrirajo v Združene države. Takoj ko nekdo pride do kruha, pripelje za seboj svoje ljudi. Tako močne so družinske vezi med judovstvom. Society of Jews in Jewish Company bosta sodelovali za nadaljnjo krepitev in negovanje družine. Tu ne mislim na moralno plat – ta je samoumevna – temveč na materialno. Uradniki bodo uživali poročne in otroške dodatke. Potrebujemo ljudi, vse, ki so tam, in vse, ki še pridejo.

Druge kategorije domov

Glavni tok obravnave sem pustil pri gradnji delavskih stanovanj v lastni režiji. Zdaj se vračam k drugim kategorijam domov. Tudi za malomeščane bo Company s svojimi arhitekti gradila hiše, bodisi kot objekte menjave bodisi za denar. Company bo od svojih arhitektov pridobila in reproducirala okrog sto tipov hiš. Ti čedni vzorci bodo hkrati služili kot del propagande. Vsaka hiša bo imela svojo določeno ceno; za kvaliteto izvedbe bo jamčila Company, ki z gradnjo ne bo hotela zaslužiti. Kje pa bodo stale te hiše? To bom pokazal, ko bom govoril o krajevnih sekcijah. Ker Company ne bo hotela zaslužiti z gradbenimi deli, temveč le z zemljo, bo le še bolj zaželeno, da čim več svobodnih arhitektov gradi po zasebnih naročilih. Tako zemljiška posest pridobi vrednost, tako v deželo pride luksuz, in luksuz potrebujemo za različne namene. Posebno za umetnost, za industrijo in, v daljnější prihodnosti, za razgraditev velikih premoženj. Da, bogati Judje, ki morajo danes tesnobno skrivati svoje zaklade in svoje nelagodne gostije prirejati za spuščeni zastori, bodo onstran lahko svobodno uživali. Če se emigracija uresniči z njihovo pomočjo, bo njihov kapital pri nas, onstran, rehabilitiran; kajti izkazal bo svojo korist pri podjetju, ki mu ni para. Če bodo najbogatejši Judje svoje gradove, ki jih v Evropi ljudje gledajo že tako postrani, začeli graditi onstran, ne bo dolgo, pa bodo tudi onstran prišle v modo razkošne hiše.

Nekatere oblike likvidacije

Jewish Company je zamišljena kot prevzemnica ali upraviteljica nepremičnin Judov.

Pri hišah in zemljiščih je te naloge lahko koncipirati. Kako pa je s poslovnimi dejavnostmi?

Tu bodo oblike raznotere. Vnaprej jih niti ni mogoče podati v enem pregledu. In vendar tu ni nobenih težav. Kajti v vsakem posameznem primeru se bo lastnik poslovne dejavnosti, če se svobodno odloči za emigracijo, s podružnico Company svojega okrožja sporazumel o zanj najugodnejši obliki likvidacije.

Presaditev premoženja je najlažje izvedljiva pri najmanjših poslovnih, kjer je pri dejavnosti glavno osebno udejstvovanje lastnika, tisto malo blaga ali opreme pa je postranska stvar. Za osebno udejstvovanje izseljenca Company ustvari zagotovljeno delovno območje, njegovega malo materiala pa mu lahko onstran povrne v obliki zemljišča in posojila za stroje. Naši iznajdljivi ljudje se bodo urno priučili nove dejavnosti. Judje se, kot je znano, hitro prilagodijo vsakemu poklicu. Tako bodo številni trgovci lahko postali mali industrialci v kmetijstvu. Company lahko celo privoli v navidezne izgube, tako da prevzame nepremično premoženje revnejših; kajti s tem doseže brezplačno kultivacijo parcel, s čimer zraste vrednost njenih drugih parcel.

Pri srednje velikih podjetjih, kjer je materialna oprema enako pomembna ali že pomembnejša od osebnega udejstvovanja lastnika in kjer se kot odločilna imponderabilija pridruži zaupanje,²⁴⁵ ki ga ta uživa, si je mogoče zamisliti različne oblike likvidacije. To je tudi ena glavnih točk, kjer lahko pride do notranje migracije kristjanov. Odseljujoči se Jud ne izgubi svojega osebnega zaupanja, temveč ga odnese s seboj in ga koristno uporabi, ko se etablira onstran. Jewish Company mu odpre žiro račun. Svojo dosedanjo dejavnost lahko tudi svobodno proda ali jo preda poslovodjem pod nadzorom organov Company. Poslovodja je lahko v zakupnem razmerju ali pa si z obročnim odplačevanjem utre pot k postopnemu odkupu. Company skozi svoje nadzornike in odvetnike skrbi za skrbno upravljanje zapuščenega posla in za redno plačevanje. Company tu deluje kot kurator za odsotnega. Če pa Jud svojega posla ne more prodati, če ga tudi ne zaupa nobenemu mandatarju in če se mu vseeno noče odpovedati, bo pač ostal tam, kjer živi zdaj. Tudi tem, ki bodo ostali, se položaj ne bo poslabšal; olajšani bodo za konkurenco odseljenih, in antisemitizem s svojim krikom »Ne kupujte pri Judih!« bo ponehal.

Če hoče emigrirajoči lastnik dejavnosti z isto dejavnostjo nadaljevati onstran, se lahko na to vnaprej pripravi. Pokažimo to na primeru.

²⁴⁵ Nem. *Credit*.

Podjetje X vodi veliko trgovino z modnimi artikli. Lastnik hoče emigrirati. Najprej na svojem bodočem kraju bivanja ustanovi poslovno enoto, kamor odpošilja izločeno blago. Njegove stranke onstran so prvi revni izseljenci. Polagoma se priselijo ljudje z višjimi modnimi potrebami. Zdaj začne X pošiljati novejšje artikle, nazadnje pa tudi najnovejše. Nova poslovna enota postane donosna že, ko glavna trgovina še obstaja. Nazadnje ima X dve trgovini. Staro proda ali jo preda v vodenje svojemu krščanskemu zastopniku; sam pa se poda onstran v novo.

Večji primer: podjetje Y in sin vodi obsežen posel s premogom, z rudniki in tovarnami. Kako likvidirati tako velikanski premoženjski kompleks? Prvič, premogovnike z vsem, kar spada zraven, lahko odkupi država, v kateri se nahajajo. Drugič, kupi jih lahko Jewish Company, ki kupno ceno plača deloma v zemljiških posestih onstran, deloma v gotovini. Tretja možnost bi bila ustanovitev lastne delniške družbe »Y in sin«. Četrta možnost je nespremenjeno obratovanje, le da bi bili izseljeni lastniki, ko bi se občasno vrnili inšpicirat svoje premoženje, tujci – in bi kot takšni v civiliziranih državah uživali polno pravno varstvo. Vse to pač videvamo vsakodnevno v življenju. Še peto, posebno plodovito in sijajno možnost nakazujem le zato, ker se v življenju kaže le v maloštevilnih in neizrazitih primerih, četudi se kar ponuja naši moderni zavesti. Y in sin lahko svoje podjetje za plačilo predata celoti svojih zdajšnjih uslužbencev. Uslužbenci se združijo v zadrugo z omejeno odgovornostjo, odkupnino pa lahko Y in sinu nemara izplačajo s pomočjo deželne blagajne, ki ne zaračunava oderuških obresti. Uslužbenci nato amortizirajo posojilo, pridobljeno od njihove deželne blagajne, od Jewish Company ali od samih Y in sina.

Jewish Company likvidira tako najmanjše kakor največje. In medtem ko se Judje v miru selijo in si gradijo novo domovino, je tu Company kot velika pravna oseba, ki usmerja njihov odhod, varuje prepuščene dobrine, s svojim vidnim, oprijemljivim premoženjem odgovarja za pravilno dokončanje poslov in trajno jamči za vse tiste, ki so se že izselili.

Poroštva Company

V kakšni obliki bo Company jamčila, da v deželah, ki jih Judje zapustijo, ne bo prišlo do obubožanja ali gospodarskih kriz?

Dejal sem že, da je treba k sodelovanju pritegniti poštene antisemite, ki bodo delovali kot nekakšni ljudski nadzorni organi, pri čemer bo spoštovana njihova neodvisnost, ki je za nas tako dragocena.

Toda tudi država ima fiskalne interese, ki so lahko oškodovani. Kajti ona izgubi razred davkoplačevalcev, ki so sicer v državljanskem smislu nizko, a v finančnem visoko cenjeni. Zato ji je treba ponuditi odškodnino. In to ji posredno tudi ponudimo, s tem ko v deželi pustimo svoje posle, ki so plod naše judovske bistrumnosti, naše judovske marljivosti, s tem ko pustimo našim krščanskim sodržavljanom, da vkorakajo na položaje, ki smo jih zapustili, in tako omogočimo edinstveno miroljuben vzpon množic k blaginji. Nekaj podobnega je v malem uresničila francoska revolucija; toda za to je morala teči kri v potokih: pod giljotino, v vseh provincah dežele in na evropskih bojiščih. In za to so morale biti anulirane podedovane in pridobljene pravice. Na koncu pa so se okoristili le prekanjeni kupci narodnega premoženja.

Jewish Company bo na svojem področju dejavnosti posameznim državam prinesla tudi neposredne ugodnosti. Povsod bo mogoče vladam zagotoviti nakup zapuščenega judovskega premoženja pod ugodnimi pogoji. Vlade pa bodo lahko to obsežno sporazumno razlastitev uporabile za določene socialne izboljšave.

Jewish Company bo tistim vladam in parlamentom, ki bodo hoteli voditi notranjo migracijo krščanskih državljanov, pri tem nudila pomoč.

Jewish Company bo tudi plačevala visoke dajatve.

Centrala bo imela sedež v Londonu, ker mora Company zasebnopravno biti pod varstvom velike sile, ki trenutno ni antisemitska. Vendar bo Company povsod, kjer jo bodo uradno in poluradno podpirali, nudila veliko področje za obdavčitev. Povsod bo ustanavljala obdavčljive hčerske ustanove in podružnice. Ponujala bo tudi ugodnost dvakratnega prepisa nepremičnin, torej dvakratnega taksiranja. Celo tam, kjer bo

Company nastopala le kot nepremičninska agencija, bo prehodno dajala videz kupca. Čeprav njen namen ni lastništvo, bo v zemljiški knjigi za kratek čas zapisana kot lastnica.

Vse to so seveda čisto izračunljive reči. Od kraja do kraja bo treba ugotoviti in odločiti, kako daleč lahko Company gre, ne da bi ogrozila svoj obstoj. O tem se bo odkritosrčno pogajala s finančnimi ministri. Ti bodo jasno videli njeno dobro voljo in povsod omogočili tiste olajšave, ki so dokazljivo potrebne za uspešno izvedbo tega velikega podjetja.

Še ena neposredna korist bo prišla iz transporta blaga in ljudi. Tam, kjer so železnice državne, je to jasno samo po sebi. Pri zasebnih železnicah bo Company, kot vsak velik špediter, dobila posebne ugodnosti. Seveda mora našim ljudem omogočiti potovanje in jih transportirati kolikor mogoče poceni, saj vsak potuje na lastne stroške. Za srednji sloj bo na voljo Cookov sistem,²⁴⁶ za revne razrede pa »osebni porto«.²⁴⁷ Company bi lahko s popusti na prevoz potnikov in tovora veliko zaslužila, toda tudi tu mora biti njeno načelo le pokritje lastnih stroškov.

Špedicija je na številnih krajih v rokah Judov. Špedicijska podjetja bodo prva, ki jih bo Company potrebovala, in prva, ki jih bo likvidirala. Njihovi dosedanji lastniki bodo bodisi stopili v službo Company bodisi se bodo svobodno etablirali onstran. Ciljno mesto pač potrebuje špediterje, ki bodo sprejemali prišleke, in ker je to sijajen posel, ker bodo onstran smeli in morali hitro zaslužiti, podjetnih ne bo manjkalo. Ni potrebe, da bi tu izpeljali vse poslovne nianse te množične odprave. Mogoče jih je razumno razviti izhajajoč iz končnega cilja, in veliko sposobnih glav bo moralo razmišljati, in tudi bo razmišljalo, kako to najboljše izpeljati.

²⁴⁶ Cookov sistem: način organiziranega potovanja z dogovorom s prevozniki, ki ga je koncipiral Thomas Cook v Angliji (1841). Cookove organizirane ekskurzije in kasneje potovanja po Evropi z agencijo Thomas Cook and Son so bila začetek modernega turizma.

²⁴⁷ Nem. *das Personenporto*: predlog poceni enotne tarife železniških vozovnic, ki ga je podal Theodor Hertzka v spisu *Das Personen-Porto*, Spielhagen & Schurich, Wien 1885. Za več o Th. Hertzki gl. op. 223.

Nekatere dejavnosti Company

Številne dejavnosti se bodo prepletale. Samo en primer: Company bo v sprva primitivnih naselbinah polagoma začela proizvajati industrijske izdelke. Najprej za naše lastne revne izseljence: oblačila, perilo, čevlje itn., vse tovarniško. Kajti na evropskih odhodnih postajah bodo naše reveže na novo oblekli. To ne bo darilo, ker jim ne sme biti v ponižanje. Le njihove stare stvari jim bodo zamenjali za nove. Če bo Company pri tem imela nekaj izgube, jo bo knjižila kot poslovno izgubo. Tisti, ki so popolnoma brez lastnine, se za obleko zadolžijo pri Company in onstran plačajo v nadurah, ki jim bodo za dobro vedenje spregledane.

Na teh točkah imajo priložnost priskočiti na pomoč že obstoječa emigracijska društva. Vse, kar so ta doslej imela navado delati za judovske migrante, naj v prihodnje delajo za koloniste Jewish Company. Oblike sodelovanja se bodo zlahka našle.

Že v tem, da se revne izseljence na novo obleče, naj bi bil simbolni pomen: Zdaj začenjate novo življenje! Society of Jews bo skrbela, da se bo že dolgo pred odhodom in tudi na poti vzdrževalo resnobno in slavnostno razpoloženje: z molitvami, ljudskimi predavanji, poukom o smotru podjetja, higienskimi predpisi za nova bivališča, navodili za prihodnje delo. Kajti obljubljena dežela je dežela dela. Ob prihodu bodo priseljence slavnostno sprejeli vrhovi naših organov. Sicer brez nespametnega vriskanja, saj je treba obljubljeno deželo šele osvojiti. Toda že takoj morajo ti reveži videti, da so doma.

Oblačilna industrija, s katero bo Company skrbela za revne izseljence, ne bo proizvajala brez načrta. S pomočjo Society of Jews, ki jo bodo obveščale krajevne sekcije, bo morala Jewish Company pravočasno izvedeti število, dan prihoda in potrebe izseljencev. Tako bo mogoče vnaprej preudarno poskrbeti zanje.

Industrijske spodbude

Nalog Jewish Company in Society of Jews v tem načrtu ni mogoče prikazati strogo ločeno. Dejansko bosta morala ta velika organa stalno

sodelovati. Company bo od začetka in nenehno odvisna od moralne avtoritete in podpore Society, Society pa ne bo mogla brez materialne podpore Company. Načrtno vodenje oblačilne industrije, na primer, je droben začetek poskusa, da bi se izognili proizvodnim krizam. Na vseh področjih, kjer bo Company nastopala v vlogi industrialca, bo treba ravnati na ta način.

Nikakor pa Company ne sme s svojo premočjo zadušiti svobodnega podjetništva. Kolektivistični smo le tam, kjer to zahteva neznanska težavnost naloge. Sicer pa hočemo negovati posameznika in njegove pravice. Zasebna lastnina, ki je ekonomska osnova neodvisnosti, se mora pri nas svobodno in v spoštovanju razvijati. Saj bomo že našim prvim nekvalificiranim omogočili vzpon do zasebne lastnine.

Podjetnost je treba pospeševati na vsak način. Ustanavljanje industrij bodo podpirali razumna carinska politika, pomoč v obliki poceni surovin ter poseben urad za industrijsko statistiko s svojimi javnimi razglasi. Podjetnost je mogoče spodbujati na zdrav način. Spekulativni nenačrtnosti se bo treba izogibati. Osnovanje novih industrij bo pravočasno napovedano, da se podjetniki, ki bi jim pol leta kasneje prišlo na misel obrniti se k tej industriji, ne bi ujeli v krizo in bedo. Ker bo treba namen vsakega novega obrata prijaviti Society, bodo trenutne razmere na področju podjetništva lahko ob vsakem času znane vsakomur.

Poleg tega bodo imeli podjetniki na voljo centralizirano delovno silo. Podjetnik se obrne na centralo za posredovanje dela, ki mu bo za to zaračunala le pristojbino, potrebno za njene lastne stroške. Podjetnik telegrafira: Jutri za tri dni, tri tedne, tri mesece potrebujem petsto nekvalificiranih. Naslednji dan v njegovo kmetijsko ali industrijsko podjetje prispe zaželenih petsto, ki jih delovna centrala zbere skupaj s krajev, kjer so razpoložljivi. Primitivni sistem saških sezonskih delavcev²⁴⁸ bi se tako po vojaškem zgledu izboljšal v premišljeno institucijo. Razume se,

²⁴⁸ Nem. *Sachsengängerei*: t. i. *Sachsengänger* so bili migrantski delavci z vzhoda Nemškega cesarstva, ki so iskali delo na zahodu. Delali so v sladkorni industriji na Saškem in na drugih industrijskih področjih.

da dostavljeni niso suženjski delavci, temveč sedemurniki, ki obdržijo svojo organiziranost in jim tudi ob menjavi kraja naprej teče službena doba, kar zadeva čine, napredovanje in upokožitev. Svobodni podjetnik si lahko, če hoče, delovno silo priskrbi tudi drugje. Toda to bo le težko dosegel. Society bo znala preprečiti uvoz nejudovskih suženjskih delavcev v deželo s takšnim ali drugačnim bojkotom upornih industrialcev, z oteževanjem prometa in podobno. Torej bodo morali najeti sedemurnike. Tako se skoraj brez prisile približamo normalnemu sedemurnemu delavniku.

Naselitev kvalificiranih delavcev

Jasno je, da je to, kar velja za nekvalificirane, še lažje pri višjih, kvalificiranih delavcih. Pod ista pravila je mogoče uvrstiti tudi delne delavce v tovarnah. Tudi te preskrbi centrala za posredovanje dela.

In tudi samostojne obrtnike, male rokodelske mojstre, ki jih hočemo zaradi prihodnjega tehničnega napredka karseda negovati, jim posredovati tehnološko znanje, tudi če niso več mladi, in jim dovesti konjsko moč potokov ter luč po električnih kabljih – tudi te samostojne delavce mora poiskati in najti centrala Society. Tu se na centralo obrne krajevna sekcija, ki reče: Potrebujemo toliko in toliko mizarjev, ključavničarjev, steklarjev itn. Centrala izda razglas. Ljudje se javijo. Z družinami se preselijo na kraje, kjer so potrebni, in se tam naselijo, ne da bi jih dušila nepregledna konkurenca. Najdejo si trajno, prijazno domovino.

Priskrba denarja

Za delniški kapital Jewish Company smo predvideli znesek, ki zveni fantastično. Dejansko potrebno višino delniškega kapitala bodo morali določiti finančni strokovnjaki. V vsakem primeru bo vsota velikanska. Kako to zbrati? Za to bo Society pretehtala tri oblike. Society, to veliko moralno osebo, gestorja Judov, tvorijo naši najčistejši in najboljši možje, ki od zadeve ne morejo in ne smejo imeti nobenega premoženjskega dobička. Četudi Society na začetku ne more imeti nobene druge avtoritete razen moralne, bo ta vendarle zadostovala za overitev Jewish

Company nasproti judovskemu ljudstvu. Jewish Company bo imela možnost za poslovni uspeh le takrat, ko bo, če se tako izrazimo, dobila pečat od Society. Za ustanovitev Jewish Company se torej ne bo mogla zbrati kar poljubna skupina denarnikov. Society bo preverila, izbrala in odločila; in preden odobri ustanovitev, si bo zagotovila vsa potrebna poročila za vestno izvedbo načrta. Eksperimentov brez zadostnih sil ne sme biti, kajti podjetje mora uspeti takoj ob prvem poskusu. Neuspeh zadeve bi celotno idejo kompromitiral za desetletja in jo nemara za vselej onemogočil.

Tri oblike zbiranja delniškega kapitala so: 1. velike banke,²⁴⁹ 2. srednje banke,²⁵⁰ 3. ljudska subskripcija.

Najlažja, najhitrejša in najbolj gotova bi bila ustanovitev s pomočjo velikih bank. Tu bi bilo potreben denar mogoče zbrati v najkrajšem času, s preprostim posvetom znotraj obstoječih velikih finančnih skupin. Velika prednost pri tem bi bila, da ene milijarde – če ostanemo pri tem prvotno predpostavljenem znesku – ne bi bilo treba takoj v celoti vplačati. Še ena prednost bi bila, da bi se zaupanje, ki ga uživajo te mogočne finančne skupine, steklo v samo podjetje. V judovski finančni moči dremajo še številne neuporabljene politične sile. Sovražniki judovstva tej finančni moči pripisujejo učinkovitost, ki je nima, pa bi jo lahko imela. Edino, kar revni Judje občutijo od te finančne moči, je sovraštvo, ki ga vzbuja, koristi pa od nje nimajo, čeprav bi se lahko z njeno pomočjo ublažilo

²⁴⁹ Nem. *Hochbank*, verjetno iz fr. *Haute Banque*. Termin je v francoskem bančništvu označeval skupino elitnih pariških družinskih bank: protestantskih in judovskih, a tudi katoliških. Najmogočnejša med njimi je bila Rothschildova banka. Te banke so se ukvarjale z velikimi posli: mednarodnim bančništvom, mednarodno trgovino, državnimi posojili, financiranjem urbanističnih projektov in industrije (Alain Plessis, »Histoire des banques en France«, *Historique général de la banque, Fédération bancaire française*, <http://www.fbf.fr/fr/secteur-bancaire-francais/histoire/historique-general-de-la-banque> [2. 12. 2018]). Herzl pri analizi finančnih možnosti očitno izhaja iz bančne strukture v Franciji, ki jo je poznal.

²⁵⁰ Nem. *Mittelbank*, verjetno manjši lokalni bančniki z bolj omejenimi možnostmi poslovanja, ponovno po francoskem zgledu. Gl. Alain Plessis, »Histoire des banques en France«, nav. delo.

njihovo trpljenje. Kreditna politika velikih judovskih finančnikov bi morala stopiti v službo narodne ideje. Če pa teh gospodov, ki so popolnoma zadovoljni s svojim položajem, nič ne gane, da bi kaj storili za svoje rojake, ki trpijo krivične očitke zaradi velikega premoženja nekaterih posameznikov, bo uresničitev tega načrta tudi priložnost za čist rez med njimi in preostankom judovstva.

Velikih bank pa nikakor ne bomo vabili, da tako velikansko vsoto priskrbijo iz dobrodelnosti. To bi bila brezumna, pretirana zahteva. Nasprotno, ustanovitelji in delničarji Jewish Company morajo skleniti dober posel, katerega obete bodo lahko vnaprej ocenili. Society of Jews bo namreč razpolagala z vsemi dokazili in pripomočki, ki bodo omogočali vpogled v prihodnje možnosti Jewish Company. Society of Jews bo še posebej raziskala obseg novega judovskega gibanja in bo ustanoviteljem Company lahko popolnoma zanesljivo povedala, na kakšno udeležbo lahko Company računa. Society bo za Company pripravila vseobsegajočo moderno statistiko o Judih, podobno kot v Franciji takšna dela navadno opravijo *sociétés d'études*,²⁵¹ preden se kdo loti financiranja zelo velikega podjetja.

Toda stvar morda ne bo dobila predragocene potrditve judovskih denarnih magnatov. Morda bodo ti s pomočjo svojih skrivnih hlapcev in agentov celo poskušali sprožiti boj proti našemu judovskemu gibanju. Takšen boj bomo bojevali silovito in neprizanesljivo, kakor vsakega drugega, v katerega bomo prisiljeni.

Morda pa denarni magnati ne bodo storili drugega kakor odpravili stvar z odklonilnim smehljajem.

Bo to njen konec?

Ne.

Takrat bo priskrba denarja prešla na drugo stopnjo, k srednje bogatim Judom. Srednje velike judovske banke bi bilo treba v imenu narodne ideje zbrati proti velikim bankam v drugo mogočno denarno silo. Slaba

²⁵¹ Fr. *sociétés d'études*, družbe za raziskave, raziskovalne družbe.

stran tega je, da bi se na začetku iz tega izcimil le denarni posel, kajti milijarda bi morala biti vplačana v celoti, sicer ne bi smeli začeti. A ker bi ta denar le počasi prihajal v rabo, bi v prvih letih morali sklepati vse mogoče bančne in obveznične posle. Ni izključeno, da bi izvirni namen tako polagoma zatonil v pozabo: srednje bogati Judje bi odkrili nov velik posel in judovska migracija bi obtičala.

Ta ideja priskrbe denarja nikakor ni fantazija, to vemo. Že večkrat so se zgodili poskusi zbiranja katoliškega denarja proti velikim bankam.²⁵² Da bi se proti njim lahko bojevali z judovskim denarjem, doslej še ni nihče pomislil.

Toda v kakšne krize bi vse to vodilo. Kako bi takšni denarni boji oškodovali dežele, kjer bi se odigravali, in kako bi se pri tem razpasel antisemitizem.

Ta možnost me torej ne privlači, omenjam jo le, ker sledi iz logičnega razvoja misli.

Poleg tega ne vem, ali se bodo srednje banke sploh zavzele za stvar.

Vsekakor stvar niti z zavrnitvijo srednje bogatih ni zaključena. Nasprotno, takrat se šele prav začne.

Kajti Society of Jews, ki je ne sestavljajo poslovneži, lahko takrat poskusi z ustanovitvijo Company s strani ljudstva.

Delniški kapital Company je mogoče zbrati brez posredovanja sindikata bank, velikih ali srednjih: mogoče ga je zbrati z neposrednim razpisom subskripcije. Tega na čisto majhne dele razstavljenega zbiranja denarja se bodo udeležili ne le revni mali Judje, temveč tudi tisti kristjani, ki se hočejo znebiti Judov. To bi bila posebna in nova oblika ljudskega

²⁵² Herzl verjetno namiguje na francosko banko Union générale, ki so jo l. 1875 v Lyonu ustanovili katoliški rojalisti, da bi konkurirali monopolu *Haute Banque* (gl. op. 249). Po nespametnem poslovanju ter političnih in finančnih bojih je Union générale l. 1882 neslavno propadla, pri čemer je na tisoče malih strank izgubilo prihranke. Katoliški voditelji so za polom Union générale obtožili Rothschildovo banko, kar je prispevalo k antisemitskemu vzdušju v katoliški Franciji (H. Overberg, v: Theodor Herzl, *The Jews' State: A Critical English Translation*, nav. delo, str. 210).

glasovanja, kjer bi vsak, ki bi se hotel izreči za to obliko rešitve judovskega vprašanja, svoje mnenje izrazil s pogojno subskripcijo. Pogojnost služi kot zavarovanje. Polno vsoto bi bilo treba plačati šele, ko bi bil vpisan celotni znesek, sicer pa bi bil polog vrnjen.

Ko pa se iz javne izdaje, izvedene po vsem svetu, pokrije celotni potrebni znesek, je vsak posamezni mali znesek zavarovan z nešteto drugimi malimi zneski.

To bi seveda terjalo nedvoumno, odločno podporo udeleženih vlad.

KRAJEVNE SEKCIJE

Presaditev

Doslej smo pokazali le, kako izvesti emigracijo brez gospodarskih pretresov. Toda takšno emigracijo spremljajo tudi številna močna, globoka čustva. Kot ljudi nas na kraje priklepajo stare navade, spomini. Imamo zibelke, imamo grobove: in ve se, kaj judovskemu srcu pomenijo grobovi. Zibelke bomo vzeli s seboj – v njih rožnata in smehljava dremlje naša prihodnost. Naše drage grobove pa moramo pustiti – mislim, da se bomo, lakomno ljudstvo, od njih najtežje ločili. Toda tako mora biti. Že danes nas ekonomska stiska, politično zatiranje, družbeno sovraštvo ženejo iz naših bivališč in od naših grobov. Judje se že zdaj vsak trenutek selijo iz dežele v deželo. Močan tok se giblje celo čez morje v Združene države – kjer pa nas tudi ne marajo. Kje nas bodo le marali, dokler nimamo lastne domovine?

Mi pa hočemo Judom dati domovino. A ne tako, da bi jih nasilno iztrgali iz njihove zemlje. Ne, pač pa tako, da jih s celotnim koreninskim sistemom previdno odkopljemo in jih prestavimo v boljša tla. Medtem ko hočemo v ekonomskem in političnem ustvariti nove razmere, name ravamo v čustvenem spoštovati vse staro. O tem bom nakazal le nekaj malega. Tu je pač nevarnost, da bi se načrt zazdel sanjarija, največja.

In vendar je tudi to mogoče in stvarno, le da se v stvarnosti kaže kot zamotano in neizvedljivo. Z organiziranjem pa lahko postane razumno.

Skupinska migracija

Naši ljudje se morajo izseljevati v skupinah: v skupinah družin in prijateljev. Nihče ne bo prisiljen priključiti se skupini svojega dotedanjega bivališča. Vsak lahko po zaključitvi svojih zadev odpotuje, kakor hoče. Vsak pač to počne na lastne stroške, v železniškem ali ladijskem razredu, ki mu ustreza. Naši vlaki in ladje bodo nemara imeli en sam razred. Na tako dolgih potovanjih premoženjske razlike bremenijo revnejše. In četudi naših ljudi ne peljemo preko za razvedrilo, jim vendar nočemo pokvariti razpoloženja že na poti.

Nihče ne bo potoval v bedi. Vendar bo tudi za eleganco in ugodje popolnoma poskrbljeno. Dogovori bodo sklenjeni že dolgo vnaprej – v najboljšem primeru bo pač trajalo še leta, da se bo gibanje v posameznih posedujočih razredih spravilo v pogon. Premožni se bodo združili v potovalne skupine. Vsak vzame s seboj vse svoje osebne zveze. Vemo namreč, da Judje, razen najbogatejših, nimajo skoraj nobenega stika s kristjani. V nekaterih deželah se zgodi, da Jud, če si že ne vzdržuje nekaj prisklednikov, izposojevalcev in judovskih hlapcev, ne pozna niti enega kristjana. Geto v notranjosti ostane.

Srednji sloji se bodo torej dolgo in skrbno pripravljali na odhod. Vsak kraj bo oblikoval svojo sekcijo. V velikih mestih se jih bo oblikovalo več, po okrajih, in med seboj bodo občevale po izvoljenih zastopnikih. Razdelitev po okrajih ne bo obvezna. Pravzaprav je zamišljena le kot olajšanje za revnejše in za preprečitev nelagodja ali domotožja med potovanjem. Vsakdo je svoboden, da lahko potuje sam ali se priključi katerikoli krajevni sekciji. Pogoji so, deljeno po razredih, isti za vse. Če se potovalna skupina organizira v dovolj velikem številu, od Company dobi lasten vlak in nato lastno ladjo.

Za ustrezno nastanitev revnejših bo poskrbel nastanitveni urad, ki ga bo vodila Company. Kasneje, ko bodo migrirali premožni, se bodo zaradi potrebe, ki jo bodo prepoznali svobodni podjetniki, saj bo zlahka predvidljiva, že gradili hoteli. Sicer pa si bodo premožni emigranti že vnaprej

zgradili domove, tako da jim ne bo treba drugega kakor preseliti se iz svoje stare hiše v že pripravljeno novo.

Kar zadeva naše celotno izobraženstvo, temu ni treba posebej dopovedovati njegove naloge. Vsak, ki se pridruži nacionalni ideji, bo vedel, kako delovati v svojem krogu za njeno širjenje in uresničevanje. Posebej bomo k sodelovanju pozvali naše dušne pastirje.

Naši dušni pastirji

Vsaka sekcija bo imela svojega rabina, ki bo spremljal svojo občino. Vsi se združujejo brez prisile. Krajevna sekcija se oblikuje okrog rabina. Kolikor rabinov, toliko krajevnih sekcij. Rabini nas bodo tudi prvi razumeli, se prvi navdušili za stvar in s prižnice²⁵³ navduševali druge. Ne bo treba sklicevati nobenih posebnih zborovanj in tam poslušati besedičenja. Vse bo vključeno v bogoslužje. In tako tudi mora biti. Našo zgodovinsko skupno pripadnost prepoznamo le po veri naših očetov, saj smo že davno neizbrisno prevzeli jezike različnih narodov.

Rabini bodo redno prejemale sporočila od Society in Company ter jih oznanjali in razlagali svoji občini. Izrael bo molil za nas, zase samega.

Zaupniki krajevnih sekcij

Vsaka krajevna sekcija bo imenovala majhen odbor zaupnikov pod predsedstvom rabina. Tu bodo razpravljali in odločali o vseh praktičnih zadevah glede na lokalne potrebe.

Dobrodelne ustanove se bodo prosto presadile skupaj s krajevnimi sekcijami. Ustanove bodo tudi onstran ostale del dotedanje krajevnice sekcije, stavb pa po mojem ne bi smeli prodati, temveč bi jih morali nameniti pomoči potrebnim kristjanom v mestih, ki jih Judje zapustijo. To se bo krajevnim sekcijam onstran upoštevalo pri razdelitvi zemlje, tako da bodo brezplačno dobile gradbene parcele in razne gradbene olajšave.

Kakor pri nekaterih drugih točkah tega načrta se bo tudi pri presajanju dobrodelnih ustanov ponudila priložnost, da opravimo poskus v

²⁵³ Nem. *Kanzel*. Herzl uporablja termin iz krščanskega bogoslužja.

dobro celotnega človeštva. Naša sedanja zbegana zasebna dobrodelnost glede na vloženi trud naredi prav malo dobrega. Dobrodelne ustanove je mogoče in treba povezati v sistem, kjer se bodo vzajemno dopolnjevale. V novi družbi bo te institucije mogoče oblikovati iz moderne zavesti in na podlagi vseh obstoječih socialnopolitičnih izkušenj. Zadeva je za nas zelo pomembna, saj je med nami veliko beračev. Naše šibkejše narave se zaradi zunanjega zatiranja, ki jih dela malodušne, in mehkobne dobrodelnosti bogatih, ki jih razvaja, z lahkoto prepustijo beraštvu.

Society bo v tem pogledu s podporo krajevnih sekcij posvetila kar največjo pozornost vzgoji ljudstva. Tako bo ustvarila plodna tla za številne sile, ki zdaj brezkoristno venijo. Kdor le ima dobro voljo, mora biti primerno porabljen. Beračev ne bomo trpeli. Kdor svoboden ne bo hotel delati, bo moral v prisilno delavnico.

Nasprotno pa ostarelih ne bomo vtaknili v hiralnico. Hiralnica je ena najgrozovitejših dobrodelnosti, kar jih je iznašla naša brezumna blagohotnost. V hiralnici star človek umre od sramu in razžaljenosti. Pravzaprav je tam že pokopan. Toda mi hočemo tudi tistim na najnižjih stopnjah inteligence do konca pustiti tolažilno iluzijo o lastni koristnosti. Tisti, ki so nesposobni za fizično delo, naj dobijo lahke naloge. Računati moramo z atrofiranimi reveži generacije, ki že usiha. Prihodnje generacije pa bodo vzgojene drugače, v svobodi in za svobodo.

Za vse starosti, za vse življenjske stopnje bomo iskali npravno blaženost dela. Tako bo naše ljudstvo v sedemurni deželi ponovno odkrilo svojo veljavo.

Načrti mest

Krajevne sekcije bodo delegirale svoje pooblaščenca za izbiro kraja. Pri razdelitvi zemlje bomo pazili, da bosta mogoči obzirna presaditev in ohranitev vsega upravičenega.

Načrti mest bodo na razpolago pri krajevnih sekcijah. Naši ljudje bodo od samega začetka vedeli, kam odhajajo ter v katerih mestih in hišah

bodo stanovali. Omenil sem že, da bo treba krajevnim sekcijam razdeliti gradbene načrte in pregledne upodobitve.

V upravi je princip stroga centraliziranost, v krajevnih sekcijah pa polna avtonomija. Le tako je mogoča neboleča presaditev.

Zadeve si ne predstavljam lažje, kakor je; toda tudi težje si je ne smemo predstavljati.

Selitev srednjega sloja

Srednji sloj bo nehote potegnilo v tok gibanja preko. Nekateri bodo imeli onstran sinove kot uradnike pri Society ali uslužbence pri Company. Pravniki, medicinci, tehniki vseh panog, mladi trgovci, vsi judovski iskalci poti, ki si zdaj iz stiske, ki vlada v njihovi domovini, hodijo služiti kruh na druge celine, se bodo zbrali na teh upa polnih tleh. Drugi bodo tem ambicioznim ljudem dali svoje hčere v zakon. Naši mladi bodo nato za seboj pripeljali svoje neveste ali svoje starše in sorojence. V novih kulturah se ljudje poročajo zgodaj. To je lahko le v korist splošni nramnosti in s tem dobimo krepek naraščaj, namesto tistih kilavih otrok pozno oženjenih očetov, ki so svojo energijo že potrošili v boju za eksistenco.

Vsak naš izseljenec srednjega sloja za seboj potegne druge.

Najhrabrejšim seveda pripade najboljše iz novega sveta.

Zdi pa se, da je tu morda največja težava načrta.

Tudi če nam uspe judovsko vprašanje resno postaviti na svetovni dnevni red –

tudi če iz te razprave z največjo gotovostjo sledi, da je judovska država svetovna potreba –

tudi če s podporo sil pridobimo suverenost nad nekim ozemljem:

kako bomo judovske množice brez prisile pripeljali iz njihovih sedanjih bivališč v to novo deželo?

Mar ni njihova migracija vedno mišljena kot svobodna?

Fenomen množice

Da se gibanje zaneti, res ne bodo potrebni posebni napor. Za to bodo namesto nas poskrbeli antisemiti. Dovolj bo, da počnejo iste stvari kot doslej, in želja Judov po izselitvi se bo prebudila tam, kjer je še ni, in se okrepila tam, kjer že obstaja. Da Judje danes ostajajo v antisemitskih deželah, je v glavnem posledica zavedanja, ki ga imajo tudi zgodovinsko neizobraženi, da si s številnimi selitvami skozi stoletja nikoli nismo trajno pomagali. Če bi danes obstajala dežela, kjer bi Jude sprejeli z dobrodoščico, tudi če bi jim ponudili veliko manj ugodnosti, kakor jih bo zagotovljenih v prihodnji judovski državi, bi se takoj začelo množično gibanje Judov tjakaj. Tja bi se odvlekli najrevnejši, ki nimajo česa izgubiti. Trdim pa, in vsak zase bo vedel, ali je to res, da je zaradi pritiska, ki nas bremeni, želja po izselitvi med nami prisotna celo v premožnih slojih. A tudi sicer bi za ustanovitev države zadostovali že najrevnejši: ti so celo najuporabnejši človeški material za naselitev, saj je treba imeti za velike podvige v sebi nekaj obupa.

Ko pa bodo naši *desperados* s svojim prihodom, s svojim delom dvignili vrednost dežele, bo selitev polagoma postala vabljava tudi za premožnejše. Čedalje višji sloji bodo dobili interes, da bi se odpravili preko. Pot prvih, najrevnejših, bosta družno vodili Society in Company, kajpak s podporo obstoječih emigracijskih in sionskih društev.²⁵⁴

Kako je mogoče množico brez ukazovanja usmeriti k neki točki?

Obstajajo posamezni judovski dobrodelniki velikega stila, ki hočejo olajšati trpljenje Judov s sionističnimi poskusi. Ti dobrodelniki so se morali že spopasti s tem vprašanjem. In menili so, da ga bodo rešili, če bodo izseljencem izročili denar ali delovna sredstva. Dobrodelnik torej reče: »Ljudem bom plačal, da bodo šli.«

To je v osnovi zgrešeno in kljub vsemu denarju tega sveta nedosegljivo. Nasprotno pa bo Company rekla: »Nič jim ne bomo plačali: oni bodo plačali. Pač pa jim bomo nekaj ponudili.«

²⁵⁴ Nem. *Zionsvereine*, tudi društva za Sion.

To bom ponazoril s šaljivim primerom. Recimo, da hočeva jaz in eden teh dobrodelnikov, ki ga bomo imenovali Baron,²⁵⁵ na vroče nedeljsko popoldne dobiti množico ljudi na planjavo Longchamp pri Parizu.²⁵⁶ Če Baron vsakemu posamezniku obljubi 10 frankov, za 200.000 frankov tja pripelje 20.000 preznojenih, nezadovoljnih ljudi, ki ga bodo preklinjali, ker je spravil nadnje to nadlogo.

Medtem bom jaz teh 200.000 frankov razpisal kot nagrado za najhitrejšega konja – in potem z ogradami omejil vstop na Longchamp. Kdor hoče noter, mora plačati: 1 frank, 5 frankov, 20 frankov.

Rezultat: privabim pol milijona ljudi, predsednik republike se pripelje à la Daumont,²⁵⁷ množica se veseli in zabava. Večina bo to kljub sončnim opeklinam in prahu doživela kot radostno gibanje na prostem, jaz pa za tistih 200.000 frankov pridobim milijon v vstopninah in igralnih dajatvah. Iste ljudi bom ponovno dobil tja, kadarkoli bom hotel; baron jih ne bo – za nobeno ceno.

A naj fenomen množice takoj prikažem še v resnejšem okviru: ko gre za kruh. Recimo, da se postavimo na mestno ulico in oznanimo: »Tisti, ki privoli, da bo v na vse strani odprti železni hali pozimi v strupenem mrazu, poleti v pasji vročini ves dan stal na nogah, nagovarjal vsakega mimoidočega in jim ponujal šaro ali ribe ali sadje, bo za to dobil 2 gol-dinarja ali 4 franke ali kar hočete.«

Koliko ljudi bo s tem pridobil tja? In če jih tja žene lakota, koliko dni bodo zdržali? In če zdržijo, kako vneto bodo prepričevali mimoidoče v nakup sadja, rib ali šare?

Mi bomo storili drugače. Na vseh točkah, kjer je velik promet, in te bo toliko lažje najti, ker pač sami usmerjamo promet, kamor hočemo – na teh točkah bomo postavili velike hale in jih imenovali: tržnice. Tudi

²⁵⁵ Aluzija na barona Edmonda de Rothschilda (1845–1934), ki je bil najvidnejši financer in podpornik naseljevanja Judov v Palestini ob koncu 19. stoletja.

²⁵⁶ Hipodrom v pariškem parku Bois de Boulogne.

²⁵⁷ *A la Daumont*: fr. ime za tip svečane vprege z odprto kočijo s štirimi konji in dvema jezdecema.

če bi hale zgradili še slabše, še bolj zdravju škodljive od omenjenih, se bodo ljudje vendar usuli tja. Toda zgradili jih bomo lepše in boljše, z vso dobrohotnostjo. In ti ljudje, ki jim nismo nič obljubili, ker jim ne moremo nič obljubiti, ne da bi jih zavajali, ti pošteni podjetni ljudje bodo med zbijanjem šal vzpostavili živahno trgovino. Neutrudno bodo nagovarjali kupce, ves čas bodo stali na nogah in komaj opazili utrujenost. Ne samo da bodo dan za dnem hiteli, da pridejo prvi, pač pa bodo tudi ustanavljali združenja, kartele, vse mogoče, da bi le lahko to pridobitno življenje nemoteno vodili še naprej. In če se ob koncu delavnika izkaže, da so z vsem pridnim delom zaslužili le 1 goldinar 50 kron ali 3 franke ali kar hočete, bodo vendarle z upanjem zrl v naslednji dan, ki bo morda boljši. Podarili smo jim upanje.

Vas zanima, od kod bomo dobili potrebe, ki so nujne za trg? Je to res treba razlagati?

Prej sem pokazal, da se skozi Assistance par le travail ustvari petnajstkrateen zaslužek. Za en milijon petnajst milijonov, za eno milijardo petnajst milijard.

Toda ali to velja tudi v velikem, ne le v malem? Mar donos kapitala ne upada progresivno z njegovo višino? Da, donos spečega, strahopetno potuhnjenega kapitala res, ne pa živega. Donosnost živega kapitala celo na višini strahovito narašča. Prav tu tiči socialno vprašanje.

Če to, kar pravim, drži? Tu kličem za priče najbogatejše Jude. Čemu se ti ukvarjajo s toliko različnimi industrijami? Čemu pošiljajo ljudi pod zemljo, da za borno plačo ob strašnih nevarnostih izkopavajo premog? To se mi ne zdi prijetno, niti za lastnike rudnikov. Ne verjamem namreč v brezsrdnost kapitalistov, in ne delam se, kot da to verjamem. Nočem pač hujskati, temveč doseči spravo.

Ali naj fenomen množice, to je, kako jo je mogoče pritegniti k poljubnim točkam, pojasnim še na primeru pobožnega romanja?

Ne bi rad užalil svetih občutij kogarkoli z besedami, ki bi jih bilo mogoče napačno tolmačiti.

Le na kratko naj opozorim na pomen, ki ga imajo v mohamedanskem svetu romanje v Meko, v katoliškem pa romanje v Lurd in na neštnevilne druge kraje, od koder se ljudje vrnejo domov potolaženi s svojo vero, ali na pomen trierske Svete tunike. Tako bomo tudi mi postavili tarče za globoke verske potrebe naših ljudi. Naši duhovniki²⁵⁸ nas bodo prvi razumeli in se nam pridružili.

Onstran bomo vsakomur pustili, da dosega blaženost na sebi lasten način. Tudi in predvsem to velja za naše drage svobodomislice, našo nesmrtno vojsko, ki osvaja vedno nova področja za človeštvo.

Nihče ne sme biti podvržen drugi prisili kakor tisti, ki je nujna za ohranitev države in reda. In te nujnosti ne bo spremenljivo določala samovolja ene ali več oseb, temveč bo počivala v nespodbitnih zakonih. Če pa bi kdo prav iz tu izbranih primerov sklepal, da je množico mogoče k takšnim tarčam vere, zaslužka ali užitka pritegniti le začasno, lahko ta ugovor zavrnem na preprost način. Ena sama takšna tarča lahko množice le privabi. Vse te točke privlačnosti skupaj pa so jih zmožne zadržati in trajno zadovoljevati. Kajti te točke privlačnosti skupaj tvorijo eno veliko enotnost, dolgo iskano enotnost, po kateri naše ljudstvo nikoli ni nehalo hrepeneti, za katero se je ohranjalo, za katero je bilo skozi zatiranje ohranjeno: svobodno domovino! Ko bo gibanje nastalo, bomo ene potegnili za seboj, drugi bodo stekli za nami, tretje bo pograbilo zraven, četrte bodo za nami potisnili.

Ti zadnji, omahljivi pozni prišleki, bodo tako tostran kakor onstran na najslabšem.

Tisti pa, ki bodo odrinili prvi, z vero, zanosom in korajžo, bodo prišli do najboljših položajev.

Naš človeški material

O nobenem narodu ni razširjenih toliko zmot kakor o Judih. In mi sami smo od svojega zgodovinskega trpljenja postali tako potlačeni in malo-dušni, da te zmote ponavljamo in verjamemo. Ena teh napačnih trditev

²⁵⁸ Nem. *Geistliche*, namreč rabini. Herzl spet uporablja krščanski termin.

je, da imajo Judje čezmerno slo po trgovanju. Toda znano je, da se tam, kjer se lahko priključimo razrednemu vzponu, hitro oddaljimo od trgovine. Velika večina judovskih trgovcev pošlje svoje sinove študirat. To je tudi razlog za tako imenovano pojudenje²⁵⁹ vseh izobraženskih poklicev. Toda tudi v ekonomsko šibkejših slojih naša trgovska sla nikakor ni tako velika, kakor se domneva. V deželah Vzhodne Evrope živijo velike množice Judov, ki se ne ukvarjajo s trgovino in se ne branijo težkih del. Society of Jews bo lahko pripravila natančno znanstveno statistiko naših človeških sil. Nove naloge in možnosti, ki pričakujejo naše ljudi v novi deželi, bodo zadovoljile zdajšnje fizične delavce in pripravile številne zdajšnje male trgovce, da postanejo fizični delavci.

Krošnjar, ki s težkim svežnjem na hrbtu potuje po deželi, se ne čuti tako srečnega, kakor verjamejo njegovi preganjalci. S sedemurnim delavnikom bo mogoče vse te ljudi spremeniti v delavce. To so pridni, napačno precenjeni ljudje, ki zdaj morda trpijo najbolj. Vsekakor se bo Society of Jews od samega začetka lotila njihove vzgoje v delavce. Željo po zaslužku bo treba spodbujati na zdrav način. Jud je varčen, iznajdljiv in poln najmočnejšega družinskega čuta. Takšni ljudje so primerni za vsako pridobitno dejavnost in dovolj bo, da se trgovina na drobno napravi neproduktivno, pa se bodo celo zdajšnji krošnjarji odvrnili od nje. Temu bi na primer služilo favoriziranje velikih blagovnic, v katerih se najde vse. Te univerzalne blagovnice že zdaj v velikih mestih dušijo drobno trgovino. V novi kulturi pa bi naravnost preprečile njen nastanek. Njihova vzpostavitev bi hkrati imela to prednost, da bi deželo takoj napravila naseljivo za ljudi z naprednimi potrebami.

Male navade

Je združljivo z resnostjo tega spisa, če spregovorim, četudi le bežno, o malih navadah in udobnih običajnega človeka?

²⁵⁹ Nem. *Verjudung*, izraz antisemitov.

Menim, da je. To je celo zelo pomembno. Kajti te male navade so kot tisočero niti, od katerih je vsaka posebej tanka in šibka – skupaj pa tvorijo vrvi, ki je ni mogoče raztrgati.

Tudi glede tega se moramo znebiti omejenih predstav. Kdor je videl kaj sveta, ta ve, da se prav male vsakodnevne navade že zdaj z lahkoto presajajo vsepovsod. Celotna tehnična dosežki našega časa, ki jih hoče ta načrt uporabiti v prid človečnosti, so se doslej v glavnem uporabljali v prid teh malih navad. Tako najdemo angleške hotele v Egiptu in na švicarskih vrhovih; dunajske kavarne v Južni Afriki; francoska gledališča v Rusiji; nemške opere v Ameriki in najboljše bavarsko pivo v Parizu.

Ko vnovič odidemo iz Micrájima, ne bomo pozabili loncev mesa.²⁶⁰

V vsaki krajevni sekciji bo vsak lahko in bo ponovno našel svoje male navade, le da boljše, lepše, prijetnejše.

SOCIETY OF JEWS IN JUDOVSKA DRŽAVA

Negotiorum gestio

Ta spis ni namenjen poklicnim pravnikom; zato lahko svojo teorijo o pravnem temelju države, kakor vse drugo, samo bežno nakažem.

In vendar moram svoji novi teoriji dati vsaj nekaj poudarka, saj bi jo bilo mogoče zagovarjati tudi v učeni pravni razpravi.

Po Rousseaujevem danes že zastarelem naziranju naj bi imela država za temelj družbeno pogodbo. Rousseau pravi: »Določbe te pogodbe so tako natanko opredeljene že z naravo tega dejanja, da bi ob najmanjši spremembi postale prazne in nične; zato so te določbe, čeprav jih morda še nihče ni izrecno povedal, povsod enake, povsod molče sprejete in priznane i t n. «²⁶¹

²⁶⁰ Hebr. *micrájim*: Egipt. Za lonce mesa gl. 2 Mz 16,3.

²⁶¹ Jean-Jacques Rousseau, *Družbena pogodba ali Načela političnega prava*, 3. popravljena izd., prev. Maks Veselko ml.; *Razprava o izvoru in temeljih neenakosti med ljudmi*, 2. popravljena izd., prev. Tatjana Jurkovič, Krtina, Ljubljana 2017, str. 26. Poudarek Th. Herzl.

Logična in zgodovinska ovržba Rousseaujeve teorije ni bila in ni težka, ne glede na strahovite in plodovite učinke te teorije. Za moderne ustavne države je vprašanje, ali je še pred konstitucijo obstajala družbena pogodba z »ne izrecno povedanimi, toda nespremenljivimi določbami«, brez praktičnega pomena. V vsakem primeru je pravno razmerje med vlado in državljani zdaj določeno.

Toda pred razglasitvijo ustave in pri nastanku nove države so ta načela tudi praktično pomembna. Da nove države še vedno lahko nastanejo, to vemo in vidimo. Kolonije se odcepijo od matične države, vazali se odtrgajo od suzerena,²⁶² na novo odprti teritoriji se takoj vzpostavijo kot svobodne države. Judovska država je vsekakor zamišljena kot čisto posebna nova tvorba na še nedoločenem teritoriju. Toda država ni ozemlje, pač pa so to ljudje, ki jih združuje suverenost.

Narod je osebna, zemlja pa stvarna podlaga države. In od obeh podlag je osebna tista pomembnejša. Znana je, na primer, suverenost, ki je brez stvarne podlage, vendar je celo najbolj spoštovana na zemlji: to je suverenost papeža.

V državoslovju je trenutno v prevladi teorija umne nujnosti.²⁶³ Ta teorija zadostuje za upravičenje nastanka države in je, v nasprotju s pogodbeno teorijo, ni mogoče zgodovinsko ovreči. Ko gre za nastanek judovske države, v tem spisu stojim popolnoma na tleh teorije umne nujnosti. Vendar se ta izogne vprašanju pravnega temelja države. Teorija božje ustanovitve, teorija premoči, patriarhalna, patrimonialna in pogodbena teorija ne ustrezajo modernemu nazoru.²⁶⁴ Te iščejo pravni temelj države bodisi pretirano v človeku (teorija premoči, patriarhalna in pogodbena teorija) bodisi popolnoma nad človekom (božja ustanovitev) bodisi med ljudmi (stvarna patrimonialna teorija).²⁶⁵ Umna nujnost pušča to

262 Suzeren: fevdni gospod, ki so mu podrejeni vazali. Tu je raba metaforična: »suzeren« je država, ki so ji podrejene vazalne ali satelitske države.

263 Nem. *Theorie der Vernunftsnotwendigkeit*.

264 Nem. *Theorie der göttlichen Stiftung, Theorie der Übermacht, Patriarchaltheorie, Patrimonialtheorie, Vertragstheorie*.

265 Nem. *dingliche Patrimonialtheorie*.

vprašanje, najsi iz prikladnosti najsi iz previdnosti, neodgovorjeno. In vendar vprašanje, s katerim so se tako poglobljeno ukvarjali največji pravni filozofi vseh časov, ne more biti popolnoma odvečno. Dejansko v državi obstaja mešanica človeškega in nadčloveškega. Razmerje med vladanimi in vladajočimi, ki je včasih razmerje pritiska, ne more biti brez pravnega temelja. Menim, da je tega mogoče najti v pojmu »*negotiorum gestio*«. ²⁶⁶ Tu je celota državljanov zamišljena kot *dominus negotiorum*, vlada pa kot *gestor*. ²⁶⁷

Čudoviti pravni čut Rimljanov je z *negotiorum gestio* ustvaril žlahtno mojstrovino. Če je v nevarnosti premoženje nesposobnega, ²⁶⁸ sme vsakdo pristopiti, da premoženje zavaruje. Ta oseba je gestor, ki vodi tuje posle. Pri tem nima nobenega naročila, to se pravi, nobenega človeškega naročila. Naročilo mu podeli višja nujnost. To višjo nujnost je, ko gre za državo, mogoče formulirati na različne načine, in res se na posamičnih kulturnih stopnjah formulira različno, ustrezno vsakokratni splošni pojmovni zmožnosti. *Gestio* je usmerjena v dobro dominusa, torej ljudstva, ki mu pripada tudi gestor sam.

Gestor upravlja premoženje, katerega solastnik je tudi sam. Iz svojega solastništva tudi črpa poznavanje nevarnosti, ki zahteva poseg, vodstvo v vojni in miru; nikakor pa kot solastnik samemu sebi ne podeli veljavnega naročila. V najboljšem primeru lahko zgolj predpostavlja soglasje vseh drugih brezštevilnih solastnikov.

Država nastane z narodovim bojem za obstanek. V tem boju ni mogoče, da bi najprej z zamudnimi postopki pridobili redno naročilo. Vsak podvig v korist skupnosti bi se že vnaprej izjalovil, če bi prej hoteli doseči večinski sklep v skladu s pravili. Zaradi notranjih delitev bi bilo ljudstvo

²⁶⁶ *Negotiorum gestio*, lat. »opravljanje poslov«: poslovodstvo brez naročila (institut civilnega prava). Gl. Janez Kranjc, *Rimsko pravo*, 3., pregledana in dopolnjena izd., IUS Software, GV založba, Ljubljana 2017, str. 690–693.

²⁶⁷ Lat. *dominus negotii*, gospodar posla; *negotiorum gestor*, poslovodja brez naročila (prav tam, str. 691).

²⁶⁸ Tj. tistega, ki je tako ali drugače onesposobljen, da bi z njim gospodaril, ko je to nujno.

nemočno pred zunanjo nevarnostjo. Ni mogoče vseh glav spraviti pod en klobuk, kot radi pravijo. Zato si gestor preprosto povezne klobuk in stopi na čelo.

Državni gestor je zadostno legitimiran, če je skupna stvar v nevarnosti in je dominusu zaradi odsotnosti volje ali na kak drug način preprečeno, da bi pomagal samemu sebi.

Toda ko gestor poseže vmes, se s tem obveže dominusu kakor na podlagi pogodbe, *quasi ex contractu*. To je predobstoječe, ali pravilneje, hkrati nastalo pravno razmerje v državi.

Gestor mora torej odgovarjati za vsako malomarnost, tudi za krivdno nedokončanje prevzetih poslov ali neizpolnitev s tem bistveno povezanih zadev itn. Tu ne bom še naprej razlagal pojma *negotiorum gestio* ali ga prestavljal na državo. To bi nas speljalo predaleč od dejanskega predmeta. Samo tole naj še navedem: »Z odobritvijo gospodarja posla postane vodenje poslov zanj enako veljavno, kakor če bi se že prvotno zgodilo po njegovem naročilu.«²⁶⁹

In kaj vse to pomeni v našem primeru?

Judovskemu ljudstvu trenutno diaspora preprečuje, da bi samo vodilo svoje politične posle. Poleg tega na različnih krajih živi v bolj ali manj težki stiski. Najbolj od vsega potrebuje gestorja.

Ta gestor pa seveda ne sme biti en sam posameznik. Takšen posameznik bi bil smešen ali – ker bi se zdelo, da se žene za lastno koristjo – prezira vreden.

Gestor Judov mora biti moralna oseba, v vsakem pomenu te besede.

In to je Society of Jews.

Gestor Judov

Ta organ ljudskega gibanja, katerega obliko in naloge obravnavamo šele zdaj, bo dejansko nastal pred vsem drugim. Nastal bo na nadvse preprost

²⁶⁹ Ludwig Arndts, *Lehrbuch der Pandekten*, § 298, Sechste Auflage, J. G. Cotta, München 1868, str. 481.

način, namreč, ta moralna oseba se bo oblikovala iz kroga vrlih angleških Judov, ki sem jim v Londonu predstavil ta načrt.²⁷⁰

Society of Jews je centrala nastajajočega judovskega gibanja.

Society bo imela znanstvene in politične naloge. Judovska država, kakor si jo zamišljam, bo ustanovljena na modernih znanstvenih predpostavkah. Če se selimo iz Micrājima danes, tega ne moremo početi z naivnostjo starih časov. Pred tem bomo na drug način obračunali naše število in moč. Society of Jews je za Jude novi Mojzes. Podvig tega velikega starega gestorja Judov iz preprostih časov je v primerjavi z našim to, kar je prečudovita stara spevoigra v primerjavi z moderno opero. Igramo isto melodijo, toda z neznansko več violinami, flautami, harfami, gambami in basi, z električno osvetljava, scenografijo, zbori, veličastnimi dekoracijami in prvovrstnimi pevci.

Ta spis mora odpreti splošno razpravo o judovskem vprašanju. Tej se bodo pridružili tako prijatelji kakor sovražniki – upam, da drugače kot doslej, ne več s sentimentalnimi zagovori ali surovimi zmerljivkami. Debato je treba voditi stvarno, velikopotezno, resnobno in preudarno.

Society of Jews bo zbirala vse izjave, ki jih bodo podajali državniki, parlamenti, judovske občine, društva, v govorjeni in pisani besedi, na zborovanjih, v časopisih in knjigah.

Tako bo Society prvič poizvedela in ugotovila, ali se Judje res hočejo in morajo seliti v Obljubljeno deželo. Society bo od judovskih občin po vsem svetu pridobila pripomočke za izčrpno statistiko o Judih.

Kasnejše naloge, kot so na primer učena raziskava nove dežele in njenih naravnih sredstev, enoten načrt migracije in naseljevanja, pripravljalna dela za zakonodajo in upravo itn., je mogoče razumno razviti na podlagi končnega cilja.

Na zunaj mora Society, kot sem pojasnil že na začetku, v splošnem delu, stremeti k temu, da bo priznana kot državotvorna oblast. Potrebno

²⁷⁰ Herzl je 24. novembra 1895 v Londonu govoril na sestanku Makabejskega kluba (Maccabean Club), ki mu je predsedoval Israel Zangwill.

avtoriteto nasproti vladam lahko črpa iz svobodne privolitve velikega števila Judov.

Na znotraj, se pravi nasproti judovskemu ljudstvu, bo Society ustvarila nepogrešljive začetne institucije – praelico, če rečemo po naravoslovno, iz katere se bodo kasneje razvile javne institucije judovske države.

Prvi cilj je, kot že rečeno, mednarodnopravno zagotovljena suverenost na nekem področju, zadostnem za naše legitimne potrebe.

Kaj je naslednji korak?

Zaposedba zemlje

Ljudstva, ki so se selila v historičnih časih, so pustila, da jih je nosilo, vleklo, metalo svetovno naključje. V svojem nezavednem gibanju so pristala na tam ali onem kraju, kakor kobilice. V zgodovinskih časih pač niso poznali planeta.

Nova judovska migracija se mora zgoditi po znanstvenih načelih.

Še pred kakimi štiridesetimi leti so se kopanja zlata lotevali na nenavadno naiven način. Kako pustolovsko je bilo v Kaliforniji! Ena govorica je bila dovolj, da so se skupaj natepli *desperados* z vsega sveta, kradli zemljo, drug drugemu ropali zlato – in ga nato prav tako razbojniško zaigrali.

A kako je danes! Poglejte si danes kopanje zlata v Transvaalu. Nobenih romantičnih potepuhov več: industrijo zlata vodijo trezni geologi in inženirji. Iz prepoznanih kamnin luščijo zlato smotrni stroji. Komaj kaj je prepuščeno naključju.

Tudi novo judovsko deželo je treba raziskati in jo zaposesti z vsemi modernimi pripomočki.

Takoj ko nam bo dežela zagotovljena, bo tja odplula ladja za zaposedbo zemlje.

Na ladji bodo zastopniki Society, Company in krajevnih sekcij.

Izvajalci zaposedbe imajo tri naloge: 1. natančna znanstvena raziskava vseh naravnih danosti dežele; 2. vzpostavitev strogo centralizirane

uprave; 3. razdelitev zemlje. Te naloge, ki se prepletajo, je treba opraviti v skladu z že zadostno poznanim končnim ciljem.

Le enega še nismo pojasnili: kako naj bi potekala zasedba zemlje po krajevnih sekcijah.

V Ameriki ob odprtju novega teritorija tega še vedno zasedejo na sila naiven način. Naseljenci se zberejo na meji in ob dogovorjenem času vsi hkrati silovito planejo po njem.

V novi judovski deželi se stvari ne bomo lotevali tako. Zemljišča provinc in mest se bodo prodajala na dražbi. Vendar ne za denar, temveč za delo. Po splošnem načrtu bo določeno, kje so s prometnega vidika potrebne ceste, mostovi, regulacija voda itn. To se bo grupiralo po provincah. Znotraj provinc se bodo na podoben način na dražbi prodajala mestna zemljišča. Krajevne sekcije se bodo obvezale, da bodo to izvedle, kot je treba. Stroške bodo poravnale z avtonomnimi prispevki. Society bo pač lahko vnaprej vedela, ali si krajevne sekcije ne nalagajo prevelikih žrtev. Velike skupnosti bodo za svojo dejavnost dobile velika prizorišča. Večje žrtve bodo posebej nagrajene: univerze, strokovne šole, visoke šole, raziskovalne ustanove itn. ter tiste državne institucije, ki jim ni treba biti v prestolnici, bodo raztresene po deželi.

Za ustrezno izvedbo prevzetih nalog odgovarja lastni interes kupcev, v skrajnem primeru pa krajevni prispevek. Kajti prav tako kot ne moremo in nočemo odpraviti razlik med posamezniki, se ohrani tudi razlika med krajevnimi sekcijami. Vse se členi na naraven način. Vse pridobljene pravice so zaščitene, vsaka novost dobi zadosten manevrski prostor.

Vse to bodo naši ljudje v celoti in jasno poznali.

Kakor ne zaskakujemo in ne goljufamo drugih, tudi samih sebe ne bomo varali.

Od samega začetka bo vse načrtno določeno. Pri izdelavi tega načrta, tu samo naznačenega, bodo udeležene naše najbistrejše glave. Za dosego končnega cilja je treba uporabiti vse družboslovne in tehnične dosežke časa, v katerem živimo, in tudi čedalje naprednejšega časa, kamor bo segala izvedba načrta, ki bo dolgotrajna. Uporabiti moramo

vse posrečene iznajdbe, ki jih že imamo, in vse, ki bodo še prišle. Tako lahko to postaneta naselitev in ustanovitev države brez primere v zgodovini, z nikoli prej obstoječimi možnostmi uspeha.

Ustava

Ena od velikih komisij, ki jih bo Society imenovala, bo svet državnih pravnikov. Ti morajo spisati najboljšo mogočo moderno ustavo. Menim, da je dobra ustava tista, ki je razmeroma prožna. V nekem drugem svojem delu sem razložil, katere oblike države se mi zdijo najboljše.²⁷¹ Za najimnitnejši obliki države imam demokratično monarhijo in aristokratsko republiko. Oblika države in princip vladanja morata biti v nasprotju, tako da se medsebojno izravnata. Sem prepričan podpornik monarhičnih ureditev, ker omogočajo stanovitno politiko in povezujejo ohranitev države z interesom zgodovinsko slavne družine, rojene in vzgojene za vladanje. Toda naša zgodovina je že tako dolgo prekinjena, da se na to ureditev ne moremo več navezati. Že sam poskus tega bi doletelo prekletstvo smešnosti.

Demokracija, brez koristne protiuteži monarha, nima mere v priznanju ali obsodbi, vodi v parlamentarni blebet in ustvarja odvratno kategorijo poklicnih politikov. Poleg tega zdajšnja ljudstva niso primerna za neomejeno demokracijo, in menim, da bodo v prihodnosti zanj vedno manj primerna. Čista demokracija namreč predpostavlja zelo preproste navade, medtem pa naše navade s komunikacijo in kulturo postajajo čedalje zapletenejše. *Le ressort d'une démocratie est la vertu*, pravi modri Montesquieu.²⁷² In kje bomo našli to, politično vrlino? V našo politično vrlino ne verjamem, ker nismo nič drugačni od drugih modernih ljudi in ker bi nam na svobodi takoj zrasel greben. Referendum imam za nerazumnost, saj v politiki ni preprostih vprašanj, na katera bi človek

²⁷¹ Herzlovo delo *Palais-Bourbon* (1895), zbirka člankov, ki jih je pisal kot korespondent *Neue Freie Presse* iz Pariza (1891–95), kjer je spremljal francosko politično in družbeno dogajanje.

²⁷² Fr. »Gibalo demokracije je vrlina.« Parafraza Montesquieuja, *De l'esprit des lois*, 3. knjiga, 3. poglavje.

lahko odgovoril zgolj z da ali ne. Poleg tega so množice, še hujše kot parlamenti, podvržene vsaki zmoti, naklonjene vsakemu kričaču. Pred zbranim ljudstvom ni mogoče voditi nobene politike, niti zunanje niti notranje.

Politiko je treba voditi od zgoraj navzdol. In vendar v judovski državi nihče ne bo zaslužjen, kajti vsak Jud se bo lahko vzpel, vsak se bo hotel vzpeti. V našem ljudstvu bo tako nujno nastopil silovit vlek navzgor. Vsak posameznik bo verjel, da dviga le samega sebe, pri tem pa se bo dvigala celota. Ta vzpon je treba vezati v oblike, ki bodo npravne, državi koristne in bodo služile narodni ideji.

Zato imam v mislih aristokratsko republiko. To bi tudi ustrezalo častihlepemu duhu našega ljudstva, ki je zdaj izrojen v abotno nečimrnost. Na misel mi pride marsikatera beneška institucija; toda vsemu, zaradi česar so Benetke propadle, se je treba izogniti. Učili se bomo tako iz zgodovinskih napak drugih kakor iz naših lastnih. Kajti smo moderno ljudstvo in hočemo postati najmodernejše. Naše ljudstvo, ki mu Society prinaša novo deželo, bo hvaležno sprejelo tudi ustavo, ki mu jo da Society. Kjer se pokažejo odpori, pa jih bo Society zlomila. Pri svojem delu se ne sme pustiti motiti od omejenih ali zlonamernih individuov.

Jezik

Morda bo kdo videl težavo v tem, da nimamo več skupnega jezika. Med seboj vendar ne moremo govoriti hebrejsko. Kdo od nas zna dovolj hebrejščine, da bi v tem jeziku naročil železniško vozovnico? Tega ni. In vendar je stvar zelo preprosta. Vsak bo obdržal lastni jezik, ki je ljubljena domovina njegovih misli. Za možnost jezikovnega federalizma je definitiven primer Švica. Tudi onstran bomo ostali to, kar smo zdaj, in nikoli ne bomo nehali otožno ljubiti naših domovin, iz katerih smo bili pregnani.

Zakrnelih in potlačenih latovščin, ki jih zdaj govorimo, teh jezikov geta se bomo odvadili.²⁷³ To so bili skrivni jeziki ujetnikov. Učitelji našega

²⁷³ Latovščine, nem. *Jargons*. Slabšalni izraz za judovske jezike, zlasti jidiš.

ljudstva bodo temu posvetili vso pozornost. Tisti jezik, ki bo najbolj služil za splošno sporazumevanje, se bo brez prisile ustalil kot glavni jezik. Naša narodna skupnost je vendar posebna, edinstvena. Da spadamo skupaj, pravzaprav prepoznamo le še po očetovski veri.

Teokracija

Bomo torej na koncu imeli teokracijo? Ne! Vera nas drži skupaj, znanost nas osvobaja. Zato teokratskim težnjam naših duhovnikov sploh ne bomo dopustili priti na dan. Znali jih bomo zadržati v njihovih templjih, kakor bomo našo poklicno vojsko zadržali v kasarnah. Vojska in duhovščina morata biti tako visoko spoštovani, kakor zahtevajo in zaslužijo njune plemenite funkcije. V državo, ki ju časti, pa se nimata kaj vmešavati, saj bi s tem priklicali le težave, zunanje in notranje.

Vsak bo v svoji veroizpovedi ali svoji neveri enako svoboden in neomejen kakor v svoji nacionalnosti. In če nanese, da bodo med nami živeli tudi drugoverci in drugonarodni, jim bomo zagotovili častno zaščito in enakost pravic. Tolerance smo se naučili v Evropi. Pa tega sploh ne pravim porogljivo. Zdajšnji antisemitizem lahko le tu pa tam enačimo s staro versko nestrpnostjo. Večinoma gre pri kulturnih narodih za gibanje, s katerim se ti hočejo ubraniti prikazni lastne preteklosti.

Zakoni

Ko se uresničenje državne ideje približa, bo Society of Jews kolegiju pravnikov naložila zakonodajne priprave. Za prehodni čas se lahko sprejme načelo, da se bo vsakemu izmed Judov, ki se priselijo iz različnih dežel, sodilo po zakonih dežele, kjer je doslej živel. Kmalu pa si bo treba postaviti za cilj zakonsko enotnost. Zakoni morajo biti moderni; tudi tu je treba od pavsod uporabiti, kar je najboljšega. Nastane lahko zgledna kodifikacija, prežeta z vsemi legitimnimi socialnimi zahtevami sedanosti.

Vojska

Judovska država je zamišljena kot nevtralna. Potrebuje zgolj poklicno vojsko – kajpada opremljeno z vsemi modernimi vojaškimi sredstvi – za ohranjanje reda, zunanjega in notranjega.

Zastava

Nimamo zastave. Potrebuje jo. Kdor hoče voditi veliko število ljudi, mora nad njihove glave dvigniti simbol.

Zamišljam si belo zastavo s sedmimi zlatimi zvezdami. Belo polje pomeni novo, čisto življenje; zvezde predstavljajo sedmero zlatih ur našega delovnega dneva. Kajti v novo deželo Judje odhajajo v znamenju dela.

Recipročnost in pogodbe o izročitvi

Nova judovska država mora biti ustanovljena korektno. Misliti moramo pač na našo prihodnjo čast v svetu.

Zato morajo biti vse obveznosti iz prejšnjih krajev bivanja pošteno izpolnjene. Poceni vožnjo in vse naselitvene ugodnosti bosta Society of Jews in Jewish Company nudila le tistim, ki bodo predložili uradno spričevalo svojih dosedanjih oblasti: »Odhod v najlepšem redu«.

Vse zasebnopravne terjatve, ki bodo izhajale še iz prejšnjih dežel, bodo v judovski državi lažje iztožljive kot kjerkoli drugje. Na recipročnost sploh ne bomo čakali. Tu nam gre le za lastno čast. Tako bodo pozneje tudi naše terjatve našle bolj voljna sodišča od teh, s katerimi imamo ponekod opravka zdaj.

Iz vsega doslej povedanega se samo po sebi razume, da bomo tudi judovske zločince izročali lažje kot vsaka druga država, vse do trenutka, ko bomo lahko izvrševali kazensko oblast po istih načelih kot vsi ostali civilizirani narodi. Zamišljeno je torej prehodno obdobje, ko bomo naše zločince sprejemali šele po odsluženi kazni. Ko pa svoje odsedijo, jih bomo sprejeli brez vsake omejitve, kajti tudi za zločince, ki so med nami, se mora začeti novo življenje.

Tako lahko za številne Jude emigracija postane srečen iztek krize. Slabe zunanje razmere, ki so spridile že marsikateri značaj, bodo odpravljene in izgubljeni se bodo lahko rešili.

Tu bi rad na kratko povedal zgodbo, na katero sem naletel v nekem poročilu o zlatih rudnikih Witwatersranda.²⁷⁴ Nekega dne je v Rand prispel mož, se tam naselil, se poskusil v marsičem, razen v kopanju zlata, nazadnje pa je ustanovil tovarno ledu, ki je zacvetela, in si s svojo častivrednostjo kmalu pridobil splošno spoštovanje. Čez leta so ga na lepem prijeli. Nekoč je bil bankir v Frankfurtu, tam je zagrešil goljufije, nato pa pobegnil in pod lažnim imenom začel novo življenje. A preden so ga ujetega odpeljali, so na železniško postajo prišli največji ugledneži, mu izrekli prisrčno slovo in – na svidenje! Kajti vrnil se bo.

Kaj vse govori ta zgodba! Novo življenje lahko poboljša celo zločince. In med nami je zločincev pravzaprav razmeroma malo. O tem lahko beremo v zanimivi statistiki z naslovom »Kriminaliteta med Judi v Nemčiji«, ki jo je na podlagi uradnih dokazov sestavil Dr. P. Nathan v Berlinu po naročilu Komiteja za obrambo pred antisemitskimi napadi.²⁷⁵ Resda pa ta s številkami napolnjeni spis, kakor marsikatera druga »obramba«, izhaja iz zmote, da je mogoče antisemitizem razumsko ovreči. Verjetno nas nič manj ne sovražijo zaradi naših odlik kakor zaradi naših napak.

²⁷⁴ Witwatersrand, pokrajina v Južni Afriki, kjer so konec 19. stoletja odkrili nahajališča zlata. Tam je zraslo veliko rudarsko in industrijsko območje.

²⁷⁵ Paul Nathan, *Die Kriminalität der Juden in Deutschland*, Berlin 1896. Paul Nathan (1858–1927) je bil politik in publicist, ki se je pridružil l. 1890 v Berlinu ustanovljenemu Komiteju za obrambo pred antisemitskimi napadi (Comitee zur Abwehr antisemitischer Angriffe), za katerega je pripravil statistične raziskave o Judih v Nemčiji. Drug njegov spis na to temo obravnava Jude v nemški vojski (*Die Juden als Soldaten*, 1896). Nathan je l. 1901 ustanovil Društvo nemških Judov za pomoč (Hilfsverein der deutschen Juden, »Hilfsverein«), ki je v kasnejših desetletjih igralo osrednjo vlogo pri podpori Judom Vzhodne Evrope in Bližnjega vzhoda, zlasti s pomočjo pri emigraciji in z ustanavljanjem izobraževalnih institucij.

Koristi judovske migracije

Mislim si, da bodo vlade temu načrtu, prostovoljno ali pod pritiskom svojih antisemitov, naklonile določeno pozornost. Morda bodo tu pa tam načrt celo od samega začetka sprejeli z naklonjenostjo in to Society of Jews tudi pokazali.

Kajti judovska migracija, ki jo imam v mislih, ne more nikjer voditi v gospodarske krize. Nasprotno, takšne krize, ki bi povsod nujno spremljale protijudovske gonje, bi bile z izvedbo tega načrta preprečene. V trenutno antisemitskih deželah bi se začelo veliko obdobje blaginje. Zgodila se bo namreč, kakor sem že večkrat dejal, notranja migracija krščanskih državljanov na položaje, ki jih bodo počasi in načrtno izpraznili Judje. Če nam ne bodo le dali prostih rok, pač pa nam tudi pomagali, bo gibanje vsepovsod imelo ploden učinek. Še ena bornirana predstava, katere se je treba otresti, je, da bi z odhodom velikega števila Judov prizadete dežele nujno obubožale. Eno je odhod, ki sledi gonjam, kjer se vsekakor uničuje premoženje, kakor v vojnem metežu. Drugo pa je miren, prostovoljen odhod kolonistov, kjer je vse skupaj mogoče izpeljati z varovanjem pridobljenih pravic, v polni zakonitosti, prosto in odprto, na belem dnevu, pred očmi oblasti, pod nadzorom javnega mnenja. Emigracija krščanskih proletarcev na druge celine bi se z judovskim gibanjem ustavila.

Še ena korist za države bi bila, da bi njihova izvozna trgovina strmo zrasla, kajti izseljeni Judje bi bili onstran še dolgo odvisni od evropskih proizvodov, zato bi morali te nujno nabavljati. Krajevne sekcije bi vzpostavile pravično izravnano in utečene potrebe bi bilo treba še dolgo pokrivati z utečenih krajev.

Ena največjih koristi pa bi bilo socialno olajšanje. Socialno nezadovoljstvo bi se za neko obdobje pomirilo, morda za dvajset let, morda več, vsekakor pa bi mir trajal skozi celotno obdobje judovske migracije.

Oblika socialnega vprašanja je odvisna od razvoja tehničnih sredstev. Para je ljudi nakopičila v tovarne, kjer se gnetejo okrog strojev in se medsebojno onesrečujejo. Proizvodnja je neznanška, nepremišljena, nenačrtna: vsak trenutek vodi v težke krize, pri katerih skupaj s podjetniki

propadejo tudi delavci. Para je ljudi strpala skupaj, uporaba elektrike jih bo, tako kaže, spet razpršila in jim morda prinesla srečnejše delovne razmere. Vsekakor bodo tehnični iznajditelji, ti pravi dobrodelniki človeštva, tudi po začetku judovske migracije nadaljevali delo in, upajmo, odkrivali tako čudovite reči kot doslej, ali še čudovitejše.

Zdi se, da govornica tehnike ne pozna več besede »nemogoče«. Če bi se mož iz prejšnjega stoletja vrnil k nam, bi se mu naše življenje zazdelo polno nedoumljivih čarovnij. Tam, kjer se mi, moderni, prikažemo s svojimi pripomočki, spremenimo puščavo v vrt. Za izgradnjo mesta nam danes zadostuje toliko let, kolikor so v prejšnjih zgodovinskih dobah potrebovali stoletij – v Ameriki je primerov nešteto. Ovira razdalje je premagana. Zakladnica modernega duha vsebuje že neizmerna bogastva, ki se z vsakim dnem pomnožijo: sto tisoč umov na vseh koncih zemlje premišljuje, preiskuje, in kar odkrije eden, naslednji trenutek pripada celotnemu svetu.

Vse nove poskuse želimo uporabiti in na njih graditi tudi mi v judovski deželi, in kakor bomo s sedemurnim delavnikom opravili eksperiment v dobro celotnega človeštva, hočemo prednjačiti pri vsem, kar je človekoljubnega, in predstaviti novo deželo kot poskusno in vzorno deželo. Po odhodu Judov bodo njihova podjetja ostala na svojih mestih. In tudi judovske podjetnosti ne bo manjkalo, kjer bo dobrodošla. Mobilni judovski kapital bo še naprej iskal naložbe na krajih, katerih razmere njegovi lastniki dobro poznajo. In medtem ko judovski denarni kapital zdaj zaradi pregonov išče najodročnejša podjetja v tujini, se bo ob tej mirni rešitvi vrnil in prispeval k nadaljnjemu razcvetu dosedanjih bivališč Judov.

SKLEPNA BESEDA

Koliko je še ostalo neobdelanega, koliko pomanjkljivosti, škodljivih površnosti in nepotrebnih ponovitev še vedno kaže ta spis, četudi sem ga dolgo in izdatno premišljal in ga večkrat predelal.

Pošteni bralec, ki je hkrati dovolj razumen, da bere srčiko besed, ne bo dopustil, da ga pomanjkljivosti odbijejo. Prej se bo čutil spodbujenega, da s svojo bistrumnostjo in močjo sodeluje pri delu, ki ni last nobenega posameznika, in ga izboljša.

Mar nisem pojasnjeval samoumevnega in spregledal pomembnih pomislekov?

Nekatere ugovore sem poskušal ovreči; vem, da je še veliko drugih, tako višjih kakor nižjih.

Med višjimi ugovori je ta, da stiska Judov ni edina stiska na svetu. – Glede tega menim, da se moramo vsaj začeti truditi, da odpravimo malo te bede; četudi zaenkrat le naše lastne.

Dalje lahko kdo reče, da ne bi smeli uvajati novih razlik med ljudmi, postavljati novih meja, temveč kvečjemu izbrisati stare. – Menim, da tako razmišljajo prikupni sanjači; toda prah njihovih kosti bo že brez sledu razpihnjen, ko bo domovinska ideja še vedno cvetela. Splošno pobratenje ni niti lep sen. Sovražnik je nujen za najvišje napore osebnosti. A kako to mislim? Judje v lastni državi ne bi imeli več sovražnika, in ker v blaginji slabijo in ginejo, bi judovsko ljudstvo prav takrat res propadlo? – Menim, da bodo Judje vedno imeli dovolj sovražnikov, kakor vsak drug narod. Toda ko bodo živeli na lastnih tleh, se ne bodo nikoli več mogli razkropiti po vsem svetu. Ponoviti se diaspora ne more, razen če se ne sesuje celotna svetovna civilizacija. Tega pa se lahko boji le naivnež. Današnja civilizacija ima dovolj sredstev moči, da ubrani samo sebe.

Nižjih ugovorov je nešteto, saj je tudi več nižjih ljudi kakor višjih. Nekatere omejene predstave sem že poskusil ovreči. Kdor hoče stati za belo zastavo s sedmero zvezdami, mora priskočiti na pomoč pri tej razsvetljevalni kampanji. Najprej se bo morda treba boriti proti prenekaterim zlohotnim, ozkosrčnim, omejenim Judom.

Kdo bo gotovo dejal, da dajem orožje v roke antisemitom. Zakaj? Ker priznavam, kar je res? Ker ne trdim, da so med nami sami odlični ljudje? Kdo bo gotovo dejal, da kažem pot, po kateri bi nam lahko škodovali. Temu najodločneje oporekam. Kar predlagam, je mogoče izvesti le s

svobodno privolitvijo večine Judov. To je mogoče storiti proti posameznikom, morda celo proti skupinam zdaj najmogočnejših Judov – toda nikoli in nikdar tega ne more storiti država proti vsem Judom. Kjer zakonska enakopravnost Judov obstaja, je ni več mogoče odpraviti; kajti že začetni poskusi v tej smeri bi vse Jude, revne in bogate, nemudoma pognali k prevratniškim strankam. Uradnim krivicam proti Judom vsepovsod že takoj od začetka sledijo gospodarske krize. Proti nam torej lahko storijo malo učinkovitega, če nočejo oškodovati samih sebe. Ob tem pa sovraštvo le raste. Bogati tega ne občutijo dosti. Toda kako je z našimi reveži! Vprašajte naše reveže, ki so se od obnovitve antisemitizma strahotnejše proletarizirali kot kdajkoli.

Nekateri premožni bodo menili, da pritisk še ni dovolj močan za emigracijo in da se celo pri nasilnih izgonih Judov kaže, kako neradi naši ljudje odidejo. Da, ker ne vedo, kam! Ker pridejo le iz ene bede v drugo. Mi pa jim kažemo pot v Obljubljeno deželo. S strašno močjo navade se mora spopasti veličastna moč navdušenja.

Pregoni da niso tako hudi kakor v srednjem veku? Da, toda zrasla je naša občutljivost, tako da ne občutimo nobenega zmanjšanja trpljenja. Dolgo preganjanje nam je razdražilo živce.

Kdo bo dejal še, da je podvig brezupen, tudi če dobimo deželo in suverenost – ker bodo z nami prišli le revni. Prav te potrebujemo najprej! Le *desperados* so dobri osvajalci.

Kdo bo dejal: Če je to mogoče, zakaj se še ni zgodilo?

Prej to ni bilo mogoče. Zdaj je. Še pred sto, pred petdeset leti bi bila to sanjarija. Danes je vse to resničnost. Bogati, ki lahko z užitkom preletijo celoto tehničnih dosežkov, zelo dobro vedo, kaj vse je mogoče doseči z denarjem. In tako se bo zgodilo: prav revni in preprosti, ki niti ne slutijo, kakšno oblast že ima človek nad silami narave, bodo najtrdneje verjeli novemu oznanilu. Kajti ti niso izgubili upanja na Obljubljeno deželo.

To je to, Judje! To ni pravljica, to ni prevara! O tem se lahko vsak prepriča, kajti vsak odnese preko delček Obljubljene dežele: eden v glavi, drugi v rokah, tretji v pridobljenem premoženju.

Lahko se komu zdi, da bo zadeva dolgotrajna. Celó v najboljšem primeru, pravijo, bo treba na začetek ustanavljanja države čakati še mnogo let. V vmesnem času pa bodo Jude na tisoč koncih in krajih zasmehovali, žalili, zmerjali, pretepali, ropali in pobijali. Ne: takoj ko bomo začeli izvajati načrt, se bo antisemitizem povsod nemudoma ustavil. Kajti to bo sklenitev miru.

Ko bo Jewish Company ustanovljena, se bo novica v enem dnevu kot blisk razletela po naših telegrafskih žicah na najoddaljenejše konce zemlje.

In v istem trenutku se bo začelo olajšanje. Iz srednjih slojev bodo odtekli naši povprečni izobraženci, ki jih čezmerno produciramo, se stekli v naše prve organizacije: to bodo naši prvi tehniki, oficirji, profesorji, uradniki, pravniki, zdravniki. In tako bo šla stvar dalje, naglo in vendar brez pretresov.

V templjih bodo molili za uspeh našega dela. Toda tudi v cerkvah! To bo rešitev starega pritiska, pod katerim so trpeli vsi.

Toda najprej se morajo razsvetliti glave. Ideja mora poleteti do zadnjega klavnega gnezda, kjer domujejo naši ljudje. Ti se bodo prebudili iz svojega topega mozganja.²⁷⁶ Kajti v življenje nas vseh prihaja nova vsebina. Dovolj je, da vsak pomisli le na samega sebe, in že bo gibanje silno.

In kakšna slava pričakuje nesebične borce za stvar!

Zato verjamem, da bo iz zemlje zrasel rod čudovitih Judov. Makabejci bodo znova vstali.

Naj še enkrat ponovim, kar sem dejal na začetku: Tisti Judje, ki bodo hoteli, bodo imeli svojo državo.

Končno bomo kot svobodni možje živeli na lastni grudi in mirno umrli v lastni domovini.

Svet se bo osvobodil z našo svobodo, obogatil z našim bogastvom in povečal z našo veličino.

²⁷⁶ Nem. *das Brüten*: besedna igra v zvezi s prej omenjenim gnezdóm; *brüten*: valiti, gnezdití; tuhtati.

In to, kar bomo tam poskušali le za našo lastno blaginjo, bo mogočno in osrečujoče delovalo navzven v dobro vseh ljudi.

MAX NORDAU

GOVOR PRVEMU KONGRESU SIONISTOV

[BASEL, 29. AVGUST 1897]

Posebni poročevalci za posamezne dežele vam bodo nadrobno prikazali položaj naših bratov v različnih državah. Nekatera njihova poročila sem imel pred seboj, drugih ne. A tudi dežele, o katerih od svojih sodelavcev nisem izvedel ničesar, nekoliko poznam, deloma iz lastne izkušnje, deloma iz drugih virov, tako da morda ne bo domišljavo, če poskusim podati celovito sliko stanja judovstva ob izteku devetnajstega stoletja.

To sliko lahko naslikamo tako rekoč v enem samem barvnem odtenku. Vsepovsod, kjer Judje v nekoliko večjem številu prebivajo med narodi, vlada judovska stiska. To ni tista povprečna stiska, ki je bržkone nespremenljiva usoda človeškega rodu na zemlji. To je posebna stiska, ki jo Judje trpijo ne kot ljudje, temveč kot Judje, in ki jih ne bi prizadevala, če ne bi bili Judje.

Judovska stiska ima dve obliki, stvarno in nravno. V Vzhodni Evropi, v severni Afriki, v zahodni Aziji, torej prav na tistih področjih, kjer živi daleč največja večina vseh Judov, verjetno devet desetih, je treba judovsko stisko razumeti dobesedno. Tu gre za vsakodnevno telesno trpljenje; za strah pred vsakim novim dnem; za mučno borbo za ohranitev golega življenja. Na evropskem Zahodu je Judom boj za eksistenco nekoliko olajšan, četudi se v zadnjem času tudi tu kaže težnja, da bi jim ga ponovno otežili. Vprašanje kruha in strehe nad glavo, vprašanje varnosti telesa in življenja jih manj pesti. Tu je stiska npravna. Najdemo jo v vsakodnevnih žalitvah njihovega samospoštovanja in njihove časti. Najdemo jo v grobem zatiranju njihove sle po duševnih zadovoljitvah, po katerih lahko vsak nejud stremi brez odrekanja.

V Rusiji, katere judovsko prebivalstvo znaša čez pet milijonov in ki je domovina več kot polovice vseh Judov, so naši bratje podvrženi številnim zakonskim omejitvam. Le ena maloštevilna judovska ločina, karaiti,²⁷⁷ uživa iste pravice kakor carjevi krščanski podložniki. Preostalem Judom je v večjem delu države bivanje prepovedano. Svobodo gibanja imajo le določene kategorije Judov, npr. trgovci prve gilde,²⁷⁸ imetniki akademskih nazivov itn. Toda da lahko pripadaš prvi trgovski gildi, je treba biti bogat, to pa so le redki ruski Judje, in tudi akademskih nazivov si v Rusiji ne more pridobiti veliko Judov, saj državne srednje in visoke šole v le zelo omejenem številu pripuščajo judovske učence, tuje diplome pa ne prinašajo nobenih zakonskih pravic. Judom je prepovedano opravljati številne obrti, ki jih lahko prosto opravlja vsak krščanski Rus. Ti nesrečniki so natlačeni v nekaj gubernijah, kjer nimajo nobene priložnosti za uresničevanje svojih sposobnosti in dobre volje. Izviri državne izobrazbe zanje tečejo pičlo, lastnih pa si ne morejo odpreti, ker so presiromašni. Kdor le more, se izseli, da bi v tujini našel tisti zrak in svetlobo, ki mu ju v domovini odrekajo. Kdor ni dovolj mlad ali pogumen za to, ostane v svoji bedi in v njej duhovno, nravno, telesno propade.

Iz Romunije, kjer živi četrto milijona Judov, slišimo, da so naši bratje tudi tam brezpravni. Stanovati smejo samo v mestih, prepuščeni so vsakršni samovolji oblasti, vse do nižjih uradnikov, od časa do časa so tarča krvavih nasilnosti sodrge in živijo v kar najslabših ekonomskih razmerah. Naš posebni poročevalec za Romunijo ocenjuje, da je kar polovica vseh romunskih Judov popolnoma brez sredstev za preživljanje.

²⁷⁷ Karaiti: ločina, ki zavrača rabinsko literaturo in kot avtoritativni spis priznava zgolj Biblijo. Vrhunec karaitске smeri je bil v 10.–11. stoletju. Pomembna skupnost se je razvila na Krimu in se od 14. stoletja razširila tudi drugod po Vzhodni Evropi. Po censusu iz leta 1897 je bilo v carski Rusiji 12.894 karaitov, preostalih Judov pa 5.215.805 (Klemen Jelinčič Boeta, *Uvod v judovstvo*, nav. delo, str. 61; isti, *Kratka zgodovina Judov*, nav. delo, str. 148–149).

²⁷⁸ Glede vključenosti Judov v stanove in gilde v carski Rusiji gl. Klemen Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, nav. delo, str. 239; ter Michael Stanislawski, »Russia: Russian Empire«, *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Russia/Russian_Empire (28. 11. 2018).

Grozovite razmere razkriva naš galicijski poročevalec. Od 772.000 Judov v Galiciji jih je po navedbah g. dr. Salza 70 odstotkov dobesedno beračev, poklicnih revežev, ki nujno potrebujejo miloščino, vendar je večinoma ne dobijo. Ne bom prehiteval s preostalimi nadrobnostmi njegovega poročila. Nima smisla, da bi dvakrat preživljali grozo, ki vam jo bo vzbudilo.

O razmerah v Zahodni Avstriji, kjer živi okrog 400.000 Judov, veliko pove navedba g. dr. Mintza, da 15.000 od 25.000 judovskih gospodinjstev na Dunaju zaradi revščine sploh ne pride v poštev za bogočastni davek.²⁷⁹ Od tistih 10.000 obdavčenih je 90 odstotkom odmerjena najnižja davčna stopnja. Toda tudi iz te kategorije najnižje obdavčenih jih tri četrt ne more izpolnjevati svoje davčne obveznosti. Na papirju avstrijski zakon, za razliko od ruskega ali romunskega, ne razlikuje med Judom in kristjanom. Toda javne oblasti mirno ravnajo z zakonom kot z mrtvo črko, tako da izobčenje Judov, ki ga je zakonodajalec odpravil, ponovno vzpostavlja navada. Družabni bojkot Judu otežuje kruh in mu ga utegne v številnih primerih kmalu čisto onemogočiti.

Enak tožeči krik nam doni nasproti iz Bolgarije: tam je v veljavi licemerski zakon, ki ne pozna pravnega razlikovanja na podlagi različnosti vere, a ga oblasti ignorirajo; v vseh krogih vlada sovražnost do Judov, ki jih povsod odganjajo; pri daleč največji večini Judov vladata stiska in beda brez upanja na izboljšanje.

Na Madžarskem se Judje ne pritožujejo. Tam polno razpolagajo z vsemi državljanskimi pravicami; smejo delati in služiti, tako da se njihov ekonomski položaj izboljšuje. Resda to srečno stanje še ne traja dovolj dolgo, da bi večini omogočilo izkoptati se iz najgloblje revščine, tako da največ Judov tudi na Madžarskem še ne dosega niti osnovne blaginje. Poleg tega poznavalci razmer zagotavljajo, da tudi na Madžarskem protijudovsko sovraštvo še naprej tli v podtalju in da bo ob prvi priložnosti uničujoče izbruhnilo.

279 Nem. *Kultussteuer*.

Maroške Jude, ki jih je 150.000, perzijske Jude, katerih število mi ni znano, moram pustiti ob strani. Najrevnejši nimajo niti več moči, da bi se uprli zoper svojo bedo. Prenašajo jo v topi vdanosti, ne tožijo in našo pozornost vzbudijo samo takrat, kadar v njihov geto vdre sodrga, ki med njimi pleni, skruni in mori.

Dežele, ki sem jih navedel, pišejo usodo dosti več kot sedmih milijonov Judov. Vse, z izjemo Madžarske, z zakonskimi omejitvami ter uradno ali družbeno nemilostjo potiskajo Jude navzdol v stan proletarcev ali poklicnih revežev in jim ne puščajo niti upanja, da se bodo kdaj z napotrom posameznika ali skupnosti, naj bo še tako velik, dvignili nad to ekonomsko stopnjo.

Tisti »praktični« ljudje, ki se odrekajo vsakemu »brezplodnemu sanjarjenju« in svoje stremljenje usmerjajo na tisto najbližje in dosegljivo, so mnenja, da bi bilo bedo Judov v Vzhodni Evropi mogoče odpraviti z ukinitvijo zakonskih omejitev njihovih pravic. Za kritiko tega mnenja je dovolj pogledati Galicijo. Pa ne samo Galicijo. Zdravilo zakonske emancipacije so preizkusile vse države najvišje civilizacijske stopnje. Poglejmo, kaj uči ta eksperiment.

Zahodnoevropski Judje niso podvrženi nobeni omejitvi pravic. Smejo se prosto gibati in razvijati, nič manj kot njihovi krščanski rojaki. Ta svoboda gibanja je nedvomno najugodnejše delovala na ekonomskem področju. Judovske rasne lastnosti marljivosti, vztrajnosti, treznosti, varčnosti so vodile v hitro skrčenje judovskega proletariata, ki bi v nekaterih deželah že popolnoma izginil, če ga ne bi hranila imigracija Judov z Vzhoda. Emancipirani zahodni Judje razmeroma hitro dosežejo zmerno blaginjo. Vsekakor boj za vsakdanji kruh pri njih ne privzema tako srhljivih oblik, kakor jih opisujejo v Rusiji, Romuniji in Galiciji. Toda med temi Judi raste druga judovska stiska: nravna.

Zahodni Jud ima kruh, toda človek ne živi samo od kruha. Zahodnega Juda sovraštvo drhali praktično ne ogroža več v telesu in življenju, toda rane mesa niso edine, ki bolijo in od katerih človek izkrvavi. Zahodni Jud je emancipacijo tolmačil kot resnično osvoboditev in iz nje naglo

izpeljal končne posledice. Toda narodi mu nakažejo, da nima prav, ko je tako nepristransko logičen. Zakon velikodušno vzpostavi enakopravnost v teoriji. Enakopravnost, kot jo prakticirata vlada in družba, pa je tej prvi v porog, kot imenovanje Sanča Panse na imenitno mesto podkralja otoka Barataria.²⁸⁰ Jud naivno pravi: »Človek sem in nič človeškega mi ni tuje.« V odgovor mu zadoni: »Le počasi, previdno s to tvojo človeškostjo. Tebi manjkajo resnični pojem časti, čut za dolžnost, nrvnost, domovinska ljubezen, idealizem, zato te ne smemo pripustiti k nobenemu opraviilu, za katero so potrebne te lastnosti.«

Teh strašnih obdolžitvev ni nikoli nihče poskušal podpreti z dejstvi. V najboljšem primeru kdaj pa kdaj zmagoslavno navedejo primer kakega posamičnega Juda, izmečka lastnega rodu in človeštva, in ga, proti vsem zakonom pravilnega mišljenja in sklepanja, smelo posplošijo. Toda psihološko je to docela utemeljeno. Navada človeške zavesti je, da za predsodke, ki jih v njej prebudi občutje, naknadno iznajde navidezno razumne utemeljitve. Ljudska modrost je ta psihološki zakon že zdavnaj prepoznala in ga na svoj nazorni način zajela v živahnih formulah: »Kdor hoče utopiti psa,« pravi rek, »se bo izgovarjal, da je stekel.« Ker si hočejo dokazati, da Jude po pravici mrzijo, jim pripesnijo vse mogoče pregrehe. Toda izhodišče je to, da mrzijo Jude.

Izgovoriti moram to bolečo besedo: narodi, ki so Jude emancipirali, so sami sebe varali glede svojih občutij. Da bi emancipacija imela poln učinek, bi se morala uresničiti v občutju, preden se je izrazila v zakonu. Toda to se ni zgodilo. Zgodilo se je nasprotno. Zgodovina emancipacije Judov je eno najnenavadnejših poglavij v zgodovini evropske misli. Emancipacija Judov ne izhaja iz uvida ljudi, da so se težko pregrešili nad nekim plemenom, da so mu prizadejali strašne reči in da je čas odškodovati se za tisočletno krivico, temveč izhaja izključno iz premočrtno geometričnega načina mišljenja francoskega racionalizma 18. stoletja. Ta racionalizem si je z golo logiko, brez ozira na živo občutje, skonstruiral načela z gotovostjo matematičnega aksioma in vztrajal, da je treba te

²⁸⁰ Cervantesov *Don Kihot*, 2. del, poglavje XLV.

tvorbe čistega uma uveljaviti v stvarnosti. »Raje vse kolonije kot en princip!«²⁸¹ se glasi znani vzklik, ki prikazuje aplikacijo racionalistične metode na politiko. Emancipacija Judov je še ena tako rekoč avtomatična aplikacija racionalistične metode. Filozofija Rousseauja in enciklopedistov je vodila do deklaracije človekovih pravic. Iz deklaracije človekovih pravic so možje velike revolucije s svojo rigidno logiko izpeljali emancipacijo Judov. Nastavili so pravilno enačbo:²⁸² Vsak človek ima po naravi določene pravice; Judje so ljudje; torej imajo Judje po naravi človekove pravice. In tako so v Franciji oznanili enakopravnost Judov, ne iz bratškega čustva do Judov, temveč ker je to zahtevala logika. Ljudsko občutje se je temu celo uprlo, toda revolucionarna filozofija je zapovedovala, da je treba načela postaviti nad čustva. Naj mi bo oproščen tale izraz, ki ne vsebuje nobene nehvaležnosti: možje iz leta 1792 so nas emancipirali iz principkarstva.

Preostala Zahodna Evropa je posnemala francoski vzor, a ponovno: ne iz čustvenega vzgiba, temveč zato, ker so civilizirani narodi občutili nekakšno nravno primoranje, da usvojijo pridobitve velike revolucije. Kakor je revolucionarna Francija svetu dala metrični sistem mer in tež, je ustvarila tudi nekakšen duhovni prameter, ki so ga preostale dežele, z odporom ali rade volje, sprejele kot normalno mero svoje civilizacijske ravni. Dežela, ki se je potegovala za to, da bi stala v vrhu civiliziranosti, je morala imeti določene institucije, ki jih je ustvarila, prevzela ali razvila velika revolucija, na primer ljudsko predstavništvo, svobodo tiska, porotno sodišče, ločitev oblasti itn. Tudi emancipacija Judov je bila eden od teh neobhodno potrebnih kosov opreme visoko civiliziranega

281 »*Périssent les colonies plutôt qu'un principe !*« Geslo, ki se je izoblikovalo v kontekstu razprave o suženjstvu in francoskih kolonijah na zasedanju konstituante, 11.–15. maja 1791. Misel je najti v Robespierrovem govoru s 13. maja, že veliko prej pa v geslu *TRAITE DES NÈGRES* v 16. zvezku *Enciklopedije* Diderota in d'Alemberta (1765), kjer avtor gesla Louis de Jaucourt ostro obsodi suženjstvo (Florence Gauthier, »*Périssent les colonies... ! De Jaucourt à Marx en passant par Robespierre*«, v: Christine Le Bozec in Eric Wauters, ur., *Pour la Révolution française : Recueil d'études en hommage à Claude Mazauric*, Université de Rouen, Havre 1998, str. 407 in nasl.).

282 Sic! Nordau navede silogizem.

državnega gospodinjstva, nekako tako kot klavir, ki ne sme manjkati v salonu, tudi če ga noben član družine ne igra. Tako so bili Judje Zahodne Evrope emancipirani ne iz notranjega vzgiba, temveč zaradi posnemanja politične mode, ne ker bi se ljudstva v svojem srcu odločila, da Judom ponudijo roko bratstva, temveč ker so vodilni duhovi priznali določen evropski civilizacijski ideal, ki je med drugim terjal, da je v zakoniku zapisana tudi emancipacija Judov. Le ena dežela je tu izjema. To je Anglija. Angleški narod si svojega napredka ne pusti vsiliti od zunaj. Razvije ga iz samega sebe. V Angliji je emancipacija Judov resničnost. Ni le zapisana, ampak se živi. V srcih se je izvršila, že dolgo preden jo je izrecno potrdil zakonodajalec. Ko so se v Angliji iz spoštovanja do tradicije še branili tega, da bi formalno odpravili zakonske omejitve pravic nekonformistov, Angleži družabno že več kot generacijo niso več razlikovali med kristjani in Judi. Seveda velik narod s kar najintenzivnejšim duhovnim življenjem ne more ostati izvzet iz nobenega sočasnega duhovnega toka, tudi ne iz nobene duhovne zablode, in tako se tudi v Angliji tu pa tam pojavlja antisemitizem. Toda ta tam pomeni le oponašanje celinske mode, ki jo nekateri bedaki iz gizdavosti in nastopaštva nosijo na ogled kot tisto najnovejše iz tujine, kot nekaj domnevno imenitnega. Na splošno se boste prepričali, da je poročilo Mr. de Haasa o položaju Judov v Angliji, tako bogato z dejstvi in številkami, najbolj tolažilno od vseh, ki bodo predstavljena.

Emancipacija je popolnoma preobrazila naravo Juda in iz njega napravila drugačno bitje. Brezpravni Jud iz časa pred emancipacijo je bil tujec med narodi, vendar niti za trenutek ni pomislil, da bi se temu razmerju uprl. Skozinskoz se je čutil pripadnika posebnega plemena, ki s preostalimi prebivalci nima nič skupnega. Predpisanega rumenega judovskega kolesa na svoji suknji ni ljubil, ker je pomenilo uradno vabilo sodrgi k surovostim in te vnaprej oblastveno upravičevalo, toda svojo posebnost je prostovoljno poudarjal še veliko izrazitejše, kakor jo je lahko rumeni madež. Kadar ga v geto niso zazidale oblasti, si je geto uredil sam. Domovati, četudi bedno, je hotel med svojimi, in s krščanskimi podložniki ni hotel imeti drugih stikov razen poslovnih. Beseda

geto ima danes prizvok sramote in ponižanja. Toda ljudski psiholog in zgodovinar običajev²⁸³ bo prepoznal, da ne glede na namen geta, kakor so si ga zamislili narodi, Judje v preteklosti tega niso občutili kot ječo, temveč kot pribežališče. Zgodovinski resnici ustreza, če rečemo, da so Judje strahovite pregone srednjega veka lahko preživeli le zaradi geta. V getu je imel Jud svoj lastni svet; ta mu je predstavljal varni dom, ki je imel zanj duhovni in nravni pomen domovine; tu je imel tovariše, med katerimi je hotel imeti veljavo in kjer je tudi lahko imel veljavo; tu je vladalo javno mnenje, katerega priznanje je bilo cilj njegovega častihlepja, katerega zaničevanje ali nemilost sta bila kazen za njegovo malovrednost; tu so bile cenjene vse specifično judovske lastnosti, in kdor je te posebej razvil, si je lahko pridobil tisto občudovanje, ki je velika spodbuda človeške duše. Kaj potem, če je bilo to, kar je bilo v getu cenjeno, zunaj geta zaničevano? Mnenje tistih zunaj ni imelo nobene veljave, saj je bilo to mnenje nevednih sovražnikov. Jud se je trudil ugajati svojim bratom in odobravanje bratov je bilo vredna življenjska vsebina. Tako so getovski Judje v nraavnem pogledu živeli polno življenje. Njihov zunanji položaj je bil negotov, pogosto resno ogrožen, toda notranje jim je uspelo vsestransko izoblikovati lastno samobitnost, tako da na njih ni bilo nič fragmentarnega. Bili so harmonični ljudje, ki jim ni manjkalo nobeden od elementov normalne eksistence družabnega človeka. Nagonsko so tudi čutili, kakšen pomen ima geto za njihovo notranje življenje, in imeli so samo eno skrb: zagotoviti njegov obstanek z nevidnim okopom, ki je bil še veliko debelejši in višji od otipljivih kamnitih zidov, ki so ga obkrožali. Vse judovske šege in navade so bile nezavedno usmerjene k enemu samemu cilju: ohranjati judovstvo z osamitvijo od narodov, negovati judovsko skupnost, vsakemu posameznemu Judu nenehno držati pred očmi, da se bo izgubil in propadel, če se bo odrekel svoji samobitnosti. Ta gon po osamitvi je bil vir večine ritualnih zakonov, ki so se za povprečnega Juda pokrivali kar s pojmom vere samim, in tudi drugi, čisto

²⁸³ Nem. *Sittengeschichtschreiber*. *Sittengeschichte* lahko pomeni zgodovino družbenih običajev ali zgodovino morale (*die Sitte*: navada, šega, običaj; morala, nrav). Področji se seveda prepletata.

zunanj, pogosto naključni razlikovalni znaki v noši in vedenju so, ko so se med Judi dodobra udomačili, prejeli religiozno posvetitev, da bi se na ta način toliko zanesljivejše ohranili. Kaftan, senčni kodri, kučma, latovščina²⁸⁴ prav očitno nimajo nič opraviti z religijo. Toda vzhodni Judje gledajo nezaupljivo in že kot na začetek odpada od vere, če se njihov rojak oblači po evropsko in pravilno govori kak jezik. Kajti ta je prerezal vezi med seboj in svojimi rojaki, oni pa čutijo, da jim samo te vezi zagotavljajo tisto povezanost s skupnostjo, brez katere se posameznik na dolgi rok ne more npravno, duševno, nazadnje pa tudi gmotno obdržati. Takšna je bila psihologija getovskega Juda. Nato je prišla emancipacija. Zakon je Judom zagotovil, da so polnopravni državljani svoje rojstne dežele. Zakon je nekako sugestivno deloval tudi na tiste, ki so ga izdali, tako da je v svojih medenih tednih na krščanski strani sprožal čustvene izraze in ganljiva tolmačenja. Jud je v nekakšni pijanosti brž porušil vse mostove za seboj. Zdaj je imel drugo domovino, ni več potreboval geta; zdaj je imel drugo povezavo, ni se mu bilo več treba onegaviti s sovražniki. Njegov samoohranitveni nagon se je takoj in docela prilagodil novim bivanjskim razmeram. Prej je bil ta nagon usmerjen v najostrejšo osamitev, zdaj je stremel k skrajnemu približanju in podobnosti. Rešilno nasprotnost je nadomestila koristna mimikrija. Tako je bilo eno ali dve generaciji, odvisno od dežele, in uspeh je bil presenetljiv. Jud je smel verjeti, da je samo še Nmec, Francoz, Italijan itn., kakor vsak drug njegov rojak, in da iz istega narodnega vira kakor oni črpa tisto mero skupnega življenja, ki je nepogrešljiva za polni razvoj posameznika.

In potem je po spancu, ki je trajal kakih 30 do 60 let, pred okrog dvema desetletjema, v Zahodni Evropi iz globin ljudske duše na novo izbruhnili antisemitizem in zgroženemu Judu razkril njegov resnični položaj, ki ga je bil že izgubil izpred oči. Še vedno je smel voliti predstavnike ljudstva, toda iz društev in zborov svojih krščanskih rojakov je bil, najsi vljudno

²⁸⁴ Senčni kodri: *pejôt* (*péjes*). Kučma: *štrajml*, pokrivalo za slavnostne priložnosti. Latovščina: nem. *Jargon*, slabšalen naziv za jidiš, ki so ga asimilirani zahodni Judje pogosto omalovaževali.

najsi grobo, izključen. Še vedno je imel pravico do svobodnega gibanja, toda povsod je trčil ob napise, ki so mu sporočali: »Judom vstop prepovedan.« Še vedno je imel pravico izpolnjevati vse dolžnosti državljana, toda pravice, ki presegajo splošno volilno pravico, tiste žlahtnejše pravice, ki se priznavajo talentu in sposobnosti – te pravice so mu bile grobo odrečene.

Takšen je položaj emancipiranega Juda v Zahodni Evropi danes. Svoji judovski samobitnosti se je odpovedal, narodi pa mu naznanjajo, da si ni priboril njihove. Pred lastnimi rojaki beži, ker jih je tudi njemu priskutil antisemitizem, a ko se hoče pridružiti sodržavljanom, ga ti odbijejo. Domovino geta je izgubil, rojstna dežela pa se mu kot domovina odreka. Nobenih tal nima pod nogami in ni vezan na nobeno celoto, v katero bi se lahko vključil kot dobrodošel, polnopraven član. Pri krščanskih rojakih niti s svojim bitjem niti s svojimi dosežki ne more računati na pravičnost, kaj šele na naklonjenost, z judovskimi rojaki pa je izgubil vsako vez. Občutek ima, da je svet nastrojen proti njemu, in ne vidi kraja, kjer bi našel srčno toplino, kadar jo išče in po njej hrepeni.

To je nravna judovska stiska, ki je hujša od telesne, saj prizadene višje diferencirane, ponosnejše, finejše čuteče ljudi. Emancipirani Jud je nestanovit, negotov v odnosih s soljudmi, plah v stikih z neznanci, nezaupljiv celo do skrivnih občutij prijateljev. Svoje najboljše moči porablja za zatiranje in izkoreninjanje, ali vsaj za mukotrpno prikrivanje svojega najbolj lastnega bistva, saj se boji, da bi to utegnilo biti prepoznano kot judovsko, in nikoli ne užije slasti, da bi se v celoti kazal takšnega, kakršen je, da bi bil on sam, v vsaki misli in občutju, v vsakem odtenku glasu, vsakem mežiku, vsakem migljaju. Na znotraj postaja pohabljen, na zunaj ponarejen, in tako je vselej smešen ter višje naravnemu, estetskemu človeku odbijajoč kakor vse, kar je neresnično.

Vsi boljši Judje Zahodne Evrope ječijo pod to stisko ter iščejo rešitve in olajšanja. Nimajo več vere, ki človeku daje potrpljenje za prenašanje vsake bridkosti, ker v tej prepoznava voljo kaznujočega, a vendar ljubečega Boga. Nimajo več upanja v prihod Mesije, ki jih bo na čudežni dan

povzdignil v veličastvo. Nekateri se poskušajo rešiti z begom iz judovstva. Vendar se zaradi rasnega antisemitizma, ki zanika preobrazbeno moč krsta, ta rešilni načrt kaže kot malo obetaven. In sploh na te ljudi, ki so pač večinoma neverni – o manjšini resnično vernih seveda ne govorim – ne meče ravno dobre luči to, da v krščansko občestvo vstopajo z bogokletno lažjo. Vsekakor na ta način nastaja novo maranstvo,²⁸⁵ neprimerno hujše od starega. Slednje je imelo v sebi idealistično potezo, ki se je kazala kot skrito hrepenenje po resničnosti, kot presunljiva stiska vesti in kes, ter je pogosto iskalo lastno pokoro in očiščenje v premišljenem, hotenem mučeništvu. Novi marani se judovstvu odrečejo z ihto in gnevom, toda globoko v srcu, tudi če si tega ne priznajo, zamero zaradi svojega ponižanja, zaradi svoje nepoštenosti, zaradi sovraštva, ki jih je prisililo v to laž, prenesejo tudi v krščanstvo. Groza me je prihodnjega razvoja tega rodu novih maranov, ki ga nravno ne veže nobeno izročilo, katerega srce je zastrupljeno s sovražnostjo do lastne in tuje krvi, katerega samospoštovanje je uničeno zaradi vselej navzočega zavedanja neke temeljne laži. Drugi upajo na odrešitev v sionizmu, ki jim ne pomeni izpolnitve mitične obljube svetih spisov, temveč pot k eksistenci, v kateri bo Jud končno našel tiste najpreprostejše, najbolj prvobitne življenjske razmere, ki so za vsakega nejuda starega in novega sveta samoumevnost: to so trdna družbena opora, naklonjena skupnost, možnost uporabiti vse svoje organske moči za razvoj svojega resničnega bistva, namesto da jih samouničevalno zlorabljaš za njegovo tlačenje, ponarejanje ali zakrinkavanje. Nazadnje so tu še tisti, ki se uprejo laži maranstva, a so pregloboko zrasli s svojo domovino, da se jim odpoved, ki jo na koncu terja sionizem, ne bi zdela pretežka in prekruta: ti se poženejo v objem najbolj divjega prevrata, z nejasno skrito mislijo, da ob uničenju vsega obstoječega in gradnji novega sveta protijudovskega sovraštva morda le ne bo med dragocenostmi, ki bodo rešene iz ruševin starih razmer in prenesene v nove.

²⁸⁵ Marani, špansko *marraños*: v času inkvizicije prisilno pokristjanjeni španski Judje, ki so skrivaj še naprej prakticirali judovsko religijo.

To je obraz, ki ga kaže Izrael ob izteku devetnajstega stoletja. Rečeno z eno besedo: Judje so v večini pleme izobčenih beračev. Jud, ki je marljivejši in iznajdljivejši od povprečnega Evropejca, da o lenobnih Aziatih in Afričanah ne govorimo, je obsojen na najskrajnejšo proletarsko bedo, ker mu ni dopuščeno, da bi prosto izkoristil svoje moči. Tare ga neukrotljiva lakota, pravi volčji glad po kulturi, toda na krajih, kjer se podaja znanje, ga odbijajo, kot pravcatega kulturnega Tantara naše nemitološke dobe. Obdarjen je z neznanjskim zagonom, katerega moč ga vedno znova žene kvišku iz blatnih globin, kamor ga tiščijo in hočejo pokopati, toda na debeli ledeni skorji sovraštva in zaničevanja, ki je razpeta nad njegovo glavo, si razčesne lobanjo. Je družabno bitje kot malokdo, družabno bitje, ki mu celo njegova vera kot zaslužno in Bogu všečno dejanje priporoča jesti v troje in moliti v skupnosti desetih,²⁸⁶ toda iz normalne družbe, družbe rojakov, je izključen in obsojen na tragično osamljenost. Obtožujejo ga stremušva, toda po večvrednosti stremi le zato, ker mu odrekajo enakost. Očitajo mu občutek pripadnosti, ki naj bi ga delil z vsemi Judi na svetu, njegova nesreča pa je vendar, da je ob prvi ljubeznivi besedi emancipacije do zadnjega sledu iztrgal judovsko solidarnost iz svojega srca, da bi napravil prostor za absolutno vladavino ljubezni do rojakov. Oglušel od toče antisemitskih obdolžitvev neha zaupati vase in pogosto bi se kmalu res imel za tisto telesno in duhovno pošast, za kakršno ga predstavljajo njegovi smrtni sovražniki. Neredko ga slišimo mrmrati, da se mora učiti od sovražnikov in si prizadevati za ozdravljenje od zločinov, ki mu jih očitajo, ne pomisli pa, da so antisemitske obtožbe zanj popolnoma brezplodne in ničvredne, saj niso kritika v resnici opaženih napak, temveč učinek tistega psihološkega zakona, po katerem otroci, divjaki in zlonamerni bedaki za svoje trpljenje krivijo bitja ali stvari, do katerih čutijo odpor. V času črne smrti so Jude dolžili, da zastrupljajo vodnjake; danes jih kmetovalci dolžijo, da zbijajo ceno žita; obrtniki jih dolžijo, da uničujejo malo obrt; konservativci jih dolžijo, da

²⁸⁶ Za številne judovske molitve je po tradicionalni praksi potreben minjân, to je prisotnost desetih odraslih judovskih moških.

so v principu nasprotniki vlade. Tam, kjer Judov ni, za tvorce istih tegob označijo druge osovražene skupine prebivalstva, najpogosteje tujce, včasih pa domače manjšine, ločine ali združbe. To antropomorfiziranje odpora ne dokazuje ničesar proti obdolženim: dokazuje le, da so jih njihovi tožniki že sovražili, ko so začeli trpeti in iskati grešnega kozla.

Slika ne bi bila popolna, če ne bi pristavil še ene poteze. Neka bajka, ki ji verjamejo celo resni in izobraženi ljudje, niti ne nujno antisemiti, pravi, da imajo Judje vso moč in oblast, da imajo Judje v posesti vsa bogastva zemlje. Oni, srhljivi oblastniki, ti Judje, ki ne morejo niti zaščititi svojih rojakov pred morilsko slo bedne arabske, maroške in perzijske sodrge? Oni, utelešenje mamona, ti Judje, od katerih več kot polovica nima v lasti niti kamna, da bi nanj položili glavo, niti cunje, da bi pokrili svojo goloto! To je porog, ki v rano, ki jo je vsekalo sovraštvo, nakapa še strupa. Res, na svetu je nekaj sto prebogatih Judov, katerih kričeči milijoni so na daleč opaženi. Toda kaj ima Izrael skupnega s temi ljudmi? Večina njih – manjšino prav rad izvzamem – spada med najnižje narave judovstva, ki jih je naravni izbor določil za poklice, pri katerih človek naglo zasluži milijone, včasih milijarde – samo ne vprašajte me, kako! V normalni in popolni judovski družbi bi ti ljudje po svojih organskih lastnostih zasedli najnižjo stopničko v ljudskem spoštovanju in vsekakor nikoli ne bi prejeli plemiških naslovov in visokih odlikovanj, s katerimi jih odlikuje krščanska družba. Judovstvo prerokov in tanajcev, judovstvo Hilela, Filona, Ibn Gabirola, Jude Halevija, Ben Majmona, Spinoze, Heineja²⁸⁷ ne pozna teh denarnih postavljačev, ki podcenjujejo vse, kar mi častimo, in povzdigujejo to, kar mi preziramo. Ti ljudje so glavna pretveza novega sovraštva do Judov, ki ima prej ekonomske kakor religiozne temelje. Za Jude, ki zaradi njih trpijo, nikoli niso storili ničesar, razen da so jim

²⁸⁷ Tanajci: učenjaki, katerih izročilo se je ohranilo v Mišni (70–200 n. št.). Hilel Starejši (1. stol. pr. n. št.), eden največjih učenjakov judovske tradicije. Filon Aleksandrijski (pribl. 25 pr. n. št.–pribl. 40 n. št.), helenistični filozof. Salomon Ibn Gabirol (pribl. 1020–pribl. 1070), španski filozof. Juda Halevi (pribl. 1075–1141), španski zdravnik, filozof in pesnik. Mojzes Ben Majmon, tudi Majmonides (1135–1204), španski zdravnik in filozof.

metali miloščino, ki zanje ni nobena žrtev, in da vzdržujejo specifično judovsko rakavo rano: žicarstvo.²⁸⁸ Za idealne smotre njihove pomoči nikoli ni bilo mogoče pridobiti in je tudi nikoli ne bo. Številni judovstvo tudi zapustijo: tem želimo srečno pot in obžalujemo le, da sploh so judovske krvi, četudi le iz njenih usedlin.

Judovska stiska ne sme nikogar pustiti ravnodušnega, krščanske narode prav tako malo kot nas, Jude. Velik greh je pustiti pleme, ki mu tudi njegovi najhujši sovražniki niso odrekli nadarjenosti, da propada v duhovni in telesni bedi; greh nad njim in greh nad civilizacijskim delom, h kateremu bi judovsko pleme rado in bi lahko ne nepomembno prispevalo. Za narode pa lahko postane zelo nevarno, če ljudi močne volje, ki tako v dobrem kot v slabem presegajo povprečje, s ponižujočim ravnanjem pahnejo v grenkobo, tako da ti skozi postanejo sovražniki obstoječega reda. Mikrobiologija nas uči, da obstajajo majhna živa bitja, ki so neškodljiva, dokler živijo prosto na zraku, vendar postanejo strašni povzročitelji bolezni, če jim odtegnemo kisik, če jih torej, rečeno s strokovnim izrazom, spremenimo v anaerobna bitja. Vlade in narodi naj dvakrat premislijo, da iz Juda ne napravijo anaerobnega bitja! Za to utegnejo sami drago plačati, kakorkoli bi že potem ukrepali za iztrebljenje Juda, ki je po njihovi krivdi postal škodljivec.

Videli smo, da judovska stiska vpije po rešitvi. Najti to rešitev je velika naloga tega kongresa. Besedo zdaj prepuščam svojim soporočevalcem, ki bodo mojo, v grobih obrisih podano sliko izdelali in dopolnili, pri čemer boste ob njihovih predavanjih večinoma imeli občutek, da poslušate »kinôt«.²⁸⁹

²⁸⁸ Nem. *Schnorrertum*; *Schnorrer*, jid. *šnorer*, berač, žicar.

²⁸⁹ Kinôt: recitacija žalostink ob prazniku tišá beáv, ki obeležuje velike katastrofe judovske zgodovine, zlasti porušenje prvega (587 pr. n. št.) in drugega (70 n. št.) jeruzalemskega Templja.

SIONIZEM IN NJEGOVI NASPROTNIKI

PREDAVANJE V BERLINU

[1898]

Može, katerih imena običajno povezujejo z novim odsekom sionističnega gibanja, je k sionizmu spreobrnila stiska njihovega plemena. Osebnost skoraj nobenemu od njih ni bilo treba trpeti te stiske. S svojim duhovnim delom so si priborili evropski, deloma tudi svetovni sloves, ki bi lahko zadoščal njihovim ambicijam. Ko so se zavzeli za pregnanjanje rojake, so s tem lahko le veliko izgubili in nič pridobili. Četudi so se zavedali, da nikomur nočejo žalega, temveč da hočejo le delati za blagor Judov, so se kajpak vendarle pripravili na boj. Toda mislili so, da se bodo morali bojevati le proti trenjem, ki jih utrpi vsaka ideja, ko se utelesi v snovnem svetu, proti napačnim sodbam nezadostno poučenih, ki bi se lahko poučili bolje, in v skrajnem primeru proti malopridnostim sovražnikov Judov, ki se v svojem slepem sovraštvu namenoma branijo vsakega razumevanja. Zato je bilo zanje veliko presenečenje, da so jim doslej srdito spačeni obrazi sovražnikov režali naproti le izmed judovstva, da so doslej napade doživljali le z judovske strani, in to napade tako sramotno nizke sorte, s tako razbojniškimi orožji, kot so osebno zmerjanje, obrekovanje in nastopaštvo, da so včasih dobesečno onemeli in so morali sami sebi naštetih vse brezštevne primere nesebičnega zanosa in plemenitega idealizma v lastnih vrstah, da se ne bi spreobrnilo k antisemitskemu nauku o klavnosti in nizkotnosti judovske rase.

Zdaj vemo, iz katerih zased nam grozijo napadi. Zdaj vemo, kdo so naši edini sovražniki, kje prežijo in česa se moramo paziti od njih. Poznavanje nevarnosti je že pol obrambe. Z nesrečniki, ki so nam skočili v hrbet in načrtujejo nadaljnje strahopetne napade proti nam, bomo poračunali ob pravem času. Danes in tukaj bi se rad spoprijel le s tistimi nasprotniki sionističnega gibanja, ki ne obrekujejo in ne sumničijo, temveč podajajo

razloge, tistimi, ki to počnejo v dobri veri in s katerimi se spodoben in resen človek lahko spusti v razpravo, ne da bi tvegal svoje dobro ime.

Še vnaprejšnja opazka. V krščanskem svetu sionizem doslej še ni naletel na nasprotnika. Številni kristjani imajo idejo ponovne združitve brezdomovinskih Judov v deželi njihovih prednikov za zelo težavno, nekateri sploh za neizvedljivo. Toda nobenega ni, ki bi idejo samo na sebi razglasil za napačno in zavrženo. Če se mi tu kdo neprevidno zoperstavi z besedami: »Ni čudno! Krščanski svet bi se nas kajpak rad znebil!«, odgovarjam le: »Če ima celotni krščanski svet resnično eno samo željo: da odidemo, in dvomi le o tem, ali je ta njegova želja uresničljiva, potem je to najmočnejši razlog za upravičenost in nujnost sionizma, ki ga je mogoče navesti.«

Ponavljam: na načelne nasprotnike je sionistična ideja doslej naletela le med Judi, torej jo moramo braniti le pred judovskimi napadi.

Judje se danes delijo na dva tabora: eni hočejo ostati Judje, drugi tega nočejo. Z Judi, ki so naveličani svojega judovstva in hrepenijo samo po tem, da bi brez sledu, nerazpoznavno izginili med svojimi krščanskimi rojaki, lahko hitro opravimo. Brez nadaljnjega jim namreč priznamo, da imajo s svojega stališča popolnoma prav, ko odklanjajo sionizem. V tem so dosledni. Hočejo smrt judovstva: torej morajo v sionizmu, ki judovstvu zagotavlja novo življenje, prepoznati svojega naravnega sovražnika. Toda potem ko priznamo to njihovo stališče, jim porečemo: »Nobene pravice nimate, da bi imeli besedo pri sionističnih vprašanjih. Sionizem se ne obrača na vas, ki nočete ostati Judje, temveč na tiste, ki to hočejo. To je naša notranja zadeva, ki se vas nič ne tiče. Iz mišljenja '*homo sum, humani nihil a me alienum puto*' se lahko zanimate za naše gibanje kot za katerikoli drug pojav sodobne zgodovine, na primer kot za norveško-švedski ustavni spor ali za irski Home Rule, lahko ga opazujete in poskušate razumeti, lahko ga preučujete in kritizirate, toda vselej le kot nekdo, ki stoji zunaj: do vmešavanja v naše gibanje nimate nobene pravice. Do tega, da se bojujete proti nam, ste npravno enako malo upravičeni kakor do tega, da bi se z dejavno sovražnostjo postavljali po robu

Home Rule. Za to, da nam svetujete, ste enako malo poklicani kakor za to, da bi ponujali svoj svēt strankam Stortinga v Kristianiji.«²⁹⁰

Tako odgovarjamo tistim Judom, katerih program je, z eno besedo: »Izginiti!« In dali jim bomo tudi zgled, ki naj ga, prosim, posnemajo. Ne bomo se bojevali z njimi, dokler nas bodo pustili pri miru. Ne bomo jih poskušali prepričati o napačnosti in zavrženosti njihove usmeritve. Ne bomo jih ovirali pri njihovem odpadu od judovstva. In vendar imamo mi neprimerno več pravice ukvarjati z njimi, kakor oni z nami. Kajti mi se čutimo Jude, kar se oni ne, in zato nismo ravnodušni do ničesar judovskega, medtem ko pri njih ni tako. Saj ne, da nimamo mnenja o njihovem programu. Pač, imamo ga. Prepričani smo, da njihova metoda ne reši judovskega vprašanja. Posameznik, ki se s krstom ali po kaki drugi poti otrese judovstva, morda doseže svoj cilj, to je, brez sledu izginiti med množico krščanskih rojakov. Pravim: morda; kajti da bi mu to uspelo, je potrebna cela vrsta predpostavk, ki jih ne najdemo skupaj prav pogosto. Ubežnik iz judovstva ne sme živeti v majhnem kraju, kjer sosodje njega in njegovo družino poznajo že generacije; kajti v tej okolici bodo on in njegovi potomci najmanj nekaj nadaljnjih generacij ostali krščeni Judje, ki jih bodo vsi strogo razlikovali od pristnih, polnokrvnih arijcev. Torej bi morali že njegovi starši ali stari starši biti ptice selivke, ali pa mora to postati sam: postati mora ubežnik ne le iz svojega plemena, temveč tudi iz svoje privajene človeške okolice, sicer mu bo tiralica judovstva sledila tudi v njegovo novo existenco. Nadalje mora napraviti križ čez vsako osebno ambicijo, mora si strogo prepovedati, da bi na kateremkoli področju človeške ali državljanske dejavnosti stremel po razvoju svojih sposobnosti, po uspehu in slavi. Kajti če se še tako malo izkaže in vzbudi neogibno zavist konkurentov, ki jih je prekašal, lahko s stodontno gotovostjo računa, da mu bodo pod noge vrgli njegovo judovsko poreklo in da ga bo to onemogočilo nič manj, kakor če bi ostal ponosen izpovedovalec svojega judovstva; morda ne bolj, a prav gotovo ne manj. Posameznik, judofobni semit, ki hoče po metodi izginotja ali ponika

²⁹⁰ Storting je norveški parlament v Oslu (do 1924 Kristiania).

postati adoptivni arijec, mora biti torej do dna temna osebnost in to z železno stanovitnostjo ostati vse življenje. Sam ne more upati, da bo za svojega življenja užil koristi, ki si jih obeta od zatajitve svojega plemena in samega sebe. Te koristi bodo v prid kvečjemu njegovim otrokom ali vnukom. Ta metoda torej prav res vključuje kar veliko grajenja v oblakih, vsaj toliko kot sionizem, verjetno še občutno več kot ta.

In bodite pozorni, spoštovano občinstvo, da vse, kar sem povedal doslej, velja le za posameznika. Brž ko poskusimo metodo ponika in izginotja aplicirati v velikem merilu, se znajdemo pred golo nemožnostjo, ki pravzaprav sploh ne zasluži razprave. Prvič se velika večina Judov nikakor noče ločiti od svojega judovstva in bi tudi danes, v času verske mlačnosti, še vedno raje trpela preganjanje in smrt kakor odpadla od svoje vere, svojih izročil, svoje svojske narodnosti. A drugič, tudi če bi se zgodilo nemogoče, tudi če bi Judje hoteli stoično skleniti, da storijo narodni samomor, jim to skrajno dejanje obupa ne bi nič služilo. Izkazalo bi se, da so netopni v arijstvu. Ne bi bili več Judje, vendar bi bili judeokristjani,²⁹¹ in antisemitizem bi se obrnil proti tem v kristjane preoblečenim Judom nič drugače, kakor se zdaj obrača proti Judom v iskreni lastni opravi. A saj nam ni treba govoriti pogojno in v domnevah. Lahko se sklicujemo na oprijemljiva zgodovinska dejstva. Potomci privržencev Šabtaj Cvija, ki je pred 230 leti v Solunu prestopil v islam, še danes tvorijo lastno, od Turkov strogo ločeno občino.²⁹² Poljski frankisti, ki so se pokatoličani pred več kot štirimi generacijami, so do danes obdržali svojo posebno semitsko fiziognomijo in noben nacionalni Poljak jih ne bi zamenjal za Sarmate.²⁹³ Kjerkoli so se Judje v večjem številu hkrati spreobrnil k drugi veri, so ostali posebna skupina, ki je sredi novih sovernikov prav tako zlahka in

²⁹¹ Nem. *Judenchristen*.

²⁹² Ločina dönme v Solunu. Gl. Klemen Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, nav. delo, str. 220.

²⁹³ Frankisti, privrženci Jakoba Franka (1726–1791), ki se je po vzoru Šabtaj Cvija predstavljal za odrešenika, na koncu pa se je spreobrnil v katolištvo (Klemen Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, nav. delo, str. 242). – Ljudstvo Sarmatov je imelo v poljski plemiški mitologiji vlogo prednika ali izvora Poljakov (sarmatizem).

zanesljivo prepoznavna kakor voda velikih južnoameriških tokov sredi vode Atlantskega oceana. Robovi se polagoma neznatno krušijo, kar vodi v počasen zabris črt ločnic. Toda sredina ostaja v nedogled nemešana. Tovrstne izkušnje podpirajo trditev, da je program ponika in izginotja neprimerno bolj fantastičen kakor program sionizma. Ponovno oživiti judovski narod v državno eksistenco na trdni podlagi lastne zemljiške posesti pod poroštvom velesil je nemara težko, je zagotovo težko. Toda do nezaznavnosti razpustiti judovski narod v evropskih narodih – je nemogoče.

To je torej naš odgovor tistim kritikom in nasprotnikom sionizma, ki želijo izginotje judovskega naroda. Tem porečemo: »Kot prvo je vaša rešitev neprimerljivo bolj prividna od sionistične, kajti Judje v devetih desetinah hočejo ostati Judje, in tudi če bi hoteli prenehati biti Judje, bi jih antisemitizem prepoznal za vsako njihovo množično preobleko in jih preganjal naprej. Kot drugo pa smo še preveč prijazni, da se spuščamo v razpravo z vami in se trudimo z ovržbo vaših nenavadnih nazorov. Vaš program vas izključuje iz judovstva. Sionizem pa je notranje vprašanje Judov. Torej se, prosim lepo, brigajte za svoje zadeve, nam pa pustite, da sami skrbimo za svoje.«

Zdaj prihajamo do tistih nasprotnikov sionizma, ki resnično ali domnevno želijo ohranitev judovstva. Njihove ugovore lahko povzamemo v tehle treh stavkih, ki si sledijo od najbolj do najmanj burnega: Sionizem je neizvedljiva norost. Sionizem je nevarnost za judovstvo. Sionizem je nepotreben in judovstvo bo preživelo brez njega, kakor je preživelo že osemnajst stoletij. Slišati je sicer še dva druga ugovora, ki ju bom imenoval mistična. To, da Judje namesto vdanega čakanja na nastop obljubljenega Mesije sami zberejo moči za lastno odrešitev, naj bi bil poseg v načrte Previdnosti. Na to kritiko ne morem odgovoriti, ker govori jezik, ki ga ne razumem in ne govorim. Morda so kje pismo-uki, ki bodo lahko izumetničenim pobožnikom na osnovi teh ali onih poglavij in verzov dokazali, da so obljube prerokov napačno razumeli. In če se ne pustijo prepričati, nam bo tudi tako prav. Kajti iskreno rečeno, ti ponižno trpeči in upajoči, ki z rokami v naročju čakajo, da jih zgrabi

pest iz oblakov in jih po zraku ponese v Obljubljeno deželo, niso ravno najbolj zaželen element pri ljudstvu, ki mora krepko poprijeti, da bi z odločno samopomočjo zgradilo novo, za življenje sposobno občestvo. Drugi mistični ugovor je, da imajo Judje kaj vem kakšno poslanstvo biti vzorniki in učitelji preostalih narodov, sionizem pa jim preprečuje izpolnjevanje tega poslanstva, ko jih kliče stran od njihovih kateder in modelarskih pultov med ljudstvi. Spodbijanju tega ugovora se bom čisto odrekel. Tu res ne bi zmozel ostati pri parlamentarnih izrazih. Antisemitom prepuščam, da zasmehujejo megalomansko domišljavost ubogih par, ki se med porogom in brcami narodov kinčajo s kotiljonskimi odlikovanji in papirnatimi kronami ter tuleči množici kličejo: »Glejte, jaz sem vaš učitelj in vzornik!« Mi ne trpimo za takšnim delirijem. V vsej skromnosti hočemo najprej živeti, nato pa sami sebe vzgojiti v vzoren narod. Če si bodo kasneje drugi narodi prerogeni judovski narod vzeli za zgled, nam bo to v veliko čast in na vso moč se bomo potrudili, da jo zaslužimo. Toda da bi se narodom, ki nas nočejo niti videti, vsiljevali za učitelje: za to idejo v naši glavi ni prostora.

Oba mistična ugovora, namreč da sionizem prehiteva Previdnost in da moti poslanstvo Judov, lahko torej zanemarimo. Samo preostali trije ugovori – sionizem je neizvedljiv, sionizem je nevarnost za judovstvo, sionizem je nepotreben – smejo terjati, da se resno spopravimo z njimi. Nočem odpirati predhodnega vprašanja, ali tisti, ki nam postavljajo te ugovore, to delajo v dobri veri. To sem pripravljen predpostaviti za vse naše nasprotnike, celo za »protestne rabine«, ²⁹⁴ kakorkoli nam to že otežujejo. Dopustimo torej, da judovski antisionisti resnično hočejo ostati Judje, da hočejo ohraniti judovstvo, da na skrivnem ne želijo in ne upajo, da bodo Judje polagoma poniknili v evropsko in ameriško zemljo,

²⁹⁴ Nem. *Protestrabbiner*. Herzlov posmehljivi vzdevek za skupino nemških rabinov, ortodoksnih in reformnih, ki so obsodili sionizem s protestno izjavo v nemških časopisih. Herzl se je odzval s člankom v novoustanovljenem sionističnem časopisu *Die Welt* (16. julij 1897). Protestna izjava je bila glavni razlog, da se prvi kongres sionistov, ki ga je načrtoval Herzl, ni mogel zgoditi v Münchnu kot načrtovano, temveč je bil prestavljen v Basel (29.–31. avgust 1897).

ter da se sionizmu ne zoperstavljajo le zato, ker naj bi ta po njihovem prekinjal proces absorpcije, ki je že lepo v teku. K tem dobrovernim nasprotnikom se torej obračam, in sicer bom najprej osvetlil njihov tretji ugovor, ki je, se zdi, najmanj strasten, dejansko pa je najpomembnejši. Pravijo torej: »Judovstvo za svoj obstoj ne potrebuje sionizma. Judje že dve tisočletji živijo v diaspori in tako bodo živeli tudi naprej. Vzdržali so dvajset stoletij preganjanja, kar je zadostno jamstvo, da jim to tudi v prihodnje ne bo prišlo do živenga, zlasti ker se zaradi višjega nramnega razvoja narodov ne bo več moglo pojavljati v tako okrutnih oblikah, kakor se je tako pogosto v preteklosti. Torej, pustimo Sion pri miru in mirno ostanimo tam, kjer smo.«

Kdor tako govori, je obžalovanja vredno kratkoviden ali pa si trmasto zatiska oči pred najočitnejšimi dejstvi. Verjamete, da preganjanje v prihodnosti ne bo več tako okrutno kakor v preteklosti? Ne bi vam svetoval, da se preveč zanašate na to. Prihajam iz mesta,²⁹⁵ kjer se je pred nekaj tedni po ulicah razlegal krik: »Smrt Judom!« Zgolj krik, pravite? V Alžiru so dejansko pokosili Juda sredi ulice pri belem dnevu; to je bil ubogi dr. Šebat, ki so ga nekateri moji prijatelji osebno poznali. Nekaj tisoč miroljubnih državljanov je stalo poleg in smehljaje opazovalo, kako je morilska tolpa nemočnega moža v mukah pobila. »Kaj se nas tiče, kaj se dogaja v daljnem Alžiru ali tudi v bližnjem Parizu!« Ne zazibajte se preveč v občutek varnosti. Zgled, ki ga daje velik narod, zlahka začnejo posnemati drugi narodi, in politične meje nikoli niso ščitile pred vdorom epidemij. Na potovanju sem kaj sem se del poti vozil z nekim judovskim gospodom, ki je poznal mene in moja stremljenja. Smehljaje je dejal: »V Berlinu s svojim sionizmom ne boste poželi simpatij. Prihajate nekaj let prepozno. Nekaj časa je bilo za Jude tudi pri nas dokaj neudobno. Zdaj pa se je zelo izboljšalo. Antisemitizem je močno upadel in v Nemčiji ga komaj še čutimo.«

To je zelo res. Antisemitizem je močno upadel. Mirno, metodično, vljudno, toda neudržno sta vlada in družba Juda postavili nazaj na mesto, ki

²⁹⁵ Pariza.

mu po njunem mišljenju pripada, in zdaj nimata več nobenega razloga, da bi se razburjali proti njemu. Dostojni in razumni ljudje v urejeni, visoko civilizirani pravni državi z močno vlado, kot je Nemčija, nikoli niso hoteli, da bi se Jude ropalo in pobijalo. Radi jim privoščijo tisto malo življenja, če le ponižno ostanejo v svojem kotu, in nihče nima nič proti, če ob kupčevanju s starimi hlačami celo dosežejo blagostanje. Toda ko je Judom enakopravnost stopila v glavo kot sladko vino, so si v svoji pijani objestnosti začeli lastiti najbolj nedopustne reči. Mar se niso vrinili v znanost, književnost, umetnost? Mar niso stegnili rok po univerzah, tisku, gledališčih? Mar niso terjali sodniških in uradniških položajev? Mar se niso povzpeli celo do neverjetne predrznosti, da so hoteli postati oficirji? Takšni aroganci se je bilo treba zoperstaviti z vso silo. S kratkim, a ostrim naporom je bil red ponovno vzpostavljen. Judje so se iz pijanosti prebudili v svojo privajeno, hvalevredno treznost in kmalu so premagali tudi tistega malo mačka, ki jih je še za kratek čas pestil. Nič več niso zahtevali tega, kar jim ne pripada. Uvideli so, da Jud nima pravice do sablje, do sodniške toge, do fraka tajnega svetnika. Niso več poskušali prodreti v prostozidarske lože, v zveze, v društva, kjer krščanski Nemci hočejo biti med svojimi, in so bili hvaležni že, če so arijski pokrovitelji dopustili, da v družbah za javni blagor kot blagajnik nastopa »koncesijski mojzes«.²⁹⁶ In ko je tako vsak ponovno prišel na svoje pravo mesto, je antisemitizem prav res zelo naglo upadel. Znan verz iz Corneillevega *Cida* se glasi: »*Et le combat cessait faute de combattants.*« »Spopad končan je, kjer ni več vojakov.«²⁹⁷ Ker so se učljivi Judje vrnili v svoj geto, krščanskem občestvu ni bilo več treba gnati vika in krika glede njih. Če se Judje zadovoljijo s tem, da bodo državljeni drugega razreda – ne, to je malo preveč: prej tretjega ali četrtega razreda – antisemitizem popusti, ker postane brezpredmeten. Takrat lahko računate na vsestransko dobrohotnost, ki je sicer pomešana s kančkom zaničevanja – a za božjo voljo! Ta zemlja je vendar solzna dolina in razumni se bo znal sprijazniti se tem.

²⁹⁶ Tj. simbolični judovski član.

²⁹⁷ Pierre Corneille, *Odrska utvara; Cid*, prev. Marija Javoršek, Mladinska knjiga, Ljubljana 1990, str. 133.

Toda nočem se norčevati, saj mi v bistvu sploh ni tako pri srcu. Žalosti me zaslepljenost Judov, ki se ob sedanjih zlih tolažijo, da je antisemitizem trenutna moda in da bo kmalu minil. To upanje kar opustite! Antisemitizem ne bo izginil v kakem doglednem času. Pregloboko je zakoreninjen v človeški duši. Pretesno je vezan na nekatere najbolj prvobitne značilnosti človeškega mišljenja in čutenja. Vsi, tako Judje kakor kristjani, tako divjaki kakor civilizirani, smo sovražni do tega, kar se po bivanju in navadah razlikuje od nas. Dovolj je, da je nekdo drugačen od nas, pa nam je že neprijeten. Če so tisti, ki so drugačni od nas, zanemarljivo majhna in šibka manjšina, se ne čutimo primorane potlačiti, celo ne prikriti svojega odpora, in ker ta ostane neobrzdani, se le še hitreje razvija. K temu splošno človeškemu razlogu za sovražnost vsake večine do vsake manjšine, ki živi v njeni sredi in je prepoznavna po posebnih znakih, se v našem primeru pridružita ostanek starega verskega sovraštva do »morilcev Boga« ter odmev praznovernih srednjeveških bajk o vsakovrstnih judovskih zločinih. Psihološka zakonitost je, da večina zaradi svojega odpora do manjšine, ki se od nje razlikuje, to označi za krivca in grešnega kozla za vse svoje napake ali nezgode. Če je antična ljudstva, ki so bila plemensko in versko enotna, doletela kakršnakoli nesreča, ki si je niso mogla ali hotela zadostno pojasniti z lastno krivdo, so domnevala, da se nanje jezijo plemenski bogovi, in jih skušala pomiriti. V vseh primerih, ko so ta ljudstva krivdo za svoje trpljenje pripisala bogovom, moderna razsvetljena ljudstva zanj okrivijo med njimi živeče Jude. Gre za isto praznoverje, le da času primerno preoblikovano. In to se ne bo spremenilo, dokler se ne spremeni človekova narava. Kako dolgo bo to trajalo, ne bi znal povedati, vsekakor pa veliko predolgo, da bi Judje lahko čakali na to.

Kajti to je tisto bistveno, do česar sem hotel priti. Judje ne morejo čakati, da antisemitizem usahne in da v njegovi izsušeni gredici vzbrsti bujni posevek pravičnosti in ljubezni do bližnjega. Ne delajte sklepnega računa, pri katerem iz dveh tisočletij preteklosti judovskega trpljenja iščete neko številko za neznanko X prihodnosti judovskega trpljenja. Razmere niso več iste kakor v preteklosti, zato se račun ne bo izšel. Izobraženi

in samozavestni zahodni Jud se čuti človeka v polnem pomenu besede in hoče, da ga kot takšnega prizna celotni svet. Nima več neprebojnega oklepa vere, ki ga je prej ščitil pred zlobo in podcenjevanjem, če že ne njegovega telesa, pa vsaj njegovo dušo. Za njegovo povišano občutljivost sta preganjanje in zmerjanje postali nevzdržni. Razglejte se vendar! Kako bi lahko spregledali znamenja časa, razen če vas ni udarila slepota! Jeseni 1896 so me iz berlinskega *Allgemeine Israelitische Wochenschrift* povabili, da podam svoje mnenje o prihodnosti judovstva. Za list sem zapisal: »Judovstvo trenutno doživlja proces nekakšnega izparevanja duha in zgoščanja značaja. Tisti Judje, ki so bistri, globokoumni, nadarjeni, vendar imajo zgolj te sposobnosti duha, ne pa tudi ustreznih lastnosti značaja, obrnejo hrbet svojemu plemenu; preostanejo tisti, ki so pretopi, da bi jih preganjanje in zmerjanje bolelo, ali tisti, ki so značajni do trdovratnosti in se silnejši sovražnosti zoperstavijo s še močnejšim kljubovanjem. Če bo ta dvojna odbira trajala še eno ali dve generaciji, bo po mojem predvidevanju judovstvo, ki bo na koncu preostalo, zbir duhovno malo pomembnih, morda že prav omejenih, toda neuklonljivo svojeglavih, za vsak zunanji vpliv nedostopnih ljudi, in zdi se mi vprašljivo, ali takšna bitja še imajo tisto prilagodljivost, ki je nepogrešljiva za samoohranitev med številnejšimi in močnejšimi nasprotniki.« Oktobra 1896, ko sem to pisal, še nisem bil sionist. O stvari nisem imel pojma in niti besede nisem poznal. Bil sem zelo prepričan v svojo prognozo, toda zelo negotov o terapiji. Danes tudi glede zdravljenja nimam nobenega dvoma. Odpada izobraženega zahodnega judovstva ni mogoče preprečiti, če to ostane še naprej izpostavljeno napadom antisemitizma, ki, ponavljam, ni le prehoden pojav. Kdor hoče izobražene Jude obdržati v judovstvu, jim mora ponuditi možnost, da se kot Judje svobodno razvijajo, da same sebe polno izživijo, da se čutijo obdane in gnane od splošnega spoštovanja in ljubezni, da zadovoljijo vsako svojo upravičeno ambicijo, te pogoje pa jim lahko zagotovi zgolj in samo lastno judovsko občestvo.

Doslej sem imel pred očmi le primer izobraženih zahodnih Judov, vaš primer. Mirno in v obraz vam rečem: vaša stara judovska kljubovalnost je strohnela in se ne bo več mogla dolgo upirati antisemitizmu, ki se ne bo

nikoli razorožil. In vi ste vendar prisiljeni trpeti le duševno nelagodje, ki ga robatejšje narave sploh ne občutijo. Nemški antisemitizem ne ukrepa proti telesu. Kar se njega tiče, se lahko Jud mirno baše s šaletom,²⁹⁸ celo s tartufi, in kdor je ukrojen na ta način, komur so slastni obroki zadosten življenjski smoter, se lahko pod to obliko antisemitizma čisto dobro počuti. Toda na evropskem Vzhodu gre Judom za fizično eksistenco. Tam Judje ne zahtevajo častnih pravic,²⁹⁹ ampak kvečjemu obrok suhega kruha dnevno. Tam antisemitizem ni psevdoznanstvena teorija, ki hoče dokazati duhovno in нравno manjvrednost ene rase v večjo čast druge, temveč je trdo orožje v rokah državne oblasti, s katerim si ta neusmiljeno prizadeva za iztrebljenje Judov. Dokler so bila ljudstva Vzhoda šibko organizirana, razvezana gruča ljudi, so se Judje kljub njihovi sovražnosti lahko obdržali med njimi. Z vzgojo teh ljudstev k višji civiliziranosti postaja njihova sovražnost učinkovitejša. Vse tisto, kar trpijo med seboj le z odporom, njihova utrjujoča se struktura zmelje in izvrže. Vzhodni Judje bodo v verigah zakonov, ki jih stiskajo, dobesedno ob življenje, če jim nemudoma ne pomagamo. Trpijo lakoto in mraz, v brezdromstvu, nagoti in pomanjkanju hrane se poživalijo, njihovi otroci umrejo kot dojenčki ali odrastejo v rahitične pritlikavce, celotno pleme je obsojeno na bolezen, nevednost, greh in norost, in le nekaj generacij ga čaka do popolnega uničenja. Kako hočete pomagati tem nesrečnežem? Mar upate na ukinitve zakonov ali običajev, pod katerimi propadajo Judje v vzhodnih deželah? Za takšno upanje ni niti najmanjšega razumnega razloga. Naseliti šest milijonov Judov v Palestino, Havran in Sirijo, s samoupravo in državnimi pravicami, je morda res zelo težko; toda tisočkrat težje bi bilo pri ruski in romunski vladi doseči odpravo njunih judovskih zakonov.

Sploh nočem verjeti v možnost, da bi mi kak nesionističen Jud ugovarjal: »Ruski in romunski Judje niso naša skrb. Z njimi nimamo nič skupnega.« To ne bi bila le vnebovpijoča nečloveškost in brezvestno izdajstvo vseh naravnih in zgodovinskih dolžnosti: predvsem bi bila to tudi klavrna

298 Šalet, nem. *Schalet*, tradicionalna jed za šabat; bolj znana je beseda v jidišu: *čolnt*.

299 Nem. *Ehrenrechte*.

neumnost. Kajti naj počnemo, kar hočemo: v očeh naših sovražnikov so Judje celotnega sveta eno. Lahko še tako srdito iztrgamo iz srca zadnji preostanek občutka judovske pripadnosti: sovražniki nas vse okujejo z železno spono solidarnosti, ki je ne moremo streti. Celotno judovstvo bo vselej le tako močno kot njegova najšibkejša točka in merilo, s katerim ga merijo, bo vedno dajal Jud, ki je najnižje. Nikoli ne boste otresli kaftanskega Juda s škricev svojega finega fraka! Ko se naprezate, da bi vam to uspelo, ste v očeh nejudov le smešni in zaničevanja vredni. Zaničevanje, s katerim ljudi navdaja po pasje plazeči se berač v umazanem kaftanu z mastnimi senčnimi kodri, pade nazaj na vse nas. Potujoči antisemit, ki sme brez tveganja in brez kazni opljuvati cape našega izobčenega, nesrečnega brata z Vzhoda, ob tem psovanju misli na judovskega barona, tajnega svetnika ali profesorja iz svoje domovine, katerim mora zaradi njihovega državnega naziva in položaja na zunaj izkazovati spoštovanje, in vsaka brca, ki pusti umazano sled na kaftanu, vsebuje namero, ki nravno zadene tudi togo judovskega sodnika in visokošolskega učitelja ali svileno haljo judovske bančne baronice. Če torej ne iz bratskosti, iz človečnosti, moramo že iz pravilno razumljenega lastnega interesa storiti vse, kar je v naši moči, da propadajoče ali že kar propadle vzhodne Jude dvignemo na višjo ekonomsko, nravno in duhovno stopnjo.

Tako odgovarjam na ugovor, da judovstvo za svoj obstoj ne potrebuje sionizma. Višje izobraženi zahodni Judje nočejo več biti zaničevani in bodo odpadli; tisti, ki so neobčutljivi za zaničevanje, se bodo pogreznili v odbijajoč materializem in zaničevanje resnično zaslužili; vzhodni Judje pa bodo z dušo in telesom šli po zlu. V neki megleni daljni prihodnosti bo seveda ponehal tudi antisemitizem. Toda če naj judovstvo dotlej ostane izročeno sovraštvu in zaničevanju, potem v trenutku, ko bo nastopila ta zlata doba čiste človečnosti in splošnega bratstva, ne bo več nobenih Judov, ki bi se veselili njenega sončnega sija.

Zdaj pa k drugemu ugovoru proti sionizmu. Sionizem, pravijo, bi lahko škodoval nesionističnim Judom. Ta ugovor izhaja iz tako naivno brezsrarne sebičnosti, da se mora človek prav potruditi, da lahko o njem umirjeno razpravlja. Pomeni nič drugega kot to, da manjšina, približno

petina, premožnih in sitih Judov poreče večini, to je štirim petinam, obupanih in za skrajna dejanja samopomoči odločenim Judom: »Kako si nam drznete s svojim nebrzdanim klicem po Sionu motiti prebavo? Zakaj ne zadušite svojega trpljenja? Zakaj ne izstradate nemo? Kaj ne vidite, da zlobnim antisemitom, ki nam edini še malo kalijo lagodje, dajete argument proti nam, ki o Sionu vendar nočemo nič slišati?« Manjšina, ki tako govori neznanski večini, je pravzaprav zaigrala vsako pravico do obzirnosti in bi zaslužila, da ji odgovorijo: »Vi nas z lahkim srcem žrtvujete in vseeno upate, da se bomo ozirali na vas? Če sionizem ne bi storil drugega kakor zanetil plamenček pod vašim mehkim naslonjačem, bi že s tem upravičil svoj obstoj.«

Ta odgovor bi bil zaslužen, vendar ne bo naš. Kajti za razliko od nesioniističnih Judov mi nismo antisemiti in se ne veselimo, če se kateremukoli Judu, naj bo še tak malovrednej, dogodi kaj slabega. Prejle sem uporabil besedo »naiven«. Resnično, verjamem, da se tisti, ki podajajo ugovor o nevarnosti, sploh ne zavedajo pomena svojega stališča in da jim njihov argument ni prišel na misel iz ledene brezobzirnosti do drugih, temveč iz čiste nepremišljenosti. To nam dopušča, da se tudi o tej točki z njimi mirno in prijateljsko pogovorimo.

Nevarnost sionizma naj bi bila v tem, da dozdevno upravičuje očitke, da Judje nimajo nobene domovinske ljubezni. Kdo naj bi jim to očital? Antisemiti? Tem res ni bilo treba čakati na sionizem, da so nas razglasili za brezdomovinske tujce v vsaki deželi, in pri svoji trditvi bodo za vedno ostali, pa če vi s še tako plemenitim ogorčenjem odklanjate sionizem. Ni bolj brezizgledne politike kakor hoteti ravnati tako, da ugajaš sovražniku. Ta nečastno bojzaljiva politika ni naša. Mi pravimo: Delaj, kar je prav, in se ne boj nikogar. Mi nimamo ambicije, da bi antisemite razorožili s ponižnostjo in klečeplaznostjo. Naj zabavljajo dalje. To nam nikoli ne sme preprečiti in nam ne bo preprečilo, da storimo vse, kar se nam kaže kot koristno za Jude. Kaj o tem porečejo antisemiti, ali bodo to vzeli kot pretvezo za nove žalitve in klevete, nam je popolnoma vseeno. Ostanajo še tisti krščanski rojaki, ki niso naši nepomirljivi sovražniki in so dobroverni. Da bi nam ti zaradi sionizma spodbijali domovinsko ljubezen, ne

gre pričakovati. Komu naj bi to očitali? Tistim Judom, ki se odpravijo v Sion? Ti Judje ne trdijo, da so v svoji rojstni deželi našli domovino. Ne hlinijo ničesar. Odprto izpovedujejo svoja čustva. Hočejo biti državljani Palestine in njihova pristna, vneta domovinska ljubezen velja sveti deželi njihovih prednikov. Ali pa bodo očitek namenili tistim Judom, ki ostanejo v svoji rojstni deželi? Ti bodo vendar dokazali svojo vdanost rojstni deželi s tem, da bodo ostali. Imeli bodo izbiro med Sionom in svojo domačo deželo, in odločili se bodo za drugo. Mar to ni dovolj, da se zavarujejo pred škodoželjnimi potvorbami, ko bodo tistim Judom, ki se odločijo za Sion, bratsko podali roko v pomoč, da bi jim olajšali odhod iz rojstne dežele in naselitev v Palestini?

Naj nam le posvetijo s tem očitkom brezdomovinskosti v obraz, pošteno in odprto, kakor se spodobi možem, ki stojijo pred velikim podvigom. V ustih tistih, ki nam to očitajo, je posebno okruten porog. Mar mi sami sebe označujemo za tujce v lastni domovini? Nas ne oni? Mar nismo bili stoletja dolgo pripravljeni dopustiti, da med našimi rojaki in nami ne bi bilo nobene nacionalne razlike, temveč le religiozna, in mar niso oni tisti, ki nas do današnjega dne v vsaki uradni statistiki navajajo ne kot versko skupnost, ampak kot posebno nacionalnost, kot poseben narod? Smo se mi sami izključili iz vseh pravic polnopravnih državljanov, ali so nas izključili oni? Sionisti smo postali, ker so nam naši rojaki naznanili, da nas ne priznavajo kot rojake. Skrajna nelojalnost bi bila, če bi nam zdaj vrnili, rekoč: »Ne priznamo vas za rojake, ker ste sionisti.«

Zavračam, da bi tistim, ki nam očitajo pomanjkanje domovinske ljubezni, ugovarjal z banalnostjo, da izpolnjujemo vse svoje državljanske dolžnosti prav tako kot naši krščanski rojaki, da plačujemo denarni in krvni davek prav tako kot oni. To je res šibek argument. Zgolj izpolnjevanje dolžnosti ne osvetljuje globine čudi. Lahko je izsiljeno. Ne uide mu niti tujec, ki v deželi živi le zaradi posla, brez vsake čustvene vezi. Judov odnos do njegove rojstne dežele je drugačen. Jud čuti zelo globoko. To je znano vsakemu ljudskemu psihologu. Vsak afekt se pri njem stopnjuje do

strasti. Je iz rodu tistih Azrov, ki mrjejo od ljubezni.³⁰⁰ Tudi domovinska ljubezen je pri njem silnejša kakor pri drugih, mirnejših naravah. Nobeno grdo ravnanje mu je ne more iztrgati iz srca. Ko je Španija z grozotami, ki nimajo para v zgodovini, pregnala svoje Jude, so ti pregnanci jokali za svojo sončno domovino prav toliko kot za svojimi pomorjenimi otroki in starši, in bolj kot za uplenjenim premoženjem. In še danes, štiri stoletja kasneje, potomci teh izvržencev negujejo svojo špansko materinščino, svoj ladino, kot dragoceno volilo izgubljene domovine.

Čisto edinstvena je globina čustvenega razmerja, ki ga ima do svoje domovine nemški Jud. Nikjer drugje Jud ni tako popolnoma usvojil vseh dragocenih plemenitosti svojih krščanskih rojakov kakor tukaj. Z nemškim jezikom se je tako zrasel, da je ta postal košček njegovega duhovnega organizma. Če nemškemu popotniku tisoč milj od domovine, nekje, kjer to najmanj pričakuje, v aziatskem barbarstvu, na Kamčatki, ob vznožju Kitajskega zidu, v Hivi ali Buhari³⁰¹ na lepem zazvenijo v uho nemški glasovi, ti v devetih od desetih primerov prihajajo iz ust poljskega ali ruskega Juda, ki ga je zaneslo tja. Ti glasovi so iznakaženi in pohujšljivo napačni, gre za nemščino, ki je obtičala na srednjeveški razvojni stopnji in so jo odtlej izmaličile hebrejske in slovanske vsiljivke.³⁰² Toda še vedno je to nemščina, tista nemščina, ki so jo Judje, ki so jih v 14. stoletju izgnali iz njihove domovine, vzeli s seboj v kraljestvo Kazimirja Velikega,³⁰³ ki se jim je gostoljubno odprlo, in jo zvesto čuvali do današnjega dne, skoraj šest stoletij.

³⁰⁰ Iz Heinejeve pesmi »Azra« (Heinrich Heine, *Pesmi*, prev. Mile Klopčič, DZS, Ljubljana 1975, str. 256).

³⁰¹ Mesti v srednji Aziji, današnjem Uzbekistanu, kjer so Judje (Buharci) bivali že od prvih stoletij n. št. Gl. Klemen Jelinčič Boeta, *Uvod v judovstvo*, nav. delo, str. 63–64.

³⁰² Nordauova opredelitev jidiša kot »iznakažene nemščine« izdaja odpor izobraženih Judov Zahodne in Srednje Evrope do tega jezika, ki je bistveno opredeljeval etnični značaj vzhodnoevropskih Judov.

³⁰³ Poljski kralj Kazimir III. Veliki (kralj 1330–1377) je povabil Jude, da se naselijo v njegovo kraljestvo, in jim zagotovil osebno zaščito. V judovski tradiciji velja za legendarno osebnost.

Udeležba pri podvigih nemškega meča Judom do začetka tega stoletja večinoma ni bila dovoljena. Toda pri nemški kulturi so obilno sodelovali, in to daleč onkraj svojih dolžnosti. Če bi veličastno žarečo luč nemškega duha preiskali spektralnoanalitično, bi pri vsakem delu spektra našli judovske linije, tako pri rdečem, v politiki, kakor pri zelenem, pri poslovni marljivosti, tako pri škrlatnem, v umetnosti, kakor pri vijoličnem, v znanosti. Od srednjeveškega judovskega minezengerja Süßkinda, katerega pesmi so se nam deloma ohranile v *Manessejevem rokopisu*,³⁰⁴ do Heinricha Heineja in kasnejših, danes delujočih talentov Judje niso odnehali blesteti na vsaki strani zgodovine nemškega pesništva, in če navedemo imena najimenitnejših nemških pesnikov in pisateljev, tistih, ki so nemški književnosti prinesli, in ji še prinašajo, največjo čast v tujini, bodo vmes tudi imena Judov. Jud Jacoby³⁰⁵ je spodbudil ustavni razvoj Prusije. Juda Simson in Riesser³⁰⁶ sta v vodilnih vlogah sodelovala pri prvem nemškem parlamentu v Cerkvi svetega Pavla. Jud Simson je vodil delegacijo severnonemškega reichstaga k prvemu nemškemu cesarju iz hiše Hohenzollerjev. Jud Lasker³⁰⁷ je stal v prvi vrsti pri izgradnji novega nemškega cesarstva, da o številnih drugih, komaj kaj manj zaslužnih Judih ne govorimo. Nemškemu Judu je Germanija oboževana mati. Ve, da je on pepelka med njenimi otroki, a vendar, tudi on je njen otrok; tudi on je član družine. Sicer je vedno sedel v kuhinji, a vendar pod skupno streho; in ob velikih družinskih dogodkih, ob dnevih velike žalosti ali velikega veselja, so pozabili na ta kruti običaj: niso ga, kot navadno, odgnali v kuhinjo, in znašel se je v salonu, z materjo, s privilegiranimi sorojenci, da se z njimi veseli, da z njimi joče, za eno posvečeno uro, ki je, ko je bil spet na svoji pručki pri štedilniku, ni nikoli pozabil. Ko bo izdan zbirni klic k migraciji Judov v Sion, se bodo v duši nemških sionistov

304 Heidelberški pesniški rokopisi, imenovani tudi *Manessejev rokopis* (Manessische Handschrift): zbirka srednjeveške lirike, nastala v 12. ali 13. st.

305 Johann Jacoby (1805–1877), zdravnik in politik.

306 Eduard von Simson (1810–1899), pravnik in politik; Gabriel Riesser (1806–1863), pravnik in politik.

307 Eduard Lasker (1829–1884), pravnik in politik.

odigravale pretresljive tragedije. Številni, in niti ne najslabši, se ne bodo zmogli odločiti med eno in drugo eksistenco. Srce se jim bo pretrgalo na dvoje in za to skrito rano bodo tiho izkrjaveli. Njihova bolečina v trenutku izbire bo mera njihove ljubezni do nemške domovine. Tudi tisti, ki se bodo lahko odtrgali, bodo v Palestini do najdaljnejših vnukov mislili na Nemčijo kot na izgubljeno mladostno ljubezen. Nibelunški Worms, prekrasni Straßburg³⁰⁸ bosta živela v njihovih pripovedkah in pesmih, obsijana s poetičnim hrepenenjem. Spominjali se bodo, da v zemlji teh in številnih drugih zanje svetih mest počiva pepel njihovih sežganih prednikov; svojim preganjalcem in mučiteljem bodo v novi svobodni eksistenci že davno odpustili in le še s ponosnim ganotjem bodo oživljali spomin na svoje dede, ki so znali tako junaško umreti.

In nazadnje, veliko nemških Judov, tudi dobrih Judov, se od domovine sploh ne bo moglo odtrgati in bodo tam ostali. In prav je, da ostanejo. Sionizem sploh ne pričakuje in ne zahteva, da se vsi Judje starega in novega sveta vrnejo v Palestino. Sionizem hoče biti rešitev za tiste, ki trpijo in kličejo pomoči. Tisti, ki jim je dobro, naj pri svojih razmerah ne spreminjajo ničesar. Hočemo le, da jim je še boljše. In tako jim tudi bo, ko bo v Palestini nastalo in vzcvetelo judovsko občestvo. Prednost tega občestva bo, da bo z judovstvom, ki bo preostalo v starem in novem svetu, vzdrževalo tesne vezi, še tesnejše kakor Rim s katoličani vseh dežel, ter da bo kakor z visoko razvitim živčnim prepletom objemalo celotno zemljo in v svojih sionskih možganih takoj zaznalo vsak tihi miselni tok, vsako čustvo civiliziranega človeštva. In obratno, judovsko občestvo v Palestini bo vsakemu Judu na svetu dvignilo položaj in vrednost med njegovimi rojaki. Upravičeno ste ponosni na Angleža Disraelija, Italijana Luzzattija in Ottolenghija, Francoza Crémieuxa.³⁰⁹ Prsite se, kadar kdo omeni imena teh generalov in ministrov. No, torej: način, kako dobiti

308 Danes Strasbourg v Franciji. Worms in Strasbourg sta bili pomembni mesti srednjeveškega judovskega življenja.

309 Benjamin Disraeli (1804–1881), pisatelj in politik; Luigi Luzzatti (1841–1927), finančnik, ekonomist in politik; Giuseppe Ottolenghi (1838–1904), general; Adolphe Crémieux (1796–1880), odvetnik in politik.

veliko Crémieuxev, veliko Ottolenghijev in Luzzattijev, veliko Disraelijev, je stvaritev judovskega občestva. Mi sionisti zaupamo, da bodo Judje, ki se bodo vrnili v Palestino, v čast Judom, ki bodo ostali v svojih domovinah. Kakor se moramo danes vsi sramovati, ko pred nas porinejo zaslužjenega Juda z Vzhoda, tako boste smeli vsi višje nositi glavo, ko bo nova sionska dežela svet primorala k spoštovanju judovske sposobnosti. Sionizem še zdaleč ni nevarnost za judovstvo, temveč pomeni edino rešitev za tiste Jude, ki bi bili brez njega ob življenje, in zvišanje položaja za tiste, ki menijo, da ne potrebujejo rešitve. In kdor Petrovega novčiča³¹⁰ ne ožigosa kot zanikanje domovinske ljubezni, dosledno tudi Juda ne bo mogel obdolžiti brezdominstva, če ta, ne da bi se sam odpovedal domovini, tistim bratom, ki sanjajo o novi eksistenci, pomaga pri uresničitvi njihovih sanj.

Ostane nam še zadnji ugovor: sionizem je neizvedljivo slepilo. Na to naj odgovorim čisto na kratko. Dokler je kak načrt še na papirju, lahko njegov nasprotniki vedno trdijo, da je neizvedljiv. Z golimi besedami jih ne bo nikoli mogoče primorati k vdaji. Edini način, da jim kategorično dokažemo, da se motijo, je pač uresničenje načrta. Ta dokaz bomo, tako upamo, izpeljali. Na kaj opiramo naše upanje? Na prepričanje, da so vse predpostavke kritikov, ki sionizem imenujejo slepilo, napačne. »Ni judovskega naroda!« so nam govorili. V Baslu so se zbrali 204 možje z vseh delov sveta, ki so se navdušeno izpovedali za člane, za predstavnike enega samega naroda. »Judje se sploh nočejo vrniti v Palestino!« Ti 204 Judje v Baslu so zagotovili, da za njimi stoji več sto tisoč Judov, ki so že danes pripravljeni, da si na prvi namig opašejo ledja in odpotujejo proti Sionu. »Judje so postali kramarsko ljudstvo in se ne bodo nikoli več naučili voziti pluga!« Vsi Judje, ki so jih naselili v poljedelske kolonije v Palestini, so se v najbolj neugodnih razmerah izkazali za neprimerljivo žilave, marljive in spretnne obdelovalce zemlje. »Palestina Judov sploh ne more sprejeti!« Palestina s svojimi sosednjimi pokrajinami nudi obilo prostora za 12 do 15 milijonov prebivalcev, ki

³¹⁰ Dajatev papežu.

bi se poleg poljedelstva ukvarjali tudi z obrtjo in bi bili pripravljene služiti tranzitnemu prometu in svetovni trgovini, ki ju je treba razviti. »Palestina vendar ni neobljudena in njeno prebivalstvo se ne bo nikoli pustilo izriniti!« Nikogar nočemo izriniti in že zdaj imamo dokaze, da bo tistih šeststo tisoč Arabcev, ki danes prebivajo v Sveti deželi, vzdrževalo dobre sosedске odnose z Judi, ki bodo vkorakali. »Jezikovno vprašanje bo nepremostljiva ovira!« Za ljudi, ki z ničimer drugim kot svojo latovščino³¹¹ pridejo v London in v treh mesecih za silo, v dveh letih pa že kot domačini govorijo angleško, ali ki pristanejo v Argentini in po pol leta z gavči tekoče klepetajo po špansko, jezikovna težava preprosto ne obstaja. »Sile ne bodo nikoli privolile, da Palestina postane judovska!« Katere sile? Turčija? Ta je pripravljena sprejeti Jude, če se ji za to ponudi ugodnosti. Druge sile? Tiste, ki se mučijo z judovskim vprašanjem, bodo pozdravile vsako rešitev te težave, sionistično pa še posebej, ker je najtemeljitejša. »Krščanski svet Judom nikoli ne bo prepustil zaščite svetih krajev!« Tega niti ne zahtevamo. Zaenkrat naj vse ostane, kakor je. Dokler nas krščanske države ne bodo imele za vredne časti, da se postavimo na stražo ob Svetem grobu, naj na vhodu cerkve Svetega groba še naprej stoji turški stražar z orožjem na rami. Toda krščanski svet bo kmalu spoznal, da imamo do njegovega zaupanja vsaj tolikšno pravico kot islam, in ne bo nam je kratil. Tisti, ki imajo težave sionizma za nepremostljive, trpijo za strahom pred prikaznimi. Stvar je, sicer ne izključno, a v bistveni meri, vprašanje denarja. Vi pravite: »Sionizem je neizvedljiv, zato se mu izogibamo.« Jaz vam odgovarjam: »Vi se sionizmu izogibate, zato je neizvedljiv.« Če bi premožni, bogati Judje tistim revnim, ki hočejo postati prvi državljani judovskega občestva v Sionu, priskočili na pomoč z denarjem – ne z miloščino, temveč le z dobro zavarovanim, dostojno obrestovanim posojilom – bi Sion v najkrajšem času ne bil več pesniška beseda, temveč politična stvarnost. Priložnost, da s svojim denarjem sodelujete pri uresničenju sionistične ideje, se

311 Namreč jidišem. Gre za imigracijo Judov iz Vzhodne Evrope ob koncu 19. stoletja zaradi pogromov in pregonov. Migranti, ki so prišli v Anglijo, so se naseljevali zlasti v londonskem East Endu.

vam bo ponudila v naslednjih tednih, ko boste prejeli poziv, da vpišete prispevek za judovsko kolonialno banko, ki se ustanavlja.³¹²

Naj svoje veliko predolgo dokazovanje zdaj sklenem čisto na kratko. Pravico, da odklanjajo sionizem, imajo samo tisti Judje, ki želijo izginotje judovstva. Toda ti nasprotniki, če so dostojni, ne smejo imeti besede pri stvari, ker sionizem ni njihova zadeva, temveč zadeva tistih Judov, ki želijo ohranitev judovstva. Ohranitev judovstva je ob nadaljevanju trenutnega stanja nemogoča. Izobraženi Judje bodo odpadli, neizobraženi pa propadli, če zanje ne bodo ustvarjene boljše нравne in ekonomske bivanjske razmere. Sionizem je za veliko Judov rešitev, za nobenega Juda nevarnost. Neizvedljivost sionizma je pravljica malodušnih, ki si ne morejo predstavljati hiše, dokler ni popolnoma zgrajena ali celo do suhega naseljena.³¹³ In moja zadnja beseda: judovstvo bo sionistično ali pa ga ne bo!

³¹² Jewish Colonial Trust, prva sionistična banka, je bila v skladu s sklepi 1. in 2. kongresa sionistov ustanovljena v Londonu l. 1899.

³¹³ Nem. *trocken gewohnt; trocken wohnen, Trockenwohner*. Izraz iz obdobja industrializacije, ko so novogradnje po dokončanju najprej dali v začasen najem delavskemu prebivalstvu za nižjo ceno ali zastonj, dokler se niso zidovi posušili, kar je trajalo nekaj mesecev. Nato so se *Trockenwohner* morali izseliti in stanovanja so se oddala za redno najemnino.

IMENSKO KAZALO

- Abdelkader 71
Abraham 36
Adass Jisroel 18
Admath Israel 181
Admath Jeschurun 149, 181
Afričani 274
Afrika 15, 32, 41, 145, 175, 192, 215, 263
Ahasver 94
Ahawath Cyon 181
Ahawath Zion 181
Albia 28
Aleksander II. 22–23
Aleksander III. 22
Ali, Mohamed 12–13, 17, 71
Alkalaj, Juda 16–17, 19, 21, 24, 81
Allgemeine Israelitische Wochenschrift 286
Allgemeine Zeitung des Judenthums 56
Alliance Israélite Universelle 14–15, 18, 35, 110, 145–147
Alžir 283
Alžirija 205
Amerika 41, 111, 114, 137, 139, 152, 155, 157, 197, 207, 219, 222, 245, 251, 258
Amida 43, 63
Amorejci 138
Anatolija 71
Angleži 71, 144, 188, 269, 293
Anglija 16, 32–33, 84, 144, 150, 152, 160, 180, 189, 197, 215, 220, 222, 228, 269, 295
Anglo-Jewish Association 110
Antonelli, Giacomo 35
Antwerpen 49
Arabci 186, 295
Arabija 71
Arabski polotok 41
Argentina 201, 212–213, 295
Arkadija 98
Arndt, Ernst Moritz 57
Aruhas bas ami 25, 182
Asimilacijska sla 27, 183
Asirci 79, 118
Asirija 143
Aškerc, Anton 94
Atlantski ocean 281
Auerbach, Berthold 45–47
Avstralija 80, 137
Avstrija 13, 26, 29, 59–60, 150, 180, 189, 205
Avstrijci 60
Avtoemancipacija 24–25, 31, 117, 139, 154, 179, 182
Aziati 274
Azija 175, 186, 213, 263, 291
Azra 291
Azri 291
Baal 155
Babilon 52
Balfourjeva deklaracija 33–34
Balkan 65, 189
Baltimore 184
Bambus, Willy 181
Barataria 267

- Bar Kohba, Simon 149
 Basel 263, 282, 294
 Baselski program 32–33
 Bazilika Božjega groba 187
 Bebel, August 157
 Becker, Nikolaus 56–57
 Belgija 220
 Bellamy, Edward 192
 Belorusija 12, 26
 Benetke 253
 Ben Jehuda, Eliezer 183
 Ben Josef, Saadja 66
 Beograd 16
 Berlin 18, 24, 180–182, 256, 277, 283
 Biblija 11, 19, 27, 48, 68, 71, 107, 129, 138,
 142, 175, 264
 Bierer, Ruben 26, 181
 Bileam 141
 Birnbaum, Nathan 26–28, 30, 149, 161,
 169–171, 174–175, 177–178, 181,
 183, 193
 Bismarck, Otto 75, 198
 Bliznji vzhod 12, 14–15, 145, 256
 Board of Deputies of British Jews 14,
 24
 Bodenheimer, Max 21, 30
 Bog 11–12, 25, 37, 43–44, 51, 53, 58, 60,
 64–65, 82–83, 87, 102, 107, 109,
 116, 118–119, 121–123, 125–126,
 128–129, 133–134, 136, 138, 140,
 142, 145, 147, 272, 274, 285
 Bois de Boulogne 241
 Bolgari 189
 Bolgarija 15, 265
 Bologna 35
 Bonn 19, 51
 Börne, Ludwig 19
 Boston 183
 Breslau 41
 Britanska Južnoafriška družba 215
 Büchner, Ludwig 46
 Budimpešta 28, 33
 Buhara 291
 Buharci 291
 Bukarešta 184
 Centralni komite za judovsko koloniza-
 cijo v Palestini 18
 Centralno društvo nemških državljanov
 judovske vere 193
 Cerkev svetega Pavla 292
 Cerkevna država 35
 Chamberlain, Joseph 32
 Charlottenburg 183
 Chovevei Zion 181
 Chovevei Zion Association 180
 Cid 284
 Ciper 32
 City (London) 15
 Cohen, Arthur 24
 Consistoire central israélite de Fran-
 ce 14, 200
 Cook, Thomas 228
 Corneille, Pierre 284
 Crémieux, Adolphe 14–17, 54, 145, 293
 Čehi 78
 Češka 181
 d'Alembert, Jean le Rond 268
 Daljni vzhod 71
 Damask 14, 53–55, 71
 Darhe noam 17
 Darwin, Charles 200
 David 135
 Der Colonist 179
 Der Jude 83
 Der Kreislauf des Lebens 46
 Der Sieg des Judenthums über das
 Germanenthum 37
 Der Talmudjude 121
 Deutsches Museum 55

- Dežela Izrael 11–12, 15–18, 20–21, 24, 27,
 33, 50, 78, 134
 Diderot, Denis 268
 Die Juden als Soldaten 256
 Die Kinder des Randar's 77
 Die Welt 31–32, 282
 Dimidow, Paul 183
 Disraeli, Benjamin 293
 Drei Tage in Jüdisch-Russland 130
 Dreyfus, Alfred 29
 Drišat cion 17, 80–81, 182
 Drugi tempelj 68–69, 87, 89, 149
 Društvo narodov 34
 Društvo za kolonizacijo Palestine 80–
 81
 Društvo za kulturo in znanost Judov 39
 Društvo za obrambo pred antisemitiz-
 mom 193
 Društvo za Palestino 18
 Društvo za podporo judovskim roko-
 delcem in poljedelcem v Siriji in
 Palestini 180
 Društvo nemških Judov za pomoč 256
 Druzi 71
 Družba za obrtno in poljedelsko
 delo 110
 Dunaj 26–31, 149, 179, 181, 183, 192–193,
 265
 East End 295
 Edinburg 180
 Edom 141
 Efrajim 143
 Egipčani 79, 137
 Egipt 12, 71, 85, 107, 137, 140, 143, 245
 Eisenmenger, Johann Andreas 121
 Eksodus 48
 Elam 143
 El Ariš 32
 Enciklopedija 268
 Entdecktes Judenthum 121
 Espérance 65
 Esra 180
 Etiopija 143
 Evfrat 143
 Evropa 12, 22, 30, 41, 54–57, 68, 71, 163,
 168, 185–186, 188–189, 196, 207,
 213–214, 216, 223–224, 228, 254
 Evropejci 33, 54, 211, 274
 Evropska triarhija 45, 53
 Ezra 68–69
 Fidija 49
 Filon Aleksandrijski 275
 Fiziološka skicirka 46
 Francija 13–14, 16, 29, 45, 53–54, 56, 58,
 68, 76–77, 84–85, 180, 189, 197,
 200, 232–234, 268, 293
 Francozi 12, 57, 60, 71, 76, 80, 86, 171,
 188, 200, 271
 Frankel, Jonathan 15–16
 Frankel, Zacharias 41
 Frankfurt 14, 66, 182, 256
 Frankfurt na Odri 81
 Frank, Jakob 280
 Freuthal, Selig 179
 Gaisbauer, Adolf 32
 Galicija 15, 181, 265–266
 Gallavardin, Jean Pierre 45, 49
 Gaon iz Vilne 12
 Germani 132
 Germanija 292
 Goethe, Johann Wolfgang 127
 Gordon, David 81, 179
 Gospod 52–53, 134–138, 142–143,
 145–147, 174
 Graetz, Heinrich 39–40, 170, 179
 Grätz 179
 Grčija 17, 37, 129
 Grki 79, 125, 164, 189
 Güdemann, Moritz 29

- Gutmacher, Elias 179
- Haam 183
- Hagada 140
- Hajoec 184
- Halevi, Juda 78, 275
- Halle 18
- Hamagid 81, 179
- Hamagid hehadaš 183
- Haman 87
- Hamat 143
- Hamburg 83
- Hamelic 179, 183
- Haor 183
- Hapisgoh 183
- Hašahar 27, 179
- Havran 287
- Hebrejci 136, 152
- Hebron 12
- Heidelberg 121
- Heine, Heinrich 19, 73, 275, 291–292
- Hercen, Aleksander 48
- Hertzberg, Arthur 11
- Hertzka, Theodor 192, 228
- Herzl, Theodor 18, 26, 28–34, 181, 193, 203, 215, 232, 234, 237, 243, 249, 282
- Hess, Emilie 42
- Hessen 25, 207
- Hess, Moses 19–21, 29, 37, 39–41, 45–46, 48, 53, 55–56, 59, 63, 65, 71, 77, 80–81, 83–85, 179, 182
- Hess, Samuel 42
- Hibat cion 18, 24, 26–28, 180
- Hildesheimer, Esriel 18
- Hilel Starejši 89, 275
- Hirsch, Josephine 42
- Hirsch Kalischer, Cvi 80
- Hirsch, Maurice de 29, 201
- Hirsch, Samson Raphael 13, 66
- Hirsch, Samuel 63
- Hiva 291
- Hohenzollerji 292
- Homer 129
- Hoveve cion 18, 24–25, 30–31, 33
- Hus, Jan 78
- Ibn Gabirol, Salomon 275
- Ifigenija na Tavridi 127
- Indija 76–77, 86
- Inocenc III. 35
- Irska 180
- Irving, Washington 195
- Istanbul 189
- Italija 24, 35–36, 59–60, 84–86, 137, 189
- Italijani 137, 271
- Izaija 132, 149
- Izak 36
- Izrael
 država 16, 33–34
 kraljestvo 143
 ljudstvo 38–39, 52, 66, 69, 76, 83, 107, 118, 123, 134–135, 138, 141–143, 145–146, 149, 151–152, 154–155, 157–158, 167, 169, 174–175, 182, 274–275
- Izraeliti 11, 123, 133, 146–147, 187
- Izroditev 33
- Jacoby, Johann 292
- Jafa 18, 146
- Jahn, Friedrich Ludwig 57
- Jakim powinien być program młodzieży żydowskiej 183
- Jakob 71, 123, 132, 134, 140–141, 146
- Jaucourt, Louis de 268
- Jefferson, Thomas 53, 57
- Jemen 71
- Jeremija 52, 174
- Jeriha 141

- Jeruzalem 12–13, 16–18, 36–37, 51–53, 57,
71–72, 77–79, 81, 107, 140, 149,
160, 171, 174, 183, 187, 202
- Jeschurun 66
- Jewish Colonial Trust 31, 296
- Jewish Colonization Association 201
- Jewish Company 203–204, 211, 213–234,
236–237, 239–240, 250, 255, 261
- Jezus Kristus 93–94, 153
- Jigdal 63
- Jischoub Erez Israel 181
- Jona 136
- Jordan 41, 107
- Jozue 134, 138
- Juda 143
- Judeja 21, 36, 68, 71, 86, 106
- Judje 11–38, 43, 46–50, 52, 54–68,
70–76, 78, 80–87, 89–100, 102,
104–116, 118, 120–123, 125–127,
129–133, 136–137, 142, 144–147,
150–160, 162–179, 181–182, 185–
189, 191–202, 204–216, 223–228,
231–237, 240–244, 248–250,
253–261, 263–296
- Judovska država 30–31, 181, 193
- Judovski teološki seminar 41
- Jung-Israel 182
- Jutrovo 140, 186
- Južna Afrika 245, 256
- Južna Amerika 201
- Kadimah 26–27, 30, 181
- Kaleb 138
- Kalifornija 250
- Kalischer, Cvi Hirsch 17–19, 21, 24,
80–81, 179, 182
- Kamčatka 291
- Kam? Opomin zahodnoevropskim
Judom 183
- Kanaan 138
- Kapska kolonija 215
- Kartezij 52
- Katarina Velika 97
- Katovice, gl. tudi Kattowitz 179–180
- Kattowitz 24, 179–180
- Kazimir Veliki 291
- Kédainiai 23
- Kelti 96
- Kišinjev 32
- Kitajska 76–77, 86
- Kitajski zid 291
- Klaipėda, gl. tudi Memel 25, 130
- Kneževina Srbija 17
- Köln 19
- Kolomea 183
- Komite za obrambo pred antisemitski-
mi napadi 256
- Kompert, Leopold 78
- Konvencionalne laži civiliziranega
človeštva 33
- Kovno 23
- Krakov 183
- Kraljevina Grčija 16
- Kraljevina Italija 20
- Krim 85, 264
- Kriminaliteta med Judi v Nemčiji 256
- Kristiania 279
- Kuzari 78
- Laharanne, Ernest 71, 171, 175, 177, 182
- La nouvelle question d'Orient 71, 80,
171, 182
- Lasker, Eduard 292
- Lazare, Bernard 33
- Leipzig 182
- Lemaan Zion 180
- Lemberg 181, 183
- Lesseps, Ferdinand de 85, 217
- L'État 71
- Levitik 143
- Lévy, Armand 65
- Lilienblum, Moše Lejb 23–24, 183

- Litva 12, 23, 25, 130
 London 180, 183, 215, 227, 249, 295–296
 Longchamp 241
 Looking Backward 192
 Lörje, Haim 81
 Lueger, Karl 28–29
 Luksemburg 63
 Lurd 243
 Luter, Martin 61–62
 Luzzatti, Luigi 293
 Lyck 81, 179
 Lyon 234
- Madžari 27
 Madžarska 37, 102, 125, 130, 198,
 265–266
 Majmonides, Mojzes 63, 66, 275
 Makabejci 101, 261
 Makabejski klub 249
 Manessejev rokopis 292
 Maroko 110
 Marr, Wilhelm 38
 Marx, Karl 19–20
 Meine Reise nach Kovno 130
 Meka 243
 Memel 25, 118, 130
 Mendelssohn, Moses 38, 51, 56, 60–62,
 64, 66
 Mesija 11, 52, 77, 272, 281
 Mickiewicz, Adam 65
 Micrajim 140, 245, 249
 Mihej 149
 Mikve israel 18, 146
 Miškenot šaananim 15
 Mišna 275
 Moab 130
 Moabci 141
 Modri Natan 196
 Mohilever, Samuel 25
 Mojzes 47, 61, 69, 107, 109, 134, 138, 144,
 249
- Moldavija 32
 Moleschott, Jacob 45–46
 Montefiorejeva zveza 180
 Montefioreji 15
 Montefiore, Moses 14–17, 24, 54
 Montesquieu, Charles de Secondat 252
 More, Thomas 191
 Morija 36
 Mortara, Edgardo 35
 Moskva 183
 München 282
- Nacionalni preporod judovskega
 ljudstva 27
 Napoleon I. 12, 53, 56, 85, 200
 Napoleon III. 54, 71
 Nathan, Paul 256
 Nebukadnezar 52, 76
 Neila 202
 Nemci 27, 45–46, 54, 57–58, 71, 83, 96,
 144, 271, 284
 Nemčija 20, 25, 37–38, 41, 54–57, 81,
 83–84, 102, 130, 144, 150, 180, 182,
 189, 205, 256, 283–284, 293
 Nemška zveza 56–57
 Nemško cesarstvo 193, 230
 Neue Freie Presse 28–29, 33, 192, 252
 New York 180–181
 Nordau, Max 28–29, 33–34, 268, 291
 Novi geto 29
 Novi svet 114
- Obljubljena dežela 140, 160, 249, 260,
 282
 Odesa 23, 154, 179
 Odeški komite 31
 Okcident 82, 84, 186
 Orient 15, 79, 82, 84–86, 125, 146, 158,
 169, 175, 186
 Oslo, gl. tudi Kristiania 279
 Osmanska država 12, 17, 26, 54, 113

- Ottolenghi, Giuseppe 293
- Palais-Bourbon 252
- Palestina 13, 15–16, 18, 20–21, 23–28,
30–34, 49–50, 60, 71–72, 79–80,
102, 111, 114, 137, 146, 149–150,
157–158, 160–161, 168–169, 171,
179–189, 201, 212–213, 241, 287,
290, 293–295
- Panama 217
- Panamski prekop 217
- Pansa, Sančo 267
- Paradoksi 33
- Pariz 29, 33, 171, 181–182, 205, 218,
221–222, 241, 245, 252, 283
- Parke 43
- Patros 143
- Pešta 192
- Petah tikva 19
- Pij IX. 35
- Pinsker, Leon 23–27, 30–32, 34, 105, 118,
126, 140, 150, 154, 179–180, 183
- Pinsker, Simha 118
- Poljaki 34, 65, 280
- Poljska 17, 34, 37, 41, 60
- Porta, tudi Visoka porta 113, 141, 171,
181–182, 184–186
- Position des Juifs dans le monde 49
- Praga 182
- Preporod judovskega naroda na sveti
zemlji njegovih prednikov 183
- Prizori iz geta 77
- Prusija 13, 17, 60, 292
- Pruska Šlezija 179
- Przyszłość 182–183
- Radautz 181
- Rahela 45, 52
- Rama 52
- Ren 56, 68
- Renan, Ernest 85
- Renska pesem 56
- Rheinische Zeitung 19
- Rhodes, Cecil 215
- Riesser, Gabriel 83, 292
- Rim 36–37, 59, 293
- Rim in Jeruzalem 20–21, 40, 46, 65, 80,
83, 179, 182
- Rimljani 79, 125, 247
- Robespierre, Maximilien de 268
- Rohling, August 121
- Romani 132
- Romuni 65, 100, 189
- Romunija 15–16, 23, 26, 102, 106, 110,
130, 179–180, 205, 264, 266
- Rosenberg, Adam 180–181
- Rostock 25
- Rothschild, Albert 29
- Rothschild, Amschel 17
- Rothschild, Edmond de 15–16, 19, 25,
180, 201, 241
- Rothschildi 13, 15–16, 77–78, 232, 234
- Rothschild, James de 14
- Rousseau, Jean-Jacques 245–246, 268
- Ruge, Arnold 53, 55
- Rülf, Isaak 25–26, 117–118, 123, 125–126,
128–130, 132, 134, 140–141, 143,
147–148, 182
- Rusi 30, 264
- Rusija 13, 16, 21–25, 27, 30, 32, 48, 60, 65,
97–98, 102, 105–106, 110, 112, 130,
139, 150, 152, 160, 179–180, 184,
187–189, 205, 245, 264, 266
- Safed 12
- Salomon 143
- Samoemancipacija 27, 182–184, 187, 193
- Sankt Peterburg 179, 183
- San Stefano 189
- Sarajevo 16, 81
- Sarmati 280
- Saška 230

- Savojci 125
 Schnirer, Moritz 26, 181
 Schopenhauer, Arthur 42
 Scottish Society for [the] Restoration of
 Jews to Palestine 180
 Seir 141
 Serubabel 181
 Set 141
 Severna Amerika 113–114, 180, 201
 Shove Zion I. 180
 Shove Zion II. 180
 Shylock 136
 Sialiec 12
 Simson, Eduard von 292
 Sinai und Golgatha 48
 Sinaj 11, 61
 Sinajski polotok 32
 Sion 11, 13, 17–18, 21, 23–24, 53, 63, 135,
 149, 154, 157, 160, 168, 180, 182,
 240, 283, 289–290, 292, 294–295
 Sionistično združenje za Nemčijo 26
 Sirija 13, 85, 114, 160, 180–181, 185–186,
 189, 287
 Slovani 27, 96, 132
 Smirna 71
 Smolenskin, Perec 26–27, 179
 Society of Jews 203–204, 211–213, 215,
 217, 219–220, 223, 229–234,
 237–240, 244–245, 248–255, 257
 Sofija 181
 Sofonija 149
 Solun 280
 Sovjetska zveza 34
 Spinoza 46
 Spinoza, Baruh de 19, 43, 46, 51, 53, 59,
 66, 275
 Srbi 100, 189
 Srbija 16
 Srednja Evropa 12, 16, 152, 179, 291
 Staro mesto (Jeruzalem) 19
 Storting 279
 Strasbourg, gl. tudi Straßburg 293
 Straßburg 293
 Strauß, Friedrich Adolph 48
 Stryj 181
 Sueški prekop 41, 85–86, 217
 Suez 71, 217
 Sura 66
 Süßkind von Trimberg 292
 Sveta dežela 11–12, 17, 19, 50, 77, 80–81,
 85, 107, 137, 140, 146–147, 169, 295
 Sveta zgodovina človeštva 19, 53, 59
 Sveti grob 72, 187–189, 295
 Svetovna sionistična organizacija 18,
 26, 30–33
 Svobodna dežela 192
 Šabtaj Cvi 280
 Šema 138
 Šema israel 17
 Šinar 143
 Šklov 26
 Škotska 180
 Šlezija 179
 Španija 97, 291
 Švica 222, 253
 Talmud 11, 52, 68, 72, 121, 170
 Tantal 274
 Tarnów 181
 Tebe 47
 Tel Aviv 34
 Tempelj 77, 276
 Tempeljski grič 17, 36
 The Israelite 184
 Thiers, Adolphe 14
 Thomas Cook and Son 228
 Thorn 17–18, 179, 182
 Tibera 36
 Tiberija 12
 Tit Flavij 149
 Tora 11, 69, 80, 84

- Torunj, gl. tudi Thorn 17, 80
 Transvaal 250
 Turčija 60, 113, 158, 161, 184–187, 189,
 213, 295
 Turki 17, 28, 32, 60, 280
- Über die Stellung der Bekenner des
 Mosaischen Glaubens in Deut-
 schland 83
- Uganda 33
 Ukrajinci 34
 Union générale 234
 Univerza Friedricha Wilhelma 18
 Uzbekistan 291
- Van Winkle, Rip 195
 Velika Britanija 13, 34, 180, 189
 Viljem I. 75
 Vilna 12
 Vogt, Karl 46
 Vroclav, gl. tudi Breslau 40
 Vzhod 60, 85, 109, 118, 153, 186, 266,
 287–288, 294
 Vzhodna Evropa 12, 15, 21, 145, 196, 244,
 256, 263–264, 266, 295
 Vzhodna Prusija 130
- Was ist des Deutschen Vaterland? 57
 Weizmann, Chaim 33–34
 Wiener Allgemeine Zeitung 192
 Wigand, Otto 45
- Wihl, Ludwig 162
 Wilna, Mendel 77–78
 Witwatersrand 256
 Wolfssohn, David 30
 Worms 293
- Zaharija 149
 Zahod 21–23, 25, 60, 74, 85, 89, 100,
 108–110, 118, 146, 153, 186, 263
 Zahodna Avstrija 265
 Zahodna Evropa 13, 16, 106, 144, 179,
 268–269, 271–272, 291
 Zahodno-vzhodne lastovice 162
 Zangwill, Israel 33, 249
 Združene države Amerike 23, 54, 63,
 106, 111, 114, 217, 223, 235
 Združeni narodi 34
 Zederbaum, Alexander 179, 183
 Zemun 16
 Zgodovina Judov 39, 170
 Zion
 društvo 181, 183
 zveza 181
 Zulujci 99
 Zunz, Leopold 39
 Zwei Jahre in Paris 55
- Žabotinski, Vladimir 34
 Železno 18
 Ženeva 65
 Žižka, Jan 78

BIBLIOGRAFIJA

1. CITIRANA DELA

Arndts, Ludwig, *Lehrbuch der Pandekten*, Sechste Auflage, J. G. Cotta, München 1868.

Avsenik Nabergoj, Irena, »Judje v slovenski književnosti«, v: Tanja Petrović, ur., *Politike reprezentacije v Jugovzhodni Evropi na prelomu stoletij*, Založba ZRC, Ljubljana 2011, str. 116–153.

Bein, Alex, »Von der Zionssehnsucht zum politischen Zionismus: Zur Geschichte des Wortes und Begriffes 'Zionismus'«, v: *Robert Welsch zum 70. Geburtstag von seinen Freunden*, ur. Hans Tramer in Kurt Loewenstein, Bitan, Tel Aviv 1961, str. 33–63.

Ben-Arieh, Yehoshua, *Jerusalem in the 19th Century: The Old City*, St Martin's Press, New York/Yad Izhak Ben Zvi Institute, Jerusalem 1984.

Ben-Arieh, Yehoshua, *Jerusalem in the 19th Century. The Emergence of the New City*, St. Martin's Press, New York/Yad Izhak Ben-Zvi, Jerusalem 1986.

Corneille, Pierre, *Odrska utvara; Cid*, prev. Marija Javoršek, Mladinska knjiga, Ljubljana 1990.

Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, Wörterbuchnetz, URL: http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=DWB (3. 11. 2018).

Hameln, Glückel von, *Die Memoiren der Glückel von Hameln, geboren in Hamburg 1645, gestorben in Metz 19. September 1724*. Autorisierte Übertragung nach der Ausgabe des Prof. Dr. David Kaufmann von Bertha Pappenheim, Stefan Meyer & Wilhelm Pappenheim, Wien 1910.

Encyclopaedia Judaica, 2. izdaja, ur. Fred Skolnik in Michael Berenbaum, 22 zv., Thomson Gale, Farmington Hills, Michigan 2007.

Frankel, Jonathan, *Prophecy and Politics. Socialism, Nationalism, and the Russian Jews 1862–1917*, Cambridge University Press, London/New York 1981.

- , *The Damascus Affair. „Ritual Murder,“ Politics, and the Jews in 1840*, Cambridge University Press, Cambridge/New York 1997.
- Gaisbauer, Adolf, *Davidstern und Doppeladler. Zionismus und jüdischer Nationalismus in Österreich 1882–1918*, Böhlau, Wien/Köln/Graz 1988.
- Gallavardin, Jean Pierre, *Position des Juifs dans le monde : et particulièrement en France et en Allemagne : dans la société, les lettres, les arts, les sciences et l'enseignement universitaire*, J.-B. Baillière, Paris 1860.
- Gauthier, Florence, »Périssent les colonies ... ! De Jaucourt à Marx en passant par Robespierre«, v: Christine Le Bozec in Eric Wauters, ur., *Pour la Révolution française : Recueil d'études en hommage à Claude Mazauric*, Université de Rouen, Havre 1998, str. 407–411.
- Goethe, Johann Wolfgang, *Ifigenija na Tavridi: igra v petih dejanjih*, prev. Fran Albreht, Slovenska matica, Ljubljana 1950.
- Graetz, Heinrich, *Geschichte der Juden von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Fünfter Band (Zweite verbesserte Auflage). Geschichte der Juden vom Abschluß des Talmud (500) bis zum Aufblühen der jüdisch-spanischen Cultur (1027)*, Oskar Leiner, Leipzig 1871.
- Gröschner, Rolf; Kirste, Stephan; Lembcke, Oliver W., ur., *Person und Rechtsperson: Zur Ideengeschichte der Personalität*, Mohr Siebeck, Tübingen 2015.
- Heine, Heinrich, *Pesmi*, prev. Mile Klopčič, DZS, Ljubljana 1975.
- Hertzberg, Arthur, ur., *The Zionist Idea. A Historical Analysis and Reader*, Atheneum, New York 1984.
- Hertzka, Theodor, *Das Personen-Porto*, Spielhagen & Schurich, Wien 1885.
- , *Freiland. Ein sociales Zukunftsbild*. Vierte durchgesehene Auflage, E. Pierson's Verlag, Dresden und Leipzig 1890.
- Herzl, Theodor, *The Jews' State: A Critical English Translation*, prev. Henk Overberg, Rowman & Littlefield, Lanham 2012 [1. izdaja 1997].
- Hudelja, Niko, *Nemško-slovenski zgodovinski slovar, 2.*, razširjena in dopolnjena izd., Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana 2016.
- Izreki očetov: talmudski traktat Pirke abot*, prev. Janez Zupet, KUD Logos, Ljubljana 2002.

- Jelinčič Boeta, Klemen, *Kratka zgodovina Judov*, Mohorjeva založba, Celovec 2009.
- , *Uvod v judovstvo*, Mohorjeva družba, Celje 2010.
- Kalischer, Hirsch, *Drischath Zion, oder Zions Herstellung, in hebräischer Sprache*. Uebersetzt in's Deutsche von Dr. Poper, Rabbiner in Czarnikau. II. Auflage, Louis Lamm, Berlin 1905.
- Kertzer, David I., *The Kidnapping of Edgardo Mortara*, Alfred Knopf, New York 1997.
- Kompert, Leopold, *Aus dem Ghetto. Geschichten*. Zweite Auflage, Friedr. Ludw. Herbig, Leipzig 1850.
- Kranjc, Janez, *Rimsko pravo*, 3., pregledana in dopolnjena izd., IUS Software, GV založba, Ljubljana 2017.
- Laharanne, Ernest, *La nouvelle question d'Orient. Empires d'Égypte et d'Arabie. Reconstitution de la nationalité juive*, E. Dentu, Paris 1860.
- Lappin-Eppel, Eleonore, »Nathan Birnbaum und der österreichische Zionismus 1882–1918«, *Chilufim: Zeitschrift für jüdische Kulturgeschichte* 7 (2009), str. 19–42.
- Laqueur, Walter, *A History of Zionism: From the French Revolution to the Establishment of the State of Israel*, Schocken, New York 2003 [1. izdaja 1972].
- Meyer, Michael A., *Antwort auf die Moderne. Geschichte der Reformbewegung im Judentum*, prev. Marie-Therese Pitner in Susanne Grabmayr, Böhlau, Wien/Köln/Weimar 2000.
- , *Response to Modernity: A History of the Reform Movement in Judaism*, Wayne State University Press, Detroit 1995.
- Medieval Sourcebook: Twelfth Ecumenical Council: Lateran IV 1215*, Internet History Sourcebooks Project, Fordham University, URL: <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/lateran4.asp> (3. 11. 2018).
- Moleschott, Jacob, *Physiologisches Skizzenbuch*, Ferber'sche Universitäts-Buchhandlung (Emil Roth), Gießen 1861.
- Morgenstern, Matthias, *From Frankfurt to Jerusalem. Isaac Breuer and the History of the Secession Dispute in Modern Jewish Orthodoxy*, Brill, Leiden/Boston/Köln 2002.

- Mosse, George L., *Confronting the Nation. Jewish and Western Nationalism*, Brandeis University Press/University Press of New England, Hanover/London 1993.
- Nathan, Paul, *Die Kriminalität der Juden in Deutschland*, Berlin 1896.
- »Petach Tikwa«, *Wikipedia*, URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Petach_Tikwa (10. 2. 2019).
- Plessis, Alain, »Histoire des banques en France«, *Historique général de la banque*, Fédération bancaire française, URL: <http://www.fbf.fr/fr/secteur-bancaire-francais/histoire/historique-general-de-la-banque> (2. 12. 2018).
- Pripoved o odhodu iz Egipta*, ur. Irena Šumi, prev. Kris Killer et al., Judovska skupnost Slovenije, Ljubljana 2002.
- Renan, Ernest, *Histoire générale et système comparé des langues sémitiques. Première partie : Histoire générale des langues sémitiques*, Imprimerie impériale, Paris 1855.
- Rousseau, Jean-Jacques, *Družbena pogodba ali Načela političnega prava*, 3. popravljena izd., prev. Maks Veselko ml.; *Razprava o izvoru in temeljih neenakosti med ljudmi*, 2. popravljena izd., prev. Tatjana Jurkovič, Krtina, Ljubljana 2017.
- Schoeps, Julius H., ur., *Zionismus. Texte zu seiner Entwicklung*, Fourier, Wiesbaden 1983.
- Scholem, Gershom, *Sabbatai Sevi. The Mystical Messiah*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1973.
- Shakespeare, William, *Beneški trgovec*, prev. Oton Župančič, Mladinska knjiga, Ljubljana 1972.
- Siddur Ashkenaz*, Sefaria, URL: https://www.sefaria.org/Siddur_Ashkenaz?lang=bi (20. 11. 2018).
- Spinoza, Baruch de, *Teološko-politična razprava*, prev. Jan Bednarik, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana 2003.
- Stourzh, Gerald, *Spuren einer intellektuellen Reise. Drei Essays*, Böhlau, Wien/Köln/Weimar 2009.
- Strauß, Friedrich Adolph, *Sinai und Golgatha: Reise in das Morgenland*, Fünfte verbesserte und vermehrte Auflage, Jonas Verlagsbuchhandlung, Berlin 1853.

- Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov: študijska izdaja*, 2., pregledana izdaja, Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana 2010.
- Talmud bavli*, *The William Davidson Talmud*, Sefaria, URL: <https://www.sefaria.org/texts/Talmud> (19. 11. 2018).
- The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, ur. Gershon David Hundert, 2 zv., Yale University Press, New Haven, 2008.
V elektronski obliki dostopno na URL: <http://www.yivoencyclopedia.org> (17. 1. 2019).
- Vayikra rabbah*, Sefaria, URL: https://www.sefaria.org/Vayikra_Rabbah (27. 11. 2018).
- Vital, David, *The Origins of Zionism*, Clarendon Press, Oxford 1980.
- Volkov, Shulamit, *Jüdisches Leben und Antisemitismus im 19. und 20. Jahrhundert*, C. H. Beck, München 1990.
- Wihl, Ludwig, *Westöstliche Schwalben*, H. Hoff, Mannheim 1847.

2. NADALJNJE BRANJE

- Almog, Shmuel; Reinharz, Jehuda; Shapira, Anita, ur., *Zionism and Religion*, University Press of New England, Hanover 1998.
- Aloni, Yehuda, *Zionismus in Deutschland: Von den Anfängen bis 1914*, Bleicher, Gerlingen 1987.
- Avineri, Shlomo, *Moses Hess: Prophet of Communism and Zionism*, New York University Press, New York/London 1985.
- , *Herzl: Theodor Herzl and the Foundation of the Jewish State*, Phoenix, London 2014.
- , *The Making of Modern Zionism: The Intellectual Origins of the Jewish State*, 2. izdaja, Basic Books, New York 2017 [1. izdaja 1981].
- Bein, Alex, »The Origin of the Term and Concept 'Zionism'«, *Herzl Year Book: Essays in Zionist History and Thought 2* (1959), ur. Raphael Patai, str. 1–27.
- , *Die Judenfrage: Biographie eines Weltproblems*, 2 zv., Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 1980.

- Ben-Horin, Meir, »Reconsidering Max Nordau«, *Herzl Year Book: Essays in Zionist History and Thought* 2 (1959), ur. Raphael Patai, str. 153–170.
- Bénichou, Delphine, ur., *Le Sionisme dans les textes*, CNRS, Paris 2008.
- Bensoussan, Georges, *Une histoire intellectuelle et politique du sionisme 1860–1940*, Fayard, Paris 2002.
- Berlin, Isaiah, »The Life and Opinions of Moses Hess«, v: Isaiah Berlin, *Against the Current: Essays in the History of Ideas*, ur. Henry Hardy, Hogarth, London 1980, str. 213–251.
- Bilz, Marlies, *Hovevei Zion in der Ära Leo Pinsker*, Lit, Hamburg 2007.
- Birnbaum, Nathan, *Die Assimilationssucht. Ein Wort an die sogenannten Deutschen, Slaven, Magyaren etc. mosaischer Confession von einem Studenten jüdischer Nationalität*, D. Löwy, Wien 1884.
- [pod psevdonimom Mathias Acher], *Die jüdische Moderne. Vortrag gehalten im akademischen Vereine »Kadimah« in Wien*, Literarische Anstalt, Leipzig/Schulze, Wien 1896.
- , *Ausgewählte Schriften zur jüdischen Frage*, 2 zv., Birnbaum & Kohut, Czernowitz 1910.
- Bloch, Jochanan, *Judentum in der Krise. Emanzipation. Sozialismus. Zionismus*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1966.
- Brenner, Michael, *Geschichte des Zionismus*, C. H. Beck, München 2002.
- Charbit, Denis, ur., *Sionismes. Textes fondamentaux*, Albin Michel, Paris 1998.
- , *Qu'est-ce que le sionisme ?*, Albin Michel, Paris 2007.
- Der Bericht: 5. Internationales Theodor-Herzl-Symposium Wien: 14.–17. Juni 2004*, Wiener Rathaus, Ideenagentur Austria – IDA, Wien 2004.
- Dethloff, Klaus, ur., *Theodor Herzl oder der Moses des Fin-de-siècle*, Böhlau, Wien/Köln/Graz 1986.
- Doron, Joachim, »Jüdischer Nationalismus bei Nathan Birnbaum (1883–1897)«, v: Walter Grab, ur., *Jüdische Integration und Identität in Deutschland und Österreich: 1848–1918; internationales Symposium, April 1983*, Universität Tel Aviv, Tel Aviv 1984, str. 199–230.
- Elon, Amos, »Theodor Herzl: Eine Staatsgründung aus Pessimismus«, v: Karlheinz Schneider, ur., *Der Zionismus und seine europäischen Wurzeln: Dokumentation einer Arbeitstagung in der Evangelischen Akademie Arnoldshain, November 1986*, Deutsch-Israelischer

- Arbeitskreis für Frieden im Nahen Osten e.V., Edenkoben 1987, str. 55–65.
- Halpern, Ben, *The Idea of the Jewish State*, 2. izdaja, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1969.
- Haumann, Heiko et al., ur., *Der Erste Zionistenkongress von 1897 – Ursachen, Bedeutung, Aktualität*, Karger, Basel 1997.
- Herzl, Theodor, *Altneuland: Roman*, Hermann Seemann Nachfolger, Leipzig 1902.
- , *Gesammelte zionistische Werke in fünf Bänden*, 3. spremljena in dopolnjena izdaja, zv. 1, *Zionistische Schriften*, ur. Leon Kellner, Jüdischer Verlag, Berlin 1934.
- , *Wenn ihr wollt, ist es kein Märchen: Altneuland; Der Judenstaat*, ur. Julius H. Schoeps, Jüdischer Verlag, Kronberg, Ts. 1978.
- , *Briefe und Tagebücher*, 7 zv., ur. Alex Bein et al., Propyläen, Frankfurt am Main/Berlin 1983–96.
- , *L'État des Juifs. Suivi de « Essai sur le sionisme : de l'État des Juifs à l'État d'Israël » par Claude Klein*, prev. Claude Klein, La Découverte, Paris 1997.
- Hess, Moses, *Jüdische Schriften*, ur. Theodor Zlocisti, Lamm, Berlin 1905.
- , *Ausgewählte Schriften*, ur. Horst Lademacher, Fourier, Wiesbaden 1981.
- , *Rome et Jérusalem*, prev. Anne-Marie Boyer-Mathia, Albin Michel, Paris 1981.
- Judenfragen: Jüdische Positionen von Assimilation bis Zionismus/Jewish Attitudes from Assimilation to Zionism*, ur. Dr. Felicitas Heimann-Jelinek; Ausstellung 25. Oktober 1996–16. Februar 1997, Jüdisches Museum der Stadt Wien, Wien s. d.
- Kornberg, Jacques, *Theodor Herzl: From Assimilation to Zionism*, Indiana University Press, Bloomington/Indianapolis 1993.
- Lademacher, Horst, *Moses Hess in seiner Zeit*, 2., dopolnjena izdaja, Stadtarchiv und Stadthistorische Bibliothek, Bonn 2012.
- Leser, Norbert, *Theodor Herzl und das Wien des »Fin de siècle«*, Böhlau, Wien/Köln/Graz 1987.
- Na'aman, Shlomo, *Emanzipation und Messianismus. Leben und Werk des Moses Heß*, Campus, Frankfurt am Main/New York 1982.

- Nordau, Max, *Zionistische Schriften*, 2., dopolnjena izdaja, Jüdischer Verlag, Berlin 1923 [1. izdaja 1909].
- , *Reden und Schriften zum Zionismus*, ur. Karin Tebben, De Gruyter, Berlin/Boston 2018.
- Olson, Jess, *Nathan Birnbaum and Jewish Modernity: Architect of Zionism, Yiddishism, and Orthodoxy*, Stanford University Press, Stanford 2013.
- Rahe, Thomas, »Die politische und soziale Theorie bei Isaak Rülff«, *Bulletin des Leo Baeck Instituts* 79 (1988), str. 75–88.
- , *Frühzionismus und Judentum: Untersuchungen zu Grammatik und historischem Kontext des frühen Zionismus bis 1897*, Lang, Frankfurt a. M., 1988.
- Reinharz, Jehuda, ur., *Dokumente zur Geschichte des deutschen Zionismus 1882–1933*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1981.
- , »Jewish Nationalism and Jewish Identity in Central Europe«, *Leo Baeck Institute Year Book* 37 (1992), str. 147–167.
- Reinharz, Jehuda in Shapira, Anita, ur., *Essential Papers on Zionism*, New York University Press, New York/London 1996.
- Reuwen, Michael, »Israels Heilung. Isaak Rülff und die Anfänge des Zionismus in Deutschland«, *Bulletin des Leo Baeck Instituts* 22 (1963), str. 126–147.
- Rülff, Isaak, *Meine Reise nach Kovno um die Uebersiedelung nothleidender Glaubensgenossen aus den Grenzbezirken nach dem Innern Rußlands zu ordnen, sowie die in der dortigen Synagoge gehaltene Predigt*, Goldschmidt, Memel s. d.
- , *Drei Tage in Jüdisch-Russland: ein Cultur- und Sittenbild*, Kaufmann, Frankfurt 1882.
- , *Die russischen Juden: ihre Leidensgeschichte und unsere Rettungsversuche*, Siebert, Memel 1892.
- Salzborn, Samuel, ur., *Zionismus: Theorien des jüdischen Staates*, Nomos, Baden-Baden 2015.
- Schoeps, Julius H., *Theodor Herzl. Wegbereiter des politischen Zionismus*, Muster-Schmidt, Göttingen 1975.

- , »Moses Hess – ein Vorläufer des modernen Zionismus«, *Emuna: Horizonte zur Diskussion über Israel und das Judentum* 3/4 (1975), *Geschichte und Ideologie*, str. 65–71.
- , »Modern heirs of the Maccabees: the beginning of the Vienna Kadimah, 1882–1897«, *Leo Baeck Institute Year Book* 27 (1982), str. 155–170.
- , »Leon Pinsker: Autoemancipation! Ein Mahnruf von 1882«, in: Michael Brocke, ur., *Beter und Rebellen. Aus 1000 Jahren Judentum in Polen*, Deutscher Koordinierungsrat der Gesellschaften für christlich-jüdische Zusammenarbeit, Frankfurt/M. 1983, str. 223–235.
- , »Autoemanzipation und Selbsthilfe. Die Anfänge der nationaljüdischen Bewegung in Deutschland, 1882–1897«, v: Walter Grab, ur., *Jüdische Integration und Identität in Deutschland und Österreich: 1848–1918; internationales Symposium, April 1983*, Universität Tel Aviv, Tel Aviv 1984, str. 231–256.
- , ur., *Theodor Herzl 1860–1904. Wenn ihr wollt, ist es kein Märchen. Eine Text-Bild-Monographie*, Christian Brandstätter, Wien 1995.
- , *Palästinaliebe: Leon Pinsker, der Antisemitismus und die Anfänge der nationaljüdischen Bewegung in Deutschland*, Olms, Hildesheim 2012.
- , *Pioneers of Zionism: Hess, Pinsker, Rülff. Messianism, Settlement Policy, and the Israeli-Palestinian Conflict*, De Gruyter, Berlin/Boston 2013.
- Schulte, Christoph, *Psychopathologie des Fin de Siècle. Der Kulturkritiker, Arzt und Zionist Max Nordau*, Fischer, Frankfurt am Main 1997.
- Shimoni, Gideon, *The Zionist Ideology*, Brandeis University Press, Waltham, MA 1997.
- Shimoni, Gideon in Wistrich, Robert S., ur., *Theodor Herzl: Visionary of the Jewish State*, Magnes Press, Jerusalem/Herzl Press, New York 1999.
- Silberner, Edmund, *Moses Hess. Geschichte seines Lebens*, Brill, Leiden 1966.
- Stanislowski, Michael, *Zionism and the Fin de Siècle: Cosmopolitanism and Nationalism from Nordau to Jabotinsky*, University of California Press, Berkeley, CA 2001.
- , *Zionism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York 2017.

- Theodor Herzl Symposium Wien: 100 Jahre »Der Judenstaat«, 17.–21. März '96, Wiener Rathaus; der Bericht, IDA - Ideenagentur Austria, Wien 1996.*
- Vital, David, *Zionism: the Formative Years*, Clarendon Press, Oxford 1982.
- Wistrich, Robert, »The Clash of Ideologies in Jewish Vienna (1880–1918): The Strange Odyssey of Nathan Birnbaum«, *Leo Baeck Institute Year Book* 33 (1988), str. 201–230.
- , *The Jews of Vienna in the Age of Franz Joseph*, Oxford University Press, Oxford 1989.
- , »Theodor Herzl: Zionist Icon, Myth-Maker, and Social Utopian«, v: Robert Wistrich in David Ohana, ur., *The Shaping of Israeli Identity: Myth, Memory and Trauma*, Routledge, London 1995, str. 1–37.

Judovsko vprašanje obstaja. Brezumno bi ga bilo tajiti. Gre za preostanek srednjega veka, ki ga je zaneslo v naš čas in s katerim civilizirani narodi pri najboljši volji niti danes ne morejo opraviti. To je resnica in bo ostalo resnica povsod, celo v visoko razvitih deželah – in to tako dolgo, dokler vprašanje ne bo razrešeno politično.

Judovskega vprašanja nimam niti za socialno niti za religiozno vprašanje, naj se barva tako ali drugače. Vprašanje je nacionalno – in da bi ga rešili, ga moramo predvsem spremeniti v svetovno politično vprašanje, o katerem se bo odločalo v svetu civiliziranih narodov.

Nihče ni tako močan ali bogat, da bi lahko predstavil celotno ljudstvo z enega kraja bivanja na drugega. To zmore samo ideja. Državna ideja ima takšno silo. Judje vso dolgo noč svoje zgodovine nikoli niso prenehali sanjati teh kraljevskih sanj. »Prihodnje leto v Jeruzalemu!« je naša stara beseda. Zdaj je treba pokazati, da sanje lahko postanejo ideja belega dne.